

SÜNBÜLZÂDE VEHBÎ KİTABI

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

**SÜNBLZÂDE VEHBÎ
KİTABI**

II. Cilt

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

İmtiyaz Sahibi: Fatih Mehmet ERKOÇ
Büyükşehir Belediye Başkanı

Genel Yayın Koordinatörü: Cevdet KABAKCI
Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanı

Genel Yayın Yönetmeni: Mustafa SEMERCİ
Kültür ve Turizm Şube Müdürü

Editörler

Dr. Öğr. Üyesi Lütfi ALICI
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet YENİKALE
Dr. Öğr. Üyesi Sadi GEDİK
Dr. Öğr. Üyesi M. Fetih YANARDAĞ

Yayına Hazırlayan: Ömer Yalçın OVA

Kapak Tasarım: Gökhan Gönen

Tashih: H. İbrahim ÖZDEMİR - Mehmet CANLI

ISBN: 978-605-4996 -70-4

Baskı: Fikir Ajans

Yönetim Yeri

Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı
Kültür ve Turizm Şube Müdürlüğü
0 (344) 225 24 15 – 16

Kahramanmaraş

2018

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

Not: Yazıların yasal ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 20 SÜNBLZÂDE ABDÜLHAY EFENDİ VE TASAVVUF RİSÂLESİ <i>Lütfi ALICI-Gülcan ALICI</i>	6
BÖLÜM 21 SÜNBLZÂDE VEHBÎ EFENDİ DİVANI ÜZERİNE <i>Ahmet YENİKALE</i>	16
BÖLÜM 22 SÜNBLZÂDE VEHBÎ'NİN DİVANI'NDA AÇAN YERLİ ÇİÇEK: TÜRKÇE DEYİMLER <i>Ramazan AVCI</i>	122
BÖLÜM 23 SÜNBLZÂDE VEHBÎ DİVÂNI' NDA YER ALAN SU VE SU İLE İLGİLİ UNSURLARIN BAĞLAMSAL KULLANIMI <i>Nilüfer KARADAĞ</i>	152
BÖLÜM 24 SÜNBLZÂDE VEHBÎ'NİN LUTFİYYE'Sİ VE ABDURRAHİM KARAKOÇ'UN ŞİİRLERİNDE ORTAK NASİHATLER <i>Necla DAĞ</i>	190
BÖLÜM 25 BİR BABA OLARAK SÜNBLZÂDE VEHBÎ EFENDİ <i>Ferhat</i> <i>MUSLUKÇU</i>	199
BÖLÜM 26 METİNLERARASI İLİŞKİLER AÇISINDAN LUTFİYYE- İ VEHBÎ <i>Hasan KAVRUK-Hasan KURNAZ</i>	232

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

BÖLÜM 27

SÜNBLZÂDE VEHBÎ'NİN ŞİİRLERİNDE POETİK GÖRÜŞLER

Sinan DOĞAN247

BÖLÜM 28

SÜNBLZÂDE VEHBÎ'NİN “ LUTFİYYE” İSİMLİ ESERİNİN “DEĞERLER EĞİTİMİ” AÇISINDAN İNCELENMESİ

Metin *AYDIN*257

BÖLÜM 29

SÜNBLZÂDE VEHBÎ DİVANINDA DÖNEMSEL ELEŞTİRİLER

Oğuzhan *UZUN*271

BÖLÜM 30

SÜNBLZÂDE VEHBÎ DİVÂNINDA ÂŞIK

Ferhat *AVCI-Aysel* *YILMAZ*288

BÖLÜM 31

KLASİK TÜRK ŞİİRİ BAĞLAMINDA SÜNBLZÂDE VEHBÎ DİVANINDA ÇİÇEKLERE GENEL BİR BAKIŞ

Ömer Ali KARAGEÇEN – *Mahmut GÜVEN*.....,.....298

BÖLÜM 32

SÜNBLZÂDE VEHBÎ'NİN LUTFİYYE ADLI MESNEVİSİNDEKİ ATASÖZLERİ *Mehmet Yusuf YILDIZ*

.....317

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

BÖLÜM 20

SÜNBLZÂDE ABDÜLHAY EFENDİ VE TASAVVUF RİSÂLESİ

Dr. Öğr. Üyesi Lütfi ALICI*, Arş. Gör. Gülcan ALICI**

Adını Anadolu'da en çok Maraş yaylaklarında yetişen sümbülden alan Sünbülzâde ailesi Maraş'ın en köklü ailelerindedir. XVIII. asrın başından beri Sünbülzâde adıyla bilinen aile daha çok yetiştirdiği âlim ve şairleriyle tanınmıştır. Aileyi Sünbülzâde adıyla tanıtan Maraş Müftüsü Sünbülzâde Mehmed Efendi'dir. Sünbülzâde Mehmed Efendi, eser sahibi âlim bir şahsiyettir. Müftü Mehmet Efendi'nin oğlu Raşit Efendi de kaynakların bildirdiğine göre âlim ve şairdir. Raşit Efendi'nin bilinen iki oğlundan biri Sünbülzâde Vehbî diğeri de Fâzıl Mehmed Emin Efendi'dir (Alıcı, 2016: 15).

Sünbülzâde Raşit Efendi'nin oğullarından Sünbülzâde Mehmed Vehbî ailenin en meşhur şahsiyetidir. Sünbülzâde Vehbî'nin hayatı da bir yönüyle sümbüle benzer. O da Maraş'ta doğar, yetişir, daha sonra padişah fermanıyla olmasa bile kendini geliştirmek ve daha iyi imkânlara kavuşmak amacıyla İstanbul'a/payitahta gider. İstanbul'da devlet erkânına sunduğu kasideleriyle onların iltifatına nail olan şair, uzun ömrü boyunca kadı, hâcegân ve elçi olarak devlet hizmetinde bulunur (Alıcı, 2011: s 15).

Sünbülzâde Vehbî, XVIII. asrın tanınmış âlim şairlerindedir. Divan, Lutfiye, Şevkengîz, Nuhbe, Tuhfe

* KSÜ Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Ed. Öğretim Üyesi. Elektronik posta: lutfialici@gmail.com

** KSÜ Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. Elektronik posta: gulcanalici@ksu.edu.tr

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

ve Nasihatnâme adlı eserleri vardır. Divan şiirinin hâlâ kudretli şairler yetiştirdiği bu yüzyılda, Vehbî; özellikle sanatın ön planda olmadığı manzum lügat ve didaktik mesnevileriyle ön plana çıkmıştır. Şair, hikemî tarzda yazdığı Lutfiyye adlı mesnevisiyle oğlu Lutfullah'ın şahsında bütün gençliğe nasihatte bulunur. Nasihatname türünün en tanınmış örneklerinden biri olan Lutfiyye, değer ve kıymetler açısından bugün de istifade edilebilecek muhtevaya sahiptir (Alıcı, 2011: s 15; Alıcı, 2011: s 36).

Sultanüş-Şuarâ Sünblzâde Vehbî'nin payitahtta elde ettiği ikbâlin, ağabeyi Sünblzâde Fâzıl Mehmed Emin Efendi'yi de İstanbul'a cezbettiği anlaşılmaktadır. Pîrizâde Osman Molla'ya mektupçuluk yapan Sünblzâde Fâzıl Mehmed Emin Efendi'nin her ikisi de şair ve edip olan oğulları Sünblzâde Abdülbâkî Efendi ile Sünblzâde Derviş Abdülhay Efendi İstanbul'da yetişmişlerdir (Alıcı, 2016: 16; Kesik, 2014, <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com> 28.08.2017). Bunlardan şair ve edip Sünblzâde Derviş Abdülhay Efendi'nin şimdilik tespit edilebilen tek eseri Tasavvuf Risâlesi'dir

XIX. yüzyıl divan şair ve edibi Sünblzâde Derviş Abdülhay Efendi (d.?!/ öl. 1250/1834-35'ten önce) Sünblzâde Vehbî'nin büyük kardeşi Fâzıl Mehmed Emin Efendi'nin oğludur. Tarihi bilinmemekle birlikte Maraş veya İstanbul'da doğmuş olması muhtemeldir. Şair ve yazar Sünblzâde Abdülbâkî Efendi'nin kardeşidir. Ailesi aslen Maraşlı olup İstanbul'a göç etmiştir. Aile adıyla Sünblzâde Derviş Abdülhay Efendi olarak tanınmıştır (Alıcı, 2016: 16).

Abdülhay Efendi'nin Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 3299/4 numarada kayıtlı "Tasavvufi Bir Risâle" adlı eseri bulunmaktadır. Belirtilen numarada kayıtlı bulunan eserin 117b-135a varakları/yaprakları arasında yer alan tasavvufi risale Abdülhay Efendi'ye aittir. Risalenin başında Besmele, hamdele ve salvele bulunmamaktadır. Eserde hemen konuya başlanması

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

risalenin baş kısmının eksik olduğu intibamı vermektedir. Abdülhay Efendi'nin risalesinin istinsah tarihi olan 1250/1834-35'ten önce vefat ettiği sanılmaktadır. Risâle, Abdülhay Efendi'nin dinî tasavvufi birikime sahip hem şair hem de edip bir zat olduğunu göstermektedir. Eserin sonunda şairin Allah'tan hayır dilediği ve bu arada risâleyi okuyanlardan dua talebinde bulunduğu şu manzume yer almaktadır.

Dem-be-dem tâ bula gerdûn encâm
Budurur Hâlık u Settâra du'âm

Vire her satrına bir kasr-ı latîf
Umarım Hazret-i Hak rûz-ı kıyâm

Kaldı destimde amelden hâmem
Geldi hatm oldu bu arada kelâm

Dürüşüp bu esere rûz mesâ
Mâh-ı Receb idi kitâb oldu tamâm

Bu tahrîrden budurur bana garaz
Rûhuma ide du'â hâsıla âm (Alıcı, 2016: s 16-18;
Çiftçi, 2000: 272-273; Sünbülzâde Abdülhay, 1250/1834-25:
v. 135a).

Abdulhay Efendi bu risalesinin son varığında/yaprağında künyesini “**Hâdimü'l-Fukarâ Âl-i 'Abâ Sünbülzâde Dervîş Es-Seyyîd 'Abdü'l-hay bin Muhammed Emîn El-İslâmbolî Bi-tarîk-i Celvetî**” olarak vermektedir. Bu kayıttan Abdülhay Efendi'nin “Seyyid” olduğunun yanı sıra Celvetî tarikatına intisap edip İstanbul'a yerleştiği anlaşılmaktadır.

Celvetiyye, Bayramiyye tarikatının Aziz Mahmud Hüdâyî (öl. 1038/1628) tarafından kurulan bir koludur. Tasavvufta ilk dönemlerde bir meşrep ve makam adı olan halvet ve celvet, daha sonra birer tarikat adı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bir Celvetî şeyhi olan İsmâil Hakkı Bursevî (öl. 1137/1725), Celvetiyye'nin ilk defa

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

İbrâhim Zâhid-i Gulânî'den (öl. 690/1291) zuhur ettiğini söyler. Ancak Celvetiyye tarikat olarak Aziz Mahmud Hüdâyî zamanında teşekkül etmiştir. Bazı müellifler Celvetiyye'nin İbrâhim Zâhid-i Gulânî'nin devrinde "hilâl", Üftâde (öl. 988/1580) zamanında "ay", Hüdâyî döneminde "dolunay" durumunda bulunduğunu ifade ederler. Esas itibariyle Halvetiyye'nin bir kolu olan Celvetiyye'nin silsilesi Hacı Bayrâm-ı Velî'de (öl. 833/1429-30) Bayramiyye ile birleşmektedir. Öte yandan Celvetiyye'nin Bayramiyye ile doğrudan ilgisi vardır. Aziz Mahmud Hüdâyî'nin tarikat silsilesi Üftâde, Hızır Dede (öl. 918/1512), Akbıyık Sultan (öl. 860/1456) vasıtasıyla Hacı Bayrâm-ı Velî'ye ulaştığından Celvetiyye Bayramiyye'nin bir şubesi sayılır. Celvetiyye, Aziz Mahmud Hüdâyî'nin vefatından sonra Selâmiyye (Selâmi Ali Efendi [öl. 1104/1692]), Hakkıyye (İsmâil Hakkı Bursevî), Fenâiyye (Fenâi Ali Efendi [öl. 1158/1745]), Hâşimiyye (Hâşim Baba [öl. 1197/1783]) adlı dört şubeye ayrılmıştır. Hz. Ali kanalıyla geldiği için cehrî zikri esas alan bir tarikat olan Celvetiyye'nin Üsküdar'daki merkez dergâhında Aziz Mahmud Hüdâyî'nin vefatından tekkelerin kapatılmasına kadar yirmi üç şeyh postnişin olmuştur. Dergâhın son şeyhi Abdülgafir Âbid Efendi (öl. 1946)'dir (Yılmaz, 1993: C 7, s 273-275).

Abdülhay Efendi'nin söz konusu risalesinde genel olarak Allah'ın isimleri, Esmâ-i Hüsnâ, ism-i azam, efdâlü'z-zikir/Allah ve lâ ilâhe illallâh ile efdâlü'd-dua/elhamdülillâh, nefisini/kendini bilmek, insanın yaratılışı, ruh, mahlukatın yaratılış sebebi, mevâlid-i selâse, akıl, gönül, etvâr-ı seb'a/gönlün yedi tavrı, büyük mutasavvıfların sekr/cezbe halinde söyledikleri sözler, ahlât-ı erba'a, anâsır-ı erba'a, sıfât-ı zemîme, sıfât-ı hayvân, tezkiye-i nefis, tasfiye-i kalp, Hz. Peygamberin (SAV) Hz. Ali (KV)'ye kelime-i tevhit zikrini tarif ve telkin etmesi, mürşid-i kâmil, zikir gibi tasavvufi konuların yanı sıra Hz. Ali'nin faziletleriyle ona duyulan muhabbetinin ön planda olduğu görülmektedir. Abdülhay Efendi'nin

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

müntesibi olduğu Celvetiyye tarikatı da Hz. Ali kanalıyla gelen cehrî zikri esas alan bir tarikattır.

Sünblzâde Abdülhay Efendi'nin Tasavvuf Risâlesi'ndeki konular bu çalışmanın çerçevesini aşacağından bunlardan ism-i azam, zikir ve Hz. Ali'nin (KV) cömertliğinden bahsetmek yerinde olacaktır. Böylelikle Sünblzâde Abdülhay Efendi'nin dini tasavvufi yaklaşımı ile dil ve üslubu hakkında bilgi sahibi olmak mümkün olacaktır.

Sünblzâde Abdülhay Efendi, risalesinin başında Allah'ın isimlerinden bahisle esmâül-hüsnâ ve ism-i azamın faziletlerinden şöyle bahseder: “Gelelim ve bizim murâdımız bu toksan tokuz addır ki Esmâ'-i Hüsnâdır ve tahsil-i muraddır. Nitekim Resûlu'llah, Hak teâlânın toksan tokuz adı vardır kim ki anı sayacak olursa ve okuyacak olursa ol kişi cennete girer, didi... Hak te'âlâ aydur her kim Esmâül-Hüsnâ ile bana du'â kılrsa anın hâceti revâ ola... Evvel Allah yâhûd Rahmân ile du'â kılın kim İsm-i Azamdır. Tâ du'ânız kabûl oluna. Ammâ Allah adı eşrefdir. Rahmân adı delâlet-i rahmetdir. Allah adı uluhiyyete ve âzamete delâlet ider ve Hak te'âlâ bu adı kendüye mahsus kıldı. Bu adıyla hiçbir kimse adlanılmaya... Allah İsm-i A'zamdır ve kangı ismin bir harfi eksik olsa isimlikden çıkar ve nâkıs olur. Ama Allah isminden bir harf eksik olsa ma'nâ hâric ve nâkıs olmaz. Allah isminin elfin gidersek **li'llah** kalur ve bir lâmin dahi gidersen **lehû** kalur ve eger iki lâmin gidersen **Hû** kalur ve **Hû** İsm-i A'zamdır. Bu delil birle Allah İsm-i A'zam ola. Anınla du'â kılmak karîb-i icâbetdir.” (Sünblzâde Abdülhay, TY Nu.: 3299/4, v.: 18b; Alıcı, 2016: 25-27).

Sünblzâde Abdülhay Efendi, risalesinin müteakip bölümünde tasavvufun ana unsurlarından olan zikirle alakalı olarak, “...zikir iki dürlüdür. Biri dil ile zikirdir îmân kılavuzıdır ve biri dahi gönül ile zikirdir cennet

SÜNBUZÂDE VEHBÎ KİTABI

kılavuzudur.” dedikten sora Şeyh Şiblî¹’nin zikirin gafletle değil muhabbetle yapılması hakkındaki şu dikkat çekici yaklaşımını nakleder: “Şeyh Şiblî rahmetu’llah aleyh. Evvel hâlde Allah diyenin başına altun ve gümüş saçardı agzına şeker koyardı öper koçardı sonra şöyle oldu kim Allah diyenin üstüne taşlar atardı andırmazdı. Âhir andan su’âl itdiler. Yâ Şeyh ol Allah diyene bunca ihsân ederdin şimdi Allah diyene taşlar yagdırırsın ve didirmezsin. Evvel ol lütuf neydi sonra bu unfla mu’âmele nedir didiler. Şöyle cevap verdi kim ol mahbûbluk hâlinde firkat-i iştiyâkda dost adı zikir ve fikrim olmuş idi anınla ârâm iderdim. Ol dostı anardım cânım fedâ iderdim şimdiki hâlde ayne’l-yakîn dost müşâhedemde iken anın adın gafletle ananın dilin keseceğim gelür didi.” (Sünbüzâde Abdülhay, TY Nu.: 3299/4, v.: 127a; Alıcı, 2016: 51-52).

Sünbüzâde Abdülhay Efendi’nin risâlesinde Hz. Peygamberden sonra çeşitli vesilelerle en çok anılan şahsiyet Hz. Ali’dir. Risalede nakledilen şu hikâyeye Hz. Ali’nin cömertliği hususunda çok dikkat çekicidir. “Nitekim Ebû Zer Gıfârî² radya’llahu anhu bir cem’-i kesîr içinde aydır. Yâ cemâ’at her biriniz dünyâda çok vilâyetler gördünüz. Gerek agniyâ ve gerek selâtîn dünyâyâ kim geldi. İmâm Ali’nin kerâmetinden ve sehâvetinden kimin sehâsın üzerine tercîh iderseniz aydın işidelim didi. Meger kim ol meclisde dostdan ve düşmenden ve hâsidden ve ehl-i garazdan hayli kimesne var idi. Bu söz anlara güç geldi aytdılar. Yâ Ebâ Zer sen Alîyi İbrâhîm Halîl gibi tutarsın ol sâ’ile deve virir idi veyâ Hâtem-i Tayy gibi tutarsın ol sâ’ile anın dört kapusunda sa’iller murâd alup in’âm ve ihsân ider idi didiler. Çün Ebâ Zer bu cevâbı işitti. Aytdı

¹ Şeyh-i Şiblî: Ebû Bekr Dülef b. Cahder (Ca’fer b. Yûnus eş-Şiblî. İlk sûflilerden (Gürer, 2010: C 39, s 125).

² Ebû Zer Gıfârî: Ebû Zer Cündeb b. Cünâde b. Süfyân el-Gıfârî (öl. 32/653) Servet terâkümü konusundaki görüş ve mücadelesiyle tanınan sahâbi (Aydınlı, 1994: C 10, s 266).

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

yâ cemâ'at Kanber³den sorun kim sâ'ile in'âmı İmâm Ali niçe itmişdir. Pes hâzır olanlar yüzlerin Kanbere tutup in'âmı su'âl itdiler. Kanber aytdı. Tebük Gazâsından Murtazâ ile gelür iken on yedi deve yüki destâr ve kumâş ve mâl kim kıymetin Hak'dan gayrı kimesne bilmez idi. Gelür iken nâ-gâh bir şahs-ı sâ'il önümüze çıkup aytdı. "Şey'en li'llah ene cû'ân" ben sâ'ile didim bî-vakt geldin yükler bağlıdır hâl niçe olur der iken Şâh-ı velâyet aytdı sâ'ile etmek virin. Ben aytdım. Yâ İmâm etmek sofradadır virmesi mümkün degildir. Şâh-ı velâyet aytdı devesiyle bile vir didi. Ben agmâz-ı ayn idüp develer katarlanmışdır ayırması güçdür didim. Ol vakt Şâh-ı Velâyet'e gazab vâki' oldı. Heybetle aytdı. Yâ Kanber cümlesini sâ'ile vir niçe muhâlefet idersin diyince hemân-dem devenin zimâmını elimden bıraktım sâ'ile al didim ve kaçtım. Sâ'il on yedi deveyi yüküyle aldı yoluna revâne oldı gitdi. Ben bu heybetden hayrân kaldım. Şâh-ı Velâyet bana bakdı aytdı. Yâ Kanber hayretde kaldın meger ki ol dünyâlıgın hasretin çekersin didi. Ben aytdım ki yok yâ İmâm korkdum şundan kim katârın zimâmı elimde iken sen dahi bile git diyessin. Ya ben senin sohbetinden mahrûm kalam. Korkdığım ol idi. Zimâmı elimden bıraktım didim. Şâh-ı Velâyet beni afv itdi hânesine boş geldik didi." (Sünbülzâde Abdülhay, TY Nu.: 3299/4, v.: 133b-134a; Alıcı, 2016: 68-69).

Sünbülzâde Abdülhay Efendi'nin Tasavvuf Risâlesi'nde konuları açıklarken yaptığı ayet ve hadis iktibasları, sahabe ve büyük mutasavvıflardan nakilleri onun dini tasavvufî birikime sahip bir mutasavvıf olduğunu göstermektedir. Celvetî dervişi Abdülhay Efendi'nin Tasavvuf Risâlesi genelde tasavvuf edebiyatı özelde de Celvetiyye tarikatı için önemli bir eserdir. Eser Sünbülzâde Abdülhay Efendi'nin Seyyid olduğu bilgisini vermesi bakımından Sünbülzâde ailesi için ayrıca önemli bir kaynaktır.

³ Kanber: Hz. Ali'nin azat olunmuş bendesidir. Hz. Ali'ye bağlılığı ile maruftur.

افرار تیدی و جمیع افعال حول و قوت اللہ مخصوص در دیدی بنان و سمان
 و نصیرت دیدیکی زائل اولدی اهل ایمان اولانه بو بیچہ اعتقاد اینک کر کدر
 بیلنه و اهل شرک بو توجیهه لکه اراه اولدنی کلندی و بوندره همان اول
 وقت ایمان تفهیم اولنور که سرنیوت و ستر ولایت اول کتیه و دلدی
 تمام معلوم اولنه و چونکه سرنیوت و ستر ولایت معلوم اولدی پسر
 ستر الوصیت مفهوم اولندی قابل و مقبل و مقبول و عالم و علم معلوم
 اولدی ستر او جهرا تماماً مختوم اولندی و شاه ولایتک
 کلامنه تصدیق اولندی دینه لکه امننا و صدقنا

هزاران درده درمان و هزاران صلوات

و سلام اولسون محمد علیه السلام

ختم کتاب

د مبدوم تا بوله کردون انجام بود در خالق و ستاره دعایم
 ویره هر طرفینه بر قصر لطیف او مر م حضرت حق روز قیام
 قالدی دستده عملدن حامم کلدی ختم اولدی بوله آده کلام
 دور و سوب بو اشره روز سنا ماه رجب ابدی کتاب اولدر تمام
 بو تحیردن بودرر با که غرض

روحمه ایده دعا حاصله عام

حادم الفقراء آل عباس نبی زام درویش السید عبدالحی بن محمد امین الاستاذ
 بطریق جلوت غفر الله لهما ولوالدیه و لجمیع المؤمنین

یا هو یا من ینو یا الله

Sünbülzâde Abdülhay, *Tasavvufi Bir Risâle*, Süleymaniye Ktp, Hacı Mahmud Ef. TY Nu.: 3299/4.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

KAYNAKLAR

Alıcı, Lütfi (2011), *Sünblzâde Vehbî Nasihatnâme-i Vehbî Çeviri Yazı-Günümüz Türkçesi-Sözlük-Tıpkıbasım*, Ukde Yay., Kahramanmaraş.

Alıcı, Lütfi (2016), *Sünblzâde Abdülhay Efendi Tasavvuf Risâlesi, Çeviri Yazı-Tıpkıbasım*, Noyamedya Yay., Kahramanmaraş.

Alıcı, Gülcan Tamdır (2011), *Sünblzâde Vehbî Lutfiyye-i Vehbî Çeviri Yazı-Günümüz Türkçesi-Tıpkıbasım*, Ukde Yay., Kahramanmaraş.

Aydınlı, Abdullah (1994), “Ebû Zer El-Gıfârî”, *TDVİA*, C 10, TDV Yay., İstanbul.

Çiftçi, Cemil (2000), *Maraşlı Şairler Yazarlar Âlimler*, Kitabevi Yay., İstanbul.

Gürer, Dilaver (2010), “Şibli, Ebû Bekir”, *DVİA*, C 39, TDV Yay., İstanbul.

Kesik, Beyhan (2014) “Bâkî, Sünblzâde Abdülbâki Efendi”, <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com> (28.08.2017).

Sünblzâde Abdülhay, *Tasavvufi Bir Risâle*, Süleymaniye Ktp, Hacı Mahmud Ef. TY Nu.: 3299/4.

Yılmaz, Hasan Kâmil (1993), “Celvetiyye”, *TDVİA*, C 7, TDV Yay., İstanbul.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

BÖLÜM 21

SÜNBLZÂDE VEHBÎ EFENDİ DİVANI ÜZERİNE Ahmet YENİKALE*

Devrinin sultânüşşuarâsı (şairler sultanı) ünvanına sahip olan Sünbl-zâde Vehbî Efendi'nin Sultan III. Selim'e ithaf ettiği Divan'ı üzerinde birçok çalışma yapılmış ve yapılmaya da devam etmektedir. Tarafımızdan hazırlanan bu divan üzerine söylenebilecek hususlara geçmeden önce şairimiz hakkında kısa bir bilgiyi yine bu yayından⁴ özetle vermek istiyoruz.

Asıl adı Mehmed bin Râşid bin Mehmed olan şair, 1133 (1718) yılında doğmuştur. Maraş'ta Sünbl-zâdeler diye bilinen köklü bir aileye mensuptur. Dedesi devrin Maraş müftülerinden Mehmed Efendi olup Saçaklı-zâde ile asırdaş ve komşudur. Babası Râşid Efendi de âlim ve şair bir zattır. 14 rebiyülevvel 1224'te (29 Nisan 1809) İstanbul'da vefat eden Vehbi Efendi, Edirnekapı haricinde Topçular'da medfundur.

Sünbl-zâde Vehbî, bir asra yaklaşan uzun ömründe III. Ahmed (1703-1730), I. Mahmud (1730-1754), III. Osman (1754-1757), III. Mustafa (1757-1774), I. Abdülhamid (1774-1789), III. Selim (1789-1807), IV. Mustafa (1807-1808) olmak üzere sekiz Osmanlı padişahı devrini idrak etmiş şöhretli bir Türk şairidir. Yapılan araştırmalara göre bu asırda yetişen 1322 şairden 168'inin divanı bulunmaktadır. Kaynaklarda şiir ve şair asrı olarak kabul edilen XVIII. yüzyıl, şair kadrosu bakımından klâsik

* Dr. Öğr. Üyesi, KSÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

⁴ Sünbl-zâde Vehbî Divan, (Hazırlayan: Ahmet Yenikale), Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2011, s.19-25. (Metinde kullanılan kısaltmalar ve referanslarda kullanılan numaralar bu kitaba aittir.)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Türk edebiyatının en zengin dönemi olmasına rağmen üstad sayılabilecek şair sayısı oldukça azdır. Vehbî, daha önce Sururî'nin teşvikiyle 1198 (1783) yılında bir divan tertip etmişken, üç lisan (Türkçe, Arapça, Farsça) üzere yeniden tertip ettiği Divan'ını 1205 (1790) tarihinde Sultan III. Selim'e sunmuştur. Kendisi de bir şair olan ve İlhamî mahlasıyla şiirler yazan III. Selim, aynı zamanda hattat, musikişinas, neyzen, tanburîdir. Türk musikisinde suz-i dil-ara diye bilinen makamın da mucididir. Nizam-ı Cedid adı altında bir çok alanda reformlara imza atan Sultan III. Selim aynı zamanda bir Mevlevîdir. İşte Sünbül-zâde Vehbî Efendi de böyle bir şair Sultan'ın devrinde "şultanü's-şuarâ" ünvanını almış ünlü bir şairdir.

Türk edebiyatının en hacimli divanlarından biri olan bu eserin yerli ve yabancı kütüphane kataloglarında irili ufaklı yirmi yazma nüshası tespit edilmiştir. Vehbî divanı şairin ölümünden (1224) yirmi dokuz yıl sonra 1253'te Bulak/Mısır'da eski harflerle basılmıştır. Yeni Türk harfleriyle ilk defa 2011 yılında yayımlanmıştır. Yeni harflerle yayımlanan divan, matbu nüsha esas alınarak hazırlanmış, iki yazma nüshayla da karşılaştırılarak sağlam bir metin tespit edilmeye çalışılmıştı. Şunu esefle ifade edelim ki çalışma takvimimiz boyunca bütün ısrarlarımıza rağmen eserin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki yazma nüshalarından istifade etmemize kütüphane yetkililerince bitmez tükenmez tadilat ve elektrik bahaneleriyle imkan sağlanmamıştı. İleriye dönük bir tarih, bir ümit verilmediği hatta elektronik postalarımıza ve telefonlarımıza cevap verme zahmetine bile katlanılmadığı için yayıncı kuruluş eseri mevcut hâliyle basma kararı almıştı. Divan mevcut şekliyle yayımlandıktan bir ay kadar sonra İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T.Y. 1256 numarada kayıtlı nüshanın dijital kopyası geldi. Nüshanın son sayfasındaki istinsah kaydından Tarsuslu Ahmed Hulusî adlı bir müstensih tarafından hicri 1201 tarihinde yani şairin ölümünden 23 yıl önce tertip ve istinsah

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

edildiğini tespit ettik. Bu nüshanın geniş tavsifi ve mündericatu İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu'nda (İKTYDK) yer almaktadır. Sultan III. Selim'e sunulduğu anlaşılan bu nüshanın derkenarına sonradan epey bir şiir derc edildiğini gördük. Biz de çalışmalarımızı bu nüsha üzerinde yoğunlaştırdık. Gördük ki bu nüsha diğer nüshalarda hatta şairin ölümünden 29 yıl sonra Mısır/Bulak matbaasında basılan nüshada bile bulunmayan çok sayıda şiiri içine alması bakımından son derece önem arz etmektedir.

Divanın yeni harflerle hazırlanmasında esas alınan matbu nüsha o kadar titiz hazırlanmıştı ki yazma nüshalar harmanlanmış, müstensih hataları giderilmiş ve en hacimli nüsha haline getirilmişti. Buna rağmen 8'si gazel diğerleri kaside ve tarih kıt'aları olmak üzere 32 parça şiir tespit edilememişti. Yaklaşık bin beyit tutan bu şiirler, nerdeyse bir divançe yani küçük bir divan hacminde idi. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T.Y. 1256 numarada kayıtlı yazma nüshada tespit ettiğimiz bu şiirlerin çoğunluğu derkenar idi. Ortadaki metni yazan müstensihin dikkatsizliğinin tam aksine derkenara ilaveleri yapan müstensih son derece dikkatli idi. Yazı sitili ta'lik olmakla beraber farklı bir kaleminden çıktığı anlaşılan bu ilavelerin kim tarafından ne zaman yapıldığını tespit edemedik. Elbette şairin ölümünden 23 yıl önce istinsah edilen bu nüsha, şairin bütün şiirlerini kapsayamazdı. Yani şair, hayatının son 23 yılında hiç şiir yazmamış olamazdı. Demek ki şairin divanını tertip ettikten sonraki yazdığı şiirler belki de şairin ölümünden sonra bu nüshanın derkenarına eklenmişti. Anlaşılan, matbu nüshayı hazırlayanlar da bu nüshayı görmemişti.

Matbu Divanın (Dîvân-ı Vehbî, Bulak/MISIR, H.1253) muhtevası şöyledir:

Bir külliyyât hâlinde yayımlanan Divan, her bölümün kendi içinde yeniden sayfalandırıldığı 7 bölümden oluşmaktadır: I/1-20 (Türkçe Tevhid, münacat, naat vs.) + II/1-17 (Arapça şiirler) + III/1-43 (Farsça

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Divançe) + IV/1-131 (Kasâ'id) + V/1-16 (Tevârîh) + VI/1-97 (Gazeliyyât) + VII/1-61 (Lutfiyye) = toplam 378s.

Elimizdeki bu basılı divanda bulunmayan ve yeni harflerle yayımladığımız divanda da yer almayan ancak Sünbül-zâde Vehbî Efendi'ye ait olduklarını kesin bir şekilde söyleyebileceğimiz bu ilave şiirlerin dağılımı şöyledir:

Beş ila dokuz beyit arasında değişen sekiz gazel (bk. Gazellere ek),

Sultan III. Selim'e sunulan 60, 92, 53, 47, 155, 77, 45, 49, 45, 63, 53 beyitlik 11 kaside (bk. Kasidelere ek),

Eyüp Sultan Camii'ni yeniden inşa edişi münasebetiyle yine III. Selim'e sunulan 26 beyitlik tarih kıt'ası,

III. Selim'in Mısır'ı yeniden fethi için yazılan 21'er beyitlik iki tarih kıt'ası,

Yine Mısır'ın fethi için düşürülen 2 beyitlik tarih kıt'ası,

III. Selim'in Korfu Kalesi'ni fethi için düşürülen 17 beyitlik tarih kıt'ası,

Samanî-zâde Ömer Hulusî Efendi'nin yaptırdığı çeşmeye düşürülen 5 beyitlik tarih kıt'ası,

Aşir Efendi'nin Şeyhülislam oluşuna düşürülen 9 beyitlik tarih kıt'ası,

Salih Efendi'nin Galata Kadısı oluşuna düşürülen 9 beyitlik tarih kıt'ası,

Hazine Kethüdası Halil Paşa'nın Tophane'de yaptırdığı çeşmeye düşürülen 6 beyitlik tarih kıt'ası,

Balıkpazarı yanındaki çeşme için düşürülen 5 beyitlik tarih kıt'ası (bk. Tarihler ek),

Veliyyüddin Efendi-zade Mehmed Emin Efendi'nin ikinci defa Rumeli Kazaskeri oluşuna düşürülen 115 beyitlik tarih kıt'ası, yine aynı şahsa sunulan 25 ve 7 beyitlik iki kaside.

Görüldüğü gibi sonradan tespit edilen bu ilave şiirler Vehbî Divanı'nın hacmini epey artırmıştır. Neredeyse 1000 beyite yaklaşan bir divançe yani küçük bir

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

divan hacmine ulaşmıştır. Bu şiirlerin divana ek olarak ayrıca basılması söz konusu olduğu gibi divanın yeni bir tertiple yeniden basılması da mümkündür. Tabii ki bizim düşüncemiz divanın yeniden basılması yönündedir. Ancak şimdilik bu şiirleri yazımızın sonuna ekleyerek ilgililerin istifadesine sunuyoruz. Sünbül-zâde Vehbî Divanına has birtakım zorluklar var. Bunların aşılması büyük bir titizlik, son derece dikkat, sabır ve zaman gerektirmektedir. Zaman zaman karşılaştığımız hatalarımızı düzelttiğimiz halde yine de kusursuz ve tam bir divan nüshası meydana getirdiğimizi iddia edemeyiz.

Bu tür metin çalışmalarında müracaat edilen kaynakların başında şüphesiz sözlükler gelir. Çalışmamızın kaynaklar listesinde, başvurduğumuz sözlüklerin epey bir yer tuttuğu görülecektir. Ancak bu sözlüklerin Sünbül-zâde Vehbî'nin Divan'ını anlamada çoğu zaman yetersiz kaldığına şahid olunmuştur. Türk edebiyatında hacmi kadar kelime hazinesinin de oldukça geniş olduğu çetin bir divanla karşılaştığımızı söyleyebiliriz. Arapça ve Farsçaya bu dillerin sözlüğünü yazacak derecede vukufiyeti olan Sünbül-zâde Vehbî Efendi'nin Divan'ında Fransızca, Rumca, Rusça, Ermenice birçok kelime de bulunmaktadır. Bir dil ustası olan şairin Divan'ının dil ve üslûp açısından da müstakil bir çalışma ile ele alınması gerektiği kanaatindeyiz.

Sonuç olarak, Sünbül-zâde Vehbî Efendi'nin Divanı üzerine söylenecek çok söz vardır. Her okunuşta yeni manaların keşfine yol bulunmaktadır.

Bu yüzyılın Osmanlı şiirine damgasını vuran iki büyük ismi, yüzyılın başında Nedim ve sonunda Şeyh Galip'tir. Böyle güçlü şairlerin yanında yer bulabilmek ve tarihe geçebilmek kolay olmamakla beraber her şairin arzu edeceği bir şeydir. Sıra dışı kişiliğiyle ününü sürdürmüş olan Sünbül-zâde Vehbî de XVIII. yüzyılın renkli simalarından birisidir. Renkli ve hareketli yaşantısı şiirlerine de aksetmiştir. Teknik bakımdan oldukça sağlam olan şiirlerinde dili genellikle sade ve akıcıdır. Şiirleri her

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

ne kadar Necâtî, Fuzulî, Nâilî gibi şairlerle ile mukayese edilemeyecek kadar lirizmden yoksun olsa da Sünbül-zâde Vehbî, bir dil ve söz ustasıdır. İncelediğimiz Divan'ında vezni bozuk bir tek mısraya dahi rastlanmamıştır. Kafiye bulmakta zorlanmayan şairin kafiyeleri de oldukça sağlamdır.

III. Selim başta olmak üzere I. Abdülhamid ve III. Mustafa'ya pek çok kaside sunmuş, devrinin hemen hemen bütün sadrazamlarına ve şeyhülislamalarına kasideler sunarak mansıb taleplerini bu yolla ifade etmiştir. Bunların yanı sıra İran sefareti dönüşünde yazdığı "Kasîde-yi Tannâne", Rodos'ta Şahin Giray'ın katli ve akabinde mahkemesinin basılarak kendisinin hapsedilmesi üzerine yazdığı "Kasîde-yi Tayyâre", bir tür poetika sayılabilecek "Kasîde-yi Kelâmiyye" (Sühan Kasidesi) gibi orijinal kasideleri de vardır. Bu bakımlardan Sünbül-zâde Vehbî için bir kaside şairi, denilse yeridir.

Muammâ ve lügazi de deneyen şairin Divan'ında bir tane de terkîb-i bend bulunmaktadır. Şairin manzum tarih düşürmede de oldukça başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Divan'da 37 adet manzum tarihi bulunan şairin İstanbul'un birçok mimari eserine tarih düşürdüğü tespit edilmiştir.

Edebî sanatların hemen hemen hepsinin güzel örneklerini bulmanın mümkün olduğu Divan'da özellikle iham, cinas, tevriye ve telmih sanatları dikkat çeker. Hatta daha da ileri gidilerek Sünbül-zâde Vehbî'nin bir iham sanatı ustası olduğu söylenebilir. Bu bakımdan şiirlerini okurken çok dikkatli olmak gerekir. Bu konuda ilminden oldukça istifade eden şair âdetâ okuyucusunu düşürmek isteyen ve ona meydan okuyan bir tavır içerisinde.

Divan'ında Arapça şiirleri, Farsça Divançesi ve Türkçe şiirleri bulunan şair bu dillerde şiir söyleyebilecek derecede her üç dile de hakimdir. Hatta Arapça ve Farsçaya olan vukufiyeti bu dillerin manzum sözlüğünü yazabilecek derecede ileridir. Bu eserlerinin dışında manzum hikayeciliğin tipik örneklerinden olan Şevk-engîz

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

mesnevisi ve nasihat-nâme türünde yazdığı Lutfiyye mesnevisiyle bu alanlarda da varlığını ortaya koyan şair münşeât ve hezeliyatlarıyla da adından söz ettirmiştir.

KAYNAKÇA VE KISALTMALAR

Dîvân-ı Vehbî, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T.1256. (Ü.)

Dîvân-ı Vehbî, (1253) Bulak/Mısır, İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu, (1967), MEB Yay., İstanbul, C.III, s.1052-1062. (İKTYDK)

Yenikale, A. (2011), Sünbül-zâde Vehbî Dîvân, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş.

[KASİDELERE EK]

1^[22]

VE LEHU

[fâ'îlâtün / fâ'îlâtün / fâ'îlâtün / fâ'îlün]

- 1 bāreka'llāh māh-ı 'idîñ şūret-i tābānına
benzer ol meh-ṭal'atānıñ rŭy-ı nŭr-efşānına
- 2 serv-ḳadler 'id ile ūrd-i behişt erdi deyŭ
bāğı hem-dŭş etdiler firdevs naḥlistānına
- 3 var iken mŭşgîn-ḥaṭān-ı 'işvenıñ ṭop perçemi
kim baḳar faşl-ı bahārıñ sŭnbŭl ũ reyḥānına
- 4 her ṭarafda bir sŭrŭ dilber gezer āhŭ gibi
dŭndŭ şaḥrālar Ḥoten mŭlki gāzālistānına
- 5 āb u ḥākinden midir bilmem hevāsından mıdır
bŭyle nāz u şîveler İstanbul'ıñ ḥŭbānına
- 6 dāde-yi ceyrān-ı ḳurbānî gibi eyler nigāh
nîm-bismil 'āşıḳān cānlar verir cānānına

[22] Ü.78b-k

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 7 devr-i gül zevkiyle 'idin şevkidir revnağ veren
şahn-ı gülşende güzellerle kadeh devrânına
- 8 cām-ı gül-gün elde hâtırlar güşâde gül gibi
bakmaz oldu ehl-i dil Cāmî Bahâristân'ına
- 9 böyle hengâm-ı şafâda nüş edip peymâneyi
tevbeler etmez mi rindân 'ahdine peymânına
- 10 dilberin bir yanına alsın bu demde 'aşıkân
mey içip germ-iştihâ olsun kuzu biryânına
- 11 gâh alıp zevrakçeye bir sîm-gerden nâzenîn
seyr-i mehtâb eylesin çıksın Boğaz seyrânına
- 12 görmesin çeşm-i kebûd-ı çarh gök kandil olup
yâr ile tenhâ çekilsin Gökşu'yuş lîmânına
- 13 pür-şafâdır şimdi iklim-i neşât-âbâd-ı dil
gayrı gelmez gitdi gam mülk-i 'adem yâbânına
- 14 vakt-i âsâyiş-güzâr-ı pâdişâhîdir sebeb
'âlemin bu rütbe zevk ü şevk-i bî-pâyânına
- 15 hamî-yi şer'-i metîn zıll-i Hudâvend-i mübîn
naşş ile vâcib itâ'at emrine fermânına
- 16 hânumân-ârâ-yı devlet zîb-i taht-ı saltanat
zâtıdır hayru'l-halef ecdâd-ı 'âlî-şânına
- 17 Hâzret-i Sultân Selîm Hân kim şafâsından felek
cedyini kurbân eder 'id-i şeref-'unvânına
- 18 şâh-ı hürşid-efser-i pervîn-şeref kim mâh-ı 'id
ayasın eyler güşâde vâye-yi ihsânına
- 19 vechi var erkân-ı devlet 'id-ber-'id eylese
rûy-mâl ile mübârek gûşe-yi dâmânına
- 20 'arş-ı a'lâ-veş serây-ı rif'at-i şâhânesi
eyler isti'lâ sipihriş günbed-i Keyvân'ına

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 21 devr-i dâ'im âfitâb u mâh bir takrîb arar
intisâb-ı âsitân-ı âsumân-bünyânına
- 22 eylemiş ilhâm-ı Bârî kalb-i nûrânîsini
âşinâ esrâr-ı dehrîñ nükte-yi pinhânına
- 23 nüktedânlık neydügin anlardı belki Bayçara
Molla Câmî ile gelse meclis-i 'irfânına
- 24 görse böyle muhteşem tertîb-i hâkânî ile
reşk eder Şâhî vü Hüsrev şevket-i dîvânına⁵
- 25 luğfudur âb-ı hayât u qahrî nâr-ı cân-güdâz
cem'-i ezdâdîñ delîl olmaz mı bu imkânına
- 26 himmeti rîg-i beyâbâna olursa reşha-pâş
döndürür her dânesin bañrîñ dür-i galâtânına
- 27 kûlzüm-i hışmı hurûş eylerse ammâ nâgehân
keştî-yi gerdün tayanmaz mevce-yi tûfânına
- 28 devr-i 'adlinde sitemden kimse feryâd eylemez
gül ola bâdî meger kim bülbülñ efgânına
- 29 ol dañı nâz u niyâz-ı dilber ü 'âşık gibi
hande-yi pür-şîvedir üftâde-yi nâlânına
- 30 zañmnâk-i tîg-i gâdr olmağ bu demlerde muhâl
'id-i Ağhâ'da kıya herkes meger qurbânına
- 31 h'vâb-ı râhatda cihân âsüde-yi emn ü emân
uyku girmez oldu ancağ dîde-yi 'udvânına
- 32 dinlemem bu bâbda erbâb-ı târîhîñ sözün
ermedi Cemşîd ü Dârâ rütbe-yi derbânına
- 33 vaşf eden yâbâna söyler bezl-i cûdun Hâtem'in
bir iki üştür verirmiş çöllerîñ 'urbânına

⁵ Ünlü Fars şairleri Muhteşem, Hâkânî ve Şevket'e ihâm var.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 34 bu 'atâ-bağş-ı cihân ise hazâ'in gönderir
şad kaçâr üstürle âfâkıñ kerem-cüyânına
- 35 luţfu çün dünyâya gevher yağdırır olmaz şadef
ba'd-ez-în leb-teşne ebriñ kaçre-yi nîsânına
- 36 nūr-veş rağşende zîn etse olup gâhî süvâr
berķ olmaz hem-'inân rağş-ı şabâ-cevlânına
- 37 Rüstemâne nîze-bâzî eyledikce dem-be-dem
Kağramân'ıñ cânı yoğdur kaçmağa meydânına
- 38 kelle-yi a'dâ döner ber-geşte gūya tâ ebed
'arşa-yı kaçırında girse pençe-yi çevgânına
- 39 zağm-ı merhem-nâ-pezîri düşmene işler geçer
pâre-yi elmâs zeyn etmiş ser-i peykânına
- 40 çekse şemşîrin 'adūya cânını teslim ile
ser-fürü eyler o seyfi kaçı'ıñ bürhânına
- 41 pâdişâhım hep nökerdir saña şâhân-ı cihân
ben su'âl etdim varıp Īrân'ına Tūrân'ına
- 42 maţbağından rîze-çîniler olur tâc-ı güher
hıţta-yı Çîn ü Haţâ fağfûruna hâkânına
- 43 hâk-i pâyiñ şâh-ı Īrân'a irişdirsin şabâ
çeşmine çeksin kaçıp da kuhl-i İsfâhân'ına
- 44 Rây-ı Hind'e gönderirsen ferş-i pây-endâzıñı
fağr ile zerrîn kaçbâ eyler ten-i 'uryânına
- 45 bir kuluñ gönder kırallardan harâc alsın varıp
cizye evrâğın tağıtsın hep Firengistân'ına
- 46 tarğ-ı bünyâd-ı esâs-ı re'fetiñdir kârger
bu harâb-âbâd-ı dehrin şüret-i 'umrânına
- 47 gıbta-yı şehri Cihân-âbâd-ı Hindistân olur

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- bir fakîriñ himmet etsen ħâne-yi vîrânına
- 48 cür'et etdim vaşfına ħaddim degilken şerm ile
çünkü yokdur ħudretim ihsânıñ şükrânına
- 49 tîşe-yi endîşe tırmaz dil-ħurûş eyler beni
'arz-ı gevher gücdür ammâ kim ma'ârif kânına
- 50 fikri tensîf-i hümâyûnuñdur ancak bendeñiñ
'afv edip bakma ħuşûr [u fi'l-i] nâ-çesbânına
- 51 'âşîkâne bir gazel yazdım yine pîrâne-ser
düş olup dilberleriñ bir nev-civân fettânına
- 52 seyr edip bir mû-miyân ħün-ħâre ħüsn ü ânına
böyle âyende vuruldum ħancer-i bürrânına
- 53 öyle ħan ağlatdı ol şüh-ı cefâ-cû kim başa
döndü müjgânım muħîtiñ pençe-yi mercânına
- 54 yan verir ben almak istersem koyuna gâhice
ħuzular gibi varır ammâ raħîbiñ yanına
- 55 kesdi dest-i luţfu bu demde o ħurbân olduğum
kıydı tîğ-i cevr ile bu pây-mâliñ cânına
- 56 sürħ reng etmiş o ħünî câme-yi 'ıdiyyesin
girmek ister ħorkarım çok bî-günâhıñ ħanına
- 57 diş kirâsı naħd-i cân isterse de olsun fedâ
büse-yi gül-nâr-ı rengin-i leb-i ħandânına
- 58 sîne-yi yâre şarılmaħ merhem-i kâfûr olur
Vehbî-yi zaħmîn-derûnuñ derd-i bî-dermânına
- 59 ba'd-ez-în yâd-ı gül ü mülden geçip şâm u seħer
başla bülbüller gibi ħayr-ı du'â elħânına
- 60 ol şeh-i 'âlem ebed taħtında olsun şâd-kâm
'ıdler reşk eylesin evħâtınıñ her ânına

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

2^[23]

KAŞİDE DER-SİTÂYİŞ-İ HÂZRET-İ SULTÂN SELİM

[fe' ilâtün / fe' ilâtün / fe' ilâtün / fe' ilün]

- 1 gurre-yi rûze yine cünbişin etdi izhâr
şaklasın kendiyi bir güşeye ebrû-yı nigâr
- 2 gelip ol peyk-i müferrih haber-i mâh-ı şıyâm
ferhatân müjdelerin kıldı cihâna ihbâr
- 3 gerçi teşrîfi ile hayli sebük-rûh olduk
sıklet-i ehl-i riyâ olmasa bârî bize bâr
- 4 açdı vâ'iz yine câmi' de cehennem kapısın
nâra kor destine yandırmayanı yek dînâr
- 5 toyurur mâ'ide-yi cennete da'vet edeni
bâ-huşuş eyler ise celb-i zekât istiş'âr
- 6 hür u gilmânı mezâd eylemiş erzân satıyor
neyleyim ehl-i gınâdan yanadır bu bâzâr
- 7 çüb-ı misvâk ile ahsâma kadar diş bileyip
bulur iftâr kebâbın yiyecek hân-ı kibâr
- 8 şanki zâhid ise me'mûr-ı menâhî olmuş
'id gelseydi amân olduk elinden bîzâr
- 9 togruluk göstererek tevbe verir rindâna
başına çalsağ eger egri aşâsın yeri var
- 10 çehre-yi bint-i 'ineb oldı meded nâ-mahrem
harem-i meykedede kaldı kapandı nâçâr

[23] Ü.80a-k

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 11 kadeh-i bâde şikest olmağ için düşdükce
kaldırıp eylediler şimdi kanādîl-i menār
- 12 aşdılar cāmi'e de ba'zısını 'ibret için
ba'd-ez-in olmaya tā kâse-yi 'ayş-ı mey-ḥvār
- 13 ehl-i keyfiñ tütünü 'arşa çıkar yakılarak
sūziş-i ḥvāhiş-i tönbākü ile nargile-vār
- 14 olsa tiryākide kudret seferî olmağ için
Şām'a yā Mağrib'e eylerdi şitāb ile firār
- 15 naḳz-ı şavm etmek için kâ'il olur bî-çāre
belki bayrama kadar olmağa cüz'î bîmār
- 16 bakamaz şeb-pere-veş tal'atına ḥursîdiñ
hoşlanırdı bu cihān olsa hemîşe şeb-i tār
- 17 ḥasret-i telhî-yi berşe nice tākāt getirir
olmasa gāhice şükr eyleyerek şîrîn-kār
- 18 tezce çıksaydı deyü günleri etmekde ḥisāb
dîn-fürüşān-ı zamān olsa daḥı sūbḥa-şümār
- 19 ramazān şūfîlerine uyalım çāre nedir
şaf-ı nezdîk-i imāmı edelim cāy-ı qarār
- 20 niyyet-i 'ayş u demi şaklayalım bayrama
şimdilik eski günāha edelim istiğfār
- 21 'ayş u nūşa toyarız sonra Boğaziçi'nde
mā-ḥazardır o zamān ḥān-ı vişāl-i dildār
- 22 serv-ḳadlerle dü-bālā ederiz zevḳ-i çemen
'îd-i ḥürrem ile tev'em geliyor faşl-ı bahār

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 23 tütalım kâdr-i meh-i rûzeyi Şimdi 'âlî
olarak Şavm u terâvîh ile evkât-güzâr
- 24 bā-ħuŐuŐ etmede ol māh daħı āfāka
ni'met-i Őāh-ı 'atā-baħŐ gibi bezl ü niŐār
- 25 ne veliyy-i ni'am-ı 'ālemiyān kim ol Őāh
sîr-i ħvān-ı keremi ħürsenegān-ı aħtār
- 26 mazħar-ı fetħ ü zafer server-i ħurŐîd-efser
Şeh-i encüm-sipeh-i dāver-i ħerdün-vaħar
- 27 muħtedā-yı ümem ü millet-i İslām'a imām
cāmi'-i aħsen-i evŐāf-ı kerāmet-eħvār
- 28 revnaħ-ı devlet ü dîn ħāzret-i Sultān Selīm
ħāmî-yi Şer'-i mübîn ħüsrev-i pākîze-tebār
- 29 Őehriyār-ı himem-ārā kim o zıll-i Yezdān
sāyesi vāye-yi āsāyiŐ-i her Şehr ü diyār
- 30 emr ü fermānına naşŞ ile itā'at vācib
böyledir mes'ele-yi Şer'-i Nebiyy-i Muħtār
- 31 inkiyād eylemeyen seyf-i Şerî'atle hemān
ħatlı ü tedmîr olunur cümle miŐāl-i küffār
- 32 nefes-i feyz-nümāsında kerāmet rüşen
eŐerinden söyünür Şem'-i Őerār-ı eŐrār
- 33 serkeŐān Şadme-yi tedmîre düĐār olmaz mı
ser-fürü eyler iken tîĝine Đār u Đāsār
- 34 Şîr-i ŐemŐîrine Đün ħûn-ı 'adûdur tu'me
vaşf-ı maħŐûŐdur ol tîĝe anıħĐün ħûn-ħvār
- 35 olsa meydān-ı Őecā'atde ne dem tîr-endāz

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- eremez menziline nâvek-i vehm ü efkâr
- 36 mihr-i raşşende şandır tevsen-i çarh üzere
gören
olıcağ raşş-ı sebük-seyrine pertevle süvâr
- 37 çeşm-i hırşîdi de hayrân-ı temâşâ eyler
ne zamân nûr gibi eylese 'arz-ı dîdâr
- 38 gerçi nâra nıgeh-i luţfu verir hey'et-i nûr
kılsa ger behrever-i pertev-i hûsn-i enzâr
- 39 Nesr-i Tâ'ir olur ammâ ki feleklerde kebâb
hışmını şu'le-feşân eylese mânende-yi nâr
- 40 düşmenin kellesine şâ'ıka-endâz-ı helâk
töpuður ra'd-ı felek gibi felâket-âşâr
- 41 kulle-yi Kâf'ı eder gülle-yi qahrı berbâd
darbına qal'a degil ya'nî tayanmaz kühsâr
- 42 nâr-ı süzân düşürür cân evine a'dânın
nedir ol velvele-yi humbara-yı âteş-bâr
- 43 nîze-bâzân-ı cüyüşun göricek bed-nıgehân
havf ile her müje çeşminde olur bir mîsmâr
- 44 hâzır ol vaqt-i helâke diyerek düşmenine
cünd-i manşûrudur âmâde-yi ceng ü peykâr
- 45 pâdişâhım bütün a'dâyı edersin maqhûr
Qahraman-qâhire⁶ etmiş seni 'avn-i Qahhâr
- 46 'alem-i Hazret-i Sultân-ı Risâlet sende

⁶ Sultan III. Selim'in 1801'de İskenderiye Kalesi'ni fethinden dolayı Kâhire'ye ihâm var.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- zîr-i râyâtına cem' olmada ceys-i ebrâr
- 47 seni Hâk tâc-ı hilâfetle ser-efrâz etmiş
dest-i hükümünde ser-â-pâ rü'esâ-yı emşâr
- 48 Mekke vü Kuds-i Şerîf olduğıçün mülkünde
dergehiñ kıblegeh-i pâdişehân-ı aqtâr
- 49 Âl-i 'Osmân'a bir ednâ nökerim ta'birin
Şâh-ı İrân kuluña etdi lisânen tekrâr
- 50 dîne ecdâd-ı 'izâmıñ gibi etmiş hizmet
yoğdur eslâf-ı selâtin-i cihânda deyyâr
- 51 zulmet-i küfr ile târik niçe iklimi
nür-ı İslâm ile anlardır eden pür-envâr
- 52 kuvvet-i kâhire-yi debdebe-yi devletiñi
pâdişâhlar dağı hâşâ edemezler inkâr
- 53 nâgehân Kal'a-yı Bağdâd'a gelip Nâdir Şâh
almağa eyler iken sa'y-i belîğ-i bisyâr
- 54 yürüyüş ile bozup da Topal 'Osmân Paşa
leng ü lök eyleyicek karye-yi Bihrüz'a firâr
- 55 dedigin bes ki tüvânâst çünîn 'Osmânlu
söyledi bendeñe Haydar Kulu Hân
mihmândâr
- 56 havza-yı memleketiñ dâr-ı emân olduğıçün
Serbedârân gibi çoğ düşmeni etdi ber-dâr
- 57 tâğî-yi serserî tâb-âver olur mu hâşâ
bîm-i tîğîñ ile şad-nîme olurken kühsâr
- 58 uçamaz mür kanatlansa da pâ-mâl olunur
eylesin taht-ı Süleymân'da mehâbetle qarâr

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 59 hāk-i zilletde yatan zerre-yi nāçiz-i hākîr
olamaz āyine-yi mihr-i mücellâda gubâr
- 60 vermez elbette hâlel revnâkına gülzârın
câ-be-câ bitse de bir güşede ba'zı has u hâr
- 61 bāgbânlar keser öyle has u hârın yek-ser
salânat revnâkı da işte mişâl-i gülzâr
- 62 leşkeriñ cüş edicek baħr gibi mevc-â-mevc
cümle a'dâyı eder gârka-yı tûfân-ı bevâr
- 63 bā-ħuşuş anda cenâb-ı kapudân-ı deryâ
ola ser-asker-i yem-himmet-i ğayret-kirdâr
- 64 yer götürmez bu kadar ceş-i girân-ğadri
görüp
zîr-i hâke girer elbette 'adû-yı bed-kâr
- 65 dehşet-ârâ-yı cihân oldu bu sevķ-i asker
kuvvet-i salânatı eylediñ el-ħaķķ izhâr
- 66 devletiñ mażhar-ı tevfiķ-i Cenâb-ı Ħaķ'dır
aņa her hâlde te'yîd-i İllâhî der-kâr
- 67 biri ez-cümle budur menķabet-i te'yîdiñ
uçurup kendimi etsem n'ola yâd u tezkâr
- 68 peşşe Nemrûd'u helâk etdiginiñ mânendi
eyleyip kudret-i Ħaķ 'abd-i za'ifin iğdâr
- 69 ğarb-ı ğaddâre-yi pîrânem ile oldu helâk
bāĝî-yi serkeş-i Şâhîn Girây-ı ğaddâr
- 70 şehper-i kuvvet-i devlet ile anķâlenerek
eyledim pençe-yi ĝirâyî⁷-yi ķahr ile şikâr

⁷ Şahin Giray'a îhâm var.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 71 düşdü güncişk gibi dāmıma yoldum anadın
kendisin evc-i Őekāvetde Şanıırken ayyār
- 72 bir degil hālet-i u'cūbe-yi te'yīdatı
āŐināyān-ı tevārīh bilir böyle hezār
- 73 nie ser-geŐtelerin kelle-yi nekbet-eŐerin
sāha-yı bāb-ı hūmāyūnda gōrdük devvār
- 74 serini eylemege u'me-yi Őīr-i ŐemŐīr
oldu mecbūr bu devletde hezārān cebbār
- 75 Őā'ir olsam da mūdāhin degilim hūnkārım
zūbde-yi fenn-i tevārīhdir iŐbu āŐār
- 76 ey ŐehenŐāh-ı civān-baht nice kādīr olur
cem'-i evŐāfīna bu pīr-i perīŐān-gūftār
- 77 baa taħmīl ederek bār-ı girān-ı sitemin
belimi bükdü hūŐūŐā felek-i kec-reftār
- 78 telh-kām eyleyeli miħnet-i gerdūn hayfā
almadı zā'ikada lezzet-i zev-i eş'ār
- 79 bārī bu sōylediğim nev-gazel-i Őev-āver
vaqt-i iftārda olsaydı biraz zeve medār
- 80 nuql-i peymāne iken būse-yi la'l-i leb-i yār
Őīhne-yi rūze baŐıp bezmimize verdi hūmār
- 81 baŐıca böyle aya nā'ibi-veŐ destin Őpūp
ekdi sākī ayaın meclisimizden nāār
- 82 bir Receb nāmına Őehrī-mehe Şa'bān idim āh
Ramazān etdi beni rūze-yi hicrāna dūār⁸

⁸ Arabī aylardan recep, Őaban ve ramazana ihām var.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 83 gündüzün etdi o meh va‘de-yi teşrîf-i şahûr
gelmedi tâ be-seher oldum egerçi bîdâr
- 84 girmedi koynuma sâ‘at gibi ol sîmîn-ten
her daqîka ederim şubha degin nâle vü zâr
- 85 va‘de-yi gül-şeker-i bûseyi bayrama kodu
eyleyip şavmı bahâne o meh-i şîrîn-kâr
- 86 istemem râhat-ı hulkûmu ‘aқidem bozamam
bûse-yi gerdeni besdir baņa nuql- iftâr
- 87 belki imsâk edemem mâ‘ide-yi vaşlından
gelmeşe vaқt-i gurûb olmayıcaқ hâneme yâr
- 88 gerçi gelmez ‘ulemâya ‘ateh ammâ Vehbî
böyle ma‘tûh gibi sen niçün olduņ mikşâr
- 89 yetişir gayrı bu evkât-ı icâbetde hemân
edegör ol şeh-i devrâna du‘â leyl ü nehâr
- 90 rûz-ı firûzu hemîşe ola ‘îd-i mes‘ûd
her şebin eyleye Haқ Kadr-i celîlü‘l-mikdâr
- 91 taht-ı şevketde ebed hürrem ü dilşâd olsun
‘ömr ü iқbâl ü sa‘âdetle olup berhurdâr
- 92 ola mâtem-zede-yi қahr-ı Hudâ a‘dâsı
rû-siyâhî-yi melâmetle be-vech-i idbâr

3^[26]

[26] Ü.84a

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

KAŞİDE-Yİ İDİYYE DER-SİTÂYİŞ-İ SULTÂN
SELİM

[müstef'ilün / müstef'ilün / müstef'ilün /
müstef'ilün]

- 1 'îd ü bahâr-ı dil-güşâ oldu şafâ-bağş-ı cihân
enfâs-ı 'İsî-veş şabâ gülzâra verdi tâze cân
- 2 zevk ü şafâ-yı gül müdür ser-germî-yi bülbül
müdü
cüş-ı neşât-ı mül müdür bu hây u hü-yı
böstân
- 3 her bir şükûfe cā-be-cā encüm gibi pertev-
nümā
yek-rengdir ser tā be-pā şimdi zemîn ü
āsumān
- 4 pür-velvele oldu çemen yek-ser hezâr-ı hoş-
sühan
şevk-i gül-i şad-bergden söyler hezārān
dāsītān
- 5 gülşen 'aceb ferhunde-rū sünbül benefşe
müşg-bū
gelmiş şanırsın sū-be-sū Çin ü Hoten'den
kārbān
- 6 bezm-i çemen şāhānedir zerrîn-çadeh
peymānedir
bülbül yine mestānedir yād etmez aḡzān-ı
ḡazān
- 7 her bir nihāl-i hoş-nümā giymiş çiçekli nev
kabā
mānend-i ḡadd-i dil-rübā cünbiş verir bād-ı
vezān

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 8 şahrâ görünmez lâleden mürgân uşanmaz
nâleden
nem kapmağičün jâleden gül-gonçeler açmış
dehân
- 9 gîsû-yı sünbül târumâr mânende-yi zülf-i
nigâr
şebbû ile her sebzâr güyâ haţ-âver nev-
civân
- 10 etsin deyü her hoş-ıhrâm ‘uşşâka böyle
ihtirâm
baş üzre göstermiş maķâm kımrîlere serv-i
revân
- 11 nevrüz-ı şevķ-efzâ mıdır ‘îd-i cihân-ârâ mıdır
bilmem yenî dünyâ mıdır bu nev-zemîn ü
nev-zamân
- 12 vermişdi rûza iftirâķ ‘uşşâķ idi pür-iştıyâķ
eyler mükâfât-ı firâķ oldu güzeller mihribân
- 13 ‘âlem olup nev‘-i diger telhî-yi hicr etdi güzër
mânende-yi ‘aķd-i şeker ‘îdiyye bûse râygân
- 14 geldi dem-i ‘ayş u tarab olmaz bu mevsimde
‘aceb
İstanbul'ıñ hûbânı hep eylerse ‘azm-i
gülsitân
- 15 nev-câme-yi pür-ihtişâm olmuş libâs-ı sebz-
fâm
eyler leb-i cûda hırâm serv-i sehî-veş
dilberân
- 16 ‘uşşâķın almış yanına çekmiş şafâ limanına

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- çıkılmış Boğaz seyrânına hûbân-ı sîmîn-
gerdenân
- 17 mest olacak eyyâmdır hengâm-ı devr-i
câmdır
gül-büse-yi bayramdır nuql-i şarâb-ı ergavân
- 18 peymânlar oldu şikest peymânedir şimdi be-
dest
zâhid yine tenhâ-nişest kâşânede Qur'an-
h'ân
- 19 rindân eder 'ayş u demi nûş eyleyip câm-ı
Cem'i
bilmez nedir derd ü gamı zevk ü şafâsı
câvidân
- 20 her 'âşık-ı fırsat-güzîn râm eyleyip bir
nâzenîn
gül sâyesinde hoş-nişîn bûs u kenâr eyler
nihân
- 21 devr-i şebe devrândır feyz-âver-i ihsândır
güller gibi handândır dem-beste diller
şâdumân
- 22 derbânıdır şâm u seher bâbında hürşîd ü
kamer
Pervîn-şeref Behrâm-fer hâkân-ı gerdün-
âsitân
- 23 çarhıñ şeh-i mihr-efseri 'Osmâniyânıñ
meñhari
zât-ı 'inâyet-perveri sermâye-yi emn ü emân
- 24 zıll-i Hudâvend-i mu'în şâhenşeh-i rûy-ı
zemîn

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- ya'nî imâmü'l-müslimîn Sulţân Selîm-i
kâmrân
- 25 ilhâm ile kılmış Hudâ kalb-i münîrin pür-ziyâ
âyîne-yi 'âlem-nümâ andan 'ibâretdir
hemân
- 26 'ahdinde bî-ḥavf u ḥaṭar 'âlem şafâda ser-te-
ser
âzürde-dil olma meger gülçîn elinden bâgbân
- 27 âhû-yı deştin şîr-i ner şâhın şanıp tîg ü teber
eyler gezendinden ḥazer geldi bu ḥâle
serkeşân
- 28 nâ-bûd olup ehl-i fesâd âsüdedir mülk ü
'ibâd
oldu bu rûtbe 'adl ü dâd reşk-âver-i
Nüşîrevân
- 29 himmetle mânend-i semâ âfâka kılmış i'tilâ
tâq-ı serâyında sezâ tutsa Hümâlar âşiyân
- 30 çeşm-i 'inâyetle eger eylerse şâyân-ı nazar
Sîmürğ'a isti'lâ eder mür-ı ḥaķîr-i nâ-tüvân
- 31 cümle mülüküñ serveri şâh-ı C'acem bir
çâkeri
çeşmindedir ḥâk-i deri hem-ḳadr-i kuḥl-i
İşfahân
- 32 ol rûtbedir cûd u seḥâ Hâtem aña nisbet gedâ
ihsânına etmez vefâ bir demde genc-i şâygân
- 33 'id eylesin ehl-i hüner kim eyleyip ḥüsn-i
nazar
kıldı ser-â-ser behrever ol pâdişâh-ı ḳadr-dân

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 34 kılmiş anı feyz-i ezel bezl-i 'atâda bî-bedel
'inde şey'-i mübtezeli sermâye-yi deryâ vü
kân
- 35 ol hüsrev-i encüm-sipâh hışm ile eylerse
nigâh
ditrer felekde mihr ü mâh mânende-yi berg-
i hazân
- 36 tutdu cihânı şöhreti şît ü şadâ-yı şavleti
şân-ı şükûh u satveti mânend-i Rüstem-
dâsitân
- 37 pülâd olursa cevşeni pür-zağm eder Rüyîn-
ten'i
yek-ğamle-yi şîr-efgeni tâğat-güdâz-ı
Ğahramân
- 38 Mirrîh'e çekse hanceri havfıyla eyler serseri
meydân-ı rezmiş şaf-deri İskender-i şâhib-
kırân
- 39 mülkün 'aceb âbâd edip nev-ğışlalar bünyâd
edip
ta'lîm-i ħarb îcâd edip kıldı helâk-i
düşmenân
- 40 gülbang-i töp-ı âteşin âfâkı etdi pür-ğanin
lerzândır a'dâ-yı dîn oldu perîşân ħânumân
- 41 verdi bu rütbe velvele rüy-ı zemîne zelzele
küffâra şimdi meşğale çâk-i girîbân u figân
- 42 ħayrân olup bu 'askere düşdü 'adü âteşlere
başına ħarb-ı ħumbara güyâ ħazâ-yı
nâgehân

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 43 ey pâdişâh-ı Cem-şaşem v'ey dâver-i Dârâ-
himem
vaşfında lâl olup kalem hayret olur bend-i
zebân
- 44 benden ise ol şâ'irim fenn-i sühânde mâhirim
sihr-i beyâna kâdirim i'câz-ı nazmım
müstebân
- 45 gencîne-yi sırr-ı Kelîm etmiş beni Rabb-i
'Alîm
her bir sözüm dürr-i nazîm tab'ım yem-i
gevher-feşân
- 46 bu fende bî-kayd-ı şuhûd etdim ben işbât-ı
vücûd
ikrâr eder belki hasûd bu müdde'âmı bî-
gümân
- 47 şâ'irlere olsun şalâ mümkün mi bu hüsn-i edâ
feyz-i İlahîdir başa böyle hayâl-i dil-sitân
- 48 inşâda üstâd-ı sühân Vaşşâf'dır derlerse ben
Bircîs'e açdırmam dehen alsam ele kîlk-i
beyân
- 49 Vehbî nedir bu güft-gû lâf u güzâf u hây-hû
eyle edeble ser-fürü 'aciz ü kuşuruğdur 'ayân
- 50 ol pâdişâhdır sen gedâ haddin değil vaşfın
edâ
ancağ vazîfeğdir du'â Hağğ'a tazarru'la
hemân
- 51 tâ kim ola 'id u bahâr behcet-fezây-ı rûzgâr
tahtında şevketle karar etsin o hâkân-ı cihân

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 52 m̄ānend-i vaqt-i Ƙadr ü 'id olsun ŧeb u r̄ūzu
sa'id
iclāl ile 'ömrün mezid etsin Ƙudā-yı
müste'an
- 53 ƙılsın anı Rabb-i 'ibād dil-hvāhı üzre ber-
murād
güller gibi bahtı güşād ferhunde-ṭab' u
ŧādumān

4^[27]

KAŞİDE DER-SİTÂYİŞ-İ SULTÂN SELİM
[fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün]

- 1 ey felek-mertebe hürŧid-liqā-yı devlet
v'ey meh-i 'id gibi nūr u ziyā-yı devlet
- 2 v'ey ser-i ṭāk-ı serāy-ı himem-i 'āliyesi
lāne-yi mes'adet-ārā-yı Hümā-yı devlet
- 3 mıŧr⁹-ı iclāle verip pertev-i māh-ı Ken'an
oldu vaqtinde füzün hüsñ ü bahā-yı devlet
- 4 minber-i 'arŧ-ı mu'allāda oƙur Rūh-ı Emîn
nām-ı vālānı miŧāl-i huṭabā-yı devlet
- 5 seni feyyāz-ı ezel ƙılmış eyā zıll-i İlāh
sāye-endāzî-yi 'adliyle sezā-yı devlet
- 6 rāyet-i fahr-i dü-'ālemlle mü'eyyed yediñi
eylemiş hem 'alem-efrāz-ı livā-yı devlet
- 7 sūre-yi Feth açılır gül-varaḳ-ı Muŧhaf'dan

[27] Ü.85b

⁹ Mısır ŧehrine ihām var.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- olıcak nuşretiñe fâl-güşâ-yı devlet
- 8 t̄ali' in kuvveti h̄urşîdi alıp pençesine
ğibta-yı burc-ı Esed oldu serây-ı devlet
- 9 heybetiñ lerzişidir bîşede şîrânı eden
ebedî teb-zede-yi bîm-i cezâ-yı devlet
- 10 Kûh-ı Elvend ise de h̄aşmını berbâd eyler
şeh-levendâne leked-kûpî-yi pây-ı devlet
- 11 şâh-ı Īrân serâyında edip h̄abs-i nefes
olamaz nağme-serâ-yı kerênây-ı devlet
- 12 ferş edip kâlelerin dergehiñe pây-endâz
Rây-ı Hind olmada h̄vâhişger-i rây-ı devlet
- 13 darb-ı şemşîriñ ile cân u serin t̄âğîler
eder elbette bu demlerde fedâ-yı devlet
- 14 yaqasın kırtaramaz oldu ki gerden-keşler
çâk çâk etmede der-dest resâ-yı devlet
- 15 kuvvet-i sâ'id-i bahtıñla erer kanda ise
düşmeniñ gerdenine t̄iğ-i kâzâ-yı devlet
- 16 serkeşân şadme-yi kahrıñla gelip rû be-
zemîn
bâb-ı 'afvıñda olur nâşiye-sâ-yı devlet
- 17 devr-i 'adlıñde felek döndü o kec-revlikden
gerdişin eyledi ber-vefķ-i rızâ-yı devlet
- 18 mâye-yi nâmiye-yi cüşiş-i ihsânıñdır
faşl-ı nevrüz gibi neşv ü nemâ-yı devlet
- 19 'ilm-i kâfa çalışır kalmadı kim 'ahdiñde

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- halka kâfidir o iksîr-i 'atâ-yı devlet
- 20 var iken böyle kerem sende olursa ne 'aceb
Bermekiler der-i cûdunda gedâ-yı devlet
- 21 Hâtem'in kim inanır şöret-i bihüdesine
var mıdır anda bu şâhâne sehâ-yı devlet
- 22 pâdişâhım düvel-i sâ'ireyi gördü kuluñ
yoğdur anlarda mülükâne edâ-yı devlet
- 23 münhasırdır saña ey mefhar-i âl-i 'Osmân
şevket-i saltanat u 'izz ü 'alâ-yı devlet
- 24 böyle tahtır eder evşâfın divânında
kilk-i sulţân-ı gürüh-ı şu'arâ-yı devlet
- 25 câmî-yi dîn-i mübîn muhtemî-yi şer'-i metîn
dâver-i rûy-ı zemîn mihr-i semâ-yı devlet
- 26 Kâhramân-kâhire¹⁰ şîr-efgen-i Rüstem-şavlet
şaf-der-i şaf-şiken-i rezm-i fezâ-yı devlet
- 27 âsumân-kevkebe Cem-mertebe Sulţân Selîm
kevkeb-i tâlî'idir şems-i duhâ-yı devlet
- 28 gelmedi zâtı gibi taht-nişin iclâle
mesned-i pâdişehân olalı cây-yı devlet
- 29 vermedi saltanata böyle 'ulüvv-i şânı
ne selâtin-i selef ne hulefâ-yı devlet
- 30 güşe-yi dâmen-i huddâm-ı der-i iclâli
bûse-cây-ı leb-i fahr-i 'uzemâ-yı devlet

¹⁰ Sultan III. Selim'in 1801'de İskenderiye Kalesi'ni fethinden dolayı Kâhire'ye ihâm var.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 31 felek-i atıasa hem-düş olur i'zâzı ile
nâ'il-i püşiş-i zerrîn-ķabâ-yı devlet
- 32 ümerâ emrine *lâ lâ* diyemez her biriniñ
oldu lalalığı faħr-i vüzerâ-yı devlet
- 33 'uhde-yi zât-ı aşîlindedir aşı-ı tedbîr
ne ķadar olsa müdebbir vükelâ-yı devlet
- 34 şüret-i ħâl-i cihân ķalb-i münîrinde 'ayân
ķab'ı İskender'e âyîne-nümâ-yı devlet
- 35 o firâset ki Felâṭün'u ede dem-beste
nice olmaz müteḫayyir 'uķalâ-yı devlet
- 36 Bayķara meclisiniñ lağv idügin fehm eyler
bezm-i 'irfânına maħrem nüdemâ-yı devlet
- 37 üstüvâr eyledi mânende-yi ṫāk-ı Kısra
nev-esâsıyla ķılıp ṫarḫ-ı binâ-yı devlet
- 38 etdi tecdîd olunan ħüsn-i nizâmı taḫsîn
ḫayr-ḫvâḫân-ı kirâm-ı ķudemâ-yı devlet
- 39 ra'd-ı ṫöpun edeli velvele-endâz-ı felek
çıķdı 'ayyûķa yine şît u şadâ-yı devlet
- 40 göreli ħumbaracılar ocağın şu'le-feşân
düşdü âteşlere birden ħuşemâ-yı devlet
- 41 mütezelzil görünür şimdi bütün ķal'aları
lağm alırlar deyü merdân-ı ħazâ-yı devlet
- 42 Vehbî-yi pîre bu düşkünlüğü hengâmında
istinâd-ı keremi oldu 'aşâ-yı devlet

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 43 ya'nî bu 'abd-i fakîri o 'aṭâ-baḥş-ı cihân
eyledi ğıbṭa-yı erbâb-ı ğınâ-yı devlet
- 44 binde bir şükrün edâ eyleyemem ni'metiniñ
'ömrüm olduĝca edersen de şenâ-yı devlet
- 45 nâfile vaqtimi taẓyî' edemem vâcibdir
rûz u şeb zîmmetime ḥayr-du'â-yı devlet
- 46 o şehin zât-ı hümâyûnu ile olsun ebed
revnaĝ-ı salṭanat-ı mülk ü beĝâ-yı devlet
- 47 pertev-i ṭâli'in âfâĝda dâ'im ede Haĝ
ĝurre-yi 'îd gibi nûr-fezâ-yı devlet

5^[28]

KAŞİDE-Yİ VAŞŞÂFİYYE DER-SİTÂYİŞ-İ SULTÂN SELİM

[mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün /
mefâ'îlün]

- 1 mü'eyyed eylemiş Mevlâ mülük-i Âl-i
'Osmân'ı
edip tevfiĝe maẓhar ol mu'allâ nesl-i zî-şânı
- 2 o şâhân-ı maĝâzî-pîşe emr-i cāhidû¹¹ üzre
cihâda cehd ile imrâr edip evĝât u ezmânı
- 3 o ĝâzî pâdişâhânın cünüd-ı ĝayb-ı naşru'llâh
seferlerde olurdu dâ'imâ enşâr u a'vânı
- 4 Ğazâ-yı Bedr'i yâd etdirdiler aştâb-ı îmâna
fürûĝ-ı fetḥ ü nuşretle edip âfâĝı nûrânî

[28] Ü.87a

¹¹ "(Allah uğrunda) cihat ediniz.", Kur'an-ı Kerîm, Hac (22) / 78.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 5 getirdikce imāna zîr-i şemşîr-i celâdetde
harāca kesdiler niçe kırāl-ı bed-fi 'ālām
- 6 zülāl-i āb-ı şemşîriyle hükümün eyleyip icrā
muṭahhar dār-ı İslām eylemişler kāfiristānı
- 7 o aşhāb-ı himem-veş dîne hıdmet eylemiş
yoğdur
tevarîh-âşinālar hoş bilir eslāf-ı şāhānı
- 8 murādında alıp Sultān Murād Hān Hışn-ı
Bağdād'ı
zer ü sîm etdi yek-ser merḫad-i pür-nūr-ı
Nu'mān'ı
- 9 o burc-ı evliyāda kūs-ı devlet çalınıp her şeb
eder pür-velvele Īrān-zemîn ü semt-i Tūrān'ı
- 10 hezār āsar fethin ben de gördüm ol selāṭiniñ
sefāretle gidip geşt eyledikde mülk-i Īrān'ı
- 11 şehensāh-ı zamāniñ cedd-i şāhib-mecdi ez-
cümle
sınır etmiş Şifāhān'a yakın serḫadd-i fermānı
- 12 muḫaddem şāh-ı Īrān tāt-ı 'ırzın yerlere
çalmış
görünca Çaldıran'da kuvvet-i darb-ı
cihānbānı
- 13 nedir bu kuvvet ü bu kāhire hayfā deyü
Gavrı
çalınca gavr-ı Nîl-i havfa etmiş 'ömrünü fānî
- 14 'aḫîḫ-āsā Süheyl'iñ çeşmi sürh oldu o
demlerde

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- sinân-ı kahr ile mülk-i Yemen'de dökdüler
kanı
- 15 o şāhānıñ zamānında fütūhāta nihāyet yok
zamīme etdiler bu mülke niçe kişveristānı
- 16 huşūşā midhat-i ni'me'l-emīre
mazhariyyetle
degil mi cümleden a'lā müselleme fetḥ-i
ḥākānî
- 17 bi-ḥamdi'llāh yine tecdīd için aḥkām-ı
ecdādın
getirdi taht-ı iclāle Ḥudā Sulṭān Selīm Ḥān'ı
- 18 Selīm-i ḡālīṣ-i fermān-revā-yı heft-kişverdir
cihānda 'aql-ı evvel olamaz idrākine ḡānî
- 19 o 'ulvî ḥānedān-ı māye-yi faḥr oldu kim zātı
girān-ḡadrî-yi gevherdir sūtūde eyleyen kānı
- 20 zamān-ı Devlet-i 'Osmāniyān'da vaḡt-i
mes'ūdu
bahār eyyāmınınḡ gūyā nemā-baḡşî-yi nīsānı
- 21 seḥāb-ı re'feti ṣādāb ederse bādiye sūyun
gül-i ra'nā olur ser-pençe-yi ḥār-ı muḡaylānı
- 22 ziyā-baḡş oldu Şarḡ u Ğarb'a aḥkām-ı
hümāyūnu
yazılmış levḥ-i ḥurşīde meger şāḡ-pençe
fermānı
- 23 odur ser-tāc-ı faḥr-i saltānat çünkim
rikābında
sezādır peyk-i zerrīn-tās ederse tācdārānı

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 24 fūrūġ-ı tūġudur pertev-feşân-ı sâha-yı iclâl
felek zer-mehçe etmişdir aña mihr-i
dıraşşânı
- 25 nedir ol tūġ-ı şâhîde perîşân perçem-i
müşġîn
ferâmûş etdirir 'âşıklara ġîsû-yı hûbânı
- 26 olurdu hūkm-rân-ı bābü'l-ebvâb olmadan
fâriġ
gelip dārât ile haşmetle Dārâ olsa derbânı
- 27 serâ-yı devleti hem-rütbe-yi 'arş-ı mu'allâdır
yanında ġaldı pes-pāye sipihriñ tāk-ı
Keyvân'ı
- 28 düşüp tâc-ı ser-i Kîsrâ olurdu münkesir elbet
bu rif'atle temâşâ eylese ol tāk-ı eyvânı
- 29 olur âvîze dîvân-hâne-yi iclâline her şeb
Süreyyâ nâmına çarġıñ ġanādîl-i fūrüzânı
- 30 görürdü encümen-pîrâyî-yi şâhâne âdâbın
Hüseyn-i Bayġara olsa nedîm-i bezm-i 'irfânı
- 31 rüsüm-ı şevket üzre muntaẓam tertîb
olunmuşdur
gerek dîvân-ı eş'ârı gerek âyîn-i dîvânı
- 32 felek şemşîr-i Behrâm'ı verince destine
Bircîs
aña şâhib-ġırânlık nâmı ile yazdı 'unvânı
- 33 o tîġ-ı tâbdârı ġurre-yi ġarrâya beñzerken
temâşâ eylemez kimse hilâl-i mâh-ı tâbânı

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 34 degildir sürhî-yi reng-i şafağ kim bîm-i
tîğinden
olur âlüde-yi hûn her seher şubhuğ girîbânı
- 35 ten-i Rüyîn-ten'e nermî verir te'sîr-i şemşîri
hirâs-ı satçeti sersâm eder Sâm u Nerîmân'ı
- 36 kemânın destine Rüstem verip olsa hadeng-
endâz
geçer tâ Kahramân'ın sînesinden nevk-i
peykânı
- 37 şanırlar Hayder-i kerrârdır Düldül-süvâr
olmuş
edince zîr-rân-ı şavleti esb-i küheylânı
- 38 te'âla'llâh nedir ol eşheb-i ferhunde-şüretde
bu yâl ü bâl ü cünbişle şabâhu'l-hayr-ı pîşânî
- 39 egerçi küh-peykerdir yine bu şekl ile ammâ
geçer her haçvesinde sâha-yı pehnâ-yı
imkânı
- 40 muvâfık ma'nî-yi *ve's-sâbıkât*¹²a bād-
peymâdır
erişmez gerdine bād-ı şabâ vaqt-i şitâbânî
- 41 sebük-rûh öyle kim farzâ döşense zîr-i
na'linde
yine rencîde etmez rüy-ı berg-i verd-i
handânı
- 42 mücessem nürdur zeyn eyleyen zîn-i güher-
bârın

¹² Kur'ân-ı Kerîm, Nâziât (79) / 4.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- bu pertevdir o raḥşın berķ-veş raḥşende
cevlānı
- 43 o yektā şeh-süvār-ı Cem-ḥaşem böyle
dîlîrāne
şecā'at 'arşasında aldı iclāl ile meydānı
- 44 olunca nîze-bāz-ı raḥş-rānî bu celādetle
ser-i şāh-ı C'acem olsa sezādır gūy-ı çevgānı
- 45 kemāl-i kudret-i Bārî ile zātında cem' olmuş
fürüsiyyet şecā'at cūd u iḥsān u süḥan-dānî
- 46 şehensāhā zamānında cihān ḥ'ābîde-yi rāḥat
ki mülkün dîde-yi bîdār-ı ḥıfzındır nigehbānı
- 47 nice āsūde olmaz sāye-yi 'adlînde kim 'ālem
hümāyün-zāt-ı kerrübî-şifātın çall-i Yezdānî
- 48 mezālîm ehli çekdi pāy-ı cevrin zîr-i dāmāna
ne mümkün pāy-māl etmek bu demde zîr-
destānı
- 49 gürîzān olmada te'sîr-i zaḥmından meger
şîrān
şarırlar tîr-i dil-düz oldu müjgān-ı gazālānı
- 50 olur ancak şehābın kaḫre-yi bārānı pāşîde
ki andan gayrı görmüş yok cihānda çeşm-i
giryānı
- 51 Hümā şehbālîni ḥāke ḫoḫundurmaz idi evvel
meger cārübî-yi dergāhın için şaklamış anı
- 52 seni bu vech ile ḥurşîde teşbîh eylerim zîrā
anın da sen gibi yoḫdur felekde çünki aḫrānı

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 53 direfş-i Kâviyânî'sin ^Cacem başına çalsın kim
sağa Hâk'dan livâ-yı Faḥr-i 'Âlem oldu
erzânî
- 54 eger İskender'in âyînesi var ise kılmış Hâk
münevver ḳalbiḳi âyîne-yi ilhâm-ı vicdânî
- 55 Ferîdün tâc-ı gerzen ile faḥr eyleser 'âlemde
sağa zerrîn-efserdir sipihriḳ mihr-i raḫşânî
- 56 mübâhât etmesin taḫt-ı muraşsa' ile
Keykāvüs
sağa çün ced-be-ced mevrûşdur taḫt-ı
Süleymânî
- 57 eger bulduysa genc-i şâyegânı Hüsrev-i
Pervîz
sen etdiḳ 'âleme i'tâ niçe genc-i firāvânî
- 58 muḳaffal daḫmeye Efrâsiyâb olmuş ise mâlik
kilîd-i luḫfuḳ açdı daḫme-yi bî-ḫadd ü pâyânî
- 59 Reşîd'in mâye-yi faḫri seḫâvî Bermekîlerdir
velî öğrendi senden Ma'n u ḫâtem cûd u
iḫsânî
- 60 seniḳ luḫfuḳ şıḳışmaz keffe-yi mîzân-ı
taḫmîne
'aḫsın vezn için gerdün ḫutar destinde
mîzânî
- 61 Melikşâh'in Nizâmü'l-mülk'ü var ise seniḳ
zâtıḳ
nizâm-ı dîn ü dünyâ oldu bâ-tevfîḳ-i Sübhânî
- 62 Cihân-âbâd derse bir ḫarâbezâra Rây-ı Hind
seniḳ râyıḳla bünyân-ı cihâna geldi 'umrânî

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 63 o çînî-pâreler kim zîb-i eyvân-ı celâliñdir
olur Fağfûr-ı Çîn'e gevher-i ser-tâc-ı hâkânî
- 64 gelip görsün nedir bu şevket ü tarz-ı
mülûkâne
şeh-i Īrân çekip de çeşmine kuhl-i Şîfâhân'ı
- 65 degil mi hâriq-ı 'âde bu ilhâmâne tertîbât
kerâmetle saña keşf oldu dehrîñ râz-ı
pinhânı
- 66 rüsûm-ı salţanat ancak budur şevketlü
hünkârım
budur Sulţân Süleymân'ıñ dağı âyîn ü erkânı
- 67 mühimmât-ı 'asâkirde bu gûne eyleyip
himmet
muzaffer oldu pâ-mâl etdi mülk-i ehl-i
'udvânı
- 68 kaçırđı tâ Kızılma'ya Çâsâr-ı siyeh-kârı
esîr etdi hezârân sîb-gâbgâb nâzenînânı
- 69 seniñ da pâdişâhım andan a'lâ ihtimâmıñ
var
bulursun fevz ü nuşretlerle öyle şöhret ü şânı
- 70 livâ-yı fetihçe Cibrîl okur *innâ fetahnâ*¹³yı
fütûhâta eder mazhar seni te'yîd-i Rabbânî
- 71 hûlûş-ı niyyetiñ vardır gâzâya fehm eder
elbet
edenler çeşm-i 'ibretle bu tertîbâta im'ânı

¹³ "Biz fethettik.", Kur'ân-ı Kerîm, Fetih (48) / 1.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 72 güneş gibi 'ayandır pertev-i te'yîdi İslâm'a
niçe inkâr eder anı olanlar zerre îmânı
- 73 mücedded buldu istiḥkâmı serḥaddât-ı
manşûre
mebânî-yi esâs-ı dîne oldu himmetiñ bânî
- 74 ṭonanma-yı hümâyün yelkenin şuya
bırakmışken
bi-ḥamdi'llâh erişdi şurṭa-yı tevfiḳ-i
Mennânî
- 75 olup tersâne böyle muntazam tersândır
düşmen
rüsüm-ı devlet-i Tersâ ne güne buldu buṭlânı
- 76 o ḳalyonlar ne muḥkem ḳal'a-yı ṭayyâr u
cârîdir
ki *bi'smi'llâhi mecrâhâ*¹⁴ ile seyrân u ṭayrânı
- 77 ne mümkin yanlarında ola fülk-i nüh-felek
şandal
çün anlardır mu'allâ mu'cizât-ı Nüh-ı
bürhânî
- 78 gören deryâda cevlânın güşâde bâdbânlarla
şanır şebâl açıp pervâz eder küh-ı girân-
cânî
- 79 neheng-âsâ dehânın bâz edip heybet ile
ṭōplar
eder ğarḳ-âb-ı gird-âb-ı felâket fülk-i 'udvânı
- 80 bir ağızdan fetîl ile çıkınca şu'le-yi bārût

¹⁴ "... onun yüzmesi Allah'ın adıyladır...", Kur'ân-ı Kerîm, Nüh (11)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- derûn-ı âbda izhâr eder âteşle tûfânı
- 81 fenâr-ı şeb-fürûzu şa'şâ'a-pâş olduğu demde şanırsın burc-ı Âbî'de göründü mâh-ı tâbânı
- 82 derûnu şîr-i merdân ile memlû olduğun güyâ lisân-ı hâl ile taķrîr eder taşvîr-i arşlânî
- 83 olunca lenger-endâz-ı mehâbet süy-ı a'dâya eder elbet düçâr-ı çâr-ı mevc-i bîm ü hayrânî
- 84 huşûşâ cûşîş-i emvâc-ı luţf u iltifâtıyla müfevvez oldu çünkim ehline câh-ı kapudânî
- 85 batırdı ka'r-ı deryâ-yı helâke şadme-yi kahrı mişâl-i keştî-yi işkeste birden nâm-ı korşanı
- 86 muhîţ-i devletiñ şimden geri baħrına zammetsin
Ėazar'la Ėulzüm ü Deryâ-yı Oķyânüs u 'Ummân'ı
- 87 belî Ėâķân-ı baħreyne tonanma böyle lâzımdır
ki âmâde ola yek-ser mühimmât u levendânı
- 88 nizâm-ı ĖumbaraĖâne bu ta'limât-ı ĖopĖâne 'aceb mi çatladırca Rusyalu-yı rû-siyehânı
- 89 mişâl-i şâ'ika te'sîr-i darb-ı gülle-yi cân-süz eder Ėâk ile yeksân Ėânnumân-ı ehl-i tuğyânı
- 90 daķıka başına her tōpu atmaķ on sekiz def'a ne sür'atdır ki Ėayrân eylemez mi 'aķl-ı insânı
- 91 'adû çoķdan fetîl aldı tuţuşdu bu mahâretle

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- görüþ Topçu Ocağı'nda o âteþ-pâr-ı merdânı
- 92 yerinden Nesr-i Tâ'ir uçdu böyle şadme-yi
tõpuñ
edelden pür-ţanîn-i velvele nüh-tâķ-ı ekvânı
- 93 görünce her birin pür ejder-i âteþ-feşân-âsâ
'adunuñ zehr-i ķahr ile yanar âteşlere cânı
- 94 ser-i a'dāya âteş yağdırırlar burc-ı Nārî'den
şihâb-ı sākıb-âsâ şu'lelerdir recm-i şeyţânî
- 95 çıkan dūd-ı kebūdu şanki ol ebr-i siyehdir
kim
çeker cevvi-i semādan Kāfa ejderhā-yı
su'bânı¹⁵
- 96 ne berķ-i âteşindir şimdi ol bārūt-ı nev-îcād
ki başdırdı şadā-yı ra'd-ı hevl-engîz-i rahşânı
- 97 olup gerdüneler devrinde hem şan'atla şüret-
yâb
zemîne gösterirler gerdiş-i gerdün-ı gerdânı
- 98 'aceb görmüş mü çeşm-i encüm ile böyle bir
devri
hezārân sâldir çarķ-ı felek etmekte devrânı
- 99 atarlar kulle-yi kâfı semāya zūr-şan'atle
yeraltından lağımcılar edince âteş-efşânı
- 100 budur bu tarz-ı nev-îcâdı işte cerr-i eşķâlîñ
cihâna çıktı gūyâ 'ilm-i nâ-peydâ-yı Keldânî

¹⁵ Semanın kuzey yarımküresinde bulunan Tinnîn burcunun çevirdiği büyük kavsin ortasında ve Küçükayı dörtgeninin tam karşısında bulunan en parlak yıldız olan Su'bân'a îhâm var.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 101 yıkıldı ƒal'a-yı şabr u ƒarâr-ı düşmen-i bî-dîn
bu küh-endâzlıƒla seyr edelden ol dîlîrânı
- 102 'aceb güller açıldı gülşen-i iƒbâl-i şâhîde
bahâristân-ı şevket ƒıldı mülkü ceşş-i
bostânı
- 103 levendâne edâlarla bu âteş-bâzlıƒlardır
eden ƒaşmıñ derûnun dâğ-ber-dâğ-ı hirâsânî
- 104 fûnûn-ı ƒarb-i nev-peydâ mütercim oldu
'ahdiñde
müfennen etmek iƒün 'askerî-yi ceng-cüyânı
- 105 mühendîşânelerdir öyle üstâdân ile memlû
ki Uƒlîdis sezâdır olsa tilmîz-i sabağ-ıh'ânı
- 106 esâsından verildi devlete te'yîd ü istiħkâm
mü'esses oldu ƒün eşkâl-i te'sîsinde bürhâmı
- 107 mücedded ƒışlalar bünyâd edip eflâk ile hem-
ser
'aceb terfî' ƒıldıñ 'askerî-yi ser-bülendânı
- 108 ocaƒlar parladı ƒöp u tüfeng-i şu 'lenâk ile
şaçarlar mülk-i a'dâya şerâr-ı nâr-ı süzânı
- 109 'adû-yı düzaħî âteşle faħr eyler idi evvel
görür şimden geri dünyâda hevl-i nâr-ı
Yezdân'ı
- 110 denirse ƒöpuña ƒöp ba'd-ez-în şâh-ı
cihânbânıñ
ƒalır andan ziyâde ehl-i şemşîr ile fûrsânı

SÜN BÜ LZÂ DE VEHBÎ Kİ TABI

- 111 buña bürhân-ı kâtı'dır me'âli âyet-i seyf¹⁶iñ
ki ehl-i dîne taşşîş etdi Hâk şemşîr-i bürrânı
- 112 müfâd-ı sûre-yi mu'ciz-edâ-yı 'âdiyât¹⁷ üzre
yed-i İslâm'a vermiş hem 'inân-gîrî-yi isyânı
- 113 cünüd-ı ehl-i îmânıñ bi-hamdi'llâh ki
vaşında
eşiddâ ü 'ale'l-küffâr¹⁸dır ta'rîf-i Qur'ânî
- 114 şecâ'atde gâzanferdir cüyüş-i müslimîn el-
hâk
alırlar pençe-yi qahra o güm-râhân-ı hızlânı
- 115 şanırlardı mahâret gösterirler fenn-i harb
üzre
mu'allem kelb edip de bir alay hük-i
beyâbânı
- 116 bu iklîmiñ ahâlîsinde hüsni kabiliyyet var
te'allümde 'ayândır anlara elbette rüçhânı
- 117 gürüh-ı 'askerîye bâ-huşuş ey şâh-ı dîn-
perver
kim etmişdir bu güne bezl-i ni'met böyle
ihsânı
- 118 bu tertîbât u nev-îcâd u nev-ta'lîm ecnâda
belî şarf etdiñ ammâ niçe emvâl-i firāvânı
- 119 Hülâgû ile Musta'sım Hâlîfe vaq'ası ma'lûm
hazâ'in cem'i için eyleyip tevbîh İlhan'ı
- 120 dedi bu mâlı verseñ 'askerîye böyle olmazdı

¹⁶ Kur'ân-ı Kerîm, Tevbe (9)/5, 36.

¹⁷ Kur'ân-ı Kerîm, Âdiyât (100)/1.

¹⁸ "... kâfirlere karşı çetin ..." Kur'ân-ı Kerîm, Fetih (48)/29.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

tenāvül eyle Şimdi sîm ü zer yâķût-ı
rummânî

- 121 haķîkatde budur kim ğālibiyyet için a 'dāya
deger yüz biņ ħazîne leŐker-i mevcūd-ı
sultānî
- 122 muvaffaksın bu ğayretkārî-yi Őāhānede
haķķā
hemîşe yār u yāverdir seniņçün 'avn-i
Rabbānî
- 123 efendim gerçi Őā'irler müdāhindir deyü
meŐhūr
ķuluņ ammā ki bilmem öyle hezl-i yāve-
ğüyānî
- 124 haķîkatdir sözüm vaŐf-ı hümāyūnuņda
hünkārım
be-haķķ-ı Őıdķ-ı Peyğamber be-haķķ-ı naşŞ-ı
Kur'ānî
- 125 göreydi zāt-ı nūrānî-Őıfātıņ medħ-i
Sencer'den
olurdu Enverî pür-sūziŐ-i dāğ-ı peŐîmānî
- 126 dirîğā ermeyip bu vaķte tavŐıf eylemiş VaŐŐāf
biraz yağmā-ger-i ħayme-nişîn-i berr ü
yābānı
- 127 Kızıl ArŐlan medħi sūrħ-rū eylerdi
Őerminden
Niżāmî görmüŐ olsa sen gibi bir Őîr-i Yezdān'ı
- 128 ne ħācet anlara ħüsn-i edāda Şimdi bu 'aŐrıņ
belāğatle bu ednā çākeriņdir işte ħassān'ı

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 129 o üstâd-ı hikem-âmûz-ı 'irfânım zamânında
ki şâgird eylemem ders-i sühânde □âce
Selmân'ı
- 130 sühân gülzârının her mışra'-ı mevzûnum
olmuşdur
mişâl-i kâmet-i cânâne bir serv-i hürâmânı
- 131 o denli cilve-perverdir ki ebkâr-ı mezâmînim
getirmem bezm-i fikre duhter-i Nâhîd-i
rakşânı
- 132 mübâhât eylemem ammâ mücerred
şâ'iriyetle
o vehbî¹⁹-i İlâhîdir odur bir feyz-i rûhânî
- 133 benim ol mekteb-i 'irfânda pîr-i h'vâce-yi
'âlem
ki fenn-i şî'r ü inşâdır başa bâzî-yi tıflânî
- 134 benim ol feylesôf-ı 'aşr kim İşrâkiyân gelse
eder benden te'allüm hikmetü'l-işrâk-ı
Yünânî
- 135 fûnûna intisâbım öyledir kim görse
Sa'dü'ddîn
şanırdı kendiye gâlib olan dânâ-yı Cürcânî
- 136 benimle bahş-i emşâl²⁰ etmege Meydânî-yi
üstâd
gelip meydâna çıksa derdim elbette
*nemîdânî*²¹

¹⁹ Şairin mahlasına îhâm var.

²⁰ Meydânî'nin Mecma' u'l-Emsâl adlı eserine îhâm var.

²¹ "Sen bilmezsin" anlamında Farsça ibare.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 137 kemâlim böyle bedr-âsâ 'ayandır âh
kim ammâ
ne çâre şîve-yi devr-i felek vermekde noqşânı
- 138 nice âfâkı pür-dûd etmesin kim sūziş-i âhım
menâşib oldu der-dest-i duhânî vü baḥûrdânî
- 139 eyâ şâh-ı cihân Siroz'u gerçi eyleyip ihsân
ḥalâş etmişdiñ ammâ çille-yi ğamdan bu
nâlânı
- 140 edâ-yı deyn ile nev'an ümîd-i râhat eylerken
anıñ da ez-ķazâ böyle nümâyân oldu ḥüsrânı
- 141 yeter ey dil şikâyet eyleme baḥt-ı siyâhıñdan
uzatma kâkûl-i dilber gibi ḥâl-i perîşânı
- 142 yem-i ihsânı dâ'im 'âdet-i medd üzre cârîdir
Ḥudâ memdûd ede eyyâm-ı 'ömr-i şâh-ı
devrânı
- 143 dirîĝ etmez o deryâ-yı kerem yek-ķatre-yi
luṭfun
bu cūşişle hemân sen eyle âĝâz-ı ğazel-ḥvânî
- 144 görüp ḥaṭṭ-ı siyehle şafḥa-yı ruḥsâr-ı cânânı
dedim kim ser-nüviştimdir benim bu ḥaṭṭ-ı
reyḥânî
- 145 eder sūzen-zede kâĝıd gibi mir'âta baķdıķca
nice bu sînemi şad-pâre etmez nevk-i
müjĝânı
- 146 şanıp serv-i sehî ḳumrîler anda lâne tarḥ
eyler
zemîne düşse tâ ki sâye-yi ķadr-i ḥırâmânı

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 147 baḡa ‘ahd eyleyip peymâne çekmem ḡayr ile
derdi
o mest-i nāz unutuldu va‘d-i ma‘hūdu o
peymānı
- 148 girībān-çāk-i cevr etdi beni ammā o āfet āh
alhrdım intikāmın destime girseydi dāmānı
- 149 ne ḡacet cüst-cūy-ı nuḡle bezm-i meyde ol
şūḡuḡ
ṡururken elde sīb-i ḡabḡab u nārenc-i pistānı
- 150 hemān evvel baḡışda ‘aḡl u hūşum aldı āh
Vehbî
ne siḡr etdi yine bilmem nigāh-ı çeşm-i
fettānı
- 151 yeter böyle temedduḡ-ḡüne vādî bî-
edeblikdir
şehenşāh-ı cihān a‘lā bilir ḡadr-i sūḡan-dānı
- 152 du‘ā ḡūlbangi ersin ba‘d ez-în ḡūş-ı sürüşāna
ṡanîn-endāz-ı āyîn eyle ṡāk-ı ‘arş-ı Raḡmān’ı
- 153 İlāhî ol ḡudāvend-i zamānı feyz-i luṡṡundan
mü‘eyyed devlet ü ‘ömr-i mü‘ebbed eyle
erzānî
- 154 felekde devr-i dā‘im āfitāb-ı ‘ālem-ārā-veş
fürūḡ-ı ferr ü şevketle ede āfākı nūrānî
- 155 olup zîr-i nigîn-i inḡıyādı ins ü cin yek-ser
hümāyūn zātı olsun zîver-i taḡt-ı Süleymānî

6^[29]

[29] Ü.91b

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

KAŞİDE-Yİ BAHÂRİYYE DER-SİTÂYİŞ- İ SULTÂN SELİM HÂN

[mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün /
mefâ'îlün]

- 1 yine ürd-i behişt öyle cihâna revnağ-efzâdır
ki güzâra giren âdem şandır firdevs-i a'lâdır
- 2 göreydi belki dehrin revnağın Rıdvân dağı
derdi
benim 'indimde şimdi cennet işte bāğ-ı
dünyâdır
- 3 nesîm-i cân-fezâ bâdî hayât-ı tâze-yi bāğa
dem-â-dem *keyfe yuhyî*²²den dem urmağda
Mesîhâ'dır
- 4 hevâ 'anber gibi hoş-bû zemîn ezhâr ile
mamlû
bahârın feyz-i luğfu şâmil-i a'lâ vü ednâdır
- 5 hürüşân eylemekde cûları sultân nevrûzun
çemen mülkünde kaşdı nâmiye ahkâmın
icrâdır
- 6 gülistân ol kadar leb-rîzdir cûş-ı tarâvetle
ki her hâr-ı ser-i dîvârı bir verd-i muğarrâdır
- 7 'aceb mi gird-bâda hey'et-i serv-i revân verse
hevâda 'âlem-i bâlâya dek behcet
hüveydâdır
- 8 olur her nağş-ı pâ bir lâle-yi gül-gün ki bu
demler

²² "(Allah yeri ölümden sonra) nasıl diriltiyor?", Kur'ân-ı Kerîm,
Rûm (30) / 50.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

hürüş-ı mevc-i rengînî-yi hâk-i küh u
şahrâdır

9 gül ü sünbül ruḥ u gîsû benefşe haṭṭ-ı ‘anber-
bū
çemen bu vech ile bir tâze-rû maḥbûb-ı
zîbâdır

10 mişâl-i ḥande-yi dendân-nümâ-yı la‘l-i
cânâne
dehân-ı gönçe şebnemlerle pür lü‘lû-yi
lâlâdır

11 şarılmış bir sehî-kad tâzeye üftâde şeklinde
nihâl-i yâsemen peyveste-yi serv-i dil-ârâdır

12 ser-â-ser gülgülî atlas geyip boy gösterir
güyâ
dıraḥt-ı ergavân nev-reste bir şûḥ-ı ḥod-
ârâdır

13 karanfûl nev-resân-ı bâğa dâğın açdı ‘âşık-
veş
murâdı yâre ‘arz-ı zaḥm ile ta‘rîz-i şekvâdır

14 şanırsın cüybâra ‘aks eden endâm-ı ḥübânı
periler siḥr ile pinhân-ı mir‘ât-ı muşaffâdır

15 n'ola pâ-beste-yi zencîr ederse sū-be-sū cūlar
bu demde bîd-i mecnûn müste‘idd-i cüş-ı
sevdâdır

16 menâr-ı serv-i bâlâdan şalâ-yı ‘ayş edip
kumrî
nevâ-sâz oldu ‘uşşâka maḳâmı evc-i a‘ladır

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 17 ħumâr-ı mihrecân ile yaturken cân atıp
bûlbûl
yetişdi bezm-i nevrûza yine ser-mest ü
şeydâdır
- 18 nice mest olmasın kim dest-i naĥl-i gülde her
ğonçe
kef-i sâķide gÿyâ sâğar-ı leb-rîz-i şahbâdır
- 19 nağar-bâz-ı cemâl-i gül degildir yalnız
bûlbûl
baķılsa dîde-yi nergisde ħayrân-ı temâşâdır
- 20 eder bâm-ı semâdan seyr-i ezhâr-ı zemîn her
şeb
nücûm-ı zâhire bir bir güşâde çeşm-i bînâdır
- 21 ħumâş-ı sebze ruy-ı Ħızır'a karşı şahn-ı
gülşende
döşenmiş mağdem-i şâh-ı cihâna sebz-i
dîbâdır
- 22 o şâhenşeh ki bâğ-ı şevketinde ħâķsârâne
gül-i ħurşîd ħâr u ħas gibi mâlîde-yi pâdır
- 23 o şâhenşeh ki cûş-ı âb-ı tîğ-i ħÿn-feşânından
şakâyık da bu gÿne ħarķa-yı emvâc-ı
ħamrâdır
- 24 ħudâvend-i cihân zıll-i Ħudâ-yı Ķâdir ü
Mennân
ħıdîv-i kâmrân Sulţân Selîm-i dâd-fermâdır
- 25 gülistân-ı 'inâyet tâze-rÿy-ı ebr-i iĥsânı
riyâz-ı 'âţîfet bârân-ı luţfuyla muţarrâdır

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 26 nemâ-bağş ol kadar kim çâr-bâğ-ı 'unşur-ı
dehre
zamânı çâr mevsimde rebî'-i behcet-efzâdır
- 27 tükunsa gonçe-yi taşvîre eyler gül gibi
handân
nesîm-i re'feti böyle güşâyîş-bağş-ı dünyâdır
- 28 dehen-bâzân-ı cüş-ı lütfuna ihsânı nîsânın
kef-i dür-pâşına nisbet bir iki kaçre-yi mâdır
- 29 huşûsâ cüşîş-i ihsân ile hem ebr-i nîsâna
veren bu reşha-yı feyzi o deryâ-yı 'atâyâdır
- 30 tufeylî-yi ta'am da şimdi dil-sîr-i ni'amdır
kim
simât-ı re'fetinde bezl-i na'mâ hân-ı
yağmâdır
- 31 nümûde revzeninde zerre-yi nâçîz-veş hurşîd
serây-ı irtifâ'-ı şânı bu rütbe felek-sâdır
- 32 o pertev-bağş-ı 'ulvî hânedân-ı Âl-i
'Osmân'ın
felek şem'-i şebistânında bir fânûs-ı mînâdır
- 33 ümîd-i hâk-bûs-ı dergehiyle ser-fürû etmiş
hamîde eyleyen kadd-i sipihri bu temennâdır
- 34 şeref-perver olur elbet nezâret etdiği tâli'
gubâr-ı dergehi çün sürme-yi çeşm-i
Süreyyâ'dır
- 35 kırân-ı Mâh u Zühre zehre-çâk-i bîm eder
çarhı
ki 'iffet üzre emrinden giriftâr-ı muhâbâdır

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 36 olur sem'-i kabûl-i nüh-şadefde cāy-gîr elbet
dür-i şehvâr-ı nuṭkı gûşvâr-ı gûş-ı Cevzâ'dır
- 37 işâbetkârî-yi efkârı rûşen her umûrunda
meger re'y-i münîri âfitâb-ı âlem-ârâdır
- 38 'aceb görmüş mü böyle şevket²³-i dîvâmı
Ḥākânî
o ḥākân-ı cihân hem ḥüsrev-i iklîm-i
ma'nâdır
- 39 şikest eyler idi âyînesin reşk ile İskender
göreydi şafvet-i ṭab'ın ne mir'ât-ı mücellâdır
- 40 nice reşk etmesin kim öyle ṭab'-ı şafvet-âyîne
nümâyân cilvegâh-ı şûret-i ilhâm-ı Mevlâ'dır
- 41 şükûh-ı şevketi dün gösterir ferr-i Ferîdün'u
kemâl-i ḥaşmeti naḳş-âver-i dârât-ı Dârâ'dır
- 42 'ulüvv-i himmeti yanında kûh-ı Kâf pes-pāye
Hümâ-yı ṭab'ının sâye-nişîn-i luṭfu Cankâ'dır
- 43 süvâr-ı Düldül-i rahş olsa ḍarb-ı dest-i
Ḥayder-veş
elinde zü'l-feḳâr-ı tîg-i ḥûn-pālâ ne aḳvâdır
- 44 o esb-i ser-bülend-i kûh-peyker zîr-rânında
egerçi hey'et ü heybetde ejderden tüvânâdır
- 45 yine berg-i gül incinmez döşense zîr-i
na'linde
sebük-cevlân şabâ-veş bād-pāy-ı deşt-
peymâdır

²³ Ünlü Fars şairi Şevket-i Buhârî'ye îhâm var.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 46 kemân-keşlikde tâ ol rütbe bâlâ-dest-i kudret
kim
nişân-ı nâveki zer-tabla-yı hürşîd-i vâlâdır
- 47 bulur târ-ı nîgeh-veş menzilin bir lahzada
tîri
ser-i peykâni mîl-i âteşîn-i çeşm-i a'dâdır
- 48 eder zencîr-i dâd-ı 'âşîkân gîsû-yı hûbânı
ki 'adle diğkati Nûşîrevân'a gîbta-fermâdır
- 49 gezend etmek ne mümkün gürg-i hûnî
güsfindâna
bu demde belki râ'î-yi mevâşî-yi re'âyâdır
- 50 şehenşâhâ 'ayândır gerçi tavşîfinde
noğşânım
kemâl-i 'aciz ile ancak murâdım şükr-i
na'mâdır
- 51 nice ta'rîf eder bir zerre mihr-i 'âlem-ârâyı
kuluğ hâk ile yeksânım seniğ kadriğ
mu'allâdır
- 52 kumâş-ı nâ-pesend-i nazmımı baş-ı huzûr
etmek
belî şehbender-i 'irfâna karşı 'arz-ı kâlâdır
- 53 velîkin tab'ima ser-çeşme-yi âb-ı hayât-âsâ
şafâ-yı midhatiğ bu pîrlikde rûh-bağşâdır
- 54 elimde hâme engüşt-i yed-i beyzâ gibi böyle
olur vaşfiğla nûrânî 'aceb feyz-i tecellâdır
- 55 o Firdevsî-hayâlem kim bu kilik-i ser-fürü-
kerde

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- baña nev-bâve-yi mazmûn yetişdirmekte
Tübâ'dır
- 56 Bahâriyye kaşıdem gül gibi bezm-i ma'ârifde
Bahâristân-ı Câmî'den ziyâde neş'e-efzâdır
- 57 yanında belki Sa'dî'niñ de evrâķ-ı Gülistân'ı
hazân-dâde-gül-i bî-revnaķ-ı pejmürde-
sîmâdır
- 58 eder havz-ı nikâtı vâridât-ı ğayb ile leb-rîz
zebân-ı lüle-yi hâmem ki feyz-i Hâķķ'a
mecerâdır
- 59 nişâr etdikce artar mâye-yi nazm-ı dürer-
bârı
bilinmez tab'-ı pür-cüşum ne gevher-hîz-i
deryâdır
- 60 çeker her târı zencîre hezârân Kays-ı
ma'nâyı
müsel sel fikr-i Bârî kim meger ğisû-yı
Leylâ'dır
- 61 bırakmaz bîkr-i mazmûn şâhid-i endişemin
zeylin
mişâl-i dâmen-i Yûsuf ki der-dest-i Zeliķâ'dır
- 62 sabâķ-âmûz-ı pîr-i feylesöfân-ı hikem-sencim
yanımda ebced-i tıflâne fenn-i şi'r ü inşâdır
- 63 belâğat defterinden cümle hâricdir
hişâbımda
egerçi kendisin şâ'ir şayan bî-hadd ü ihşâdır
- 64 ne çâre baht-ı sahtım eylemekde ķadrimi
zâyi'

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- o gevher-pāreyim kim cāygāhım seng-i
ḥārādır
- 65 şikāf-ı sīnemi ‘arz eylesem ammā
ḥicābımdan
nūhūfte üstūḥvānımda mişāl-i çāk-i
ḥurmādır
- 66 yeter ey dil bahāra dā’ir a‘lā bir ğazel söyle
desinler devr-i gülde işte bu bülbül de
gūyādır
- 67 ruḥ-ı rengīni kim ḥaclet-fezā-yı verd-i
ra‘nādır
gülün ne öyle āb u tābı var ne böyle būyādır
- 68 nümūde şīşe-yi billūr içinde tāze sūnbül-veş
muşaffā gerdeni peyveste-yi zūlf-i semen-
sādır
- 69 nihāl-i ḳaddiniñ bir yerde görse sāyesin
ḳumrī
o yerde lāne ḫarḫ eyler şanır kim serv-i
ra‘nādır
- 70 gelir zūlf-i nigāra bağlanır ḳopduḳca
bāğından
dil-i ‘āşık gibi şebbū da dūş-ı ḳayd-ı sevdādır
- 71 ne ğam sāz u ḫarab olmazsa bezm-i faşl-ı
nevrūza
ḫutar gül dā’ire bülbül nağam-sāz-ı yelellādır
- 72 çekip bir naḥl-i nāzı sāye-yi serve bu
mevsimde
pey-ā-pey ‘ayş u nūş etmek ‘aceb zevḳ-i dü-
bālādır

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 73 şafâya almağ ancağ meşrebimce şimdi ey
Vehbî
leb-i cûda mey ü maħbûb ile her zevki icrâdır
- 74 dehân-ı güft-gû dem-beste-yi mühr-i edeb
olmağ
hitâmında kabûl-i nev-ğumâş-ı nazma
tamğadır
- 75 du‘a hengâmıdır kim şimdi ağ-ı ‘arş-ı a‘lâda
melâ‘ik şevğ ile gül-bang-i âyîne müheyyâdır
- 76 gül-i iğbâl-i şâhî ‘ömr ü devletle ola şâd-âb
cihân her dem bahâr-ı feyz ile tâ kim
muğarrâdır
- 77 nihâl-i bağtı olsun nüh-çemende serv-i bâlâ-
ser
dırağt-ı Sidre’niğ tâ âsumânda çadri a‘lâdır

7^[30]

KAŞİDE-Yİ ‘İDİYYE DER-SİTÂYİŞ-İ SULTÂN SELİM HÂN

[fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilün]

- 1 dem-i ‘id erdi cihân ħürrem ü ħandân olsun
zevğ ü şevğ ile gönüller yine şâdân olsun
- 2 dile birden yürüyüş etdi neşât u şâdî
ceyş-i ħam tâ ‘adem-âbâda ħürizân olsun
- 3 bûse-yi ‘idi verip nâz ile şîrîn-lebler
telğ iken zâ‘iğ-a-yı dil şekeristân olsun

^[30] Ü.94a

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 4 kuzucağım koyuna gel diyerek ‘âşık-ı zâr
yâre ibrâm ile koc başına kurbân olsun
- 5 dilberâna verip esbâb-ı ser ü sâmanın
‘âşıkâ ‘ayb degil kendisi ‘uryân olsun
- 6 düşüp üftâdeler ardınca mişâl-i sâye
hûblar serv gibi bâğa hürâmân olsun
- 7 ğayrı eglence ne lâzım bize bu demde hemân
ney ü mey muṭrib-i gül-rüy-ı hoş-elhân olsun
- 8 devr-i ‘ayş erdi deyü zâhide kan yutduralım
elde tesbîhe bedel sâğar-ı mercân olsun
- 9 sofrâ-yı ‘işreti tezyîn edelim meşrebce
bir yanı şîşe-yi mey bir yanı biryân olsun
- 10 okuyup muṭrib-i hoş-nağme Nedim’iñ beytin
dilberân nâz ederek keyf ile rakşân olsun
- 11 ayâğıñ şakınarak başma amân sultânım
dökülen mey kırılan şîşe-yi rindân olsun
- 12 tabla perçem tağılıp cebhesine sâkîniñ
rind-i ser-mestiñ olan ‘aklı perîşân olsun
- 13 yâri gök kandil edip Gökşu’ya dek çekdirelim
sâğar-ı bâde kanâdîl-i fûrûzân olsun
- 14 seyr-i mehtâba çıkıp mest olalım dilber ile
‘âlem-i âb şafâsı yine tûfân olsun
- 15 tutup ibrâm ile çâk eyleyelim dâmânın
tarılırsa bedel-i çâk-i girîbân olsun

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 16 açıp ol sîne-yi billûru Boğaz seyrinde
gerden-i sîmi şafâ-bağş-ı dil ü cân olsun
- 17 böyle hengâm-ı şafâda şeh-i devrân daği
fülke-yi şevket ile 'âzim-i seyrân olsun
- 18 rûzgâra ederek hükmi revânın cârî
zevrağ-ı saltanatı taht-ı Sûlmeymân olsun
- 19 burc-ı âbîde dırağşân görünen mihr gibi
sûy-ı deryâya gehî lâmi'a-efşân olsun
- 20 nûr-veş geçdigini her gören etrâfindan
dîde rûşen diyerek seyrine hayrân olsun
- 21 ne şehensâh-ı mu'azzam ki gelip dergehine
cümle şâhân-ı cihân bende-yi fermân olsun
- 22 ya 'nî İskender-i devrân Selîm Hân'dır kim
Cem ü Dârâ der-i iclâline derbân olsun
- 23 'îd alayı günü pertev-i raht-ı rağşı
nûr-bağşâ-yı ruğ-ı mihr-i dırağşân olsun
- 24 şît-i pür-debdebe-yi kûs-ı serây-ı şâhî
tañtana-âver-i nüh-ğubbe-yi ekvân olsun
- 25 îd-i mes'ûdunu tebrîk için erbâb-ı rûsûm
hâke yüzler sürerek cümle şitâbân olsun
- 26 kimisi pâyına rû-mâl ile bulsun rif'at
kimisi bûse-dih-i gûşe-yi dâmân olsun
- 27 gül-i hürşîd gibi şa'şâ'a-yı rûyundan
şahn-ı Gülhâne yine reşk-i gülistân olsun
- 28 gûy-ı gerdûnu atıp tütmağa meyl etdikce

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- ğurre-yi mâh aña zer-ħalka-yı çevgân olsun
- 29 nerm eder mûm gibi sahtî-yi ğarb-ı tîgi
ten-i Rûyînten ü ger cism-i Nerîmân olsun
- 30 ğalmanı fitne vü âşûba zamânında maħal
gûşe-yi ğamze-yi cânâneye pinhân olsun
- 31 sâye-yi şehper-i ‘adlinde hemân bî-pervâ
lâne-yi bâza kebûter-peçe miħmân olsun
- 32 sâħa-yı mülk-i cihândır nazar-ı ğıfzında
dîde-yi şîr nigeħbân-ı ğazâlân olsun
- 33 taħt-ı iclâlde kim ğördü bir öyle şâhı
ki hem ehl-i dil ü hem Rüstem-i devrân olsun
- 34 ğörüp âsâyişin ehl-i hüneriñ devrinde
etdiğı çevre felek şimdi peşîmân olsun
- 35 ey şehensâh-ı civân-baħt saña Vehbî-yi pîr
‘ömrü olduğca du‘â-ğüy u senâ-ħvân olsun
- 36 cüş edip ğulzüm-i dil mevce-yi evşâfıñla
sâhil-i naźma bu ğüne ğüher-efşân olsun
- 37 devletiñde benem ol nâtiğa-pîrâ ki baña
hem-zebân olamaz ister ise Seħbân olsun
- 38 şanki ehl-i süħanıñ cümlesi şâğirdimdir
her biri naźm ile farzâ Ğoca Selmân olsun
- 39 şöħretim var ĞArab u Rûm u ĞAcem
mülkünde
i‘tibâr et ğuluña devletiñe şân olsun
- 40 pâdişâħım bu emekdâr-ı ğadîm-i pederiñ

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

nazar-ı luḫfuḫ ile ḡıḫta-yı aḫrân olsun

- 41 gerḫi üstünde libās-ı keremiḫ ḫat ḫatdır
yine nev-cāme-yi ‘ıdiyyeye ṣāyān olsun
- 42 bî-edeḫlik yeter ey dil süḫanıḫ ḫātimesi
ni‘met-i pādīṣeḫe ṣükr-i firāvān olsun
- 43 yüz sürüp ḫāke hemān eyle du‘āya āḡāz
vāṣıl-ı ḫüsn-i ḫabül-i der-i Yezdān olsun
- 44 ‘ıdgāḫında o sultān-ı cihāniḫ her dem
nīm-bismil niḫe biḫ düşmeni ḫurbān olsun
- 45 edeler pāyına rū-māl be-veḫ-i ta‘zīm
südde-yi salṫanatı melce’-i ṣāḫān olsun

8^[31]

KAŞİDE DER-SİTĀYİŞ-İ SULTĀN SELĪM
[fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün]

- 1 nāz ile reftār edince ol nihāl-i ḫoṣ-ḫırām
reh-güzārında ṫurup serv-i sehî eyler ḫıyām
- 2 dīde-düz-ı ṣevḫ olur üftādeler her gūṣeden
gūṣe-yi ḫeṣm ile vermez mi deyü āyā selām
- 3 ārzūmuz ol dehenden bir tebessümdür
hemān
söz ṣıḡıṣmaz ḡonḫe-yi la‘l-i lebi mā-lā-keḫām
- 4 nāfe-yi ḫālī ‘abiriḫ ḫadrine vermiş ḫalel
ḫadṣeden ḫālī degildir andaki ta‘bîr-i ḫām
- 5 sāḡar-ı ḫurṣıdden rūṣen ḡöründü ḫeṣmime

[31] Ü.95b

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- sâkî-yi meh-peykeriñ destindeki billür cām
- 6 bülbül-i şūrîde olmaz mı dil-i mestānemiz
gülgül etdikce ruḥ-ı alin şarāb-ı lāle-fām
- 7 ḥātem-i la' l-i leb-i müşgîn-ḥatın būs etdirip
eylese encam-ı bezm-i 'ayşını *miski'l-ḥitām*²⁴
- 8 kayd-ı şayd ile o vaḥşî āfet-i rem-kerdeniñ
sübḥa-yı şad-dāneden zāhid de ḳurmuş
başḳa dām
- 9 ṭurre-yi şeb-gūnu sevdāsıyla ser-gerdān olan
eylese şāyestedir 'azm-i sevād-ı mülk-i Şām
- 10 tūğ-ı şāhı verdim ol 'anber gibi gīsūlara
andan a'lā olmasaydı tūğ-ı sulṭān-ı enām
- 11 öyle sulṭān-ı cihān kim tācdārān-ı zamān
Ka'be-yi dergāhına yüz yerde eyler istilām
- 12 ḳible-yi erbāb-ı ḥācet cāmi'-i ḥüsn-i şıfat
muḳtedā-yı ḥayr-ı ümmet ehl-i îmāna imām
- 13 nuḥbe-yi 'Osmāniyān Sulṭān Selim-i kāmran
mültecā-yı pādişāhān faḥr-i ecdād-ı 'izām
- 14 āsitān-ı āsumān-ḳadrinde her şubḥ u mesā
mihir ü meh vaz'-ı cebîn eyler be-vech-i
ihtirām
- 15 sāḥa-yı rif'at-serāyı me'mel-i ḥuddām-ı ḥāş
ḥavl-i 'arşa eylemiş güyā melā'ik izdihām

²⁴ "Onun (içiminin) sonu misktir.", Kur'ân-ı Kerîm, Mutaffifin (83)/26.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 16 zıll-i Yezdân'dır ki bālâter eder is'ādını
sāye-bağış olsa Hümā'ya ol şehensāh-ı
hümām
- 17 kaçredir nisbetle cūd-ı dest-i gevher-pāşına
cūşış-i emvāc-ı deryā reşha-pāşî-yi gamām
- 18 māh-ı nev hursiddin deryūze-yi nūr etmesin
mihri luğfu ba'd ez-în noğşānını eyler
tamām
- 19 diğkat-āmūz-ı hikemdir zihni kim ilhām ile
cevher-i ferdi eder şūret-peziir-i inkişām
- 20 sa'y ü tedbiri Melikşāh'ın Nizāmü'l-mülk ile
vermedi mülke bu gūne revnağ-ı hūsn-i
nizām
- 21 şarf-ı cehd ile cihād ālātının ikmālince
devletinde eyledi himmetle itmām-ı mehām
- 22 Kağramān-kağhire-i²⁵ Rüstem-şecā'at kim
eger
şavletin görse olurdu havf ile sersām Sām
- 23 şadme-yi tîg-i Süreyyā-cevherin seyr eyleyip
şerm ile şemşirini Behrām kıldı der-niyām
- 24 kısmet etmiş tîr-i dil-dūzun 'adūnuğ cānına
hāme-yi kaşsām-ı kudret vağt-i tağsîm-i
sihām
- 25 dāğ-ber-dāğ-ı hirās-ı tîg-i āteş-bārıdır
düşmenin zağm-ı dili etmez kağbül-i iltiyām

²⁵ Sultan III. Selim'in 1801'de İskenderiye Kalesi'ni fethinden dolayı Kāhire'ye ihām var.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 26 bend-i fitrâk-i helâk eyler 'adû cân u serin
bâd-pây-ı 'azm-i rezme etmeden şedd-i
hırâm
- 27 her ne semte 'azm ederse mevkib-i iclâline
nü-h-ķıbâb-ı çâderî-rengin felek eyler hıyâm
- 28 hıfz-ı 'ayn-ı intibâhında cihân âsüdedir
etdi h'âb-ı râhatı çeşm-i ħarâmıye ħarâm
- 29 sâye-yi şehbâl-i 'adlinde teĥâşî etmeyip
bî-muĥâbâ bâz ile bâzîçede kebg ü ħamâm
- 30 emri 'âlemden edip nehy-i te'addî vü gezend
şîr ile rem-kerde âhû birbirine oldu râm
- 31 sūziş-i ħahrın semender görse ħâkister olur
ĥışmı eyler âteşi dâĝ-ı gülū-süz-ı ni'âm
- 32 luĥfu tennūru edip mâhîye ammâ baĥr-ı şâf
hem eder baĥrıĥ ħabâb-ı telĥini dürr-intizâm
- 33 ey şehensâh-ı Ferîdūn-taĥt u İskender-
ĥaşem
v'ey ĥıdîv-i âsumân-dârât-ı Dârâ-iĥtişâm
- 34 vaşfıĥa alsam ħalem efvâc-ı feyz-i sâniĥât
birbirine nevbet-i taĥrîr içün eyler ziĥâm
- 35 biĥde bir medĥiĥ edâya ħudretim yokdur
yine
gerçi bu fende benim şöretle üstâd-ı be-nâm
- 36 şükr-i iĥsânıĥ ise bir vech ile mümkün degil
ĥâke yüz sürsem tazarru'la ilâ yemi'l-ķıyâm

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 37 merḥamet etmişdi gerçi bu kadîmî çäkere
vâlid-i ḥuld-âşiyân u ‘amm-i firdevsî-makâm
- 38 pâdişâhim devletiñde kıldıñ ammâ bendeni
ihtîşâş-ı luṭf ile reşk-i gürûh-ı ḥâş u ‘âm
- 39 müjde-yi nuṭḫ-ı hümâyûnuñ bu demde bâ-
ḥuşûş
etdi kim bu pîr-i nâ-şâdı o rütbe şâd-kâm
- 40 böyle olmazdım şafâ-yâb-ı ḥayât-ı câvidân
şad-hezârân câh-ı vâlâ ile olsaydım be-kâm
- 41 za‘f-ı pîrî ile düşkünlükde olduñ dest-gîr
geldi vaḫt-i nev-civânî-veş dile şevḫ ü ğarâm
- 42 şefkatiñle yâd olunmaḫdan nice şâd olmasın
künc-i ‘uzletde nihân bir ‘abd-i nâ-mezkûr-
nâm
- 43 sen Süleymân-ı zamânsın ben ise mûr-ı za‘if
sen ḥudâvend-i cihânsın ben ḥâkîr-i
müstehâm
- 44 sen felekde âfitâb u zerreyem ben ḥâkde
ben bir ednâ kul ḫapuñda sen şeh-i gerdûn-
gulâm
- 45 âfitâbıñ da belî şevketlü ḥünkârım gibi
nûru eyler zerre-yi pâ-mâli rif‘at-irtisâm
- 46 şöyle ‘ahd etdi bu Vehbî çâkeriñ de tâ ebed
vird ede ḥayr-ı du‘â-yı devletiñ her şubḫ u
şâm
- 47 tâ serîr-i âsumânda mâh u ḥurşîd-i münîr
eyleye mülk-i cihândan ref‘-i âşâr-ı zâlâm

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 48 zât-1 nûrânî-şifâtın şevket ü iclâl ile
taht-1 'âlî-baht-1 hâkânîde olsun müstedâm
- 49 böyle ihsân-1 firāvân-1 mülûkî-himmetin
şad-hezârân bende-yi nâ-kâmı kılsın ber-
merâm

9^[32]

KAŞİDE DER-SİTÂYİŞ-İ SULTÂN SELİM

[mef'ülü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün]

- 1 bir şâha kim Hudâ ede ihsân-1 salţanat
eyler vücûh ile anı şâyân-1 salţanat
- 2 nûr-1 kerâmet ile ziyâ-perver eyleyip
pertev bulur o nûr ile ekvân-1 salţanat
- 3 zıll-i zalil-i kudreti eyler ki zâtını
âsûde ola sâye-nişînân-1 salţanat
- 4 kalb-i münîrine o şehin müncelî olur
ilhâmı ile hikmet-i pinhân-1 salţanat
- 5 vâcib edip 'ibâdına hem inkıyâdını
eyler cemî'-i nâsı muţî'ân-1 salţanat
- 6 te'yîd-i dîn için olcağ 'âzim-i gâzâ
olur cünûd-1 gayb anı a'vân-1 salţanat
- 7 rûy-1 zemîne cânib-i Hağ'dan halifedir
olmuş melâ'ike dağı hayrân-1 salţanat
- 8 ol rütbe enbiyâ-yı 'izâmın mağâmıdır
'ulvîdir öyle mertebe-dârân-1 salţanat

[32] Ü.98b

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 9 her bir düvelde gerçi güzâr etdi çok zamân
kadr ü şükûh ile niçe şâhân-ı salţanat
- 10 ammâ yazar mı Devlet-i ‘Osmâniyân gibi
târîhler sûtüde-ıdîvân-ı salţanat
- 11 ancak o ħânedân-ı mü’ebbed-ıkarârdır
revnak-ıtırâz-ı debdebe-yi şân-ı salţanat
- 12 ħayret verir Sikender ü Dârâ-yı ‘âleme
bu iĥtişâm u şevket-i ‘unvân-ı salţanat
- 13 Sultân Selîm o nesl-i mu‘allâda bâ-ıhuşûş
mülk-i cihâna oldu Süleymân-ı salţanat
- 14 çeşm-i nücüm ile ‘acabâ gördü mü felek
böyle ‘ulüvv-i şân ile devrân-ı salţanat
- 15 emr-i muţâ‘ın etdi Ĥudâ ribka-yı rikâb
şâhânı kıldı bende-yi fermân-ı salţanat
- 16 kesb-i şeref ederdi Melikşâh-ı Cem-cenâb
olsaydı âsitânedede derbân-ı salţanat
- 17 mülküñ niżâmı nazmı da reşk-i Niżâmî’dir
Ĥâķânî-yi belâġat u ħâķân-ı salţanat
- 18 feyz-i nesîm-i kudret-i Ĥaķ’la güşâde-dil
gülrâr-ı şevkete gül-i ħandân-ı salţanat
- 19 ħurşîd-veş fürûġ-ı cemâl-i münevveri
pertev-fürüz-ı maţla‘-ı dîvân-ı salţanat
- 20 rîġ-i revân-ı deştî eder dürr-i şâh-vâr
devrinde feyz-i reşĥa-yı nîsân-ı salţanat

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 21 şād-âb edip  arâvet-i bārân-1 himmeti
g l gibi t zelendi g list n-1 sal anat
- 22 yek-r ze şarfi şehleri şad-s le s r eder
mebz ld r o mertebede h v n-1 sal anat
- 23 h v b dedir ki d de-yi  ş b-1 r zg r
b d r-1 bahtı oldu nigezb n-1 sal anat
- 24 N şinrev n'a olmadı bu ma' delet naş b
te' s r-i 'adlidir ser   s m n-1 sal anat
- 25 terf ' -i ş n-1 devlet edelden bu kevkebe
b l ter oldu  rem-i Keyv n-1 sal anat
- 26 kıldı cel l   k hr ile isb t-1 iktid r
destinde seyf-i k t ' 1 b rh n-1 sal anat
- 27 ol r tbe kim şec ' ati g y  mu imdir
burc-1 Esed'de mihr-i d raş n-1 sal anat
- 28 Şeh-n me'de yazılsa sez  K hram n gibi
n m-1 b lendi R stem-i dest n-1 sal anat
- 29 ş t   şad -y1  p u t feng-i meh beti
a' d -y1 d ni etdi hir s n-1 sal anat
- 30 ra' d-1 felek gibi e er-i b m-i h mbara
etmekte m lk-i d şmeni lerz n-1 sal anat
- 31 oldu bu demde g y gibi fark-1 serkeş n
b z ce-yi kem ne-yi  evg n-1 sal anat
- 32 der-dest edince t r   kem n n 'ad larn n
p r-za m eder der nunu peyk n-1 sal anat
- 33 tanz m-i m lke b yle dil r ne himmeti

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- oldu medâr-1 kuvvet-i erkân-1 salţanat
- 34 ey şehriyâr-1 şehir ü diyârı bu 'âlemin
v'ey tâcdâr-1 mülk ü cihânban-1 salţanat
- 35 bir şehsüvâr-1 devlet ü iclâli görmedi
rağş-1 celâdetin gibi meydân-1 salţanat
- 36 ednâ kuluğ çerâğın olur şeb-çerâğ-veş
sensin o pür-ziyâ güher-i kân-1 salţanat
- 37 taşsîn eder bu tavr-1 mülûkâneşi cihân
Vehbî kuluğ da şâ'ir-i Hassân-1 salţanat
- 38 tûfî-yi tab'ı nuţkuna vermiş halâveti
şîrîn-mezâk edip şekeristân-1 salţanat
- 39 mümkün müdür kemâline²⁶ vermek bu
revnağı
'Urfî de olsa mâdiha-güyân-1 salţanat
- 40 Rûm u C'acem'de şöhreti var âsitânıma
şâyân deyü öğüne sühan-dân-1 salţanat
- 41 ol pîr-i nâ-tuvânı çerâğ etdi şefkatin
kıldın keremle şem'-i fûrûzân-1 salţanat
- 42 evkât-1 hamse gibi aña farz-1 'ayndır
olmak hemîşe böyle senâ-h'vân-1 salţanat
- 43 te'yîd-i dest-i kudret-i Bârî ile ebed
müstahkemü'l-esâs ola bünyân-1 salţanat
- 44 Hâk hânümân-1 şevketini ber-devâm edip
zâtınla pür şeref ola eyvân-1 salţanat

²⁶ Ünlü Fars şairi Kemâl-i Isfahânî'ye îhâm var.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

45 tã āsumān devr ede kılın Hūdã seni
mıhr-i münîr-i lâmi 'a-efşân-ı salţanat

10^[33]

KAŞİDE-Yİ İDİYYE DER-SİTÂYİŞ-İ SULTÂN SELİM

[mefã'îlün / mefã'îlün / mefã'îlün /
mefã'îlün]

- 1 hilâl-i rûze kim cünbiş-nümâ-yı çeşm-i
yârândır
şikest-âverde-yi tâk-ı ham-ı ebrû-yı hûbândır
- 2 selâm-ı rûzeyi teblîg edip ham-geşte hey'etle
temennâ-kerde-yi hûsn-i qabûl-i ehl-i
îmândır
- 3 odur cãm-ı hilâlî şerbet-i gül-fâm-ı ifţara
ki tã bayrama dek peymâneler memhûr-ı
peymândır
- 4 çekip el gerdiş-i cãm-ı tarabdan zümre-yi
rindân
mesâcid maħfilinde devr-i dâ'im sübha-
gerdândır
- 5 vuzû tecdîd ederler küp dibinde köhne şüfî-
veş
ayâ şüfiye şimdi cãy-ı hum-hâne nişînândır
- 6 kitâbın rehn-i şahbâ eyleyip pîr-i harâbâta
terennüm-sâz-ı bezm-i 'ayş olanlar ehl-i
Qur'an'dır

[33] Ü.100a

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 7 nihānî niyyeti 'id ertesinde fāş olur ammā
ma'āşî ehli şimdi her ne hāl ise peşimāndır
- 8 ser-i manqalda vaqt-i şubha dek germ-ülfet-i
yārān
güdāziş-bağş-ı efsürde-dem-i serd-i
zemistāndır
- 9 leyālîde tefevvuk eyleyen 'ağd-i üreyyā'ya
menār-ı ser-bülend üzre kanādîl-i fūrüzāndır
- 10 felekden seb'a-yı seyyāre seyre sîr-çeşm
olmaz
bu māhiyyetle her māhiyye 'ayn-ı mäh-ı
tābāndır
- 11 mü'ezzinler şeb-i āheng-nevā bülbül gibi
gūyā
cevāmi' pertev-i envār-ı rahmetle çerāgāndır
- 12 huşūşā Cāmi'-i Fātiḥ'den ādem istemez
çıkmağ
anı cennet şanır seyr eyleyenler bu ne
seyrāndır
- 13 şatar bir iki dînāra hezārın müşterî bulsa
hużūr-ı meclis-i vā'iz mezād-ı hūr u
ğilmāndır
- 14 kilîdin destiğe teslîm eder bir şurre
kağdırsağ
serāy-ı cennet-i 'ulyā yanında ḥayli erzāndır
- 15 o giryān çeşmi ammā ni'met-i dîdārdan
toymaz

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- bağar aç gözle zâlim gördüğü her mâha
şâ'bândır
- 16 dehân-ı âzı açmış diş biler şevk ile iftâra
fesân-ı iştihâ destindeki misvâk-i dendândır
- 17 ezândan gayrı şavt ile açılmaz çeşm-i tiryâkî
şeker-ğvâba talıp süstî-yi afyon ile keslândır
- 18 batıp gitmez misin mağrib-zemîne hey
mübârek der
mişâl-i şeb-pere âzürde-yi mihr-i
dırağşândır
- 19 belî erbâb-ı keyfe başka keyfiyyet gelir ammâ
bu ferhunde demin çadrin bilenler şâd u
handândır
- 20 nice bâdî-yi şâdî olmasın kim cünbiş-i iftâr
şafâ-yı ferhatân ile ferağ-bağş-ı dil ü cândır
- 21 semâdan mâ'ide nâzil olur şimdi zemîn üzre
ki ehl-i fâkâmın da sofrası pür-ğvân-ı elvândır
- 22 bi-ğamdi'llâh firāvân ni'meti bu vaqt-i
firûzuğ
nevâl-i luğf-ı sultânî gibi bî-ğadd ü pâyândır
- 23 ne sultân-ı cihân kim ğvânçe-yi encüm-
ziyâsında
sipihriğ kurş-ı mihr ü mâhı iki pâre-yi
nândır
- 24 ne kerrûrbî-şifattır kim şafâ-yı bâl ile yek-
ser
melâ'ik bezm-i iftârında ğuddâm-ı meges-
rândır

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 25 fetîl-i şem‘-i hengâm-ı saḥûr-ı lâmi‘ü‘n-nûru
sehergâh-ı füyûzâta çerâğ-ı ḥâveristândır
- 26 ḳanâdîl-i Süreyyâ ṭâḳ-ı iḳbâlinde âvîze
serây-ı rif‘ati peyveste-yi eyvân-ı Keyvân'dır
- 27 odur fermân-revâ-yı Ḳuds ü Mekke ḥâmî-yi
Baḥḥâ
mu‘allâ âsitânı ḳiblegâh-ı pâdişâhândır
- 28 kerîmü‘n-nesl zî-şân Ḥazret-i Sultân Selîm
Ḥân kim
ebâ‘an-ced müselleḡ vâriş-i taḥt-ı
Süleymân'dır
- 29 ḥıdîv-i Muştafâ-sîret ‘Ömer-‘adl ü ‘Alî-
heybet
o Şiddîḳî-serîret iftiḥâr-ı Âl-i ‘Osmân'dır
- 30 dil-i rüşen-nihâdı ḡıbṭa-yı mir‘ât-ı İskender
ki Ḥaḳḳ'ıḡ anda ‘aks-i nûr-ı ilhâmı
nümâyândır
- 31 nedir ḳânûn-ı ḥikmet üzre böyle re‘y-i mülk-
ârâ
Felâṭûnlar Aristölar bu ‘aḳl u rüşde
ḥayrândır
- 32 nigâh-ı ḥışmı ḥavfından görünmez fitne vü
âşûb
meger kim gûşe-yi çeşm-i siyâh-ı yâre
pinhândır
- 33 cihân âsûde-yi emn ü emân-ı sâye-yi ‘adli
hümâyûn-zât-ı nûrânî-şifâtı zıll-i Yezdân'dır

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 34 şanırsın raḡş-rân-ı devlet oldukça
serâyından
Esed burcundan âfâka tulu'-i mihr-i
raḡşandır
- 35 olur dîvân-ı şâhîsinde Şevket lâl ü dem-beste
süḡan mülkünde Ḥâkânî serîr-i mülke
ḡâkandır
- 36 müselleme vâdî-yi ḡüsn-i edâ taḡ'-ı selîminde
niżâm-ı nazmı istiḡsân-peżîr-i nezd-i
Ḥassân'dır
- 37 kesâd-âlüd olup bâr u görünmüşdü hüner
ammâ
zamân-ı devleti germiyyet-i bâzâr-ı 'irfandır
- 38 murâd-ı ehl-i dâniş üzre devr eyler felek
şimdi
şafâdan rakşa şâyeste 'aceb ferḡunde
devrândır
- 39 güher-pâşî-yi iḡsân ile dürc-i nüh-şadef
mendlü
kef-i deryâ-'atâsı mâye-baḡş-ı ebr-i nîsandır
- 40 mezâlim-âşinâya ḡvâb-ı râḡat oldu bigâne
ki ḡıfz-ı mülke çeşm-i baḡt-ı bîdârı
nigehbândır
- 41 ded ü dâm-ı cihânıḡ emni hem maḡlûbudur
mâdâm
şikeste-dâm-ı şayyâdân güsiste-târ-ı
ḡüsrândır
- 42 bilenler kıymetin her yerde dökmez âb-ı
rüyün kim

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- cihânda gevher-i bî-âbın elbet kıadri
noķşândır
- 43 kıaziye anlanır kıâdı deyince Őerhe hâcet ne
Őerih olsa netice bî-kesin maķŐulü ħarmândır
- 44 ğazâl olmaz ğazanferden remide belki bî-
pervâ
rem-i âhû-bere dil-sîr-i Őir-i mâde-Őirândır
- 45 edip kebg-i derî bâz ile bâzî âŐiyânında
kebüter bî-tekellüf lâne-yi Őâhine
mihmândır
- 46 ne Rüstem'dir ki ğarb-ı desti sersâm eyleyip
Sâm'ı
hücümü nerm-sâz-ı pençe-yi saĥt-ı
Nerîmân'dır
- 47 mü'eyyed yedlerinde kuvvet-i bâzû-yı
Ħayder-vâr
Cacemler tîĝi bîminden Ħorâsân'da
hirâsândır
- 48 sevâd-ı mülk-i Īrân Őâhının ğeŐm-i ümidinde
ĝubâr-ı dergehi 'ayni ile kuĥl-i Őifâhân'dır
- 49 çıķıp âfâķa Şît-i ra'd u berķ-i ĝülle-yi tōpu
semâdan Şâ'ika-endâz-ı semt-i kâfiristândır
- 50 Şehenşâhâ sen ol mihr-i münevversin ki
vaşfında
miŐâl-i zerre erbâb-ı sūĥan ħâk ile yeksândır
- 51 murâdım dergehinde kıulluĝum izĥardır
yoĥsa

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- edâ-yı midhatıñ elbette nâ-mağdûr-ı
imkândır
- 52 zamân-ı devletiñde gördüğüm in'âm u
ihsânıñ
ne kâbil şükrü kim hadd ü nihâyetden
firāvândır
- 53 bu ednâ çâkeriñ ref' eylediñ hâk-i
mezelletden
yed-i 'ulyâ-yı luţfuñ dest-gîr-i pâ-y-mâlândır
- 54 efendim yüz bulur şâ'irler ammâ yüz
verildikce
kuluñ ol zümreden şad vech ile ihsâna
şâyândır
- 55 Hudâ'nıñ dergehinden gayrı bâba intisâbım
yoğ
baña ancak der-i luţfuñ güşâde bâb-ı
ihsândır
- 56 süvâr-ı iktidâr iken bu düşkün bende-yi pâ-
mâl
sabâhat-kerde-yi ser-menzil-i Īrân u
Tūrân'dır
- 57 Muşallâ'sında Şîrâz'ıñ kıyâm etmiş idim
şimdi
tahiyyâta oturdum pâ-yı 'uzlet zîr-i
dâmândır
- 58 cefâ-yı rûzgâr ile ham-ı gîsû-ı dilber-veş
ser-i cem'iyet-i âsâyiş-i hâtır-perîşândır
- 59 beni çeşm-i terağhumla görenler künc-i
hasretde

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

şarırlar gūşe-yi Beytü'l-hazen'de pîr-i
Ken'ân'dır

- 60 bu pîç ü tâb-ı ta'kîd-i sühan bîhüdedir Vehbî
ki hâll-i müşkilîñ yek-nuḡḡ-ı şâhî ile âsândır
- 61 yüzüñ hâke sürüp rîş-i sefîdiñ eyle kim cārüb
bugünlerde du'âlar vâşıl-ı dergâh-ı
Sübhân'dır
- 62 hezārân sâl ola dilşâd u hürrem 'ömr ü
şevketle
cihân tâ rûze vü a'yâd ile her sâl şâdândır
- 63 selâtin-i 'izâma zeyl-i luḡfu busegâh olsun
şeref-baḡş-ı e'âlî tâ ki dâmen-büs-ı şâhândır

11^[34]

KAŞİDE-Yİ 'İDİYYE DER-SİTÂYİŞ-İ SULTÂN SELİM

[fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün]

- 1 bâreka'llâh ḡulū' eyledi mâh-ı şevvâl
maḡla'-ı nūr-ı meserretten edip 'arz-ı cemâl
- 2 ḡam-ı ebrū-yı nigârı yine yâd etdirdi
dil-i ḡasret-zedeye cünbiş-i ebrū-yı hilâl
- 3 yüz bulup 'îdi bahâne ederek būs eyler
rūy-ı dil-dâdesini dil-şudegân-ı muḡtâl
- 4 şemme-yi 'ūd u 'abîre kim eder şimdi dimâḡ
var iken yârda bu 'anber-i ḡâl ü ferḡâl
- 5 rûzeyi 'add ederek furşat-ı çendîn-rûze

^[34] Ü.102a

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- vâ'iz artırmış idi gulguleyi rûz u leyâl
- 6 şimdi hengâm-ı şafâdır sözünü kim dipler
çağırıp derse de farzâ şu harâm u şu hâlâl
- 7 mâlihulyâ idi rindâna ki 'ide erişip
yine peymâneyi keyfince ede mâl-â-mâl
- 8 ney ü mey zevkin edip zâhide derler şimdi
kaldırıp nây u 'aşâyı demidir başına çal
- 9 ayağın çekmiş idi bezm-i şafâdan sâkî
yürüdüp bâdeyi ceys-i gamı kıldı pâ-mâl
- 10 gül gibi câme-yi 'idiyye ile nâz ederek
şalınır şahın-ı çemenzârda her tâze nihâl
- 11 dest-ber-gerden-i cânâne çıkıp seyre bu dem
'ayş u nûş eylemeyen boynuna almaz mı
vebâl
- 12 tıfl-ı nev-resler eder 'âşıkına şâl oyunu
âl u şâl ile kılıp bâzî-yi şad gunc u delâl
- 13 cây-ı taşşıl-i şafâdır yine Kâğıdhâne
okusun anda varıp t̄alib-i ma'nâ-yı vişâl
- 14 şafha-yı 'arız-ı hûbânda haç u hâlinden
varaç-ı mihr ü vefâ dersi be-vech-i icmâl
- 15 'id ü nevrûz u zamân-ı şeh-i Cem-şaşmetdir
şâd u hürrem olacaç dem bu dem-i ferruğ-fâl
- 16 şeh-i hurşîd-liqâdır ki gelip gurre-yi 'id
vech-i noçşânını nûrundan eder istikmâl
- 17 şeh-i gerdün-'âzametdir ki be-vech-i ta'zîm

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

mihr ü meh dergehine rûz u şeb eyler rû-mâl

- 18 ya'ni Sultân Selîm Hân-ı □üreyyâ-şân kim
Sa'd-ı Ekber şerefi andan eder istiḥşâl
- 19 sâye-yi 'adli cihân üzre o zıllu'llâhın
oldu âsâyiş ile câygeh-i istizlâl
- 20 nedir ol kevkebe-yi rif'at-i şân u şevket
nedir ol debdebe-yi salṭanat-ı câh u celâl
- 21 gelse dârât ile İskender ü Dârâ derine
pây-ı taḥtında olur câygehi şaff-ı ni'âl
- 22 evc-i rif'atde Hümâ-yı himem-i 'âliyesi
kıldı Sîmürğ'i daḡı sâye-nişîn-i şebhâl
- 23 çeşm-i encümle bu devre nigerân idi felek
leyle-yi 'îdine tâ kim ola fânûs-ı ḡayâl
- 24 resm-i tuğrâsını meşq etse de Bircîs yine
zer-nişân kâğıd-ı mühre edemez naqş-mişâl
- 25 şeref-ârâ-yı cihândır ki ne semte kılsa
mevkib-i şevket ile 'azm-i şükûh u iclâl
- 26 ḡâk-i râhın leb-i tebcîl ile taḡbîl ederek
zât-ı mes'ûdunu iḡbâl eder istiḡbâl
- 27 cümle ef'âl-i ḡired-mâye-yi diḡkat-eşeri
ḡayret-efzâ-yı ḡikem-sencî-yi 'aḡl-ı fe'âl
- 28 sırr-ı ilhâmı ile ḡalbine ḡaybü'l-ḡaybı
keşf eder nûr-ı tecellî-yi ḡudâ-yı müte'âl
- 29 mûncelî olmada ol ḡalb-i şafâ-âyîne
aḡsen-i vech-i tedâbîr ile her şüret-i ḡâl

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 30 kuvvet-i şîr-i Hudâ var yed-i iclâlinde
pençe-tâbî-yi 'adûda edicek cidd ü cidâl
- 31 Kâhramân zâ'il eder 'aklını kim havfindan
görünür hey'et-i heybet-eşer-i Rüstem-i Zâl
- 32 bîm-i kâhırıyla helâk olmada a'dâ-yı li'âm
kâr edip cânına bu tehniye-yi istîşâl
- 33 zehr açar seyl gibi kañtara-yı tîginden
mevce-yi hışmı eder düşmenini ğarķ-ı nikâl
- 34 lîk icrâ edicek luţf-ı firâvânın olur
cûy-ı ihsânı 'aţâş-ı kereme âb-ı zülâl
- 35 kef-i dür-pâşı gibi cûşîş-i in'âm edemez
mevc-hîz olsa hurûş etse de baħr-ı seyyâl
- 36 rif'at-i şânın eyâ mefħar-i âl-i 'Osmân
rütbe-yi salţanatı kıldı 'aceb 'âlü'l-'âl
- 37 müncelî nûr gibi zât-ı hümâyûnuñda
cümle ecdâd-ı 'izâmıñda olan ğüsn-i ğişâl
- 38 reşħa-yı ğâme muğîţ-i yem-i vaşfın olamaz
ķulzümün ğatreye güncâyişi elbette muğâl
- 39 lîk ğavvâş-ı ğayâlim edicek ğavŗa yine
baħr-ı medğinde bulur böyle niçe dürr ü le'âl
- 40 böyle mi naẓm-ı le'âl eyler idim vaşfında
ğäre ne cevri felek kıldı beni lâli melâl
- 41 dergehin ğible-yi ğacât u münâcâtî iken
ķuluña arkası miħrâbda derken emşâl

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 42 Mekke olmazsa dağı Kuds'e sezâ olduğumu
yoğ iken kavm-i mevâlîde hem inkâra mecâl
- 43 pâdişâhım ne revâdır ki Manastır'da kıala
Vehbî-yi pîr gibi câmi'-i envâ'-ı kemâl
- 44 kılıp evkât-ı şalâtında du'â devletiñe
ferş-i seccâde-yi şer' etmege bi'l-istiklâl
- 45 bârî bir mescidi var şehr köyü zamm olunup
olsa nûr-ı keremiñ kıble-nümâ-yı iqbâl
- 46 yine bu 'îd-i meserretde edip şîrîn-kâm
lezzet-i ni'metiñ olsun şeker-i şükr-i nevâl
- 47 hırş-ı pîrî degil Allâh bilir hünkârım
ihtiyâr eylediğim şüret-i tül-i âmâl
- 48 dehen-i 'ayşda dendân-ı telezzüz yoğ iken
istemezdim belî ser-güşe-yi destâra hâlâl
- 49 devletiñde olup eslâfına munzamm ancak
iftihâr eylemedir h'vâhiş-i tab'-ı meyyâl
- 50 Vehbiyâ cây-ı edebdir bu teğarrî eyle
şasırıp kıbleñi olma müteşettit ahevâl
- 51 kııl hemân Hakk'a teveccühle du'â ol şâha
Ka'be-yi kâma seni himmeti eyler işâl
- 52 mâh u hürşîd ile devr eyleye tâ kim gerdün
şeref-i 'îd ile 'âlem ola mesrürü'l-bâl
- 53 Kadr ü 'îd olsun ebed rûz u şeb-i fîrûzu
'ömr ü devlet ile tahtında hezârân meh ü sâl

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

12^[46]

KAŞİDE DER-SİTÂYİŞKÂRÎ-İ ŞADR-I RÛM VELÎ EFENDİ-ZÂDE

[mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün /
mefâ'îlün]

- 1 şanırdım himmet uçmuş nâmı kalmış şanki
'anķâdır
velî bildim aña bir Kâf-ı temkîn şimdi
me'vâdır
- 2 kerem Hâtemle tayy olmuş deyü me'yûs idim
ammâ
meger ol Bermekî-cüd andan a'lâ pür-
'aţâyâdır
- 3 'inâyet menba'ında kalmamış âb-ı himem
derdim
o 'ayn-ı re'fetiñ gördüm ki cûş-ı luţfu
deryâdır
- 4 'aţâ mefhûmunu keşf eyledi dest-i 'aţâyâsı
cihân anlardı anı sâde ism-i bî-müsemmâdır
- 5 o zât-ı kâm-bağşınğ himmetiyle oldu nâm-
âver
şanıırken lafz-ı ihsân hâll olunmaz bir
mu'ammâdır
- 6 ne zât-ı kadr-dân nekkâd-ı 'irfân kılzüm-i
ihsân
ki 'indinde ma'ârif gevheri cevherden a'lâdır

^[46] Ü.120b-k

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 7 meger kim Müşteri'dir kevkeb-i mes'ūd-ı
iğbâli
anıñçün müşteri-yi nev-ķumâş-ı şî'r ü
inşâdır
- 8 alınmaz irtifâ'-ı ĳadri uşurlâba şems ile
'ulüvv-i şânına nisbet felek ednâdan ednâdır
- 9 Zühal olmuşdu nâzır tâli'-i erbâb-ı 'irfâna
anıñ devrinde şimdi çeşm-ber-çeşm-i
Şüreyyâ'dır
- 10 bilir dânişverânıñ ĳadrin eyler rütbesin 'âlî
keremver ehl-perver fâzıl-ı bî-misl ü
hemtâdır
- 11 zihî hayru'l-ĳalefdir ĳânedân-ı mecd ü iclâle
kerîm ibnü'l-kerîm-i mefĳar-i nesl-i
mu'allâdır
- 12 Veliyyü'ddîn Efendi-zâde şadr-ı Rûm-ı 'âlî-
şân
semiyy-i server-i 'âlem emîn-i şer'-i ĳarrâdır
- 13 vücūd-ı cevdetiyle faĳr eder şadr-ı şerî'at
kim
şeref-baĳşende-yi mesned o zât-ı câh-pîrâdır
- 14 esâs-ı şer'î ĳükm-i 'adli ile eyledi muĳkem
bu müstaĳkem ĳükümetle şerîĳa ĳıbta-
fermâdır
- 15 rüsûm-ı 'adl ü 'iffet zât-ı vâlâsında mader-
zâd
ĳadîmî ĳâne-zâd-ı ĳânümânı zühd ü taĳvâdır
- 16 alır naĳd-i du'âyı vâridâtın baĳş eder ĳalka

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

o dergehde hemân cârî olan bu aḡz ü i'ṭâdır

- 17 ŧemîm-i ḡüsn-i aḡlâkı mu'aṭṭar kıldı âfâkı
anıḡ ez-cümle müŧṭâkı çemende verd-i
ra'nâdır
- 18 eder bir nuṭḡ ile ŧad bende-yi efgendeyi ihyâ
dem-i cân-baḡŧ-ı luṭfu feyz-i enfâs-ı
Mesîḡâ'dır
- 19 velîdir ḡânedân-ı mecdi böyle ḡâriḡ-ı 'âde
kerâmet-güne envâ'-ı kerem anda
hüveydâdır
- 20 ṭalebsiz bendegânıḡ ŧüret-i maṭlûbu 'aks
eyler
dil-i pür-ŧafveti âyîne-yi ilhâm-ı Mevlâ'dır
- 21 cihânı kıldı dil-sîr-i kerem na'mâ-yı ihŧânı
nevâl-i luṭf u re'fet dergehinde ḡvân-ı
yaḡmâdır
- 22 ne mümkün evc-i evŧâfında vermek nazmıma
pertev
benim bir zerre-yi pâ-mâl o mihr-i 'âlem-
ârâdır
- 23 murâdım gördü kim ihŧânına ŧükr etmedir
ancaḡ
bu pîr-i nâ-tüvâna luṭfu bî-ta'dâd u ihŧâdır
- 24 du'â-yı mecd ü iclâlin yetişdir 'arŧa ey Vehbî
sürüşân-ı İllâhî cümle âmîne müheyvâdır
- 25 ebed iḡbâli rûz-efzûn ola 'ömr ü sa'âdetle
hemîŧe ḡâzret-i Ḥaḡ'dan niyâzım bu
temennâdır

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

13^[47]

KİT'Â EZ-ZEBÂN-I HÂL-İ FERZEND-İ H'İŞ BERÂY-I DUHÛL-İ TÂRİK-İ KAZÂ

[fe'îlâtün / fe'îlâtün / fe'îlâtün / fe'îlün]

- 1 âh efendim pederim pîr-i kühen-sâl oldu
uğramış böyle iken dağdağa-yı evlâda
- 2 bir çürük manşıb ile kendin idâre edemez
nice baksın bu kadar dâ'ire-yi nâ-şâda
- 3 dest-gîr olmaz isen sâ'id-i şefkatle meded
kahrız zillet ile şadme-yi zîr-i pâda
- 4 bir efendi çelebi etse 'aceb mi kölesin
luğf ile kayd-ı 'alâyıktan edip âzâde
- 5 biliriz hağğ-ı nemek dâderime vermiş idin
ben dağı tuzlanayım memlağa-yı bâlâda
- 6 ne kadar gönçe ise bâğ-ı necâbetde yine
gülden a'lâ görünür kâdr ile Sünbül-zâde
- 7 himmet-i 'âliyeñi cezm ederek ben de Selîm
Hağ selâmet vere oldu kereme âmâde

[TARİHLERE EK]

1^[34]

TÂRİH-İ ŞADR-I RÛM ŞUDEN-İ VELİYYÜ'DDİN EFENDİ-ZÂDE MEHMED EMİN EFENDİ DER- DEF'Â-İ ŞÂNİYE

[mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün /
mefâ'îlün]

[47] Ü.121a-k

[34] Ü.173a

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 1 mu'ayyen şer'-i ğarrâ Hân Selîm-i ma'delet-fermâ
cihânı eyledi dilşâd 'adl ü dâd-1 şadr-1 Rûm
- 2 Veliyyü' ddîn Efendi-zâde'yi ya'nî kerâmetle
bilir kim müsteħaqq-1 hükmi-istibdâd-1 şadr-1 Rûm
- 3 yine ol âfitâb-1 burc-1 iqbâliñ sa'âdetle
mağâmın eyledi kaçır-1 felek-bünyâd-1 şadr-1 Rûm
- 4 tekerrürle 'aceb *nûrun 'alâ nûr*²⁷ oldu âfâka
mişâl-i sa'd-1 ekber kevkeb-i is'âd-1 şadr-1 Rûm
- 5 liyâkatle emîn-i şer'-i hem-nâmı
Muħammed'dir
odur fazl u neseble mefhar-i emcâd-1 şadr-1 Rûm
- 6 'ulüvv-i kadr ile şadrü's-şerî'a denmege
şâyân
şeref-bağşâ-yı mesned zât-1 bî-endâd şadr-1 Rûm
- 7 huķuķ erbâbı dergâhında bâ-hükmi-şerîhâne
rüsüm-1 haķķ-1 'adl üzre olur dilşâd-1 şadr-1 Rûm
- 8 tenezzül eylemez tab'-1 bülendi celb-i emvâle
ezelden zâd-1 taķvâ oldu hayru'z-zâd-1 şadr-1 Rûm

²⁷ "Nur üstüne nur", Kur'an-ı Kerim, Nûr (24)/35.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 9 bu demde kim ederse leşker-i bî-dâddan
feryâd
aņa cünd-i şerî'atle eder imdâd şadr-ı Rûm
- 10 eder gîsû-nüvâzî-yi yetîmân luţf u şefkatle
yed-i şaħib-eyâdî-yi kerem-mu'tâd-ı şadr-ı
Rûm
- 11 degildir 'arz-ı kâlâ-yı hûner kaçdım du'âdır
kim
bilir qadr-i kemâli meşreb-i nekkâd-ı şadr-ı
Rûm
- 12 mişâl-i Beyt-i Ma'mûr ola yâ Rab kıble-yi
hâcât
o 'ulvî hânedân-ı mes'adet-âbâd-ı şadr-ı
Rûm
- 13 güşâd olsun der-i iclâli dâ'im 'ömr ü devletle
qapansın [bâb-ı devlet-hâne-yi] hüssâd-ı
şadr-ı Rûm
- 14 iki târîh ile bir beyt-i ra'nâda eder Vehbî
edâ-yı resm-i ta'zîm-i mübârek-bâd-ı şadr-ı
Rûm
- 15 *emîn²⁸dir şer'-i 'âlîde yine iclâl ile oldu
Veliyyü'ddîn Efendi-zâde revnaq-zâd-ı şadr-
ı Rûm²⁹*

2^[35]

²⁸ Veliyyüddîn Efendizâde Mehmed Emîn Efendiye îhâm var.

²⁹ Ebced hesabıyla her iki mısra' ayrı ayrı H.1181/M.1767 tarihine tekabül etmektedir.

^[35] Ü.164a-k

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

TÂRİH-İ ÇEŞME-Yİ KETHUDÂ-YI HAZİNE DER- TOPHÂNE

[mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün /
mefâ'îlün]

- 1 'ināyet menba'ı Sultān Selīm'in cūş-ı ihsānı
'ibād-ı dergehin cümle rızā-cū-yı Hudā kıldı
- 2 huşuşa kim Halil Paşa-yı zî-şān-ı Bilāl Ağa
umūrunda imām-ı müslimîne iktidā kıldı
- 3 vekil-i mes'adtmend-i hazîne ol himem-
perver
nukūd-ı genc-i luṭfun şu gibi şarf-ı rızā kıldı
- 4 revāne eyleyip Hendekbaşı'ndan āb-ı dil-
cūyu
bu ra'nā çeşmeyi Topḥāne suyunda binā kıldı
- 5 akıp zer-nāvdān-ı Ka'be-āsā āb-ı dil-cūsu
gümüş şuyun³⁰ bu vādilerde bî-ḳadr ü behā
kıldı
- 6 oḳu bang-i ezān ile güher-veş Vehbiyā tārîḫ
*Bilāl Ağa gel iç Zemzem deyip nāsa şalā
kıldı*³¹

3^[36]

TÂRİH-İ ÇEŞME DER-ḲURB-I BALIḲBÂZÂRI

[fā'îlātün / fā'îlātün / fā'îlātün / fā'îlün]

- 1 Vālide Sultān-ı 'ālî-şān ki baḫr-ı himmeti

³⁰ İstanbul'daki Gümüşsuyu semtine îhâm var.

³¹ Mücevher tarih hesabıyla H.1201/M.1786 tarihine tekabül
etmektedir.

^[36] Ü.164a-k

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

sâha-yi hayrâta dâ'im olmada gevher-feşân

- 2 bend-i vâlâ-yı cedîdi feyzidir bu çeşmede
cûy-ı luţfu sũ-be-sũ sîr-âb-sâz-ı teşnegân
- 3 çâşnigîr-i pâdişâhî Zeyneb Usta rûhuna
böyle bir mâ' -i lezîzi kıldı cân-bağş-ı cihân
- 4 ben de Vehbî bu iki târiğ ile pür-cûş olup
eyledim âb-ı hayâtın 'aynını yerden 'ayân
- 5 *rûh-ı Zeyneb Usta şâd oldu bu dil-cû âb ile
menba' -ı elţâfın etdi Vâlide Sultân revân³²*

4^[37]

TÂRİĞ-İ ŞEYHÛ' LİSLÂM CÂŞİR EFENDİ

[mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün /
mefâ'îlün]

- 1 şeh-i şâhib-kerâmet Hâzret-i Sultân Selîm
Hânın
degildir cümle hâli şûret-i ilhâmdan hâlî
- 2 nice mülhem denilmez kim o sultân-ı
cihânbâna
bulur ehlin şerefmend etmege her câh-ı iclâlî
- 3 huşûşa Muştafâ CÂşir Efendi gibi dânyaya
sezâ gördü meşîhat-veş mu'allâ-şadr-ı efdâli
- 4 hâkîkat mesned-i iftâya her vech ile lâyıķ kim
muvâfıķdır kitâb ü sünnete aķvâl ü ef'âlî

³² Ebced hesabıyla her bir mısra H.1211/M.1796 tarihine tekabül
etmektedir.

^[37] Ü.164b-k

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 5 nigâh-ı iltifâtı bir işâretle eder ihyâ
der-i iclâline rû-mâl eden aşhâb-ı âmâli
- 6 selefde yokdur eşbâh u nezâ'ir derdim ol zâta
eger İbn-i Kemâl ü Bu'ssu'üd olmasa emsâli
- 7 mu'allâ müsteşâr-ı salţanat kim re'yine
merbût
cihânın vech-i müstaşsen ile tanzîm-i ahvâli
- 8 şeref versin ebed zât-ı şerîfi şadr-ı iftâya
hemîşe ber-devâm olsun İllâhî 'ömr ü ikbâli
- 9 güher-bâr eyledim târih-i 'izz ü şânın ey
Vehbî
kılar Âşir Efendi câh-ı fetvâ kadrini 'âlî³³

5^[38]

TÂRİH-İ MAHDÛM-I ŞÂLİH-ZÂDE

[fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün]

- 1 bâreka'llâh zihî câh-ı sa'âdet-pîrâ
ki sezâ hazret-i mahdûm-ı himem-mu'tâda
- 2 öyle mahdûm-ı mükerrem ki şalâhiyyet ile
feyz-i teşrîfi şeref mertebe-yi is'âda
- 3 Hâkık eben 'an-ced anı mecd ile tekrîm etmiş
tev'em olmuş ezeli rif'at-i mâder-zâda
- 4 gıbta-fermâ meh ü hırşîde 'ulüvv-i şânı
kevkeb-i es'adı ol mertebedir a'lâda
- 5 zât-ı mes'ûd-ı ma'ârif-eşeri reşk-âver

³³ Mücevher tarih hesabıyla H.1173/M.1759 tarihine tekabül etmektedir.

^[38] Ü.164b-k

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- her meḥādîm-i hünermend-i pür-isti'dāda
- 6 ḥükm-i muḥkem ile taṣḥîḥ eder eslāfın da
ḡalaṭa düṣdüḡü aḥkāmı bulup da'vāda
- 7 vālid-i mācidine göstere anı Allāh
'ömr ü devletle nice mertebe-yi 'ulyāda
- 8 'anberîn ḡāl ile ārāstedir ey Vehbî
'ārîz-ı ṣāhid-i târîḡimi ṣanma sāde
- 9 *Ḡalaṭa manṣıbı bu Ṣāliḡ Efendi'ye revā
maḡz-ı sa'd ü ṣerefi 'izz ile Ṣāliḡ-zāde³⁴*

6^[39]

TÂRÎḡ-İ ÇEŞME BERĀY-I ŞADR-I RŪM-I SĀBIḠ ŞAMĀNĪ-ZĀDE °ÖMER ḤULUŞĪ EFENDĪ

[mefā'îlün / mefā'îlün / mefā'îlün /
mefā'îlün]

- 1 semiy-y-i Ḥazret-i Fārûḡ-ı a'zam fāzıl-ı efḡam
ki oldur ṣadr-ı RŪm-ı sābıḡ-ı reṣḡ-āver-i eslāf
- 2 yine bu çeşmenin buldurdu şuyun ḡalişen
li'llāh
Ḥulūşî sırrın icrā eyleyip ol menba'-ı elṭāf
- 3 kılıp vaḡf-ı maḡalle mā'-i yek-māşŷrenin
nışfın
be-vech-i mŷlk nışfın etdi dārŷ'l-'izzete is'āf
- 4 edip hem maḡzen-i āb-ı lezîzin mŷlke istibdāl
tamām icrā olundu ṣarṭ-ı mŷlk ü şıḡḡat-i
evḡāf

³⁴ Her iki mısra mücevher tarih hesabına göre ayrı ayrı
H.1194/M.1780 tarihine tekabül etmektedir.

^[39] Ü.165a-k

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

5 şalâdır teşnegâna şu gibi târîhi ey Vehbî
zihî bu 'ayn-ı ihsân-ı Hulûşide iç âb-ı şâf³⁵

7^[40]

TÂRİH FETH-İ HİŞN-I KÖRFA
[fâ 'ilâtün / fâ 'ilâtün / fâ 'ilâtün / fâ 'ilün]

1 bâreka'llâh bu ne 'avn u nuşret-i Rabb-i
Kerîm
şâdumânî-bağş-ı 'âlem-vâye-yi feyz-i 'amîm

2 sûre-yi innâ fetahna³⁶ sırrı oldu âşikâr
geldi böyle dil-güşâ nev-müjde-yi feth-i cesîm

3 ehl-i îmân etdi gerçi 'id-ber-bâlâ-yı 'id
yas ile mâtem-zede yek-pâre küffâr-ı le'im

4 'id-i adhâdan muqaddem hem olur bâ-'avn-i
Hak
düşmen-i dîn ser-be-ser qurbân-ı tîg-i Şeh
Selîm

5 Kâhire mülkündeki a'dâsını Fir'avn-veş
mevc-i kahru'llâh eder garğ-ı yem-i ağız-i
elîm

6 ol şehensâh-ı zafer-yâver ki darb-ı hançeri
sîne-yi Behrâm-ı çarhı istese eyler dü-nîm

7 şavlet-i şîrânesi dehşet-res-i bebr-i felek
zehre-yi rûbeh-siriştân-ı 'adû şad-çâk-i bîm

8 etdiği dem hâke tarz-ı hışm ile naşb-ı sinân

³⁵ Ebced hesabıyla H.1213/M.1798 tarihine tekabül etmektedir.

^[40] Ü.165a-k

³⁶ Kur'ân-ı Kerîm, Fetih Sûresi (48)/1.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

hıvfdan fevvâre-yi hün ola her 'azm-i remîm

- 9 Korfâ hışnında şihâb-ı gülle-yi töpî ile
yandı cân-ı düşmenân mânend-i Şeytân-ı
racîm
- 10 duzağî bî-dînler *eyne'l-meferr*³⁷-güyân olup
etdiler âhir firâr-ı güşe-yi dâr-ı cağîm
- 11 öyle bir hışn-ı haşîni eyledi teşhîr kim
bulmamışdı fethine imkân selâtin-i kadîm
- 12 'âlem-i bâlâda taşsîn ile tebrîk etmede
bu gazâsın sâkinân-ı kulle-yi 'arş-ı 'zîm
- 13 râz-ı pinhân-ı *asâ en-tekrehû*³⁸ zâhir olup
hikmetin kıldı 'ayân hükmi-i Hudâvend-i
Hakîm
- 14 şad fütühâta beşâretdir zihî feth-i mübîn
muşhaf-ı ilhâmdan çıkdı bu fâl-i müstağîm
- 15 ol hudâvend-i cihânı eylesin hıfz-ı İlâh
'ömr ü ikbâl-i ebedle taht-ı şevketde muğîm
- 16 mülküne kılsın zamîme niçe iklimi Hudâ
böyledir hep ehl-i imânîñ du'âsı 'an-şamîm
- 17 müjdedir âfâka bu târih-i mülhem Vehbiyâ
*aldı Hak 'avniyle Korfâ hışnını Sultân Selîm*³⁹

8^[41]

³⁷ "Kaçacak yer nereye!", Kur'ân-ı Kerîm, Kıyâmet (75)/10.

³⁸ "... olabilir ki siz hoşlanmazsınız ..." Kur'ân-ı Kerîm, Bakara (2)/216.

³⁹ Ebced hesabıyla H.1213/M.1798 tarihine tekabül etmektedir.

[41] Ü.165b-k

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

TÂRİH FETH-İ HİŞN-I MIŞR

[fe'îlâtün / fe'îlâtün / fe'îlâtün / fe'îlün]

- 1 amdü li'llâh ki zihî luţf-ı Hudâvend-i Kerîm
peyk-i 'îd oldu bu dem müjde-res-i feth-'azîm
- 2 dil-güşâhıkla zuhûr etdi bu 'îd-i ekber
ne fütûhât-ı mu'azzam ne füyûzât-ı cesîm
- 3 azret-i şâh-ı cihânbân-ı selîmü'l-ķalbi⁴⁰
kıldı nuşretle Hudâ mazhar-ı ihşân-ı 'amîm
- 4 Mışr'a hırsız gibi girmişdi Fransız nâ-gâh
mekr-i düzdîde ile etmek için kâr-ı vahîm
- 5 kuvvet-i kâhire-yi şevket ile Kâhire'yi
yine feth etdi mücedded o şeh-i heft-ıķlîm
- 6 gonçe-yi hâtır-ı dem-beste-yi dehr oldu güşâd
bûy-ı nuşretle esip cânib-i İslâm'a nesîm
- 7 fâtiĥ-i evveli Sultân Selîm-i maĥfûr
oldu bu müjde ile gül gibi cennetde besîm
- 8 arĥa âteş saıcak şu'le-yi tûp-ı şâhî
uĥradı recm-i şihâba o şeyâtîn-i racîm
- 9 yürüyüp rîĥ-i beyândan efzûn efzûn 'asker
oynadı ķumla o rûsvâ-yı cihân ķavm-i zemîm
- 10 ceyš-i pür-cüş ile ıtrâ-yı cihâd için o şâh
aķıdıp şu yerine naķd-i revân-ı zer ü sîm
- 11 etdi ol suya aķan seyl-i 'arim-veş ceyšî
oldu ĥarķ-ı yem-i hûn leşker-i a'dâ-yı le'im

⁴⁰ Sultan III. Selîm'e ihâm var.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 12 şîr-i merdân-ı gazâ-pîşeye âbisten iken
ümm-i dünyâyı o evlâd-ı zinâ şandı 'aķım
- 13 şeker-i Mışr'ı tezehhür idi taşmîmleri
zehr-i ķahr ile Ğudâ etdi helâķ ü tesmîm
- 14 taķlıķlar taķıcaķ şu'le-feşân-ı şemşîr
oldu âteş-zede küffâra maķar nâr-ı caķım
- 15 na'ş-ı nâ-pâkleri tu'me-yi timsâķ oldu
nehr-i Nîl'e dökülüp tîĝ-i ĝuzât ile dü-nîm
- 16 şadr-ı Yûsuf-şiyem-i şâh-ı Sikender-himemi
naşr ile Mışr'da Ğaķķ etdi 'azîz ü tekrîm
- 17 o semiy-yi meh-i Ken'ân-ı gazâ-yı Bedr'i
'askere tîĝ-i ziyâ-pâş ile ķıldı ta'lim
- 18 ķılıcı 'arşa Cariş'de açıp ol şadr-ı ĝuzîn
eyledi çarķa bu a'lâ-yı cihâdi tefhîm
- 19 Ğaķ muzaffer ede her dem o şeh-i devrânı
ķılıp a'dâsını ber-hem-zede-yi aķz-i elîm
- 20 nev-be-nev böyle fütûĥâtını tebrîk etsin
niçe târîĥ ile bu 'abd-i kühen-sâl-i ķadîm
- 21 Vehbiyâ 'âleme bu müjde-yi nevdîr târîĥ
*aldı Mışr'ı yeñiden himmet-i Sulţân Selîm*⁴¹

9^[42]

⁴¹ Ebced hesabıyla H.1214/M.1799 tarihine tekabül etmektedir.

^[42] Ü.166a-k

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

TÂRİH-İ DİGER BERÂY-I FETH-İ MİŞR

[mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün /
mefâ'îlün]

- 1 cenâb-ı Şeh Selîm'e mülk-i mevrûş eylemiş
Bârî
niçe iklim ile ecdâd-ı hayr-âşârdan MıŖr'ı
- 2 degil Ehrâm taş dikdi o ŖâhenŖâh-ı kiŖver-gîr
mücevher tîğ ile feth eyleyip tekrârdan MıŖr'ı
- 3 Selîm-i evvel almıŖdı egerçi anı Ğavrî'den
Selîm-i ŖâlîŖ aldı kâfir-i bed-kârdan MıŖr'ı
- 4 rehâ-yâb etdi bir de fâtiğ-i Ŗânî olup böyle
Fransız nâmına a'dâ-yı nâ-hemvârdan
MıŖr'ı
- 5 miŖâl-i bâğbândır gülsitân-ı mülküne hıfzı
kökün kesdi 'adunuğ aldı dest-i ħârdan
MıŖr'ı
- 6 Ğazâ-yı Bedr'i gösterdi ziyâ-yı cevher-i tîği
pür etdi mâh-ı Ken'an-veŖ yine envârdan
MıŖr'ı
- 7 ağıtdı bağr u berden sũ-be-sũ deryâ gibi
'asker
söyündürdü Ŗerâr-ı zümre-yi eŖrârdan MıŖr'ı
- 8 revân olduğda cũŖ-ı ħıŖmı ile âb-ı ŖemŖîri
muğahhar kıldı levŖ-ı kâfir-i murdârdan
MıŖr'ı
- 9 meger ol kavm-i rüsvâ ħarc-ı MıŖr imiŖ
fezâhatle
geçirmişler anıçün ħalkâ-yı efkârdan MıŖr'ı

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 10 bilirken kahramân-ı Kâhire olduğunu 'âlem alır şanmışlar ol şâhensh-i kahhârdan MıŖ'ı
- 11 kapışmak Ŗevki ile pârelenmişdi o müflisler müreccağ yanlarında dirhem ü dînârdan MıŖ'ı
- 12 Hudâ deryâ-yı hûna garğ edip birden halâş etdi
o Fir'an-ı nihâdân-ı fesâd-eŖvârdan MıŖ'ı
- 13 mişâl-i ejder-i Mûsâ guzâtın nîze-yi kaħrı kırıp kırtardı siħr-âşüb-ı mûr u mârdan MıŖ'ı
- 14 ketânî-pîrehen-veş giymege Ŗoyundular ammâ
mu'arrâ kıldı Hağğ ol zümre-yi bî-'ârdan MıŖ'ı
- 15 hızb-ı mevt-i aħmer ile ħinnâlandılar yek-ser
görünce pür-televvün 'asker-i ħün-ħvârdan MıŖ'ı
- 16 girip Ŗüc'ân-ı mâder-zâd-ı Ŗâhî ümm-i dünyâyâ
boşatdı kayd-ı evlâd-ı zen-i mekkârdan MıŖ'ı
- 17 'adû Nîl-i belâyâ gavta-ħvâr oldu hezîmetle pür etdikde neheng-i leŖker-i cerrârdan MıŖ'ı
- 18 firâr etdi Ŗihâbından o Ŗeytânlık eden mel'ün

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

tutuşdurdukda tâb-ı töp-ı âteş-bârdan Mışr'ı

19 mezâk-ı 'âlem oldu pür-şeker şükr ile aldıkda
cüyüş-ı zehr-nüş-ı telhî-yi edbârdan Mışr'ı

20 iki târîh-i cevherdâr yazdım Vehbiyâ ben de
alnca tîg-i hün-âşâmı ol füccârdan Mışr'ı

21 *Selîm-i sâlişin evvelden efzün 'asker ü zûru
zaferle aldı hep birden kefi küffârdan
Mışr'ı⁴²*

10^[43]

DİGER

[fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün]

1 fâtiğ-i Mışr iki şâhenseh-i hem-nâm oldu
iki mışra'da dü târîh ile etdim tefhîm

2 *evvel ü sâliş edip ceng ü cihâd-ı vehbi⁴³
kahr ile Kâhire'yi aldı iki Şâh Selîm⁴⁴*

11^[44]

TÂRİH-İ CÂMÎ^c-İ HAZRET-İ EYYÛB RAĞİYA'LLÂHU ^cANHU

[mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün /
mefâ'ilün]

⁴² Mücevher tarih hesabıyla her mısra ayrı ayrı H.1214/M.1799 tarihine tekabül etmektedir.

^[43] Ü.166b-k

⁴³ Şairin Vehbî mahlasına îhâm var.

⁴⁴ Ebced hesabıyla her mısra ayrı ayrı H.1214/M.1799 tarihine tekabül etmektedir.

^[44] Ü.167a-k

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 1 te'âla'llâh ne şâh-ı cāmi'ü'l-hayrât-ı şâhib-dād
imāmü'l-müslimîn Sulţān Selīm-i mefharü'l-ecdād
- 2 hilāfet tahtgāhında odur zıll-i İlāhî kim
diyānet ehline vācibdir olmağ emrine
münkād
- 3 gāzā bahşinde ecnāda celî bürhān-ı kātı'dır
ederler çarb-ı tîğın āyet-i seyf⁴⁵ ile istişhād
- 4 mu'allā āsitānı kıble-yi hācāt-ı 'ālemdir
mülûke muğtedā etmiş anı Feyyāz-ı bî-
endād
- 5 oğur ser-minber-i 'arş üzre huşbe nāmına
Cibrîl
edip kerrübıyāna vaşf-ı huşn-i sîretin îrād
- 6 şalā bir mişli gelmiş mi deyü şāhān-ı
devrāndan
çıkıp kürsiye şeyhāne kıılır ezkārını evrād
- 7 degil mi medhe şāyān kim vücūh-ı birre şarf
eyler
o şāh-ı baħr u ber gencîne-yi bî-hadd ü bî-
ta'dād
- 8 huşūşā keşf edince Akşemse'ddîn kerāmetle
kıılınmışdı bu ma'bed türbe-yi pür-nūr ile
inşād
- 9 zamān ile biraz vehn olduğıyçün cā-be-cā țārı
irāde eyleyip tecdîdin ol şāh-ı kerem-mu'tād

⁴⁵ Kur'ân-ı Kerîm, Tevbe (9)/5, 36.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 10 himemle etdi ta'mîr-i mesâcid âyetin⁴⁶ icrâ
behişt-ender-behişt oldu zihî üslûb-ı nev-
îcâd
- 11 felekde Beyt-i Ma'mûr'a erişti tâğ-ı vâlâsı
meleklerden gelir âzâna gül-bang-i mübarek
bâd
- 12 cenâb-ı Hâlid-i huld-âşiyân u cedd-i
mağfürun
mücedded eyledi taht-ı İrem'de hürrem ü
dilşâd
- 13 muğaddem mehd-i 'ulyâ-yı felek-ğadri
'imâretle
bu dergehde 'ibâdın eylemişdi ni'metin
müzdâd
- 14 cihâna mehbi't-ı nûrun 'alâ-nûr⁴⁷ olduğı
rûşen
ziyâ-pâş-ı şerefdir bu mağâm-ı bâhirü'l-is'âd
- 15 Ebû Eyyüb-ı Enşârî mağâmıdır ki ol zâtın
olunmaz mı fütûh-ı rûh-ı mebrûrundan
istimdâd
- 16 menârından şabâhu'l-hayr vird-i eş-şalât
elbet
olur peyk-i melekle ravzaya vârid 'ale'l-
işhâd
- 17 ricâl-i gayb şaf şaf pîş-i mihrâbında hâzırdır

⁴⁶ Kur'ân-ı Kerîm, Tevbe (9)/18.

⁴⁷ "Nur üstüne nur", Kur'ân-ı Kerim, Nûr (24)/35.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- gelirler Hızr'a pey-rev fevc fevc ebdâl ile
evtâd
- 18 ser-â-pâ sühba-gird-i zıkr-i Sübhânî olup her
dem
eder mağfillerinde devr-ğvânlık zümre-yi
zühhâd
- 19 olur pertev-firûz-ı çarğ-ı feyz-â-feyz-i envârı
ki her şeb kıdsiyân eyler kanâdilin gelip îkâd
- 20 kıbâb-ı müstetâbı günbed-i Keyvân ile hem-
ser
Sinimmâr mı anı a'lâdan a'lâ eylemiş i'dâd
- 21 göreydi böyle şafvetle ruğâm-ı ferş-i
meydânın
ne şîrîn⁴⁸-kâr imiş üstâdı derdi reşk ile
Ferhâd
- 22 namâz-ı penç-gâha tâ cemâ'at cem' ola anda
devâm-ı 'ömr-i şâhîniğ du'âsın eylesinler
yâd
- 23 o şâhenşâh-ı manşûru'l-livânığ her
ğazâsında
'alemdâr-ı Resûl'üğ rûğu olsun kâ'idü'l-
ecnâd
- 24 mü'eyyed hânedân-ı şevketi her vağt olup
ma'mûr
ede qahr-ı Hudâ mülk-i ħarâb-ı düşmenin
berbâd
- 25 iki târîğ ile bir beyt-i ra'nâ eyledi te'sîs

⁴⁸ Ferhâd'ın sevgilisi Şîrîn'e îhâm var.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

mühendis-kârî-yi fikr ile Vehbî hâme-yi
üstâd

- 26 *muğaddes cāy-yı huldî eyledi Sulţān Selîm
âbād
kılındı cāmi'-i Hālîd zihî maţbū'-ı nev-
bünyād*⁴⁹

[GAZELLERE EK]

1^[42]

[fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün]

- 1 dūd-ı 'anber nār-ı sūzāndır o zülf ü hāl ü ruḥ
gül-feşān şem'-i şebistāndır o zülf ü hāl ü ruḥ
- 2 burc-ı 'akrebde kırān etmiş Benātü'n-na'ş ile
āfītāb-ı pertev-efşāndır o zülf ü hāl ü ruḥ
- 3 lāle vü şebbū içinde ḥabbetü's-sevdā gibi
zîb-i bāğ-ı ḥüsn-i cānāndır o zülf ü hāl ü ruḥ
- 4 māhtāb-ı Zühre-veş zîr-i şehāb-ı nîrede
nūr iken zülmetde pinhāndır o zülf ü hāl ü
ruḥ
- 5 dil perişān sîne pür-dāğ u deründür sūznāk
tā bu vech üzre fūrüzāndır o zülf ü hāl ü ruḥ
- 6 kāğıd-ı ale yazılmış noḡtalanmış müşğ ile
ḥüsn ḥaṭ dīvān-ı Ḥassān'dır o zülf ü hāl ü ruḥ
- 7 yüzlenip gülgün benekli aṭlasa semmūr-veş
Vehbiyā cānāne çeşbāndır o zülf ü hāl ü ruḥ

⁴⁹ Ebced hesabıyla her mısra ayrı ayrı H.1215/M.1800 tarihine tekabül etmektedir.

^[42] Ü.182b-k

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

2^[90]

[mefâ'îlün / fe'îlâtün / mefâ'îlün / fe'îlün]

- 1 gönül hengâm-ı pîrîde yine tâze civân ister
tayanmaq arzusuyla aşalık bir fidân ister
- 2 hamîde-kâmet olmuşken zihî şevk-i
heveskârî
yine bir tîr-i müjgânlı güzel kaşı kemân ister
- 3 benim bir kılca cânım kaldı ol tıfl-ı cefâ-
perver
vişâlin haţt-ı ta'lik eyleyip der kim zamân
ister
- 4 mezâkım telh olup çeşimde yokdur şevk u
zevk ammâ
leb-i şîrîn-i cânâmı yine gördükçe cân ister
- 5 dil-i müşkil-pesinde arz-ı hûbân eylerim her
ân
kapılmaz şüret-i hüsn-i cemâle anda ân ister
- 6 konar mı her hevâyî bî-ser ü sāmāna mürğ-i
aşk
ser-i jülîde-müy-ı Kays'a benzer âşiyân ister
- 7 belî cevri felek bükdü belin ammâ yine
Vehbî
kemer-veş gâhice kol şarmağa bir mû-miyân
ister

3^[96]

[mef'ülü / fâ'îlâtü / mefâ'îlü / fâ'îlün]

[90] Ü.193a

[96] Ü.184b-k

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 1 şerm-i ruḥunla çehre-yi gül pür-gül-âb olur
şevk-i lebinle la'î Bedaḥşân müzâb olur
- 2 yek nokṭadır şaḥîfe-yi rüyunda gerçi ḥâl
ḥatṭın yazarsa ḥâşiyesin bir kitâb olur
- 3 fehm eyledim görünce hilâl ebruvânını
ol ṭfl-ı meh-likâ giderek mâh-tâb olur
- 4 gerden-firâz-ı nâz olarak 'âkıbet o şūḥ
iqlîm-i ḥüsne bir şeh-i mâlik-riḳâb olur
- 5 bād etse zülf-i ḥam-ber-ḥamın gâhî târ-mâr
'uşşâk-ı zâra bâdî-yi şad-pîç ü tâb olur
- 6 ser-germ-i bâde olsa girip zevraḳa o mâh
tâb-ı ruḥuyla mâhî-yi deryâ kebâb olur
- 7 Sultân Selîm şaḡ ola şevketle Vehbiyâ
ihlâş ile olunca du'â müstecâb olur

4^[115]

[mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün /
mefâ'îlün]

- 1 firîb-i çeşm-i şūḥun ḡamze-yi 'ayyâr
göstermez
cihanda göz göre efsununu şehḥâr göstermez
- 2 süzüp biḡ nâz ile ṭarf-ı nigâhın gösterir
maḥmûr
siyeh mest olsa da çeşmin yine bîmâr
göstermez

^[115] Ü.194a-k

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 3 Һayâli girse de rü'yâda ger âyîne-yi cāna
perî-āsâ yine bir vech ile dîdâr göstermez
- 4 ғıdâ-yı mūr oldu dâne-yi ümmîdimiz Һayfâ
o müşğîn Һâl-i rüyun Һaтт-ı 'anber-bâr
göstermez
- 5 olur mu zulmet-i şeb perde-dâr-ı âteş-i süzân
ruһun şanma niķâb-ı Һurre-yi Һarrâr
göstermez
- 6 iki peymānesi var ser-nigün Һurşîd ile
mehden
felek bu yeryüzünde bir sâğar-ı ser-şâr
göstermez
- 7 dūr-i şehvâr-ı nazmın ķadr-dāna gösterir
Vehbî
maķâdir nâ-şināsa gevher-i eş'âr göstermez

5^[215]

HAZRET-İ SER-KAHVE-Yİ CİHÂN-DÂRİYE YAZILMIŞDIR

[mef'ülü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün]

- 1 ey maһz-ı himmeti ķulunu kām-yāb eden
v'ey Һaķķıma 'ināyetini bî-Һisāb eden
- 2 v'ey mūr-ı pūr-şikeste-yi pā-māl-i miһneti
bād-āver-i Һıdîv-i Süleymān-cenāb eden
- 3 bir zerre-yi fütāde-yi Һāk-i mezelleti
rif'at-ķarîn-i şa'sa'a-yi āfitāb eden
- 4 feyz-i sehāb-ı luᠫfu bu pejmürde sünbülü

[215] Ü.215b-k

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- bâg-ı emelde gül gibi pür-âb ü tâb eden
- 5 der-beste-yi güşâyiş-i neyl-i ümîd iken
kufli-i himemle bendesine fetḥ-i bâb eden
- 6 ḥâşâ efendim olmaya devrinde derbeder
Vehbî kuluḡ gibi kapıḡa intisâb eden
- 7 ḥıfz eylesin vücûd-ı güher-kadriḡi ebed
bu nüh şadefde kaḡreleri dürr-i tâb eden

6^[243]

[mef'ülü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün]

- 1 cünd-i nücümü kıldı felekde sipâh mâh
iḡlîm-i Şâm'a oldu mehâbetle şâh mah
- 2 olmaz yine ḡalâş şebîḡün-ı şubḡdan
gerçi ḡişâr-ı hâleyi eyle penâh mâh
- 3 jeng-i kelef degildir açar mihre ayasın
cerrârlıḡdan olmadadır rû-siyâh mâh
- 4 nev-naḡş-ı sūzenî-yi cihânı çıkarmaḡa
olmuş Benât-ı Na's'a 'aceb kârgâh mâh
- 5 gūyâ muḡallid oldu şeb âheng-i Zühre'ye
farḡ-ı sipihrde giyininip şeb-külâh mâh
- 6 tâ şubḡ olunca pey-rev olur kehkeşâna kim
kūy-ı vişâl-i mihre arar şâh-râh mâh
- 7 ebrū vü rūy-ı yârime taḡlîd eder meger
geh bedr olur hilâle döner gâh gâh mâh

[243] Ü.221a-k

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- 8 almış görünce bedr-i ruun âh-ı ababın
Naşeb zemnde mtevar-yi âh mâh
- 9 vech-i mnre urre-yi Şeb-reng olup niâb
zr-i seâb-ı trede pinhândır âh mâh
- 10 hem-ser göründü ryuna kim gurre-yi cebn
geh burc-ı ‘arebi edinir câygâh mâh
- 11 Şeb-tâ-seer o mâh-ruu yâd edip yine
Vehb redf-i nazmı daı kıldı mâh mâh

7^[244]

[mef‘l / fâ‘ilâtü / mefâ‘il / fâ‘ilün]

- 1 ey mâh-r bu cünbiş olur mu hilâlde
ebrlarındadır nazarım bu ilâlde
- 2 pistânceler turunc u zean sb  leb kirâs
kim gördü böyle mevyeleri bir nihâlde
- 3 cm-i cemâle noka-yı âl degil hemân
o nkte buldu ehl-i ma‘ân o âlde
- 4 geh mŐge gâhi ‘anber-i sârâya benzedip
bas-i dırâz-ı zülfü henüz l  âlde
- 5 Vehb nedir bu Şafvet-i cy-ı ab‘atın
böyle Şafâ görülmedi âb-ı zlâlde

8^[245]

[244] .221b-k

[245] .222a-k

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

NAZİRE BE-GAZEL-İ HAZRET-İ RÂŞİD EFENDİ

[mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün /
mefâ'îlün]

- 1 cebîniñ hısm ile peyveste-yi çîn-i 'itâb etme
o tîğ-i ebruvânı cevher-âlûd-ı 'ikâb etme
- 2 şarâb-ı la'liñi nûş etmege yok ruşatıñ bârî
beni ey mest-i nâzım nâr-ı cevriñle kebâb
etme
- 3 dönerken 'aks-i meyde dâne-yi 'unnâba ey
sâkî
ser-engüştüñ kadeh devrinde pür-reng-i
hizâb etme
- 4 ruñdan bûseye ruşat verince yüz bulur
'âşık
hemân sen yüzde bir şay cümlesin bir bir
hisâb etme
- 5 niķâb-ı târ-ı gîsû olmasın gül-püş-ı ruşsârıñ
açıl ey nâzenînim vaķt-i vuşlatda hiçâb etme
- 6 eder çeşm-i cihân-bîn-i sipihri hîre-ver şâyed
'izâr-ı tâbnâkiñ rû-be-rûy-ı âfitâb etme
- 7 bu vâdîde olur pesmânde esb-i ŧab'ıñ ey
Vehbî
hayâl-i pey-revî-yi Râşid-i 'âlî-cenâb etme

SÜNBLZÂDE VEHBÎ'NİN DİVANİ'NDA AÇAN
YERLİ ÇİÇEK: TÜRKÇE DEYİMLER

Ramazan AVCI*

I. GİRİŞ

İran ve Arap şiirinin etkisiyle ortaya çıkan ve şekillenen divan şiirinin dili XIV. yüzyıldan itibaren konuşulan, yaşayan Türkçeden uzaklaşarak, üç ayrı dilin kelime ve kurallarından oluşan bir şiir hâline gelir. İslam dininin kaynaklarının Arapça olması, Türkçenin ses yapısının aruz veznine uygun olmayışı, divan şairlerinin genellikle İran şiirini ve şairlerini örnek almaları, onlar gibi hatta onlardan daha güzel yazma düşüncesi şiir dilinde Farsça ve Arapçanın artış göstermesinin başlıca nedenleri olarak görülmektedir. Bu durum Türkçenin, özellikle yazı dilinde gelişmesine engel olmuştur.

15. yüzyılda, özellikle de yüzyılın ikinci yarısından itibaren, divan şiirinde Arapça ve Farsça kelime kullanımının arttığı, bu dillere ait terkip ve dilbilgisi kurallarının Türkçeyi işgal ettiği, Türkçe kelime kullanımının azaldığı görülür.

Bu arada Osmanlı'nın hâkim tebaası olan milletin dili olan Türkçe halk tarafından kullanılmakta; halk hikâyelerinde, destan ve masallarda yaşamakta, halk şairlerinin şiirlerinde gelişmesini sürdürmektedir. Nitekim XVI. yüzyılın sonlarıyla XVII. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Türk halk şiirinin güçlü şairi Karacaoğlan'ın "Bir Ayrılık Bir Yoksulluk Bir Ölüm" nakaratlı altmış kelimedenden oluşan koşmasında "hasret, sebep, taht, ecel, şerbet, dert" olmak üzere artık Türkçeleşmiş olan altı yabancı kelimeye karşılık 54 Türkçe kelime yer alırken XVI. yüzyılın sonlarıyla XVII. yüzyılın

* Türk dili ve edebiyatı öğretmeni, araştırmacı/yazar.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

ilk yarısında yaşamış olan Divan şairi Nefî'nin 62 kelimededen oluşan bir gazelinde (Bâde gam verir bize biz âşık-ı divâneyiz) 17 Türkçe kelimeye karşılık 45 Farsça ve Arapça kökenli kelime ve tamlama bulunmaktadır. Bu küçük karşılaştırma bile Divan şiirinin dil anlayışı hakkında bir fikir vermektedir.

Bununla birlikte 15. yüzyıldan itibaren bazı divan şairleri Türkçe kelime ve tamlamalara, atasözü ve deyimlere, halk tabirleri ve mahallî söyleyişlere ve yerli konulara yer vererek daha mahalli bir tarz geliştirmek istemişlerdir. Bu tarz, edebiyat tarihçileri tarafından mahallileşme/yerlileşme/Türkî-i basit kavramıyla karşılanmaktadır.

Necati Bey ve takipçilerinde görülen şiirde, hususiyetle atasözleri ve deyimlere yer verme temayülü sonraki yüzyıllarda da artan bir hızla rağbet görmüştür. Şairler, Türkçenin mecazlar dünyasını, kelimelerin nüanslarını, inceliklerini, ifade imkânlarının farkında olarak şiirlerinde atasözleri ve deyimleri kullanırken kelimelerin lügat ve deyim manaları ile ustaca oynamışlardır (Kurnaz, 1996:41) Böylece bir döngü içerisindeki mazmunların dışına çıkarak şiire nefes aldirmaya çalışmışlardır.

XVIII. yüzyılda İran edebiyatının etkisi iyice azalır. Şairler, yerlileşmenin de etkisiyle şiirlerinde daha fazla Türkçe kelime kullanmaya başlarlar; halk söyleyişlerine, atasözleri ve deyimlere bolca yer verirler. (Poyraz, 2010:190)

Bu yüzyıla kadar adlarını saygıyla andıkları, taklit ettikleri, örnek aldıkları Şehname kahramanları şiirdeki itibarlarını kaybetmeye başlarlar. Fars şairleriyle rekabet hissi geliştirmeye başlayan Osmanlı şairlerinin Nabî ve Nedim ile birlikte bu rekabet hissini bilinçli bir tercihe dönüştürdükleri söylenebilir. Nabî gibi Nedim de Şehname kahramanlarının çok sık tekrarlanarak büyüsunü kaybetmiş masallarından bıkmış durumdadır. Fars ve Arap edebiyatının tarihî ve mitolojik

SÜNBUŁZÂDE VEHBÎ KİTABI

kahramanlarını sıradanlaştıran Nedim, cömertliğin simgesi olan Hatem-i Tay ile Cafer-i Bermekî'yi Damat İbrahim Paşa'yla kıyaslamaya bile değer bulmaz. (Horata, 2012:29) Millî bir refleks olarak kabul edilebilecek bu öz güven XVIII. yüzyıl divan şairi Sünbül-zâde Vehbî'de de üst seviyededir:

“Arab u Rûm'daüstâd-ı sühandırVehbî

‘Acemi oldu yanında şu'arâsı ‘Acem'in” (K/167-9, s.467)

Döneminin sultânü'sşuarâsı olarak kabul edilen Sünbül-zâde Vehbîsözlük yazacak kadar Arapça ve Farsçaya hâkim olmasına rağmen şiirlerinde yerli hayata ve bu hayatın yansıması olarak Türkçe kelime ve deyimlere yer vererek mahallileşme akımının olgunlaşmasına büyük katkı sağlamış, şiire yerli bir anlam zenginliği kazandırmıştır.

I.1.Sünbül-zâde Vehbî ve Divan'ı

XVIII. yüzyılın öne çıkan divan şairlerinden olan Sünbül-zâde Vehbî Efendi (asıl adı Mehmet binRaşid bin Mehmed), 1718 yılında doğdu. O zamanlar Osmanlı'nın bir sancağı olan Maraş'ta Sünbül-zâdeler diye bilinen köklü bir aileye mensuptur (Yenikale, 2011:19). Çocukluğu ve gençliği Maraş'ta geçti. Maraş'ta ilim tahsil ettikten sonra İstanbul'a geldi. Zamanın ileri gelenlerine gazel ve kasideler sunarak onlarla dostane ilişkiler kurdu, bu ilişkilerin sayesinde Rumeli ve Anadolu'nun birçok yerinde kadılık görevlerine atandı. Daha sonra divan hizmetlerine girerek Arapça ve Farsçayı çok iyi bildiği ve devletin önemli mektuplarını başarıyla kaleme aldığı için hâcegânlık rütbesi verildi. Bu meslekte 7 yıl görev yaptıktan sonra 1776 yılında I.Abdulhamit tarafından İran'a elçi olarak gönderildi. İran elçiliği sırasında Ömer Paşa'nın şikâyeti üzerine idama mahkûm edilen şair, padişaha sunduğu “Tennâne” kasidesinden sonra affedildi. Bir müddet boşta kaldıktan sonra tekrar kadılık görevi verildi.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Çok farklı yerlerde ve mevkide görev yapan ve bazen gözden düşen bazen itibar kazanan Vehbi, III. Selim zamanında “Sultanü’ş-şuarâ” unvanını aldı. 1809 yılında vefat etti.

Sünbül-zâde Vehbî Efendi’nin Divanı, nasihatname türünde yazdığı “Lutfiyye” adlı mesnevisi, bir zen-dost ve mahbub - dost tipinin mizahî bir şekilde canlandırıldığı “Şevk-engiz” adlı mesnevisi, Nuhbe-i Vehbî adlı Arapça-Türkçe ve Tuhfe-i Vehbî adlı Farsça-Türkçe manzum sözlükleri vardır. Nesir yazılarını içeren Münşeât’ı kendisinin ifadesiyle bir yangında kül olmuştur.

Vehbî, Dîvânını 1205 (1791) yılında tamamlamış ve Sultan Selim III’e sunmuştur. (Beyzâdeoğlu, 2000: 54).SünbülzâdeVehbî’ninincelememize konu olan ve Ahmet Yenikale tarafından hazırlanan divanında 9 adet mesnevi (419 beyit), 52 adet kaside (2273 beyit), 8 adet tahmis, 1 adet terkib-i bend, 41 adet kıt’a, 2 adet nazım, 271 adet gazel (toplamı 1669 beyit), 1 adet müstezat, 18 adet rubai, 32 adetmüfred ve 5 adet lügaz yer almaktadır.

I.2.Deyimler

Eskiden “tabir” kelimesiyle karşılanan deyim, Türk Dil Kurumu Sözlüğünde , “Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği” (TDK, 2005:517) şeklinde tanımlanmaktadır.

Deyim hakkında eserleri bulunan Yusuf Çotuksöken deyimi, "En az iki sözcükten kurulan, konuşmada ve yazıda anlatım gücünü artıran, anlam yönünden yer yer mantık dışına taşan bölümleri olabilen, yapısındaki kimi sözcükleri anlam değişmesine uğrayan, kalıplaşmış söz öbeklerine verilen addır." (Çotuksöken,1992:5) biçiminde tanımlarken, Ömer Asım Aksoy, “Bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce.” (Aksoy, 1988: 52) şeklinde

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

tanımlamaktadır..İsmail Parlatır da “En az iki söz varlığından oluşan ve gerçek anlamları dışında mecazî anlam ile pekiştirilmiş bulunan kalıplaşmış söz öbeği ya da deyiş.” (Parlatır, 2007: 1) ifadesini kullanıyor. Bu tanımların ortak özellikleri deyimlerin kalıplaşmış söz grubu oluşu ve mecaz anlam taşımalarıdır.

Atasözleri ve deyimlerin bir kısmı dilden dile aktarılarak günümüze kadar ulaştırılmış, bir kısmı da edebi eserlerin sayfaları arasında kalmış, unutulmuştur. Kimi atasözleri ve deyimler de kuşaktan kuşağa aktarılırken az da olsa değiştirilmiş ve yeni söyleyiş şekilleri ortaya çıkmıştır. Atasözleri ve deyimlerle ilgili bu değişimleri ve tarihsel süreç içindeki gelişimi izlemekte yazılı edebî eserler bizim için önemli kaynaklardır. O nedenle edebî eserlerimizin bu açıdan da değerlendirilmeleri gerekmektedir (Batislam, 1999:127).

Bir milletin hayat felsefesini ve yaşama biçimini yansıtmaları dolayısıyla deyimler eserlerde ne kadar sık kullanılırsa o eserler o oranda mensup olduğu topluma mal olurlar.

Deyimler, kısa ve kalıplaşmış ifadeler oldukları ve gerçek anlamları dışında mecaz manalar ve başka anlamlar da ifade ettikleri için, içinde buldukları cümlede anlam zenginliği ve anlatım güzelliği meydana getirirler. Bu yüzden deyimler, konuşma dilinde, yazı dilinde ve edebî eserlerde de kullanılan dil varlıklarıdır. Divan şairleri de bu dil varlıklarından istifade etmişlerdir (Güler, 2011:434).

Deyimlerin genellikle konuşma dili içerisinde, halk arasında meydana gelip anlam kazandığı, asırlardır halkın konuştuğu dilde ifade vasıtaları olarak bulunduğu göz önüne alınarak, divan şairlerinin deyimleri kullanmaları mahallî kaynaklara ve konuşma diline yönelme şeklinde yorumlanmıştır (Güler, 2011:434).

Anlatımı kuvvetlendiren, güzelleştiren, aktarımı güçlendiren, akıcılığı sağlayan, anlam derinliği oluşturan deyimler; dilin zenginleşmesinde, derinleşmesinde, geniş

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

anlamalarda kullanılması, gelecek nesillere taşınmasında önemli rol oynar. Deyimleri kullanmak suretiyle halk diline yaklaşılr ve anlaşılır olmak kolaylaşır. Gerçek anlamlarının yanında mecaz anlam da ifade ettikleri için söze anlam zenginliği katmak amacıyla her divan şairi şiirlerinde az ya da çok deyim kullanmıştır. Sünbül-zâde Vehbî de deyimleri sık kullanan şairlerden biridir.

Mahallileşmeyi şekil, muhteva ve Türkçenin kullanımı olmak üzere üç ana başlık altında değerlendiresek Sünbül-zâde Vehbî'nin Divanı'nda, mahallileşmenin kendini en çok Türkçenin kullanımında gösterdiğini, içerik olarak da bu anlamda çok zengin olduğunu ancak biçim olarak klasik anlayışın dışına çıkmadığını söyleyebiliriz.

I.3.Sünbül-zâde Vehbî'nin Şiirlerinde Deyimlerin Kullanılışı

1.3.1. Deyimlerin şiir diline taşınması ve sanatlı ifade edilmesi.

Sünbül-zade Vehbî; Necâtî Bey, Nedim, Sabit gibi Türkçe deyimler üzerinde edebî sanatlar kurarak şiirlerini İran taklitçiliğinden kurtarmaya çalışan yerlileşme/mahallileşme akımının zevke ve ruha hoş gelen örneklerini vermiştir.

Vehbî, gazellerinde ve diğer şiir türlerinde anlaşılır bir dil, canlı bir üslup kullanmıştır. Teşbih ve mecazlardan yeterince yararlanmış, mahallî söyleyişleri bol bol kullanmış, edebî dilin özelliklerini kaybetmeden konuşma diline yaklaştırmıştır. (Beyzâdeoğlu, 2000:64) Bu başarısında deyimlerin önemli bir rolü vardır:

Sanma ancak bana bu dide-i giryân aklar

Derdimi yazdığı demde kalemim *kan aklar* (K/33-1, s. 200)

Yukarıdaki beyitte Vehbî, "Derdimi yazdığı zaman kalemim kan aklar."ifadesiyle deyimiteşhis sanatıyla

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

birleştireksanatlı bir şekilde kullanmış, üzüntüsünü ifade ederken anlatımını deyimle zenginleştirmektedir.

Vehbî kalemin menba 'ı mı âb-ı hayatın

Cûy-ı sühânın mı *bir içim su* mu nedir bu (G/213-5, s. 499)

Vehbî, yukarıdaki kendisini övdüğü beyitte şiirlerinin güzelliğini bir içim suya benzetiyor. Böylece deyim hem benzetme hem de deyim anlamında kullanma ustalığını gösteriyor. Ayrıca, menba, âb-ı hayat, cûy kelimelerini deyimde bulunan su ve içim kelimeleriyle kaynaştırarak zengin bir tenasüp sanatı oluşturuyor.

Âh kim *ağzum sulandı*seyriderken Sakız'ı

Bûse va'd eyler şeker çiğnerdi bir tersâ kızı (G/260-2, s.530)

Yukarıdaki beyitte ağzum sulandı deyimini "Sakız" kelimesinin hem çiğnenen bir nesne hem de muhit olarak iki anlamda kullanılmasına neden oluyor.

Gül-nâr-ı la'li cennet-i hüsnün kirasıdır

Cânın verirse âşık ana *diş kirasıdır* (G/73-1, s. 404)

Yukarıdaki beyitte âşıkın maşuku uğruna canını vermesinin sıradan bir olay olacağını diş kirası deyimiyile anlatıyor.

Şikest-i şîşe-i sahbâya ta'rîz eyleyip bir bir

Nola mestâneler her gûşeden *taş ursa* zühhâda (K/4-9, s.93)

Mestanelerin (sarhoşların) zühhada (ham sofuya) taş vurmasını istemesi iki anlama gelmektedir: Zühhadı fiilen taşlamak ve onu söz ile rahatsız etmek. Böylece deyim hem gerçek hem de mecazi anlamlarında kullanılmak suretiyle tevriyeli kullanılmıştır.

Gerden-i sîmîni seyretmege pek müştakız

Şalı naz ile sarıp *boynuna gel alma vebâl* (K/24-23, s.167)

Yukarıdaki beyitte "boynuna" kelimesinin hem deyimle hem de şal ile ilişkili olarak kullanılmış, anlamda derinlik sağlanmıştır.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

1.3.2.Deyimlerin kullanıldığı beyit/mısraların daha sade oluşu

Sünbül-zâde Vehbî'nin şiirlerinde deyimlerin kullanıldığı mısraların daha sade olduğu görülmektedir. Bu durum, deyimlerin dilde sadeleşme çabalarına önemli katkı sağladığını göstermektedir. Aşağıdaki beyitler bu durumu örneklendirmektedir:

Ol gonçe-leb bize açılır mı sen ey sabâ

Bir kere *agzın ara* ne dersin sözün nedir (G/59-4, s. 395)

Der-i meyhâneyi sahne kapamak ister imiş

Ayagı deng alarak gizli kapagı atdık (G/154-10, s. 458)

Karşısında dikilip turdugunun aslı nedir

Şah-ı gülden bir iki gonçe mi ister bülbül (K/42-19, s. 237)

Nefsini körlemege bir yetişir alma dü zen

Açmasınlar gözünü sonra bulup başka düzen (MÜ./24, s.545)

1.3.3.Bir beyitte birden fazla deyim kullanılışı

Sünbül-zâde Vehbî'nin Divanı'nda bazen bir beyitte birden fazla deyim kullanıldığı görülür:

Görüp hancer-be-kef bildim *elinden kurtuluş yokdur*

O mestin *payına düşdüm* heman *el arkası yerde* (G/216-8, s. 500)

Kesel gelmişdi tab'-ı nâ-tüvâna

Elim varmazdı tahrîr ü beyâna (M/7-73, s.76)

Çömlegi sürmüş idik ateşe da'veted icek

O peri tuymadı *ardında* ne iş *kaynatdık* (G/154-2, s. 458)

Suyu pek sert idi evvel o turunc pistânın

Hele *suyunca varıp* ohşayarak yumşatdık (G/154-7, s. 458)

SÜN BÜ LZÂ DE VEHBÎ Kİ TABI

1.3.4. Deyimlerden bir kısmının günümüzde kullanılmayışı

Sünbülzade Vehbî'nin kullandığı deyimlerden bir kısmı günümüzde kullanılmamaktadır. Bunlardan bazıları aşağıdadır:

Açıkbaş edası olmak:

Sâkide ser-keşân-ı açıkbaş edâsı var

Ol tabla perçem üstüne kâfir fes istemez (G/101-2, s. 424)

Aklı dağılmak

Altın adını kızıl bakır eylemek:

Altun adın kızıl bakır eyler bulursa ger

Sarıbegoglu gibi fûrû-mâyebegliği (G/256-4, s.528)

Bıçaktan geçme:

Visalin 'idinincân ile kan hayranıyız cânâ

Bıçakdan geçme ol hürrem demin kurbanıyız cânâ (G/4-1, s. 359)

Can tazelemek:

Gel bezme helak eylemeden gam bizi ey mey

Sâki yine cân tazelesin al ele mey mey (G/243-1, s.519)

Cihanı başına teng eylemek:

Fransız konsolosu dâr-ı murdârın penâh etdi

Cihanı başına teng eyleyince havf-ı ber-dârı (K/8-34, s. 116)

Çatal yazı:

Çatal yazı denirdi nazm-ı pâke

Gören yırtıp atardı amı hâke (M/7-83, s.77)

Çapul vermek:

Fesad ile çalar çarpar sanarken saha-i mülkü

Çapul verdi diyâr-ı 'ömrüne baht-ı nigûn-sâri (K/8-51, s. 117)

Çömleği ateşe sürmek:

Çömleği sürmüş idik ateşe da'vet edicek

O peri tuymadı ardında ne iş kaynatdık (G/154-2, s. 458)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Dilenci torbası eylemek

Sü'âlinfeth edip her dürlü bâbın

Dilenci torbası eyler kitâbın (M/7-50, s.74)

El arkası yerde: Divan şairleri bu deyiimi şairlik kudreti, güzellik, endam, yiğitlik, cömertlik gibi unsurlarla ilgili çeşitli karşılaştırmalar yapmak; zayıf olan tarafın güçlü olanın üstünlüğünü kabul ettiğini dile getirmek için şiirlerinde ele almışlardır. (Demirkazık, 2013:618)

Ayak bas sakiyâ bezme aman *el arkası yerde*

Kadeh der-dest u dâmen der-miyân *el arkası yerde*

(G/216-1, s. 500)

Gulgula koparmak

Feryâd ederiz zülf-i siyekhârı görünce

Elbet *koparır gulguleler* mârı görünce (K/223-1,

s.506)

Harf atmak

Harf atdı yine mutribe hem sâza tokundu

Ol zahid-i bî-perde-i nâ-sâza ne dersin (G/197-6, s.

488)

Kâğıtlar uçurmak

Beşâret-güne *kâğıdlar uçurdum* dergeh-i adle

Kebuterle itâre etdim ahyâra bu ahbârı (K/8-53,

s.117)

Kesel gelmek

Kesel gelmişdi tab'-ı nâ-tüvâna

Elim varmazdı tahrîr ü beyâna (M/7-73, s.76)

Kıçtan çatmak

Kapudan-zâde yem-i fûrkate bogmuşdu bizi

Zevrak-ı vuslata bir hamlede *kıçdan çatdık*

(G/154-3, s. 458)

Kül savurmak

Hakisterimiz *kül savurur* çeşm-i hasûda

Rûşen-nazaran didesine kuhl-i cilâyız (K/55-5,

s.298)

Leb-â-leb dolmak

Teraşşuh kılssa kemter-katre-i deryâ-yihsânın

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Leb-â-leb toldurur nüh-kâse-i gerdûn-ı gerdânı
(K/5-38, s.101)

Nişan vermek

Ol nazenin ki busesi ‘uşşâka cân verir

Âb-ı hayatdan leb-i la ‘li *nişân verir* (K/70-1, s.313)

Sabrı tarac eylemek

Nâvek-i gamzesine sînemi etdi mâmâc

Çeşm-i Tatâr’ı yine *sabrımı eyler târâc* (G/35-1, s.

380)

Şeker yağması bulmak

Kimin sirkat ederdi nev-hevesler

Şeker yağması bulmuşdu megesler (M/7-62, s.75)

Taş dikmek (Rekor kırma anlamında kullanılan

bir deyimdir.)

Keman-keş pehlevanlar nâvek-endâz olduğu
demde

Dil-i saht-ı ‘aduya *taş diker* şevketlü hünkârım
(K/12-8, s.123)

Tel kırmak

Hazer kıl *tel kırarsın* belki ibram istemez Vehbî

Sarıлма böyle pek düşme aman ol mû-miyân üzre

(K/14-67, s. 137)

Toy düzmek

Toyun düzmek hevâsında gezerken düş olup dâma

Şikest oldu per ü bâli kırıldı çeng ü minkârı (K/8-

27, s. 115)

Tundan tuna atmak (Diyar diyar dolaşmak
zorunda kalmak anlamındadır.)

Keştî-i kâma dûr göründü kenar hayf

Tundan tuna atar beni bu rüzgâr hayf (G/149-1,

s.455)

Yıldızı yüksek olma

Dedi bir *yıldızı yüksek* güzele düşkündür

Tali ‘i ‘aşkı müneccimbaşuya yoklatdık (G/154-6, s.

458)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

1.3.5.Deyimi Oluşturan Kelimelerde Yer Değiştirme

Deyimler,“Çekici bir anlatım kılığı taşıyan ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük toplulukları”dır (Aksoy, 1988:49). Dolayısıyla kelimelerin yerlerini değiştirmeden, yapı özelliklerine bağlı kalarak kullanmak esastır.

Ancak şairler, atasözleri ve deyimleri şiirlerinde kullanırken birtakım tasarruflarda bulunurlar. Deyimlerden bazılarını olduğu gibi kullanırlarken bazılarında ise vezne veya kafiyeye uydurmak veya etkiyi artırmak için kısmen şekil ve yapılarını değiştirerek deyimlerin değiştirilemez kalıplar olduğu kuralını ihlal ederler.

Sünbül-zâde Vehbî Divanı’nda da birçok divan şairinde görüldüğü gibi vezin ve kafiye zaruretiyle deyimlerin kalıplaşmış yapılarının değiştiği görülür. Bu durum daha çok iki kelimedenden oluşan bir deyimden ikinci kelimesini öneleme, yani başa alma şeklinde karşımıza çıkar:

Geçirirsin sözünü bir iki sagar çakararak (G/156-5, s. 460); *Gelmez iki yakası bir yere* ehl-i rakamın (G/167-1, s. 467); *Bilip kadrin* ‘Ali Şîr-i Nevâyî (M/6–50, s.69); *Râm et merâm-ı valsa koma kendi hâline* (G/236-5, s. 515); *Gelmezdi keyfimiz* hele bir dürlü Vehbiyâ (G/237-2, s. 515)vb.

1.3.6.Deyimi Oluşturan Kelimeler Arasına Kelime Girmesi

Sünbül-zade Vehbî’nin Divanı’ndaki deyimlerde görülen bir başka özellik de deyim oluşturulan kelimeler arasında başka kelimelerin girmesidir. İki kelimedenden oluşan bir deyimde kelimelerin arasında bir ya da birden çok kelime girebilmektedir:

Tîr-i nigâhı vermedi hergiz eman bana (G/11-1, s. 363; *Ardına çok düşdüm* amma olmadın ibrama râm (K/45-47, s. 265); *Olsun ey rûh-ı revânım* o güzel başın sag

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

(G/144-3, s. 451); Birden *tutuşdu* ‘âşık-ı zarın *etekleri* (K/39-54, s. 227); *Verdim* yine bir seng-dile *gönlümü* Vehbî (G/191-5, s. 484); Ezrak *gözünü* gizli *dikip* sahn-ı çemende (G/158-3, s. 461); *Suyu* pek *sert* idi evvel o turunc pistânın (G/154-7, s. 458); Şaneyi gördükde *düşdüm* ben de bu *sevdalara* (G/222-2, s. 512)

1.3.7.Deyimlerde Arapça ve Farsça Kelimeler

Vehbî, deyimlerde genellikle Türkçe kelimeleri tercih etmekle birlikte az sayıdaki deyimlerde vezin, kafiye ve çeşitli söz sanatları zaruretiyle Türkçe kelimelerin eş anlamlısı olan Farsça ve Arapça kelimeleri de kullanmıştır:

Dil pek *uruldu* âh o kaşı kemane âh (G/226-1, s.507)

Damanına yüz sürmek imiş hâhiş-i Vehbî(G/110-7, s. 430)

O mestin *payına düşdüm* heman el arkası yerde (G/216-8, s. 500)

Saki yetişip meclis-i rindâna *kadem bas* (G/128-2, s. 441)

Ne *derde ugradı* mürğ-i perîde-baht-ı *serim* (K/50-57, s.279)

Teraşşuh kılrsa kemter-katre-i deryâ-yı ihsânın
Leb-â-leb toldurur nüh-kâse-i gerdûn-ı gerdânı
(K/5-38, s.101)

1.3.8. Deyimlerin farklı yardımcı fiillerle kullanılması.

Derde düşmek/derde uğramak

Onulmaz *derde düşdüm* terk edip âsâyiş ü hâbı (TA./V-2, s.306)

Vehbî ne *derde ugramışız* bu havas ile (G/235-7, s. 514)

Hayran olmak/hayran eylemek/hayran kalmak

Bu vech ile gören *hayrân olur* hüsnün temâşâda(K/4-73, s.92)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Kemal-i rüşdü Hârun El-Reşîd'i *eyleyip hayran*
(K/7-25, s.105)

Na 'l-izer-mihine *hayran kala* her seyyâre (K/31-48, s.189) T./XLV, s.199)

Kebab olmak/kebab eylemek

Kebab eyler geçip gav-ı zemine nevk-i cân-sûzu
(K/21-29, 153)

Kebâb olsa dil-i mâhî 'aceb mi tâb-ı havfından
(K/4-26, s.95)

1.3.9.Deyimlerden bazılarının bugün küçük değişikliklerle kullanılması.

Haddi yok pâyânı yok (Bugün haddi hesabı yok denilmektedir.)

Haddi yok pâyânı yok hüsn-i hisâl-i zâtının

Midhat-i hulk-ı hamidinde sözüm itra mıdır (K/31-25, s.187)

Postunu aldirmek (Şair bu deyimi postunu soydurmak şeklinde kullanmış.)

Mücerred pâk-soy bir tıfl ederse pir-i pâk etsin

Sakın *soyduktan postun* sevip bir köhne nâ-pâki (G/258-3, s.529)

Hatırı yıkılmak (Hatırı kırılmak)

Birlikde *hâtırım yıkdın* ne yaptım ben sana

'Akıbet gencim deyü virâne etdin sen beni (G/253-3, s. 526)

Tepesi yere gelmek (Tepesi üstü düşmek)

Mey-i nahvetle tolu şişeye dönmüşdü heman

Tepesi geldi yere atdı tapasın Nemçe (K/13-11, s. 127)

Leb-â-leb dolmak (Ağzına kadar dolmak)

Teraşşuh kılrsa kemter-katre-i deryâ-yı ihsânın

Leb-â-leb toldurur nüh-kâse-i gerdûn-ı gerdânı
(K/5-38, s.101)

Emeli kesmek (umudu kesmek)

Belki o miyân çekerim sineye imâme

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Kesdim emelim hancer-i hûn-hârı görünce (G/223-4, s. 506)

Gulgula koparmak (Yaygara koparmak)

Feryâd ederiz zülf-i siyehkârı görünce

Elbet *koparır gulguleler* mârı görünce (K/223-1, s.506)

Dizgin germek (Bugün dizgin vurmak olarak kullanılıyor.)

Dizgin gelecek yok sana bu arsada Vehbî

Esb-i kalemin sen de inanın çekerek tut (G/25-5, s.373)

I.4. Yöntem

Sünbl-zâde Vehbî Divanı'nda kullanılan deyimler, eserin baştan sona dikkatli bir şekilde taranmasıyla tespit edilmiştir. Buna göre Divan'da 238 farklı deyim toplam 341 defa kullanılmıştır. Ancak yine de dikkatimizden kaçan deyimlerin bulunması muhtemeldir. Aşağıda deyimler harf sırasına göre verilirken önce deyim yazılmış, hemen ardından deyimın geçtiği yerler belirtilmiş, sonra deyimın anlamı ortaya konmuş ve deyim ve anlamı ile ilgili başvuru kaynaklar verilmiştir. Verilen örneklerde Ahmet Yenikale'nin "Sünbl-zâde Vehbî Dîvân" adlı eserdeki metin esas alınmıştır

Deyimin geçtiği yerler şiir ve beyit/bent numarası verilerek (G/193-4, K/13-2 gibi) belirtilmiştir. Referans şiirlerde "K.: Kaside, M.: Mesnevi, MU.: Muhammes, G.: Gazel, T.: Tarih, TB.: Terkib-i bend, R.: Rubai" şeklinde kısaltmalar kullanılmıştır. Şiirin eserin kaçınıcı sayfasında yer aldığı (s.506 vb.) gösterilmiştir.

Az duyulan deyimler daha iyi anlaşılması için içinde geçtiği beyitle birlikte verilmiştir.

II. SÜNBL-ZÂDE VEHBÎ DİVANINDAKİ DEYİMLER

Açıkbaş edası olmak(G/101-2, s. 424)

Sâkide ser-keşân-ı *açıkbaş edâsı* var

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Ol tabla perçem üstüne kâfir fes istemez (G/101-2,
s. 424)

Afiyet olsun (G/93-3, s.418)

Ağır başlı (G/255-2, s.527)

Ağza almak (K/51-76, s. 289)

Ağzı kurumak (G/163-6, s.464)

Ağzını aramak(G/59-4, s. 395; K/51-114, s. 292))

Ağzı sulanmak (G/260-2, s.530)

Ah etmek (K/55-6, s.298 ; **G/207-3, s.495**)

Aklını almak (G/151-1, s. 456)

Aklı başından gitmek (G/185-4, s. 480)

Aklı dağılmak (G/148-3, s. 454; K/21-10, s.152;
K/4-12, s.93)

'Aklım tagıldı gördüm o müşgin turralar

Olmuş 'izarı üzre perişan taraf taraf (G/148-3, s.
454)

Alıcı göz ile bakmak(G/67-2, s. 400; G/234-2, s.
513)

Altın adını kızıl bakır eylemek (G/256-4, s.528)

Altun adın kızıl bakır eyler bulursa ger

Sarıbeg oğlu gibi fûrû-mâye begliği (G/256-4,
s.528)

Aman vermemek (G/109-2, s. 429; G/11-1, s. 363)

Ardına düşmek (K/45-47, s. 265; G/149-4, s.455)

Arşına gelmek (K/53-7, s. 296)

Gümüş endazeye çok ölçüne gördük amma

Gelmedi arşuna ol kâle-i zer-duz-ı girân (K/53-7, s.
296)

Ardından iş kaynatmak (G/154-2, s. 458)

Çömlegi sürmüş idik ateşe da 'vetedicek

O peri tuymadı *ardında ne iş kaynatdık* (G/154-2,
s. 458)

At oynatmak (G/154-12, s. 459)

Sarp iken vâdî-i Sabit bir iyi dizgin edip

Vehbiyâ anda dahi *atımızı oynatdık* (G/154-12, s.
459)

Ateşe yanmak (G/213-3, s.492)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Ayak basmak (G/216-1, s. 500; G/167-7, s. 467; G/74-4, s.405)

Ayağa düşmek (G/202-1, s. 492)

Ayağını almak (G/199-2, s. 489)

Mest iken belki *ayagın alurız* meşrebçe

Sâki-i işve-nümâyı tutalım sâkından (G/199-2, s. 489)

Ayağını denk almak (G/180-3, s. 476; G/154-10, s. 458)

Ayağının tozuyla gelmek (G/57-3, s. 394)

Ayak çekmek (K/30-17, s. 182)

Hased ol rinde kim bir бага tenhaca *ayak çekmiş*

Tutar bir elde câm-ı mül bir elde dest-i dildarı

(K/30-17, s. 182)

Ayıbı örtmek (K/47-5, s. 268)

Ayıbı yüze vurmak (K/51-122, s. 293)

Azaba uğramak (M/7-47, s.74)

Bahtının çirası sönmek (K/13-6, s. 126)

Çerag-ı bahtı söndü sarsar-ı kahrınla bir demde

Eğerci şevk ile kâfir yakardı şem'-i kâfurı (K/13-6,

s. 126)

Baht-ı siyâh olmak (K/5-42, s.101)

Basma kalıp olmak(G/105-5, s. 427)

Baş başa vermek(G/88-3, s. 414)

Baş göstermek(K/25-17, s. 169)

Başı derde uğramak (MÜ/28, s.546; K/50-57, s.279)

Başına âlemi teng etmek (K/57-2, s.303)

Başuma 'âlemi teng etdi beli zîk-i ma 'âş

Vüs 'at-i hâle medâr olmaga amma Bolu-var (K/57-2, s.303)

Başına çalmak (K/13-13, s. 127; G/68-4, s. 401;TB/55-6, s. 299)

Saz çalarken meclise gelmiş dikilmiş men' için

Şeyh efendinin 'asâsın *başına çalmalıdır*

(G/68-4, s. 401)

Başına dönmek(G/69-5, s. 402)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- Şah sevenler gibi *başına dönüp* bir püserin
Olmuş İran'da Vehbî o şeh-i hüsne nöker (G/69-5,
s. 402)
- Başına kabak patlamak**(G/154-9, s. 458)
Gelemez kızdı kedu-yı meyi etdikde şikest
Zâhidin biz dahi *başında kabak patlatdık* (G/154-
9, s. 458)
- Başını ortaya düşürmek** (G/191-3, s. 484)
Bu ince miyân ile görelden o kul oğlun
Bende kul olup *başımı ortaya düşürdüm* (G/191-3,
s. 484)
- Başını taştan taş vurmak** (K/13-4, s. 126)
- Başı sağ olmak** (G/144-3, s. 451)
- Baştan aşmak** (G/96-3, s.420; G/121-2, s. 436)
- Baş vurmak** (MÜ./28, s.546; G/126-1, s.440)
- Baştan savma** (G/193-4, s. 485)
- Bayram etmek** (K/24-27, s.167)
- Beladan başını kurtarmak** (G/144-6, s. 451)
- Belasını bulmak** (K/13-1, s. 126; TB/55-6, s. 301)
- Belaya uğramak** (G/143-4, s. 451)
- Beli bükülmek** (G/69-4, s.401) (G/70-5, s. 402;
K/14-28, s. 130; G/226-7, s. 508; G/109-3, s.429; G/142-5,
s.450)
- Bıçaktan geçme**(G/4-1, s. 359)
Visalin 'idinin cân ile kan hayranıyız cânâ
Bıçakdan geçme ol hürem demin kurbanıyız cânâ
(G/4-1, s. 359)
- Bir dikiş kalmak** (G/135-2, s.446)
Bir dikiş kaldı meded çıkmaga canım tenden
Saplasın suzen-i müjgânın o şuh-ı hayyat (G/135-
2, s.446)
- Bir içim su** (G/213-5, s. 499; G/93-2, s. 418; G/96-
2, s. 420)
- Boş bulunmak** (G/154-11, s. 459)
- Boy göstermek** (K/31- 62, s.190)
- Cana kâr etmek** (G/216-6, s. 500; K/6-30, s.105)
- Can atmak** (T/4-4, s. 322)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- Can havfına düşmek** (K/12-20, s. 124)
Canına kastetmek (G/262-4, s.532)
Canını yakmak (K/31- 48, s.189; K/45-30, s. 263; K/55-7, s.298)
Can tazelemek (G/243-1, s.519)
Gel bezme helak eylemeden gam bizi ey mey
Sâki yine *cân tazelesin* al ele mey mey (G/243-1, s.519)
Can vermek (K/70-1, s.313; K/52-6, s.294)
Çiğer-hûn eylemek (Bugün çiğeri dağlanmak) (K/5-21, s.100)
Cihanı başına teng eylemek (K/8-34, s. 116; K/i-2, s. 304; K/39-49, s. 227; K/29-45, s.179)
Fransız konsolosu dâr-ı murdârın penâh etdi
Cihanı başına teng eyleyince havf-ı ber-dârı (K/8-34, s. 116)
Çatal yazı (M/7-83, s.77)
Çatal yazı denirdi nazm-ı pâke
Gören yırtıp atardı anı hâke (M/7-83, s.77)
Çapul vermek (K/5-43, s.101)
Fesad ile çalar çarpar sanarken saha-i mülkü
Çapul verdi diyâr-ı ‘ömrüne baht-ı nigûn-sâri (K/8-51, s. 117)
Çile çekmek (G/102-1, s. 424)
Çömlegi ateşe sürmek (G/154-2, s. 458)
Çömlegi sürmüş idik *ateşe* da ‘vet edicek
O peri tuymadı ardında ne iş kaynatdık (G/154-2, s. 458)
Damanına (eteğine) yüz sürmek (G/110-7, s. 430)
Dâmânını tutmak (G/146-10, s.453)
Dara düşmek (K/i-2, s. 304)
Dayak basmak (G/156-4, s. 460)
Derde düşmek (TA./V-2, s.306; G/53-4, s.391)
Derde uğramak (G/235-7, s. 514)
Dert çekmek (G/218-4, s. 503)
Dikilip kalmak (G/148-4, s. 454; K/50-11, s. 275)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Dilenci torbası eylemek (M/7-50, s.74)

Sü'âlin feth edip her dürlü bâbın

Dilenci torbası eyler kitâbın (M/7-50, s.74)

Dili dolaşmak (G/202-5, s. 498)

Dil (Gönül) vurulmak (G/226-1, s.507)

Diş bilemek (G/239-3, s. 516)

Diş kirası (G/68-1, s. 401; G/73-1, s. 404)

Gül-nâr-ı la'li cennet-i hüsnün kirasıdır

Cânın verirse âşık ana *diş kirasıdır* (G/73-1, s.

404)

Divâne etmek (G/253-2, s. 526)

Dizgin germek (Bugün dizgin vurmak olarak kullanılıyor.)

Dizgin gelecek yok sana bu arsada Vehbî

Esb-i kalemin sen de 'ınanın çekerek tut (G/25-5,

s.373)

Dünya bir taraf olmak (G/150-5, s. 456)

Düş olmak (K/5-43, s.101)

Olup yek-reng-i rûbâh-ı seyh bir dâma *düş oldum*

Tahammül bâyedeşkâlâ-yı valsın çıkdı

hicrânı(K/5-43, s.101)

Ekip biçmek (K/55-VII-6, s.301)

El almak (G/216-10, s. 500)

El arkası yerde: (G/216-1, s. 500;M/7-21, s.72)

Divan şairleri bu deyimi şairlik kudreti, güzellik, endam, yiğitlik, cömertlik gibi unsurlarla ilgili çeşitli karşılaştırmalar yapmak; zayıf olan tarafın güçlü olanın üstünlüğünü kabul ettiğini dile getirmek için şairlerinde ele almışlardır. (Demirkazık, 2013: 61)

Ayak bas sakiyâ bezme aman *el arkası yerde*

Kadeh der-dest u dâmen der-miyân el arkası yerde

(G/216-1, s. 500)

Elçiye zeval olmamak (G/229-9, s. 510)

Elden çıkmak (G/25-1, s. 373)

Elden gelmemek (G/216-4, s. 500)

Eli değmek (G/67-5, s.400)

Elinden çekmek (G/216-6, s. 500)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- Elinden kurtuluş olmamak** (G/216-8, s. 500)
Eli varmamak (M/7-73, s.76)
Emeli kesmek (G/223-4, s. 506)
Eser kalmamak (TA./34-16, s.349; M/1-46, s.51)
Etekleri tutuşmak (K/39-54, s. 227)
Feda etmek (K/12-7, s. 123)
Gafil bulunmak (avlanmak) (K/39-58, s.227; K/22-28,s.157)
Gam yemek (G/93-1, s. 418)
Gıpta etmek (M/7-119, s.80; G/147-5, s. 454)
Gönlü şad olmak (K/22-13, s.156)
Gönül vermek (G/191-5, s. 484)
Görmüş geçirmiş olmak (G/162-9, s. 464)
Göz açtırmamak (K/47-32, s. 273)
Göz değmek (G/69-3, s. 401)
Gözden çıkarmak (K/2-12, s.90)
Göz dikmek (G/158-3, s. 461)
Göz göre (G/113-2, s. 432; K/42-46, s. 240)
Göz göre bağda agyâr ile mey içdigini
Gûşe-i çeşmi ile eyledi imâ nergis (G/113-2, s. 432)
Gözü aydın olmak (T/24-7, s. 342)
Gözü kalmak (R/11, s.537)
Gözüne kestirmek (K/47-12, s. 269)
Gözünü açmak (MÜ./24, s.545)
Gözü tutmak (G/92-3, s.417)
Gözü yollarda kalmak (M/176-1, s. 473)
Gulgula koparmak (K/223-1, s.506)
Gündüz gözüyle (K/14-22, s. 130)
Haddini bilmek (K/43-67, s.247; K/13-15, s. 127; K/14-19, s.130; G/71-10, s.403; G/224-2, s. 506; K/8-41, s. 116)
Haddi yok pâyânı yok (K/31-25, s.187)
Haddi yok pâyânı yok hüsn-i hisâl-i zâtının
Midhat-i hulk-i hamidinde sözüm itra mıdır (K/31-25, s.187)
Hali yaman olmak (K/43-6, s. 242)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Harf atmak (laf atmak) (G/118-2, s. 435; G/197-6, s. 488; G/151-2, s. 456)

Tıfl-ı nâzım yürü git mektebe tenhâ yoldan

Harf atar belki sana bir iki bed-lehce harif (G/151-2, s. 456)

Hatırına getirmek (K/30-56, s.185)

Hatırı yıkılmak (G/253-3, s. 526)

Havadan nem kapmak (K/22-2, s.155)

Hayran olmak (K/4-73, s.92)

Hayran kalmak (K/7-25, s.105; K/31- 48, s.189)

Hazan vurmak (-a uğramak) (M/7-44, s.74)

Helak olmak (K/14-7, s.129)

Helal etmek (G/177-2, s.274)

Helal olmak (K/24-30. S.173)

İki yakası bir araya gelmemek (G/167-1, s. 467)

İnsaf etmek (M/6-31, s.67)

İntikam almak (G/162-1, s. 463; K/17-15, s.144; G/174-4, s.472)

İntizar çekmek (M/7-98, s.78)

Kadem basmak (G/128-2, s. 441; K/22-42, s.158)

Kadrini bilmek (M/6-4, s.65; M/6-50, s.69)

Kâğıtlar uçurmak (K/8-53, s.117)

Beşâret-güne *kâğıdlar uçurdum* dergeh-i adle

Kebuterle itâre etdim ahyâra bu ahbârı (K/8-53, s.117)

Kam almak (G/97-7, s. 421;K/39-46, s. 226; K/4-36, s.95)

Kanadını kuyruğunu yolmak (K/8-44, s.116)

Kan ağlamak(K/33-1, s. 200; K/33-7, s.200; G/258-1, s.529)

Kan ağlatmak (K/33-1, s. 200)

Kan dökmek (K/16-50, s. 142)

Kanı pahasına (K/13-6, s. 126)

Kan yutmak (K/21-8, s.151)

Karşısında dikilip durmak (K/42-19, s. 237)

Kapak atmak (G/154-10, s. 458)

Der-i meyhâneyi sahne kapamak ister imiş

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Ayağı deng alarak gizli *kapagı atdık* (G/154-10, s. 458)

Kapı açmak (G/38-2, s.381)

Kara sevdaya uğramak (G/236-1, s. 514;G/175-5, s.473)

Kazaya uğramak (K/12-31, s. 125; K/24-31, s.174

Kebab eylemek/olmak (K/21-29, 153; K/23-4, s.159; K/4-26, s.95))

Kebab eyler geçip gav-ı zemine nevk-i cân-sûzu

Dikerse nizesin hâke ederken germ-i cevlâni (K/21-29, 153)

Kendi hâline komamak (G/236-5, s. 515)

Kesel gelmek (M/64-IV, s.307; M/7-73, s.76)

Kesel gelmişdi tab'-ı nâ-tüvâna

Elim varmazdı tahrîr ü beyâna(M/7-73, s.76)

Keyfi gelmemek(G/237-2, s. 515)

Kıçtan çatmak (G/154-3, s. 458)

Kapudan-zâde yem-i fürkate bogmuşdu bizi

Zevrak-ı vuslata bir hamlede *kıçdan çatdık* (G/154-3, s. 458)

Kılıçtan geçirmek (K/14-30, s. 131; TA./34-16,

s.349)

Kırıp geçirmek (T/35-17, s. 352)

Kıyamet kopmak (G/22-3, s. 372; K/23-11, s.160)

Kul olmak (G/191-3, s.484)

Kulu kurbanı olmak (T/35-60, s. 356)

Kurda kaptırmamak (K/53-9, s.296)

Kurda kaptırmayalım pek küçüktür kuzulu

Koyuna girsin emin olsun o âfetden aman (K/53-9, s.296)

Kuru laf (K/51-84, s.290)

Kuş sütüyle beslemek (K/8-28, s. 115)

Kül savurmak (M/7-67, s.76; K/55-5, s.298)

Hakisterimiz *kül savurur* çeşm-i hasûda

Rûşen-nazaran didesine kuhl-i cilâyız (K/55-5, s.298)

Küpe binmek (G/23-3, s. 372)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- Söz ebesi olmak** (K/51-92, s. 290)
Leb-â-leb dolmak (K/5-38, s.101)
Mat etmek (K/8-28, s. 115)
Meydan almak (K/45-33, s.263)
Esb-i tab 'ım hayli *meydan aldı* bu reftâr ile
Etmek ister vâdî-i fahriyede 'atf-ı zimâm (K/45-33,
s.263)
- Minnet etmemek** (K/23-58, s.164)
Mizana çekilmek (G/97-6, s. 421)
Nabız yoklamak (G/35-4, s. 380)
Nefsini körletmek (MÜ./24, s.545)
Nemi kuruya kalmak (K/13-19, s.127)
Ateş-i kahr ile soldu *kuruya kaldı nemi*
Bag-ı 'aysın bulamaz eski nümâsını Nemçe (K/13-
19, s.127)
- Nişan vermek** (K/70-1, s.313)
Ol nazenin ki busesi 'uşşâka cân verir
Âb-ı hayatdan leb-i la'li *nişân verir* (K/70-1, s.313)
Nutka gelmek (K/4-17, s.94)
Ocağını söndürmek (K/12-10, s. 123)
Ortaya düşmek (G/68-2, s.401)
Ortaya düşdüm deyü gâhi miyanın kollayıp
Ol kul oğlunun gehi boynuna kol salmalıdır (G/68-
2, s.401)
- Perişan eylemek** (K/30-11, s. 181; G/173-1, s.471)
Postunu aldirmek (G/258-3, s.529)
Rağbet kılmak (M/6-53, s.69)
Sabrı tarac eylemek (G/35-1, s. 380)
Nâvek-i gamzesine sînemi etdim âmâc
Çeşm-i Tatâr'ı yine *sabrımı eyler târâc* (G/35-1, s.
380)
- Seferber olmak** (M/3-29, s.58)
Senli benli olmak (G/54-1, s.392)
Serden geçmek (G/180-1, s. 476)
Sevdaya düşmek (G/222-2, s. 512)
Sineye çekmek (G/161-4, s. 463;G/179-3, s.476;
G/223-4, s. 506)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

- Söze yatmak** (K/51-115, s.292)
Söze yatsın deyü pek üstüne düşdüm bu gece
Subha dek olmadı bir dürlü pezirâ-yı sühan (K/51-115, s.292)
- Söz geçirmek** (G/156-5, s. 460)
- Su gibi ezber etmek** (M/7-14, s.71)
- Su gibi okumak** (K/50-3, s. 275)
- Suya götürüp susuz getirmek** (MÜ./25, s.546)
- Suyunca varmak/gitmek** (G/154-7, s. 458)
- Suyu sert olmak** (G/154-7, s. 458)
- Şeker yağması bulmak** (M/7-62, s.75)
Kimin sirkat ederdi nev-hevesler
Şeker yağması bulmuşdu megesler(M/7-62, s.75)
- Şeytana uymak** (M/1-38, s.50)
- Şeytanlık etmek** (M/1-38, s.50)
- Taşa tutmak** (G/245-4, s. 521)
- Taş dikmek** (K/12-8, s.123; MÜ/176-5, S.474)
Ne taşlar dikdi gamzen sine-i ‘uşşâka anlarsın
(MÜ/176-5, S.474)
- Taş vurmak** (K/4-9, s.93)
- Taş yürekli** (K/33-12, s. 201)
- Telef etmek** (M/1-29, s.49)
- Tel kırmak**(K/14-67, s. 137)
Hazer kıl *tel kırarsın* belki ibram istemez Vehbî
Sarılma böyle pek düşme aman ol mû-miyân üzre
(K/14-67, s. 137)
- Tenezzül etmek** (M/7-30, s.73)
- Tepesi yere gelmek** (K/13-11, s. 127)
- Toprağa yüz sürmek** (K/17-14, s. 144)
- Toy düzmek** (K/8-27, s. 115)
Toyun düzmek hevâsında gezerken düş olup dâma
Şikest oldu per ü bâli kırıldı çeng ü minkârı (K/8-27, s. 115)
- Tövbesini bozmak** (G/38-3, s.382)
- Tundan tuna atmak**(G/149-1, s.455)
Keştî-i kâma dûr göründü kenar hayf

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Tundan tuna atar beni bu rüzgâr hayf (G/149-1, s.455)

Tuzlu oturmak (G/25-3, s. 372; G/218-2, s. 503)

Tuzlu oturur sonra sakın kıyma kebâba

Ey rind-i mey-âşâm biraz hakk-ı nemek tut (G/25-3, s. 372)

Ümidi kesmek (G/25-2, s. 375; M/64-II, s.307)

Üstünde kalmak (K/50-52, s.279)

Meta-ı kasid-i irfana sarf-ı ömr etdim

Alır bulunmadı *üstünde kaldı* âhir-i kâr (K/50-52, s.279)

Üstüne titremek (K/47-11, s. 269)

Üstüne düşmek (G/79-7, s. 409; K/51-115, s.292)

Vebali boynuna olmak (G/253-2, s. 526; G/1130-5, s. 443; K/24-23, s.167)

Yabana atmak (G/90-6, s. 415)

Yadigâr olmak (K/4-53, s.97)

Yağma olmak (K/31-36, s.188)

Yakası açılmadık (K/5-7, s.98)

Bulur *yakası açılmadık* nev-câme mazmunu

Nolaehl-i kalem reşk ile çâk etse giribânı(K/5-7, s.98)

Yaka silkmek (K/51-85, s. 290)

Yara açmak (G/96-8, s.420)

Yaraya merhem olmak (G/195-4, s.486)

Yere geçmek (TB/55-4, s. 300)

Yeri gelmek (K/23-69, s.165)

Yıkılıp gitmek (K/54-7, s. 297; MÜ/176-4, s.473)

Yıldızı yüksek olmak (G/154-6, s. 458)

Dedi bir *yıldızı yüksek* güzele düşkündür

Tali 'i 'aşkı müneccimbaşıya yoklatdık (G/154-6, s. 458)

Yol bulmak (K/31-46, s.189)

Yolu alınmak (G/45-5, s. 386)

Yol vermemek (K/12-17, s. 124)

Yüreği oynamak (G/90-7, s. 415)

Yüz aklığı etmek (K/12-17, s. 124)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Edip yüz aklı Bahr-ı Siyeh suyunda gaziler
Olur hükmünde cümle bahr u ber şevketlü
hünkârım (K/12-17, s. 124)

Yüz çevirmek (G/86-1, s. 412)

Yüz görümlüğü (G/67-4, s. 400)

Yüzsuyu dökmek (TB/55-3, s. 298)

Yüz sürmek (K/6-2, s.102; K/17-47, s.149; G/19-1, s. 369; K/6-111, s.112; K/42-21, s. 237; K/17-13, s.144; K/16-6, s.138; K/21-46, s.155; G/23-1, s.372; K/24-27, s.167; K/23-69, s.165; G/210-5, s.497; G/212-1,s.498; R/17, s.539)

İhrâma girip zümre-i huccâc-ı kirâmı

Ta ‘zîm ile *yüz sürdüğü* dergâh için olsun (K/6-2, s.102)

Yüzünden perde sıyrılmak (K/8-31, s. 115)

Nikab ile ‘uyûbun satire sa’y eylerdim amma kim

Yüzünden perde sıyrıldı beyana çıkdı esrârı (K/8-31, s. 115)

Yüzüne bakmamak (K/51-11, s. 284)

Yüzü olmamak (K/51-33, s.285)

Zahmet çekmek (K/24-30. S.173)

Ziyana uğramak (G/185-4, s. 480)

III. SONUÇ

Deyimler, halkın ortaklaşa ürettiği anonim söz varlıklarıdır. Ait oldukları milletin maddi ve manevî kültürünü, yaşam biçimini ve felsefesini yansıtmalarının yanı sıra kalıplaşmış söz grupları olmaları nedeniyle dilin korunması, zenginleşmesi, geleceğe taşınması ve sadeleşmesi bakımından önemli rol oynar. Yazarlar ve şairler, eserlerinde deyimleri kullanmak suretiyle bu role dolaylı olarak hizmet ederler.

Deyimler üzerine yaptığımız bu çalışmada XVIII. yüzyıl şairlerinden Sünbül-zâde Vehbî'nin Divanı'nda deyim ihtiva eden beyitler tespit edilmiş, bu beyitlerdeki deyimler Ömer Asım Aksoy'un "Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (II)" ve Türk Dil Kurumu'nun tdk.gov.tr

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

adresindeki Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü ile karşılaştırılmıştır.

Yapılan incelemelerde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Sünbül-zâde Vehbî Divan'ında 238 farklı deyim toplam 341 defa kullanıldığı görülmüştür. Bu sayı eserin deyimler bakımından zengin olduğunu ve şairin Türkçeye hâkimiyetini göstermektedir.
2. Deyimlerin kullanıldığı mısraların daha sade olduğu görülmektedir. Bu durum, deyimlerin dilde sadeleşme çabalarına önemli katkı sağladığını göstermektedir.
3. Sünbül-zâde Vehbî; şiirlerinde deyim ve halk söyleyişlerini çeşitli edebî sanatlar ve mazmunlar içerisinde bolca kullanarak, dildeki yerleşme ve sadeleşmeye çok büyük bir katkı sağlamıştır. Deyimlerin divan şiirinde çok kullanılması dolaylı olarak Türkçenin şiire hâkimiyetini sağlamasında etken olmuştur.
4. Söz konusu deyimler, Türk halk kültürünün sanata izdüşümünü gösteren ibarelerdir. Bu deyimler ve ibarelerin bir kısmı günümüze kadar gelmiş olup, kiminde söz kadrosunda kiminde ise anlam kadrosunda değişmeler olmuştur.
5. Divan'da vezin ve kafiye zaruretiyle zaman zaman deyim oluşturulan kelimelerin yerlerinin değiştiği ve deyim oluşturulan kelimeler arasına kelime ya da kelimelerin girdiği görülmektedir.
6. Deyimlerde genellikle Türkçe kelimeler tercih edilse de bazen kelimelerin Arapça ve Farsça karşılıkları da kullanılmıştır.
7. Bazı beyitlerde birden fazla deyim kullanıldığı görülmektedir.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

8. Deyim bakımından oldukça zengin olan Divan'da atasözlerinin az sayıda yer alması dikkat çekicidir.

9. Bazı deyimlerin günümüzde kullanılmadığı görülmektedir.

10. Deyimler, divan şiirinde kullanıldığı zaman divan şiirini dil bakımından sadeleştirmektedir. Bu bakımdan deyimlerin divan şiirinde kullanılması ileriki yıllarda milli bir edebiyata yönelim açısından önemli rol oynamıştır.

KAYNAKLAR

AKSOY, Ömer Asım, (1988). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II, İnkılap Yay., İstanbul

BATISLAM, H. Dilek (1999). "15. Yüzyıl Divân Şairlerinin Şiirlerindeki Halk Kültürü Ögeleri", Folklor/Edebiyat Folklore/Literature, Lefkoşa: UKÜ Yayınları

BEYZÂDEOĞLU, Süreyya A. (2000). SünbülzâdeVehbî, Şule Yayınları, İstanbul

ÇOTUKSÖKEN, Yusuf (1992). Deyimlerimiz, Özgül Yayınları, İstanbul

DEMİRKAZIK, H.İbrahim (2013). "El Arkası Yerde Deyimi ve Bu Deyimin Divan Şiirindeki Kullanımı", Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literatureand History of Turkishor Turkic Volume 8/4, p. 617-633

GÜLER, Zülfî (2011). "Şeyh Galib Divanı'nda Deyimler", e-Journal of New World Sciences Academy Volume: 6, Number: 3, p:433-455

HORATA, Osman (2012). XVII. Yüzyıl Türk Edebiyatı, Anadolu Ün. Yay., Eskişehir

KURNAZ, Cemal (1996). Hayâlî Bey Divânı'nınTahlîli, MEB Yay., İstanbul

PARLATIR, İsmail (2007). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II, Yargı Yay., Ankara

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

POYRAZ, Yakup; TERGİP, Ayhan (2010). “18. Yüzyıl Divan Şairlerinden Hakim’in Şiirlerinden Atasözleri, Deyimler ve Halk Söyleyişler”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 3, Sayı:15, s.188-202

Türkçe Sözlük (2005). Türk Dil Kurumu, Ankara
www.tdk.gov.tr

YENİKALE, Ahmet (2011). Sünbül-zâde VehbîDîvân, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

BÖLÜM 23

SÜNBLZÂDE VEHBÎ DÎVÂNÎ' NDA YER ALAN SU VE SU İLE İLGİLİ UNSURLARIN BAĞLAMSAL KULLANIMI

Nülifer KARADAĞ*

1. Giriş

Su, hayatın kaynağı ve bilinen bütün hayat formlarının vazgeçilmez ögesi olan bir maddedir. Su, yerkürenin yapısı ve canlıların yaşamı için hayati öneme sahiptir. Bazı âyetlerde Allah'ın insanı ve bütün canlıları sudan yarattığı, gökten rızık, rızık sebebi ve temizlik aracı olarak temiz ve bereketli su indirdiği, böylece insanlara ve hayvanlara temiz su içirdiği gibi bilgiler yer alır. Böylece suyun yeryüzündeki varlıkların hayatı açısından önemine dikkat çekilmektedir (Günay, 2009: 432).

Su, doğada farklı şekillerde ve farklı miktarda bulunur. Yağmur, gözyaşı, ırmak, deniz, damla, çiy, dalga, sel, bulut irili ufaklı su parçaları olmaları ve çeşitli özellikleri münasebetiyle su ile ilişki içinde olmaları dolayısıyla su ile ilgili olan unsurlardır.

Bağlam sözcüğünün tanımı Türk Dil Kurumu tarafından şu şekilde yapılmaktadır: “Bir dil birimini çevreleyen, ondan önce veya sonra gelen, birçok durumda söz konusu birimi etkileyen, onun anlamını, değerini belirleyen birim veya birimler bütünüdür.”

Bağlamda bir sözcüğün birlikte kullanıldığı sözcüklerle beraber kazandığı yeni anlamlar söz konusudur. Sözcüğün metin içinde kazanmış olduğu anlamsal zenginlik o

* Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Adıyaman.
nkaradag84@hotmail.com.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

sözcüğün ve o sözcüğün geçtiği metnin bağlamsal zenginliğine işaret eder.

“Bağlam ele alınırken bir kelimenin, bir cümlemin, bir metnin ya da bir eserin bağlamından söz edilebilir. Metinde yer alan bir cümlemin kesin olarak anlaşılabilmesi için metindeki cümleler arasındaki ilişkiden işe başlanır” (Aydın, 2014: 96).

Suyun unsurları olan deniz, akarsu, yağmur, sel, damla, çiğ, dalga, bulut ve özellikle gözyaşı Klasik Türk edebiyatında farklı bağlamlarda sıkça kullanılmıştır. Klasik Türk şiirinde deniz, yağmur, akarsu ve sel en çok sularının bolluğu, dalgalı akışları; bulut, yağmura sebep oluşu; damla ve çiğ ise şekilleri itibarıyla genellikle başka nesnelere benzetilerek kullanılmıştır. İyiliğin her parçası bir damla olarak görülmüş ve bu damla tatlı su incisine benzetilmiş. İyilik başa kalkıldığı zaman tatlı su incisi olsa bile kimse bu inciyi istemez. Ey Vehbî, iyilik damlası tatlı su incisi olsa bile bu minnet bulutuna ağız açmam:

Sehâb-ı minnete olman dehen-küşâ Vehbî
Olursa **katre-i lutfu dür-i hoş-âb** gibi⁵⁰

(G.250/7)

Gözyaşı çok miktarda akıp coştığı zaman deniz, gözyaşı için benzetilen unsuru olarak karşımıza çıkar. Sevgilinin alınına düşen saçının halkasının kederiyle âşığın gözyaşı denizi coşup her bir damlasından dalga dalga girdap ortaya çıkar:

Halka-i zülfün gamıyla cûş edip **bahr-ı sirişk**
Oldu her bir katreden **girdâb** peydâ **mevc mevc**
(G.31/5)

Klasik Türk şiirinde su ile ilgili en çok kullanılan unsur olan gözyaşı ise âşığın aşkını ifade etmek için ortaya koyduğu duygusal tepkiyi yansıtan bir göstergedir. Âşığın belirgin ve ayrılmaz bir parçası olan gözyaşı; ayrılık,

⁵⁰ Çalışmadaki bu beyit ve bundan sonraki bütün beyitler, Ahmet Yenikale, *Sünblzâde Vehbî Divânı*, Öncü Basımevi, Ankara, 2011 adlı çalışmadan alınmıştır.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

hüzün, hasret, samimiyet, sadakat, itiraf, zayıflık, kuvvet, çaresizlik, arınma, teslimiyet, sevinç gibi çok çeşitli duyguları ifade etmede kullanılmıştır (Özerol, 2012: 2).

Sevgilinin dudağının hayali ile âşığın gözyaşı şarap gibi kırmızı akarken, ayrılık ateşi âşığın yüreğini kebab gibi yakar:

Gam-ı lebiñle **sirişkim** akar **şarâb** gibi
Derûnu âteş-i hecriñ yakar kebab gibi
(G.250/1)

Bu çalışmada Sünblzâde Vehbî Dîvânı'nda yer alan su ve su ile ilgili unsurlar ele alınmış ve kullanıldıkları bağlamlar örnek beyitlerle ifade edilmiştir. Şairin teşbih, istiare, teşhis, intak, telmih, mübalağa, nida vb. söz sanatlarından yararlanarak bu unsurlarla ilgili ortaya koyduğu dikkat çekici ve orijinal ifadeler gösterilmeye çalışılmıştır. Su ve su ile ilgili unsurlar miktar, renk, şekil vb. özellikleriyle ele alınmış ve ilişki içinde olduğu diğer unsurlarla beraber değerlendirilmiştir.

I.SU(Âb, Mâ)

Sünblzâde Vehbî Divanı'nda su diğer unsurlara göre daha çok kullanılmıştır. Su; ölümsüzlüğü sağlayan madde olarak Divan'da sık sık karşımıza çıkmaktadır.

Yaradılış için gerekli olan dört unsurun ilki su olduğuna göre ölümsüzlüğün suda aranması tesadüfi değildir ve bunun aynı zamanda sembolik bir anlamı vardır. Suyun mahiyetini kavrama yeteneği olmayan insanlar onun tabiatı canlandırma özelliğine bakarak bu eşsiz kuvvete kendilerine göre sonsuzluk, ölümsüzlük kaynağı gibi anlamlar yüklemişler, efsane ve rivayetler meydana getirmişlerdir (Hüseyinova, 1999: 300).

Bunun dışında su; gözyaşı, sevgilinin yanağındaki ter, sevgilinin dudağı, kalemdeki mürekkep, himmetler, ihsan, şarap vb. şeyler için benzetilen unsuru olarak kullanılmıştır. Sevgilinin yanağındaki gözyaşı renginden dolayı gül suyuna benzetilmiştir.

a.Suyun Ölümsüzlüğü Sağlayan Madde Olarak Kullanımı

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Su; âb-1 hayat⁵¹, âb-1 zindeği, âb-1 hayvan gibi isimlerle ölümsüzlüğü sağlayan madde olarak Divân'da kullanılmıştır. Su, ölümsüzlüğü sağlayan madde olarak kullanımıyla telmih sanatına başvurularak, birlikte ölümsüzlük suyunu aradıklarına inanılan Hızır ve İskender ile beraber kullanılan bir unsur olarak sık sık karşımıza çıkar.

Her ne kadar İskender'i anlatan edebi ürünlerde başka sebeplerle İskender ve Hızır bir araya gelse de bu iki ismin sembolik olarak birlikteliği ab-1 hayat üzerindedir (Avcı, 2012: 31).

şairin

şiiri güzel olduğu zaman âb-1 hayata bedel olabilir.

Onun (şairin) nazmının akarsuyu (şiiri) Hızır ve İskender'i suya kandırsın. Onun söylediği sözler ölümsüzlük suyuna bedel olsun:

Hızır u İskender'i sır-âb ede cûy-1 nazmı

Eylese **âb-1 hayâta** bedel **icrâ-yı sühan** (K.51/6)

Âlemin padişahı, İskender ve onun arkadaşı olan Hızır'ı sanki adaletin ölümsüzlük suyunu anlatmak ve doğru yolu göstermek için görevlendirdi:

şeh-i 'âlem **Sikender**'dir refiki **Hızır** olup gûyâ

Delâlet eyledi **âb-1 hayât-1 'adli** irşâda (K.28/2)

Acaba nisan ayının Hıdrellez günü için feyzi var mı? Nisan, yeşillige ölümsüzlük suyu döker, hayata canlılık katar. Hıdrellez günü yağan yağmur yeşillik için ölümsüzlük suyu ve bereket, bolluk kaynağı olarak görölmüştür:

⁵¹ Türkçe adı bengisudur. Kaynağı karanlıklar demek olan zulmât, zulûmat, zulmet denilen ve menbaı meçhul diyarda bulunan sudur ki içen ölmez, dünya durdukça yaşarmış. Bu suyu Hızır ve İlyas Peygamberler bulup içmişler, sonra Allah bu pınarı insanların gözünden sakladığından İskender Zulûmât'a kadar gittiği halde suyu bulamamıştır (Kurnaz, 2009:19)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

‘Aceb ifâzası var **rûz-ı Hızır**⁵²’a nîsânîñ

Ki hazravâta eder **âb-ı**

zindegî îsâr (K.50/4)

Aşığın kanlı akan gözyaşı âşık için bir ırmaktır böyle bir ırmağa sahip olan âşık ölümsüzlük suyuna ihtiyaç durmaz. Aşk yarasının şehidi ölümsüzlük suyuna susamaz, kan saçan gözyaşım benim ırmağımdır:

Teşne-i **âb-ı hayât** olmaz şehîd-i zahm-ı ‘aşk

Âb-ı tîg-i hûn-feşânîñ cûybârımdır benim

(G.189/3)

b.Suyun Gözyaşının Benzetileni Olarak Kullanımı

Gözyaşı Divân’da acı su, damla damla akan su, saf suyun rengini kanıyla kırmızıya çeviren su olarak karşımıza çıkar. Bu kırmızı suyun gözden akma nedeni ise hep keder ve acıdır. Bu beyitte Vehbî’nin birun kağıt emini⁵³ olmak istediği; fakat bu isteğine erişemediği için çok fazla ağladığını görüyoruz. Vehbî daima birun kâğıt sınıfı için ağlar. Gözyaşının dalgası o kadar kuvvetlidir ki her kâğıt bu dalganın suyuna tutulur:

Dem-be-dem kâğıd-ı birûn için ağlar Vehbî

Mevc-i eşkinden olur **âb-zede** her kâğıd

(K.47/16)

Aşığın gözyaşları kanlı akar. Kanlı aktığı için rengi kırmızıdır ve bu kırmızı su nereye aksa rengini oraya

⁵² Hızır ve İlyâs isimlerinin halk ağzında aldığı şekilden ibaret olan Hıdrellez, kökü İslâm öncesi eski Orta Asya, Ortadoğu ve Anadolu yaz bayramlarına dayanan, Hızır yahut Hızır ve İlyas kavramları etrafında dinî bir muhtevaya bürünmüş halk bayramının adıdır. Osmanlı Devleti’nde 6 Mayıs (23 Nisan) halk arasında yaz mevsiminin başlangıç tarihi sayılmaktaydı. Nitekim eski takvimde yıl ikiye ayrılmış olup 23 Nisan’dan (6 Mayıs) 26 Ekim’e (8 Kasım) kadar süren 186 gün “Hızır Günleri” adıyla yaz mevsimini, 23 Nisan’a kadar devam eden 179 gün de “Kasım günleri” adıyla kış mevsimini oluşturuyordu (Ocak, 1998: 313)

⁵³ “Hâcegân” Osmanlı bürokrasisinde önemli kalem amirleri için kullanılan bir tabirdir. Hâcegân derecelerine göre dört ayrı grubun oluşur. Birun kağıt emini bu dört grubun dördüncüsü içinde yer alan bir kalem amiridir. (İpşirli, 1996:430)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

bulaştırır. Yaşlı gözüm yârin yanağının hayaline cilve yeridir, aşğın gözyaşı şişedeki saf suyun rengini gül gibi kırmızıya çevirmiştir:

Çeşm-i terim hayâl-i ruh-ı yâra cilvegâh

Âğıstedir o şişede âb-ı zülâle **gül** (G.171/4)

Devrin katı yürekli insanların yaptığı haksızlıklar için dökülen gözyaşının hiçbir şeyi değiştirmeye gücü yetmeyecektir. Damla damla akan bu su sert, taş gibi olan gönlü yumuşatamaz. Devrin katı yüreğine dökülen gözyaşım tesir etmez. Çorak toprağın damla damla akan suyu, çok sert taşı yumuşatmaz:

Eser etmez dil-i saht-ı zamâne **rîziş-i eşkim**

Mukattar **âb-ı şûre** nerm eder mi seng-i hârâyı
(K.34/52)

c.Suyun Sevgilinin Yanağındaki Terin Benzetilene Olarak Kullanımı

Su damlası, ter damlasına benzeyen görüntüsüyle yanaktaki ter için kullanılmıştır. Sevgilinin yanağı renk yönünden şaraba benzer. Sevgilinin yanağı şarap gibi parlak ve kırmızıdır. Sevgilinin bu kırmızı yanağı ateş, yanağın üzerindeki ter ise su olmuştur. Şarap içmiş terli yanağı ne büyü yapmış yine ateş(kırmızı yanak) içinde su(ter) göstermiş:

Mey içmiş **'âriz-ı hoy-kerdesin** pür-tâb göstermiş

Ne sihr etmiş yine âteş içinde **âb** göstermiş

(G.121/1)

d.Suyun Mürekkebin Benzetilene Olarak Kullanımı

Kalemdeki mürekkep ölümsüzlük suyu ve cevher suyu gibi tabirlerle teşbihlere konu olmuştur.

Kalemde çıkan sözler güçlü olduğu zaman âleme can verir. Âleme can veren bu sözlerin meydana gelmesini sağlayan mürekkebin damlası bile ölümsüzlük suyu olur. Diviti ölümsüzlük suyu şeklinde akar. Sanki kalemin damlası dünyayı canlandırır:

Devâtı eyledi **icrâ-yı resm-i âb-ı hayât**

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Ki **reşha-i kalemi** 'âlemi eder ihyâ

(Tar.21/7)

Şairin çok hünerli olduğu bir zamanda kalemin mürekkebi şiiri meydana getiren hünerden ortaya çıkar. O hüner denizim hele coşsa şiirlerin cevher suyu, kalemimin mürekkebi olur: O bahr-ı ma'rifetim bâ-husûs cûş etse

Midâd-ı hâmem olur **âb-ı gevher-i eş'âr**

(K.50/76)

Divit ölümsüzlük suyunun kaynağı olduğu zaman divitten akan mürekkep ölümsüzlük suyu olur. Sonsuz ömrün yaratılışı kalemin sivri ucunun damlasıdır. Diviti var ise ölümsüzlük suyunun kaynağıdır:

Mâye-i 'ömr-i ebed **katre-i nevk-i kalemi**

Var ise mahberesi **menba'-ı âb-ı hayvân**

(K.43/46)

e.Suyun Sevgilinin Dudağı İçin Benzetilen Olarak Kullanımı

Âşıklara can veren sevgilinin kırmızı dudağı âşıklara ölümsüzlük suyunu hatırlatır. O cilveli sevgilinin öpücüğü âşıklara can verir. Kırmızı dudağı ölümsüzlük suyunu hatırlatır:

Ol nâzenin ki bûsesi 'uşşâka cân verir

Âb-ı hayâtdan leb-i la'li nişân verir

(K.70/1)

Yüzdeki siyah çizgiler karanlıklar ülkesi olarak kabul edilince kırmızı dudak âb-ı hayat olur. Yüzündeki siyah çizgilerin karanlığı her tarafı kuşatmış. İşte ölümsüzlük suyu senin(sevgilinin) lezzetli, kırmızı dudağındır:

Zulmet-i hatt-ı siyeh kılmış ihâta sû-be-sû

Âb-ı hayvân işte **la'l-i hoş-güvârıdır** senin

(G.165/4)

f.Suyun Sevgilinin Öpücüğü İçin Benzetilen Olarak Kullanımı

Ağız ölümsüzlük suyunun kaynağı olunca, öpücük ölümsüzlük suyunun kendisi olur. Sanki ağızım

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

ölümsüzlük suyunun kaynağıdır. Âşıklarımı kırmızı dudacağımın bir öpücüğü canlandırır:

Gûyâ dehenim menba'ıdır **âb-ı hayâtın**

'Uşşâkımı **yek-bûse-i la'lim** eder ihyâ

(G.13/5)

g.Suyun Şarabın Benzetileni Olarak Kullanımı

Âşık şarap içtikçe kendinden geçer, kendinden geçen âşık dert ve kederden uzaklaşarak canlanır. Âşığın kendinden geçip canlanmasını sağlayan bu şarap âşık için ölümsüzlük suyu olur. O, âşık kederlenmez can veren şarabı çekinmeden içer, hayat arttıran suyu içtiğinden her daim ömrü uzar:

Gam yemez ol kim **mey-i cân-bahşı bî-pervâ** içer

'Ömrü artar dem-be-dem **âb-ı hayât-efzâ** içer

(G.93/1)

h.Suyun İhsan ile Birlikte Kullanımı

Sadrazam kapısında çok bulunan iyilik, doğada çok bulunan bir madde olan su ile birlikte kullanılarak iyiliğin bu çokluğu vurgulanmıştır.

Yüce sadrazamın kapısında çeşme (iyiliğin kaynağı) var iken; ey ihsan suyuna susamış (kişi) gel, perişan gezme:

Derbeder gezme gel ey **teşne-i âb-ı himmet**

Var iken sadrı mu'allâ kapısında çeşme

(Tar.14/2)

II.DENİZ (Deryâ, Umman, Bahr, Muhît, Yemm)

Dîvân' da su ile ilgili olarak çok kullanılan bir diğer unsur denizdir. Deniz; bolluk ve çokluk ifade etmek için günah, şefaah, bilgi, keder, gözyaşı, istek, güzellik, övme gibi unsurlarla birlikte kullanılmıştır. Ayrıca cömert el için ve şeyhülislam için benzetilen olarak, sevgilinin güzelliğini yansıtan ayna olarak, hayal yoğunluğu ve anlam yoğunluğunu ifade etmek için, çok fazla içilen içkinin miktarına vurgu yapmak için deniz unsurunun kullanıldığını görüyoruz.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

a. Denizin Gözyaşının Çokluğunu İfade Etmek İçin Kullanımı

Deniz, çok miktarda akıp coşan gözyaşı için benzetilen unsur olarak karşımıza çıkar.

Sevgilinin alınına düşen saçının halkasının kederiyle âşığın gözyaşı denizi coşup her bir damlasından dalga dalga girdap ortaya çıkar:

Halka-i zülfün gamıyla cûş edip **bahr-ı sirişk**

Oldu her bir katreden girdâb peydâ mevc mevc
(G.31/5)

Cilveli sevgilinin tek başına seyre gitmesi âşığın göz bebeğinin gözyaşı ile denizde kalmasına neden olur:

Tıfl-ı nâzım Bebek'e seyre gidince tenhâ

Merdüm-i dîde kalır **eşk** ile **deryâda** meded

(G.45/6)

b. Denizin Hüner Zenginliğini İfade Etmek İçin Kullanımı

Sözün kıymetini bilen şair, hüner denizidir yani (şiirde) hüneri denizler kadar çoktur. Böyle çok hünerli olan şairin sözü ise anlam ipinde bir incidir:

Sühan kadrin bilir **bahr-ı hünerdir**

Ki nazmı silk-i ma'nâda güherdir

(Mes.6/4)

Acı çeken âşık ile istiridye arasında anlam ilişkisi var. Denizdeki tuzlu su ortamında yağmur tanesi istiridyeye ıstırap vermeye başlayınca istiridye sancıdan kurtulmak için bir salgı salgılar. Bu sıvılar katılaşıp birbirini üzerine yapışır ve böylece inciyi oluşturur. İşte âşığın gönlündeki acılar bu inciye benzer. Ey sevgili; göğsümüzde inci var, hüner deniziyiz. Onun için böyle eziyet dalgasına düşmüşüz:

Anıñçün çâr-mevc-i ıztırâba düşmüşüz böyle

Güher var sînemizde ma'rifet **'ummânıyız** cânâ

(G.4/6)

Çok hünerli olan şairin hüner denizi coşarsa şiirinin özünün suyu kalemine mürekkep olur:

O **bahr-ı ma'rifetim** bâ-husûs cûş etse

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Midâd-ı hâmem olur âb-ı gevher-i eş'âr
(K.50/76)

c.Denizin Günah Çokluğu ve Şefaata Çokluğunu İfade Etmek İçin Kullanımı

Deniz günahın çokluğunu ifade etmek için benzetilen unsur olarak kullanılmıştır. Çok fazla günah işleyen kul kendisini günah denizine batmış gibi hisseder; fakat bu günah denizi Hz. Peygamberin şefaata denizinin büyüklüğü karşısında ancak bir su damlası olabilir:

Belî müstagra-kı **deryâ-yı cürmem** yâ Resûla'llâh
Şefâ'at bahrına nisbetle ammâ katre-i mâdır
(K.1/54)

Şair kendisini çok kusurlu ve günahkar olarak görür ve kendisine “kusur ve günah deniziyim” der. Ben o isyankar Vehbî'yim kusur ve günahlar deniziyim ki günahımın şiddetli yağmuru, denizin gürültü koparan dalgasıdır:

Ben ol Vehbî-i 'âsîyem **yem-i cürm ü ma'âsîyem**
Ki tûfân-ı günâhım mevc-i şûr-engîz-i deryadır
(K.1/48)

d.Denizin İyiliğin Çokluğunu İfade Etmek İçin Kullanımı

Kişinin iyilik denizi büyük olursa bu iyilik denizinin karşısında denizin engin suları kapıdaki çeşme gibi görünür:

Bahr-ı ihsânına nisbetle Halîl Pâşâ'nın
Görünür lücce-i deryâ kapısında çeşme
(Tar.14/1)

e.Denizin Keder Çokluğu İçin Kullanımı

Sevgilinin yüzündeki siyah tüyler, güzelliği örten unsurlardan biridir. Yanak gündüzü, aydınlığı temsil eder. Hatt ise rengi itibarıyla akşamı, karanlığı ve siyahı temsil eder. Âşık için yüzde beliren tüylerin dalga dalga coşması ve sevgilinin yanağının güzelliğini örtmesinden dolayı âşığın gönlü o kadar çok kederlenir ki bu âşığın gönül kayığının keder denizine batması için bir nedendir:

Olmasın mı fülk-i dil **bahr-ı siyâh-ı hüzne** gark

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Cûş-1 hatt hoy-kerde rûyunda hüveydâ mevc mevc
(G.31/2)

f.Denizin Bilgisi Çok Olan Kişi İçin Kullanımı

Bilgisi çok olan insan bilgi denizidir. Ey cömert kişi, sen o bilgi denizisin ki karakterini dalgalı denizlere benzetmek uygun bir tutum değildir:

Keremkârâ sen ol kâmûs-1 'irfânsın ki nâ-çespân
Muhît-i tab'îna teşbîh etmek bahr-1 zehhârî

(K.36/15)

g.Denizin İstek Çokluğu İçin Kullanımı

İsteğin çok olması tehlikelidir. İstek çok olduğu zaman istek denizi meydana gelir. Bu denizin girdabına ya da dalgasına kapılan kişi kurtulamayabilir. Kişi istek denizinde girdap çukuruna düşmeden ümit sandalını bir kenardan kurtarmalıdır aksi durumda bütün ümitler girdap çukurunda kaybolabilir:

Bahr-1 talebde varta-i girdâba düşmeden
Fûlk-i ümîdi kurtaragör bir kenardan

(G.203/6)

Ümit gemisi her zaman gitmesine yardım edecek havayı bulamayabilir, bazen istek denizi coşunca bu tehlike dalga yaratabilir:

Her zamân keştî-i ümmîd havâsın bulmaz
Gâh mevc-âver olur **varta-i deryâ-yı heves**

(G.114/3)

h.Denizin Güzellik İçin Kullanımı

Güzelliğin çok fazla olmasıyla güzellik denizi meydana gelir ama sevgilinin güzelliği öyle bir güzelliştir ki güzellik denizini de aşmıştır ve zülfünün her bir dalgasından bin girdap görülmüştür:

Letâfet mevc urup **deryâ-yı hüsnü** başdan aşmıştır

Ki her bir halka-i zülfünde biñ girdâb göstermiş

(G.121/2)

ı.Denizin İçki İçin Kullanımı

İçki, içki meclisinde çok fazla tüketilince içilen içki deniz olarak karşımıza çıkar. Sevgili çok güzel olduğu için

SÜN BÜ LZÂ DE VEHBÎ Kİ TABI

onun çok isteklisi olan âşık aşkı için içki meclisinde denizleri içer:

Bir içim sudur deyü ol mest-i nâzîñ teşnesi
Cûş edince **bezm-i meyde** ‘aşkına **deryâ** içer

(G.93/2)

i.Denizin Övmenin Bolluğu İçin Kullanımı

Övmenin bol olduğu bir ortamda bol övgüden dolayı övme denizi meydana gelir. Övme denizinin içinde olan kişi bu denizin içinde bulunduğu övgü dolu gazeli denizdeki inciye benzetir:

Buldum yine güher gibi bir bî-bedel gazel
Deryâ-yı midhatiñde ederken şinâverî
(K.39/53)

j.Denizin Cömertlik İçin Benzetilen Olarak Kullanımı

Cömert el denize benzer bu denizde çok su vardır; fakat bu el bol vermediği zaman elin cömertliği denize değil bir iki damla suya benzetilir:

Ebre teşbîh eylemem **cûş-ı ‘atâda** destini
Cûdu ol **deryâ-kefiñ** bir iki katre mâ mıdır
(K.31/28)

k.Denizin Anlam Yoğunluğunu İfade Etmek İçin Kullanımı

Şair kendi dili ile şair Nefî'nin dilini karşılaştırıyor. Kendi dilini anlam zenginliği ve anlam yoğunluğu yönüyle anlam denizine benzetiyor. Nefî'nin dilini ise inciyle yüklü şiiri tek gösterişli söze boğan dil olarak görüyor:

Bahr-ı ma'nâdır dilim yohsa hemân Nefî
gibi

Tumturak-ı lafza bogmam nazm-ı gevher-
zîveri (K.23/59)

Şairin karakter dalgıcı anlamın çok yoğun olduğu anlam denizinden çıkıp söz incisinde şiirin eşsiz incisini göstermiştir:

Yine gavvâs-ı tab'ım **bahr-ı ma'nâdan** çıkıp
Vehbî

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Sühan silkinde nazmın gevher-i nâ-yâb
göstermiş (G. 121/9)

l.Denizin Hayal Yoğunluğu İçin Kullanımı

Çok yoğun hayallere dalınan yer hayal denizidir. Yoğun hayallere dalan kişi bu denize gider. Ey Vehbi, şiirindeki sözleri inci gibi gören şair, inciler çıkarmak istiyorsa hayal denizine dalmalıdır:

Böyle gevherler çıkarmak isteyen nazm-âşinâ
Vehbiyâ **bahr-ı hayâliñ** ka'rina talmalıdır
(G.68/5)

m.Denizin Ayna İçin Kullanımı

Deniz suyunun berrak, beyaz ve yansıtıcı olması özelliği ile aynaya benzetilerek karşımıza çıkar. Deniz sevgilinin yansımısını kucağına alan, gümüş bir aynadır:

Alır âgûşa 'aks-i dil-pesendin
Gümiş **âyinedir** pişinde **deryâ**

(Tar.10/5)

n.Denizin Şeyhülislam İçin Benzetilen Olarak Kullanımı

Deniz kişiler arasında bir kıyas unsuru olarak da karşımıza çıkar. Şeyhülislam, molla başısı ile kıyaslandığı zaman bir okyanus denizi olan şeyhülislamın yanında molla başısı bir damla olarak görülmüştür:

Cenâb-ı şeyhü'l-islâmîñ yanında molla başısı
Hemân bir katredir nisbet ile **deryâ-yı 'ummâna**
(K.7/57)

III.AKARSU (Cûy, Enhâr)

Akarsu, Sünbülzade Vehbî Divanı'nda su ile ilgili unsurlar arasında en çok kullanılan unsurlardan biri olmuştur. Akarsu; suyunun akıcılığı, bol miktarda su taşınması, ayna gibi yansıtıcı olması gibi özellikleriyle çeşitli teşbih ve mecazlara konu olmuştur. Suyunun bolluğu münasebetiyle iyilik, merhamet, sevgi, cömertlik, sevgilinin güzelliği, neşe, Allah'ın nimetleri vb. şeyler için; suyunun yansıtıcılığı ve berraklığı ile temiz olan gönül için;

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

akıcı olma özelliği ile ise gözyaşı ve adalet için kullanılmıştır.

a.Akarsuyun İyilik, Merhamet, Cömertlik ve Sevginin Çokluğunu Anlatmak İçin Kullanımı

Şair akarsuyun bol su taşıması özelliğini iyilik, merhamet, cömertlik, sevgi vb. duyguların yoğunluğunu anlatmak için kullanmıştır.

Merhamet ve sevgi ırmağı her tarafta coştukça (iyiliğe) susamış kimse kalmaz, iyilik isteyen kişi suyunu (iyiliği) bulur:

Böyle cûş etdikçe **cûy-ı rahm u şefkat** sû-be-sû

Teşne-leb kalmaz suyun elbet kerem-cûyân bulur
(K.18/6)

Tesnim, cennetteki ırmaklardan biridir (Kantar, 2008: 1061).

Sevgiye susamış o cömertlik ve iyilik pınarın, iyilik ırmağında Tesnim ırmağının suyunun lezzetini bulur:

Teşne-i şefkati ol **menba'-ı cûd u keremiñ**

Cûy-ı lutfunda bulur **lezzet-i âb-ı Tesnîm**

(K.16/17)

Sevgilinin sevgi ırmağı ki yardım çeşmesinin kaynağıdır. İyilik dergahının (iyiliğe) isteklilerini (aşka susamışlarını) isteğine kavuşturur:

Menba'-ı 'ayn-ı 'inâyetdir ki **cûy-ı şefkati**

Teşnegân-ı dergeh-i ihsânın eyler kâm-yâb

(Tar.13/2)

Gül denilince akla Hz. Muhammed ve onun güzel kokusu gelir. Onun güzel kokusu meşhurdur. İyiliğin gül bahçesi, sevgilinin iyilik ırmağının taze yüzü gibidir. Sevgilinin lütfunun yüz yapraklı gülü, onun kokusuyla kokulanır:

Gülistân-ı 'inâyet **tâze-rûy-ı cûy-ı ihsânî**

Gül-i sad-berg-i himmet bûy-ı lutfuñla mu'attardır
(K.41/33)

Dünya, iyilik ırmağının nimetlerine kanmış, bu iyiliklerin çokluğuyla adeta boğulmuştur. Bu iyilikler

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

arasında cömertlik ve iyiliğin coşması yağmura ve denize kıskançlık verir:

‘Âlem garîk-i ni’meti **şâd-âb-ı cûy-ı şefkati**
Cûş-ı ‘atâ vü himmeti **reşk-âver-i bârân u yem**
(K.22/29)

b.Akarsuyun Sevgilinin Güzelliğini Vurgulamak İçin Kullanımı

Aşığın gözünde her zaman çok güzel olan sevgilinin güzelliğini şair, çok su taşıyan ırmakla beraber kullanarak bu güzelliğe vurgu yapmıştır.

Gül, sevgilinin yüzünü, sümbül ise saçını temsil eder. Âşık, gülde de olsa, sümbülde de olsa sonuçta sevgiliye kavuşmuş olacaktır. Bundan sonra kalp boş şeylerin sıkıntısıyla ezilmez. (Sevgili) Güzellik ırmağın varken ister taze gül ister sümbül fark etmez:

Ba’d-ez-în minnet-i bihûde-i birri çekmez
Cûy-ı lutfuñ var iken ger gül-i ter ger sünbül
(K. 42/36)

c.Akarsuyun Gözyaşının Çokluğunu Anlatmak İçin Kullanımı

Gözden akan yaş çok akan hali ile şair için zaman zaman ırmak olmuştur.

Serviler genellikle ırmak kenarında olur. Aşığın gözyaşları da daima ırmak gibi sevgilinin ayağına doğru akar. Belki o servi gibi salınan, nazlı sevgiliyi gül bahçesinde görür, gözyaşı ırmağını ayağına akarak gönderelim:

Belki ol serv-i hırâmânı görür gülşende
Pâyına gönderelim **cûy-ı sirişki** akarak
(G.156/3)

O naz ile yürüyen serviyi ırmak kenarında görüp gözyaşı selini de çimenlik tarafında buldu:

Görüp ol serv-i hırâmânı kenâr-ı cûda
Buldu **seylâb-ı sirişkim** dahi sûy-ı çemeni
(G.242/5)

d.Akarsuyun Allah’ın Nimetinin Bolluğu İçin Kullanımı

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

İrmak bol miktarda su taşır. Bu yüzden nimeti çok olan Allah'ın nimetlerinin bolluğu ırmak ile anlatılmıştır.

Binlerce gönlü istekli olan kişiyi iyiliğinin bir damlası suya kanmış eder(sevindirir). O mübarek parmak Allah'ın nimet ırmağına su yoludur (varış vesilesidir):

(Hz. Peygamberin mübarek parmakları arasında su akıtması mucizesine telmih yapılmıştır.)

Hezârân teşneyi sîr-âb eder yek-katre-i lutfuñ

O engüşt-i mübârek **cûy-ı feyz-i Hakk'a** mecrâdır
(K.1/40)

e.Akarsuyun Neşe İçin Kullanımı

Şair çok neşeli olma durumu için de akarsuyu kullanmıştır.

O cilveli sevgili Kuruçeşme tarafına taşınmış, ondan dolayı neşe ırmağımızın eski suyu yok:

Nakl eylemiş o şûh Kuruçeşme suyuna

Cûy-ı safâmızıñ hele evvelki âbı yok
(G.160/3)

f.Akarsuyun Gönül İçin Kullanımı

Şair, gönlü içinde barındırdığı çeşitli duygularla ırmağa benzetmiştir.

Âşıklar, suya bakarak sevgiliyi tasavvur ederler. Serviye benzeyen sevgilinin görüntüsü sudaki yeşil ağacın görüntüsüne benzer. Gönül ırmağına servi boyların(güzellerin) yansımaları düşüp bir yeşil ağaç bahçesine döndü kucağımız:

Cûy-ı derûna 'aksi düşüp serv-kadleriñ

Bir nahlzâr-ı tâzeye döndü kenârımız

(G.98/2)

Âşık, yine gönül ırmağının fidanının (sevgili) boyuna bakar ve yine ırmak gibi çimen tarafına akar:

Bakdım **nihâl-ı kâmet-i dil-cûyuna** yine

Akdım misâl-i cûy çemen sûyuna yine

(G.217/1)

Gönüldeki dalgalanmalar, acılar tabiattaki deniz dalgalanmalarından farklıdır. Ne gönül ırmağı

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

tarafındandır ne tabiatın pınarından bu baştan başa akan başka denizin coşmasıdır:

Ne **sû-yı cûy-ı dildendir** ne yembû'-ı tabî'atden

Bu feyz-â-feyz-i cârî cûşîş-i deryâ-yı dîgerdir

(K.41/55)

Edirne'nin arıtılmış nehirleri gibi saf ve temiz olan gönle servi boylu sevgilinn yansıması aşikardır:

Her serv-kadiñ 'aksi **derûnunda** nümâyân

Âyinedir **enhâr-ı musaffâ-yı Edirne**

(K.68/2)

g.Akarsuyun Adalet İçin Kullanımı

Irmağın akışı şair tarafından adaletin yayılması için benzetilen olarak kullanılmıştır.

Köprülüzade dünyada adalet ırmaklarının aktığını göreydi, bu yayılan adaletin büyüklüğü karşısında utanarak hemen utanma köprüsünden geçerde:

Göreydi **cûşîş-i enhâr-ı 'adliñ** bâğ-ı 'âlemde

Hemân cîsr-i hacâletden geçerde Köprülü-zâde

(K.28/7)

h.Akarsuyun İnsan İçin Kullanımı

Akarsu, istiare sanatına başvurularak gözünden yaş akan insanın yerine kullanılmıştır. Gözden akan yaş coşkun olduğu zaman sele döner. Bu yaş ağlayan kişinin çevresindeki kişileri de üzer. Ağlayan kişinin, coşan gözyaşını sel gibi gördükçe çok şefkatli göz ile çoğu ırmak(kişi) ağlar:

Cûşîş-i eşkimi seylâb gibi gördükçe

'Ayn-ı pür-şefkat ile **cûy-ı firâvân** ağlar

(K.33/10)

IV. YAĞMUR (Bârân)

Şair Divân'ında su ile ilgili unsurlardan yağmura çok az değinmiştir. Yağmur Divan' da genellikle iyilik, merhamet, şeref gibi duygular için kullanılmıştır. Bir beyitte de yine cömertlik ve iyiliğin çokluğu karşısında denizle beraber kıskançlığa düşen unsur olarak kullanılmıştır.

a.Yağmurun İyilik İçin Kullanımı

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

İyilik, yağmurun dünyaya yağması gibi her yere yayılınca yağmurun kuru bitkiye sağlayacağı fayda gibi insanlığa fayda sağlar. Hiç beklenmeyen bir durumda bile iyilik cana can katan bir kurtarıcı olabilir. İyilik yağmurunun bir damlası bile faydalıdır ve güzel şeylere vesile olmaya gücü yeter. İyiliklerin yağmurunun damlası böyle perişan iken, o kuru bitkiyi ne güzel sümbül yaptı:

Böyle pejmürde iken **reşha-i bârân-ı himem**

Eyledi ol giyeh-i hüşki ne hoşter sümbül

(K.42/60)

İyilik yağmuru söz konusu olduğu zaman kuru otlar bile canlanır, hayat bulur. İyilik sayesinde her yere güzellik yayılır. Kuru otunu iyiliklerinin yağmuru taze sümbül yaprağı gibi körpe ve taze yapsın:

Kılsın giyâh-ı hüşkünü **bârân-ı himmetiñ**

Mânend-i berg-i sümbül-i ter tâze vü tarî

(K. 39/52)

b.Yağmurun Merhamet İçin Kullanımı

Yağmurun dünyaya bol bol yağması gibi merhamet de dünyanın her yerine iyice yayılırsa dünyanın güzelleşmesini sağlar.

Merhamet yağmurun dünyayı suya kanmış ederse, çok sert taşa gül yetişir, çöp ve diken gül olur:

Sîr-âb ederse ‘âlemi **bârân-ı re’fetiñ**

Hârâda gül bitip ola hâşâk ü hâr gül

(K.37/30)

c.Yağmurun Şeref İçin Kullanımı

Şerefin çokluğu “şeref yağmur” şeklinde kullanılarak ifade edilmiştir.

Allah, o şahını daima mutluluğun gül bahçesi, çok sevinçli ve güzel görünen, şeref yağmuruna kanmış yapsın:

Kılsın o şâhıñ dâ’ima gülzâr-ı ikbalin Hudâ

Pür-behçet ü revnak-nümâ **sîr-âb-ı bârân-ı kerem**

(K.22/43)

d.Yağmurun Denizle Beraber Kıskançlık Unsuru Olarak Görülmesi

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Yağmur ve deniz iyilik ve cömertliğin artışıını kıskanan iki unsur olarak karşımıza çıkıyor. Dünyanın iyiliğe boğulması, sevgi ırmağına kanması, onun cömertlik ve iyiliğinin coşması yağmur ve denizi kıskançlığa düşürür:

‘Âlem garîk-i ni’meti **şâd-âb-ı cûy-ı şefkati**

Cû ş-ı ‘atâ vü himmeti **reşk-âver-i bârân u yem**
(K.22/29)

V. SEL (Seyl, Seylâb)

Sel, yağmurun çok yağması sonucu meydana gelen bir doğa olayıdır. Divan’ da sel genellikle gözyaşının fazlalığını ifade etmek için kullanılmakla birlikte kederli günlerin çokluğunu anlatmak için, denizin dalgaları için ve fırsat coşkusu için benzetilen unsuru olarak kullanılmıştır.

a.Selin Gözyaşının Çokluğunu Anlatmak İçin Kullanımı

Gözden akan yaş coşkun olduğu zaman sele döner. Bu yaş ağlayan kişinin çevresindeki kişileri de üzer. Ağlayan kişinin, coşan gözyaşını sel gibi gördükçe çok şefkatli göz ile çoğu ırmak(kişi) ağlar:

Cûşiş-i eşkimi seylâb gibi gördükçe

‘Ayn-ı pür-şefkat ile cûy-ı firâvân ağlar
(K.33/10)

Gözyaşı seli âşığın yürek yanığını söndürmek için akar eğer bu sel âşığın yürek yanığını söndüremese sevgi alevinden çıkan ah dünyayı yakar:

Seylâb-ı sirişk eylemese sûziş-i itfâ

Dünyâyı yakar âh-ı ‘alev-zâd-ı mahabbet
(G.24/4)

Aşığın gözyaşı o kadar çok akar ki ey sevgili, bu gözyaşını yetersiz görme çünkü bu sel gibi akan gözyaşı sevgilinin mahallesindeki toprağı yarıp yol yapar:

Cûşiş-i eşk-i firâvânımı bî-câ sanma

Kûy-ı yâra giderek seyl gibi râh yapar
(G.63/4)

b.Selin Kederli Günler İçin Kullanımı

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Kederli gün Divan'da su olarak görülmüş ve art arda gelen kederli gün ise sel olarak görülmüştür. Şairin günleri öylesine kederli geçmektedir ki şairin kederli gönlünü neşelendirmek için art arda gelen kederli günden başka kimse yok:

Gelir yok hâtır-ı vîrânı âbâd etmege Vehbî

Pey-â-pey cûş eden **seyl-i gam-ı eyyâmdan** gayrı
(G.241/9)

c.Selin Denizin Dalgası İçin Benzetilen Olarak Kullanımı

Denizin dalgaları coşkun biçimde hareket etme yönünden sele benzetilerek kullanılmıştır. Deniz dalgaları baştanbaşa sel gibi akar. Adeta deniz onun(o kişinin) ayağını öpmeye gelir:

Akıp çün **seyl-i mevc-âver** ser-â-pâ

Gelir bûs etmege pâyına **deryâ**

(Mes. 5/2)

d.Selin Fırsat Coşkusu İçin Kullanımı

Divan' da fırsatın coşkusu ve hevesi bahar seline benzetilerek kullanılmıştır. Bahar selinin birden gelip, kısa sürüp hızla akıp gitmesi gibi fırsat coşkusu da kısa sürer, geçer, gider. Fırsatın hevesine ve coşkusuna kapılan(kişi) olma. Çünkü bu durum bahar seli gibi acele gelir, geçer :

Cûş u hurûş-ı fursata olma rübûde kim

Seyl-i bahâr gibi şitâbân gelir geçer

(G.50/5)

VI. ÇİY(Jale, Nem, Şebnem)

Çiy, genellikle çiçeklerin ve yeşil bitkilerin üzerinde bulunan su damlacıklarıdır. Çiy Divan'da gonca, gül ve sümbül ile birlikte anılmıştır. Çiyin birlikte en çok kullanıldığı unsur ise gözyaşındır. Ayrıca çiy, teşbih ve istiare sanatlarına başvurularak sevgilinin kulağındaki küpenin incileri için, sevgilinin yanağındaki ter için ve tespih taneleri için benzeyen unsuru olarak; göze benzeyen şekli ile göz için, ayakaltına alınmış, perişan âşık için benzetilen unsur olarak kullanılmıştır.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

e.Çiyin Gözyaşı İçin Kullanımı

Çiy birçok yerde gözyaşının yerine kullanılmıştır. Yaşlı göz; nem saçan göz, nemli göz vb. şekillerde ifade edilmiştir.

Âşıklar sevgilinin dağınık saçlarına tutkundur. Klasik Türk şiirinde sevgilinin dağınık saçları sümbüle benzetilir. Ayrıca sevgilinin, saçının her bir telinde bir âşığın asılı olduğuna inanılır. Âşığın perişan hali karşısında sümbül olan her bir saç teli ağlar. Her sabah sanma hafif esen rüzgar dokundukça nem saçandır, sümbül hep onun perişan haline ağlar:

Her seher **jâle-feşân** sanma tokundukça nesim

Hep amñ hâl-i perîşânına **aglar** sünbül

(K.42/52)

Âşık sevgilinin parlak yanağına ulaşmak için gözyaşı dökmek gerektiğine inanır, tıpkı yağmur yağdıktan sonra güneşin doğması gibi. Çok parlak yanağını görünce ağlasam ne olur? Nem güneşe, nemli göz ile ulaştı:

Rûy-ı pür-tâbîñ görünce giryeler etsem nola

Erdi şebnem âfitâba **dîde-i nemnâk** ile

(G.232/3)

Sitem dikeninin pençesinde eteğimi görelî nemli gözle benim için gülen gül(açılmış gül) ağlar:

Pençe-i hâr-ı sitemde görelî dâmenimi

Çeşm-i şebnemle benimçün gül-i handân ağlar

(K.33/4)

Âşık, gözyaşı olsa bile yine başka yere düşmeyip yârin yanağına düşmek ister. Çiy(gözyaşı) olsaydım sadece yârin güle benzeyen yanağına âşık olup başka yere düşmezdim:

Ancak olup üftâde gül-i ‘ârız-ı yâra

Sâ’ir yere düşmezdim eger **şebnem** olaydım

(G.195/3)

Sevgili için acı çeken âşığın gece vakti döktüğü gözyaşı, sabah vakti gülün üzerine dökülen neme

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

benzetilir. Sabah vaktindeki gül yaprağına dökülen nem gibi yüzünün kederi ile bu gece nem(gözyaşı) saçtı, bilirim:

Seherî berg-i gül üzre dökülen **şebnem-ves**

Gamı rûyuñla gözüm saçdı bu şeb **nem** bilirim

(G.181/3)

f.Çiyin İnciye Benzetilerek Kullanımı

Goncanın üzerindeki nem şeklinden dolayı küpeye benzetilmiştir. Gonca açmamış gül anlamına gelir. Çiçeklerin padişahı güldür. Onlara layık olan padişahlara yaraşan incidir. Nemlerden goncanın el değmemiş kulağına küpe için gül tek tek incileri seçer:

Jâlelerden gûş-ı bîkr-i gonçeye **mengûş** için

Dâne dâne intihâb eyler dür-i şeh-vâr gül

(K.38/9)

g.Çiyin Ter İçin Kullanımı

Âşık için sevgilinin yanağı gül, sevgilinin yanağındaki ter ise gülün üzerindeki nem olarak görülmüştür. Yanaktaki terin yanağa parlaklık vermesi gibi nem de güle parlaklık verir. Bu parlaklık da hem yanağın hem de gülün arzuyla bakılan yer olmasını sağlar. Güzel sevgilinin terli yanağı gibi, çok parlak nemin coşması ile gül arzuyla bakılan yer olmuş:

‘**Ârız-ı hoy-kerde-i dilber** gibi pür-âb u tâb

Cûşîş-i şebnemle olmuş matmah-ı inzâr gül

(K.38/5)

h.Çiyin Tespihe Benzeyen Olarak Kullanımı

Bülbül âşık olduğu gülün açıldığını görmek için hep dua etmiş ama gül bunu bülbüle göstermek istememiş. Bülbül gülün üzerindeki nemi elinde tespih yaparak gülü etkilemek için dualar okur:

Bülbül seherî **jâleyi tesbîh** edip elde

Teshîr-i gül için çeker evrâd-ı mahabbet

(G.24/2)

ı.Çiyin Âşık İçin Benzetilen Olarak Kullanımı

Âşık perişan hali ile ayakaltına alınmış nem gibi görülmüştür. Nasıl yerdeki nemin gül için bir değeri yoksa perişan âşık da sevgili için öyle değersizdir. Âşık, düşkün

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

nem gibi sevgilinin güzellik bağının ayakaltına alınmıştır. Âşık için gönül elen güzel yzly sevgilinin sevgisi onu yüceltir:

şebnem-i ũftâde-veş pâ-mâl-i bâg-ı hsnn
Cezb eder bâlâya mihr-i dil-rbâ-yı âfitâb
(K.35/2)

i.iyin Gz İçin Benzetilen Olarak Kullanımı

Nem şeklinden dolayı göz için benzetilen olarak kullanılmıştır. Sevgilinin çok parlak yanağına cilveyle bakan o nem gibi olan gözdür. Gökte olsa da gayret ile parlak güneş gibi olan sevgiliyi sev:

Nazar-bâz-ı ruh-ı pür-tâb-ı yâr ol **eşm-i şebnem-veş**

Felekde olsa da himmetle bir mihr-i dırahşân sev
(G.211/2)

Âşığın gözyaşı, sevgilinin güle benzeyen yanağına hayran ve hoşlanarak bakar. Çiğ gibi olan gözyaşının her damlası bir başka gözdür:

Eşkim de gl-i ryuņa hayrân u temâşâ
şebnem gibi her katresi bir **eşm-i diğerdir**
(G.75/4)

VII. DAMLA (Katre)

Çok küçük ve yuvarlak biçimde su parçası olan damla Divan'da iyiliğin, günahın, sevginin, gözyaşının, cömertliğin belli bir parçasını ifade etmek için kullanılmıştır. Ayrıca şeyhülislamın yanındaki mollasından ũstnlđn vurgulamak için bir beyitte kullanılmıştır.

a.Damlanın İyiliğin Bir Parçasını İfade Etmek İçin Kullanımı

İyiliğin miktarını, büyüklüğünü ya da küçüklüğünü ifade etmek için iyilik damla unsuruyla beraber karşımıza çıkmaktadır.

Kul ne kadar mübalağa ederse etsin Allah'ın iyilik denizini anlatmak için kulun kullandığı ifadeler bir damla bile sayılmaz:

Emvâc-ı yem-i lutf-ı Hudâ vasfa gelir mi

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Bir **katre** degildir ne kadar eylesem igrâk
(G.158/2)

Binlerce gönlü istekli olan kişiyi iyiliğinin bir damlası suya kanmış eder(sevindirir). O mübarek parmak Allah'ın nimet ırmağına su yoludur (varış vesilesidir):

(Hz. Peygamberin mübarek parmakları arasında su akıtması mucizesine telmih yapılmıştır.)

Hezârân teşneyi sîr-âb eder **yek-katre-i lutfuñ**

O engüşt-i mübârek cûy-ı feyz-i Hakk'a mecrâdır
(K.1/40)

İyiliğın her parçası bir damla olarak görölmüş ve bu damla tatlı su incisine benzetilmiş. İyilik başa kalkıldığı zaman tatlı su incisi olsa bile kimse bu inciyi istemez.

İyilik damlası tatlı su incisi olsa bile bu minnet bulutuna ağız açmam. Başa kalkılan iyiliğın küçük bir parçasını bile istememiştir:

Sehâb-ı minnete olmam dehen-küşâ Vehbî

Olursa **katre-i lutfu dür-i hoş-âb** gibi

(G.250/7)

Dünyayı çepeçevre kuşatan şey temiz gönlün dalgalı denizidir. Bu iyilikler denizi o kadar büyüktür ki okyanus bu denizin yanında ancak bir damla sayılır:

Bahr-ı zehhâr-ı dil-i pâki muhît-i 'âlem

Katredir kulzüm-i efdâline nisbet 'ummân
(K.43/44)

b.Damlanın Günah İçin Kullanımı

Şairin kendi günah denizi Hz. Peygamberin şefaati denizinin yanında o kadar küçüktür ki günah denizi şefaati denizinin karşısında ancak su damlası olarak kabul edilir:

Belî müstagra-k-ı **deryâ-yı cürmem** yâ Resûla'llâh

Şefâ'at bahrına nisbetle ammâ **katre-i mâdır**

(K.1/54)

c.Damlanın Gözyaşı ve Göz İçin Kullanımı

Damla Divan' da gözyaşının belli bir miktarını ifade etmek için kullanılmıştır. Sevgilinin alınına düşen saçın halkasının kederiyle âşığın gözyaşı denizi coşar, bu denizin

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

bir damlası bile o kadar güçlüdür ki bu damladan dalga dalga girdap ortaya çıkarır:

Halka-i zülfün gamıyla cûş edip **bahr-ı sirîşk**

Oldu her bir **katreden** girdâb peydâ mevc mevc
(G.31/5)

Gözyaşının çığ gibi olan her bir damlası da şekil olarak göze benzetilmiştir. Sevgilinin güle benzeyen yanağına âşığın gözyaşı hayran ve hoşlanarak bakar. Bu gözyaşının çiy gibi her damlası bir başka göz gibidir:

Eşkim de gül-i rûyuña hayrân u temâşâ

Şebnem gibi her katresi bir çeşm-i diğerdîr

(G.75/4)

d.Damlanın Cömertlik İçin Kullanımı

Damla cömertliğin miktarını gösteren bir miktar unsuru olarak karşımıza çıkar. Cömertliğinin coşmasında elini buluta benzetemem, denize benzeyen elinin cömertliği bir iki damla su mudur:

Ebre teşbîh eylemem cûş-ı 'atâda destini

Cûdu ol **deryâ-kefiñ** bir iki **katre** mâ mıdır
(K.31/28)

e.Damlanın Sevgi İçin Kullanımı

Damla; İyilik ve cömertlik gibi sevgi için de miktar bildiren unsur olarak kullanılmıştır.

Güzelliklerin sevgi saçan bulutu bu sevginin bir damlasıyla bile acı denizleri hoş ve tatlı sulara çevirir. Sevginin küçük bir parçası bile güzel olmayan şeyleri güzelleştirir:

Hemân bir **katresiyle ebr-i şefkat-bâr-ı eltâfiñ**

Eder 'azb ü furâta münkalib telhî-i deryâyı

(K.34/36)

f.Damlanın Şeyhülislamın Molla Başısı İçin Kullanımı

Damla Divan'da bir kıyas unsuru olarak da kullanılmıştır. Şeyhülislam, molla başısı ile kıyaslanırken okyanus olan şeyhülislamın yanında molla başısı bir damla olarak görülmüştür:

Cenâb-ı şeyhü'l-islâmın yanında **molla başısı**

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Hemân bir **katredir** nisbet ile deryâ-yı ‘ummâna
(K.7/57)

VIII. BULUT(Ebr, Gâmâm, Sehâb))

Dîvân’ da su ile ilgili yer alan diğere bir unsur buluttur. Bulut, minnet eden kişi için olumsuz anlam ifade edecek şekilde kullanılmıştır. Bunun yanında iyiliğın çokluğunu anlatmak için, göz için, sevgilinin zülfü ve yanağındaki ayva tüyleri için kullanımıyla teşbih ve mecazlara konu olmuştur. Aynı zamanda sevginin kaynağı ve gölgelik olarak kullanımıyla da dikkat çekmektedir.

a.Bulutun Minnet Eden Kişi İçin Kullanımı

Bulut minnet eden kişi için minnetin kaynağı olarak görölmüştür. Minnet eden kişi için “siyah yüzlü bulut” kullanımı dikkat çekmektedir.

İsteğın ekin tarlasını kuru minneti kuruttu.
Siyah yüzlü bulutu devam eden iyiliğın sahibi sandım:

Kurutdu kiştzâr-ı ârzûyı **minnet-i hüşkü**

Sehâb-ı tîre-rûyu sâhib-i zeyl-i kerem sandım
(G.183/6)

İyilik damlası parlak bir inci olsa bile bu iyiliğın kaynağında minnet varsa şair bu iyilik damlasının bulutuna ağızını açıp bu damlayı kabul etmemiştir. Vehbi, iyilik damlası parlak inci gibi olsa minnet bulutuna ağız açan olmam:

Sehâb-ı minnete olmam dehen-küşâ Vehbî

Olursa katre-i lutfu dür-i hoş-âb gibi

(G.250/7)

b.Bulutun İyiliğın Kaynağı Olarak Kullanımı

İyiliğın dünyaya yayılarak dünyayı güzelleştirmesi iyilik bulutunun çölu suya kandırarak güzelleştirmesi gibi görölmüştür.

İyilik bulutunun bolluğı çölu suya kandırorsa her dalganın karanlığı inci yağıdıran ip gibi sıralanır:

Olur her târ-ı mevcı bir müselsel silk-i gevher-bâr

Serâbı eylese sîr-âb **feyz-i ebr-i ihsânı**

(K.21/25)

SÜN BÜLZÂDE VEHBÎ KİTABI

b. Bulutun Göz İçin Benzeyen Olarak Kullanımı

Yağmurun kaynağı olan bulut, gözyaşının kaynağı olan göze benzetilerek beyitlerde kullanılmıştır.

Sevgilinin yüzü parlaklık bakımından güneşe benzetilmiş. Aşğın ağlayan gözü ise kara bulutlara benzetilmiş. Güneşin gülmesi kara bulutların ağlamasını ufuklardan uzaklaştırmıştır. Güneşin gönül açıcı yüzü güldükçe kara bulutların ağlamasını ufuklardan uzaklaştırır:

Girye-i ebr-i siyâhı def' eder âfâkdan
Handeler etdikçe rûy-ı dil-küşâ-yı âfitâb
(K.35/5)

Âşğın gözyaşları ile bahar yağmurları arasında anlam ilişkisi kurulmuştur. Bu yüzden aşğın gözü bulut gözyaşı ise bahar yağmuru olarak düşünülmüştür. Aşğın isteğinin ekin tarlası çorak tarla olduğunda (hayal kırıklıkları yaşadığında) aşk için ağlamasıyla baharların bulutu ağlar:

Kiştâr-ı emelim şûre-zemîn olduğuna
Girye-i şefkat ile **ebr-i bahârân** ağlar
(K.33/6)

c. Bulutun Zülf İçin Kullanımı

Sevgilinin siyah saçı bulutlara benzer. Bulutlar güneşin görüntüsünü engeller. Aynı şekilde saçlar sevgilinin yüzünü gizler. Bu yönüyle zülûf beyitlerde karşımıza bulut olarak çıkar. Aya benzeyen yanağı bu kara bahta görünmez oldu. Örtü gibi olan zülfü bakışımın bulutu olmuştur:

Görünmez oldu meh-i rûyu bu siyeh-bahta
Nikâb-ı zülfi gamâm-ı nigâhım olmuşdur
(G.92/5)

Siyah zülfünün bulutu perde olmazsa eğer (sevgilinin) yüzünün güneşi gözü cilveden körleştirir:

Ebr-i siyâh-ı zülfü nikâb olmasa eger
Hurşîd-i rûyu dideyi eyler kelil-i nâz
(G.96/4)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Güneş(sevgili) siyah bulutu(zülfünü) yüzüne perde çeker. Zülfünü ara sıra kaldırsa o parlak yanak:

Ebr-i siyehi perde çeker çeşmine hurşîd

Zülfün gehî kaldırsa o ruhsâr-ı müşa'sa

(G.141/4)

d.Bulutun Sevgilinin Yüzündeki Ayva Tüyelerinin Benzetilene Olarak Kullanımı

Sevgilinin yüzündeki tüyler de siyah bulutlar gibi güzelliği örten bir unsur olarak değerlendirilir. Sevgilinin yüzündeki tüy ile bulut arasında hem renk hem de işlevsel olarak anlam ilişkisi vardır.

Ey gönül,
yanağındaki tüyleri gördükçe ah etmez misin? Güneşi siyah bulutla gizlemez misin:

Ey gönül **hatt-ı ruhun** gördükçe âh etmez misin

Mihri pinhân-kerde-i **ebr-i siyâh** etmez misin

(G.210/1)

e. Bulutun Gölgecik Olarak Kullanımı

Bulutun bir işlevi de gölge yaparak insanı güneşin sıcaklığından korumaktır. Havanın aşırı sıcak olduğu dönemlerde insanlar güneşte değil gölgede kalmayı tercih ederler. Herhangi bir nesnenin olmadığı yerlerde bu gölgeyi sağlayan unsur buluttur.

Şaşılacak şey mi gölgesi bulut olursa, Mevla'sı onu güneşten korur:

'Aceb mi **ebr** olursa **sâyebânı**

Güneşden sakınır Mevlâ'sı anı

(Mes.2/21)

f. Bulutun Sevginin Kaynağı Olarak Kullanımı

Yağmurun kaynağı olan bulut, Divan' da sevginin kaynağı olarak da karşımıza çıkıyor. Bulut sevginin kaynağı olunca etrafa yaydığı sevgi ile bütün olumsuzlukları ortadan kaldırır ve acı olan her şeyi tatlıya çevirir.

Daima bir damlasıyla güzelliklerin sevgi saçan bulutu acı denizleri hoş ve tatlı sulara dönüştürür:

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Hemân bir katresiyle **ebr-i şefkat-bâr-ı eltâfîn**
Eder 'azb ü furâta münkalib telhî-i deryâyı
(K.34/36)

IX. GÖZYAŞI (Eşk, Sırışk)

Divan' da su ile ilgili unsurlar içinde en çok kullanılan unsurlardan biri de gözyaşdır. Günlük hayatta sıkıntıların ifadesi olan gözyaşı, şairin hayal dünyasında göz pınarlarından dökülen tuzlu ve ılık bir su olmaktan çıkıp zihinde görsel ve işitsel çağrışımlara yol açan bir estetik objeye dönüşür (Selçuk, 2005: 235).

Gözyaşı çok olduğu zamanki hali ile mübalağa sanatından da faydalanılarak sele ve denize benzetilerek kullanılmıştır. Gözyaşı gözden akma yönü ile ırmağa ve sele, akış şekli ile dalgaya benzetilerek kullanılmıştır. Ayrıca şekli ile göze; rengi ile şaraba ve gül suyuna benzetilerek kullanılmıştır. Gözyaşı bu özellikleri dışında coşkuluğuyla ve sürekli akma özelliği ile Hızır'ın çeşmesindeki suya benzetilerek kullanılmıştır.

a.Gözyaşının Sele Benzetilerek Kullanımı

Gözyaşı gözden bazen o kadar çok akar ki adeta sel olur. Bu sel gibi akan gözyaşı âşığın yürek yanığını söndürmek için akar eğer bu sel âşığın yürek yanığını söndüremezse sevgi alevinden çıkan ah dünyayı yakar:

Seylâb-ı sırışk eylemese sûziş-i itfâ

Dünyâyı yakar âh-ı 'alev-zâd-ı mahabbet

(G.24/4)

Naz ile yürüyen servi boylu sevgili ırmak kenarında yürürken görülünce aşığın gözyaşı da sel olur çimenliğe ulaşır:

Görüp ol serv-i hırâmâmı kenâr-ı cûda

Buldu **seylâb-ı sırışkim** dahi sûy-ı çemeni

(G.242/5)

Gözden akan yaş coşkun olduğu zaman sele döner. Bu yaş ağlayan kişinin çevresindeki kişileri de üzer. Ağlayan kişinin, coşan gözyaşını sel gibi gördükçe çok

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

şefkatli göz ile çoğu ırmak(kişi) ağlar:

Cûşîş-i eşkimi seylâb gibi gördükçe

‘Ayn-ı pür-şefkat ile cûy-ı firâvân ağlar

(K.33/10)

Âşığın gözyaşı o kadar şiddetli akar ki tıpkı şiddetli selin toprağı yarıp açtığı gibi sevgilinin mahallesine giderek yol yapar:

Cûşîş-i eşk-i firâvânımı bî-câ sanma

Kûy-ı yâra giderek **seyl** gibi râh yapar

(G.63/4)

b.Gözyaşının Denize Benzetilerek Kullanımı

Gözyaşının gözden çok fazla miktarda akması ile benzetildiği bir diğer unsur da denizdir. Âşığın deniz gibi olan gözyaşı öyle kuvvetlidir ki sevgilinin alınına düşen saçının halkasının kederiyle coşup her bir damlasından dalga dalga girdap ortaya çıkarır:

Halka-i zülfüñ gamıyla cûş edip **bahr-ı sirişk**

Oldu her bir katreden girdâb peydâ mevc mevc

(G.31/5)

Sevgilinin tek başına seyre çıktığını gören âşığın gözleri öyle şiddetli ağlar ki gözyaşı denizinin içinde kalır:

Tıfl-ı nâzım Bebek'e seyre gidince tenhâ

Merdüm-i dîde kalır **eşk** ile **deryâda** meded

(G.45/2)

c.Gözyaşının Rengi ile İlgili Kullanımı

Kederden akan gözyaşı kanlı akan gözyaşındır. Kanlı akan gözyaşı Divan'da şarap, hûn-âb, hûn-âbe-i sirişk, kavramlarıyla ifade edilmiştir.

Sevgilinin dudağının hayali ile âşığın gözyaşı şarap gibi kırmızı akarken, ayrılık ateşi âşığın yüreğini kebab gibi yakar:

Gam-ı lebiñle **sirişkim** akar **şarâb** gibi

Derûnu âteş-i hecriñ yakar kebab gibi

(G.250/1)

Güneşin doğması ile çiçeklerin üzerindeki çiy taneleri buharlaşır ve çok nemli göz gibi olan şebnem güneşe ulaşır. Tıpkı bunun gibi âşık vuslatı hedefleyip

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

yârine kavuşmak istediği için yâre kanlı gözyaşı göstermiştir:

Resîde oldu şebnem dîde-i pür-nemle hurşîde
Anıñcün yâra ‘âşık **çeşm-i pür-hûn-âb** göstermiş
(G.121/6)

Âşığın kanlı gözyaşı o kadar kırmızıdır ki şarap bu gözyaşı ile bahse girer. Âşık ise gönlündeki kavrukların ve yanıkların kebaptan daha çok olduğunu iddia etmektedir:

Hûn-âbe-i sirişkle eyler **şarâb** bahs
Sûzı dilimle eylemesin mi kebâb bahs

(G.29/1)

d.Gözyaşının Akış Şekli ile İlgili Kullanımı

Gözyaşının gözden kıvrılarak akış şekli dalgaya benzetilirken, gözyaşının gözden normal akış şekli ile gözyaşı ırmağa benzetilmiştir.

Sevgilinin boyunun hayali, âşığın gözyaşı ırmağı kenarında yürüyen servinin(sevgilinin) fidanı olmuştur:

Hayâl-i kaddi leb-i **cûybâr-ı eşkimde**
Nihâl-i serv-i hırâm-ı nigâhım olmuştur
(G.92/7)

Serviler genellikle ırmak kenarında olur. Aşığın gözyaşları da daima ırmak gibi sevgilinin ayağına doğru akar. Belki o servi gibi salınan, nazlı sevgiliyi gül bahçesinde görür, gözyaşı ırmağını ayağına akarak gönderelim:

Belki ol serv-i hırâmânı görür gülşende
Pâyına gönderelim **cûy-ı sirişki** akarak
(G.156/3)

Gözyaşı coşkulu aktığı zaman tıpkı denizin suyu gibi dalgalı akar. Vehbî daima birun kâğıt sınıfı için ağlar. Gözyaşının dalgası o kadar kuvvetlidir ki her kâğıt bu dalganın suyuna tutulur:

Dem-be-dem kâğıd-ı bîrûn için ağlar Vehbî
Mevc-i eşkinden olur âb-zede her kâğıd
(K.47/16)

e.Gözyaşının Şekil İtibarı ile Kullanımı

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Âşığın gözyaşı, sevgilinin güle benzeyen yanağına hayran ve hoşlanarak bakar. Çiğ gibi olan gözyaşının her damlası bir başka gözdür:

Eşkim de gül-i rûyuña hayrân u temâşâ
Şebnem gibi her katresi bir **çeşm-i diğerdır**
(G.75/4)

Aşığın gözyaşları durmadan akması yönünden Hızır'ın çeşmesine benzetilmiştir. Gecenin karanlığında günahımı anıp ağlayan olur. İşte Hızır'ın çeşmesi benim gözyaşı saçan gözümdür:

Zulmet-i şebde günâhım zıkr edip giryân olur
Çeşme-i Hızır işte **çeşm-i eşk-bârımdır** benim
(G.190/6)

X. DALGA (Mevc)

Dalga Divan'da sümbül için, gözyaşının çok olması ve akış şekli için, eziyetin, güzelliğın ve neşenin çokluğunu anlatmak için kullanılmıştır. Ayrıca sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri ve ter için de kullanılmıştır.

a.Dalğanın Sümbül İçin Benzetilen Olarak Kullanımı

Sümbül saçaklı görünümü ile coşarak gelişen çimenliğin içinde, yeşil denizin içindeki siyah dalgaya benzetilmiştir. Çimenlik yeşil bitkilerin coşmasıyla yemyeşil oldukça sümbül, yemyeşil denizin siyah dalgası gibi görünür:

Cûşîş-i sebze ile yemyeşil oldukça çemen
Görünür **mevc-i siyâh-ı yem-i ahdar sümbül**
(K.42/18)

b.Dalğanın Gözyaşının Çokluğunu ve Akış Şeklini Anlatmak İçin Kullanımı

Gözyaşı ne zaman coşsa deniz olur ve dalgalı bir biçimde akar. Vehbî daima birun kâğıt sınıfı için ağlar. Gözyaşının dalgası o kadar kuvvetlidir ki her kâğıt bu dalğanın suyuna tutulur:

Dem-be-dem kâğıd-ı bîrûn için ağlar Vehbî

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Mevc-i eşkinden olur âb-zede her kâgıd

(K.47/16)

Âşığın deniz gibi olan gözyaşı öyle kuvvetlidir ki sevgilinin alınına düşen saçının halkasının kederiyle coşup her bir damlasından dalga dalga girdap ortaya çıkarır:

Halka-i zülfün gamıyla cûş edip **bahr-ı sirişk**

Oldu her bir katreden girdâb peydâ **mevc mevc**
(G.31/5)

c.Dalğanın Eziyetin Çokluğunu Vurgulamak İçin Kullanımı

Eziyetin çokluğu “eziyet dalgası” şeklinde ifade edilmiştir.

Acı çeken âşık ile istiridye arasında anlam ilişkisi var. Denizdeki tuzlu su ortamında yağmur tanesi istiridyeye ıstırap vermeye başlayınca istiridye sancıdan kurtulmak için bir salgı salgılar. Bu sıvılar katılaşıp birbirini üzerine yapışır ve böylece inciye oluşturur. İşte âşığın gönlündeki acılar bu inciye benzer. Ey sevgili; göğsümüzde inci var, hüner deniziyiz. Onun için böyle eziyet dalgasına düşmüşüz:

Anıñcün **çâr-mevc-i ıztırâba** düşmüşüz böyle

Güher var sînemizde ma’rifet ‘ummânıyız cânâ
(G.4/6)

c.Dalğanın Sevgilinin Yüzündeki Ayva Tüleri İçin Kullanımı

Sevgilinin yüzündeki siyah tüyler, güzelliği örten unsurlardan biridir. Yanak gündüzü, aydınlığı temsil eder. Hatt ise rengi itibarıyla akşamı, karanlığı ve siyahı temsil eder. Âşık için yüzde beliren tüylerin dalga dalga coşması sevgilinin yanağının güzelliğini örttüğü için âşığın gönül kayığının keder denizine batması için bir nedendir:

Olmasın mı fülk-i dil bahr-ı siyâh-ı hüzne gark

Cûş-ı hatt hoy-kerde rûyunda hüveydâ **mevc mevc**
(G.31/2)

d.Dalğanın Sevgilinin Yüzündeki Ter İçin Kullanımı

Sevgilinin yanağı kırmızılığı ile güle benzer. Yanağın üzerindeki ter ise yanağın kırmızı renginden

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

dolayı gül suyuna benzer. Kırmızı yanağın üzerindeki terin akışı şekil itibarı ile dalgaya benzetilir. Âşık sevgilinin üzerinde gül suyu dalgası olan bu yanağın resmini çizmek ister:

Ol ki **hoy-kerde ruhuñ** vasfını tahrîr ister
Şu'lede **mevc-i gül-âb-ı teri** tasvîr ister
(G.81/1)

e.Dalğanın Güzelliğın Çokluğunu İfade Etmek İçin Kullanımı

Şair güzelliğın çokluğunu vurgulamak için güzellikle beraber dalgayı kullanmıştır. Sevgilinin güzelliğı o kadar çok ki deniz gibi dalgalanıyor ve bu dalga güzellik denizini aşılıyor. Bu derece güzel olan sevgilinin zülfünün her bir halkası ise bin girdaba sebep olacak şekildedir:

Letâfet mevc urup **deryâ-yı hüsnü** başdan aşmışdır

Ki her bir halka-i zülfünde biñ girdâb göstermiş
(G.121/6)

f.Dalğanın Neşenin Çokluğunu Vurgulamak İçin Kullanımı

Şair neşenin çokluğunu ve yavaş yavaş yayılmasını vurgulamak için neşeyle beraber dalga unsurunu kullanmıştır.

İster gül gibi kırmızı şarap içsin ister bülbülün sesini dinlesin. Kişinin neşesi artınca dalgalanır, etrafa yayılır ve gönlü coşturarak eğlence düzenlemeyi gerekli kılar:

Geh gül gibi mey nûş eder geh savt-ı bülbül gûş eder

Mevc-i safâsı cûş eder icrâ-yı zevki mültezem
(K.22/12)

Sakinin şarabı taşırarak sel suyuna çevirecek biçimde dağıtması aşğın kederini unutup sevinç dalgası içinde kalmasına neden olur:

Sâkiyâ cûş-ı şarâb olsun o rütbe ifrât

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Ki esâs-ı gamı seylâba vere mevc-i neş
(G.135/1)

Sonuç

XVIII. yüzyılın önemli Dîvân şairlerinden olan Sünbülzâde Vehbî'nin edebi kişiliği hakkında kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre şair, Arapça, Farsça ve Türkçe'ye bu dillerde şiir söyleyebilecek derecede hâkimdir. Şairin hem edebî açıdan hem de ilmî açıdan sahip olduğu kudret şairin şiirlerini besleyen kaynak olmuştur.

Sünbülzade Vehbî Dîvânı, su ve su ile ilgili unsurlar açısından dikkate değer beyitlere sahiptir. Bu çalışmada Divan'da yer alan su ve su ile ilgili unsurlar bağlamsal açıdan incelenmiş ve çeşitli tasnifler yapılarak sunulmuştur. Divan'da su ve su ile ilgili unsurların bağlamsal açıdan zengin bir kullanımı vardır. Su bağlamsal olarak incelendiğinde suyun sadece canlılara hayat veren bir madde olmadığı bunun dışında çeşitli benzetmelere konu olarak kullanıldığı görülmüştür.

Su; ölümsüzlüğü sağlayan madde olarak çok fazla kullanılmıştır. Bunun dışında gözyaşı, sevgilinin yanağındaki ter, sevgilinin dudağı, kalemdeki mürekkep, himmetler, ihsan, şarap vb. şeyler için benzetilen unsuru olarak kullanılmıştır. Sevgilinin yanağındaki gözyaşı rengiyle, sevgilinin alnına düşen saçının ve yüzünde yeni beliren ayva tüyleri ise kokusuyla gül suyuna benzetilmiştir.

Suyun unsurlarından olan deniz ve akarsu ise genellikle sularının çokluğu ile benzetme unsuru olarak karşımıza çıkar.

Bulut, minnet eden kişi için olumsuz anlam ifade edecek şekilde kullanılmıştır. Bunun yanında iyiliğin çokluğunu anlatmak için, göz için, sevgilinin zülfü ve yanağındaki ayva tüyleri için kullanımıyla teşbih ve mecazlara konu olmuştur.

Şair Divân'ında su ile ilgili unsurlardan yağmura

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

çok az değinmiştir. Yağmur Divân'da genellikle iyilik, merhamet, şeref gibi duygular için kullanılmıştır.

Dalga ve sel ise hükmedilemez coşkun yönleriyle âşğın gözyaşı için ve genellikle olumsuz benzetmeler için kullanılmıştır.

Çiy ve damla Divan'da genellikle şekillerinden dolayı ya da kıyas unsuru olarak başka unsurlarla anılmıştır. Gözyaşı

çok olduğu zamanki hali ile mübalağa sanatından da faydalanılarak sele ve denize benzetilerek kullanılmıştır. Gözyaşı gözden akma yönü ile ırmağa ve sele, akış şekli ile dalgaya benzetilerek kullanılmıştır. Ayrıca şekli ile göze; rengi ile şaraba, kanlı suya ve gül suyuna benzetilerek kullanılmıştır.

Şairin su ve ile ilgili unsurlardan hemen hemen hepsinin bağlamsal kullanımıyla ilgili dikkat çeken nokta bu kavramların iyilik, cömertlik, sevgi gibi insani değerlerle beraber kullanılmasıdır. Bu kullanımlar bize şairin hayat felsefesi açısından ve insanî değerlere verdiği önemi gösterme açısından ipucu olmuştur.

Sünbülzâde Vehbî, su ve su ile ilgili unsurların bağlamsal kullanımlarında teşbih, teşhis, intak, istiare, mübalağa, telmih, nida vb. söz sanatlarından faydalanarak bize suyun sadece hayat veren, temizliği sağlayan, doğada az veya çok miktarda bulunabilecek bir madde olmadığını göstermiştir.

KAYNAKÇA

Aydın, M. (2014). Dilbilim El Kitabı. İstanbul: Akademik Kitaplar.

Cebecioğlu, E. (2014). Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü. Ankara: Otto Yayınları.

Cengiz, H. E. (1983) Divan Şiiri Antolojisi. Ankara: Bilgi Yayınları.

Dilçin, C. (2009). Yeni Tarama Sözlüğü .Ankara: TDK Yayınları

Çavuşoğlu, M. (2001).

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Necati Bey Dîvânı'nın Tahlili. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Günay, H. M. (2009). "Su". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (XXXVII, 432). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Hüseyinova, N. (1999), "*Umumi Türk Folklorunda Ölümsüzlük Konusu*", Aktaran: İneyet, A. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, C. 3, İzmir, ss. 297-302.

İpşirli, M. (1996). "Hâcegân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (XIV, 430). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Kanar, M. (2008). Osmanlı Türkçesi Sözlüğü. İstanbul: Say yayınları.

Kâşânî, A. (2004). Tasavvuf Sözlüğü. (Çev. Ekrem Demirli). İstanbul: İz Yayıncılık. Kurnaz, C. (2009). Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü / Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı. İstanbul: H Yayınları.

Kurnaz, C. (1996). *Hayâlî Bey Dîvânı'nın Tahlili*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Ocak, A. Y. (1998). "Hidrellez". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (XVII, 313). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Özerol, N. "Bâkî' de Gözyaşı". *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, cilt:7 sayı:3,(2012), s.2.

Pala, İ. (2014). Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü. İstanbul: Kapı Yayınları

Sefercioğlu, N. (2001). *Nev' î Dîvânı'nın Tahlili*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Selçuk, Bahir (2005). "*Fuzûlî'de Gözyaşı*", Ekev Akademi Dergisi, Yıl: 9 Sayı: 25.

Tolasa, H. (2001). *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (1995) Tarama Sözlüğü [XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesi ile Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tarama Sözlüğü]. Türk Dil

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Kurumu Yayınları, Ankara. Uludağ, S. (2005). Tasavvuf Terimleri Sözlüğü. (2. bs.). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
Vardar, B. (2002). Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü. (Nüket Güz, Emel Huber, Osman Semenoğlu, Erdim Öztokat). İstanbul: Multilingual Yayınları.
Yenikale, A. (2011). Sünbül-zâde Vehbî Dîvânı, Ankara: Öncü Basımevi.

Online Sözlükler

Kubbealtı Lugati. Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2017, <http://kubbealtilugati.com/>
Sözce. Erişim Tarihi: 19 Ağustos 2017, <http://www.sozce.com/>

TDK Büyük Türkçe Sözlük. Erişim Tarihi: 19 Ocak 2017, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts

TDK Güncel Türkçe Sözlük. Erişim Tarihi: 10 Ocak 2017, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts

TDK Tarama Sözlüğü. Erişim Tarihi: 10 Ocak 2017, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_tarama&view=tarama

**SÜNBLZADE VEHBÎ'NİN LUTFİYYE'Sİ VE
ABDURRAHİM KARAKOÇ'UN ŞİİRLERİNDE
ORTAK NASİHATLER**

Öğr. Gör. Dr. Necla DAĞ

1.Giriş

18. yüzyılın tanınmış şairlerinden olan Sünbülzade Vehbî, yazdıkları ile yaşadığı dönemde olduğu kadar daha sonraki dönemlerde de birçok şairi etkiler. Sünbülzade Vehbî, eserlerinde kullandığı dil ve üslup ile şiire ilgi duyanların dikkatini çekmeyi başarır. Şair, küçük yaştan itibaren ailesinden iyi bir eğitim alır. Vehbi ile Abdurrahim Karakoç arasında birçok benzerlik vardır. Abdurrahim Karakoç da Vehbi gibi Kahramanmaraş'ta doğar ve yaşamının önemli bir kısmını burada geçirir. Şairin dedesi, Karakoçoğulları sülalesine mensup “Balcı Fakı” olarak tanınan ve aynı zamanda da şair olan Mehmed Efendi'dir. Karakoç, küçük yaştan itibaren babası ve dedesinin eğitiminden geçerek yetişir. Karakoç, babasından aldığı eğitim ile şiire olan ilgisinin arttığını şu sözlerle açıklar:

“Doğduğumdan beri şiire, özgün söze, ahenkli söyleyişe aşına bir kulağım ve kalbim vardı. Yaşayan beş erkek kardeşim var, beşi de şair oldu. Çünkü babamız şairdi. Bize Kur'an okumayı, ilk eğitimi o verdi” (Şehsuvaroğlu, 2013: 19).

Karakoç'un şiire ilgisi yalnızca Karacaoğlan, Dadaloğlu ve Seyrani'nin şiirleri sınırlı kalmaz; aynı zamanda babası ve abisinin yardımı ile Osmanlıca'yı öğrenir. Bu sayede eski cönkleri, Divan edebiyatına ait eserleri, Türk şairlerinin yanı sıra Fars edebiyatına ve Avrupalı şairlere ait şiirleri de okur. Karakoç'un bu ilgisi ve yoğun okumaları, Sünbülzade Vehbî'nin önemli

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

eserlerinden biri olan Lutfiyye'deki bazı nasihatlerin ortaklığına vesile olur. Bu çalışmada iki şairin farklı yüzyıllarda yaşamalarına rağmen ortak noktalara eleştiriler getirerek topluma nasihat yoluyla nasıl bir yön çizdikleri üzerinde durulacaktır.

Şair Vehbi, oğluna yaptığı nasihatler aracılığıyla Lutfiyye'de hemen her konuyla ilgili başlıklar seçerek hayata dair pek çok konuya dikkat çeker. Toplum kuralları, dini bilgiler, gizli ilimlere ait bilgiler, çeşitli oyunlara ve kumara yaklaşım, ahlaki gelişim, sağlık, ekonomi, siyaset vb. birçok alanı ilgilendiren konuya dikkat çekilmesi mesnevinin kendi döneminde olduğu kadar daha sonraki dönemlerde de önemli eserler arasındaki yerini almasını sağlamıştır. Abdurrahim Karakoç ise şiirleri ile olduğu kadar çeşitli söyleşi ve yazılarında görüşlerini açıklar. Şiir poetikasını yazmadığı halde şair ve şiir ile ilgili düşüncelerini açıklarken şiirin amacını da ortaya koymaya çalışır. Karakoç'a göre şiir özgür olmalıdır, o; hicvin ve sorumluluğun olmadığı, sadece batılı tarza uygun olsun diye yazılan bütün şiirlere karşıdır. Şairin şiirde olmasını savunduğu özgürlük, onun her konudaki fikrini açıkça söylemesinin önünü açar. İdeal toplumun ve bireyin nasıl olması gerektiğini bazen nasihat şeklinde bazen de ağır eleştiriler şeklinde dile getirir. İki şairin şiirlerindeki ortak noktaları şu başlıklar altında incelemek mümkündür:

1.1. Eserleri ya da Üslupları Hakkında Bilgi Verme:

Sünblzade, eseri hakkında bilgi verirken çağın gereklerinden yola çıkarak tecrübelerini yansıtan bir eser ortaya koyduğunu, başkalarının böylesine dikkat isteyen bir eser yazamayacağını, yazsa dahi çağına hitap edemeyeceğini savunur:

Anla kim bu yazılan güftârı

“Birçoğu tecrübemin izlerini taşıyan bu sözleri iyi anla”

Ekseri tecrübemün âsârı

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Gayriler böyle dekâyık yazamaz
“Başkaları böyle dikkat isteyen eser yazamaz”
Yazsa da asra muvâfık yazamaz
“Yazsa da asra uygun yazamaz” (Beyzadeoğlu, 2004: 167).
(Vehbi)

Karakoç’un da kendi üslubuna dair açıklamaları ve eserlerini okuyanlara bazı tavsiyeleri vardır. Karakoç, şiirlerinde hak ve hakikati dile getirirken eserlerinin kaynağını şöyle açıklar:

İman kaynağımdır tevhid havuzum,
İslam’ın dışında arama beni.
Muhammed’ül-Emin tek kılavuzum,
Putların peşinde arama beni.

Şiiri rahmete benzeten şair, şiirin bireysel değil toplumsal olmasından yanadır. “Şiir fertten çıksa da yine de toplumun malı olur. Her eser dar bir kalıp içindedir bir muhite seçkin bir kesime yazılmaz. Yağmur her yere yağarsa rahmet olur, bir yere yağarsa rahmet olmaz.” (Kurt, 2013: 128) sözleri ile şiirin toplumdaki her kesim için ve olması gerektiğine değinir. Şiirlerinin çoğunda bir mesaj verme kaygısı vardır. Toplumda bir diriliş bilinci oluşturmak istercesine çağının gereklerini dillendirir.

1.2. Yöneticilik Tutumları, Kurumların Yozlaşması ve Makam Sevgisi Hakkında:

Sünbülzade Vehbî, devlet kurumları, yöneticilik ve makam konularına titizlikle yaklaşır. Devlet malını yememesi için oğluna uyarıda bulunan şair, devlet malını yılan kemiğinin parçası gibi görür. Bu kemiğin çok fazla yara açacağını, dolayısıyla hazmının zor olduğunu söyler. Bu nedenle devlet malının onun kesesine girmemesi konusunda oğlunu uyarır:

Girmesün kiseñe māl-i miri “Kesene devlet malı girmesin”
Olma mes’ül-i su’āl-i miri “Devlet malından sorumlulu olma” (Alıcı, 2011: 185)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Vehbî'nin eleştirdiği bir diğer durum ise belli kurumlardaki insanların eline fırsat geçtiğinde insanlara zulmetmeleridir. Oğluna makam sahibi olursa adaletle hareket etmesi gerektiğini belirten şair, mevkî sevgisini bir kuyuya düşmeye benzetir.

Câhını çâh bilüp dünyânıñ

Öyle pek üstüne düşme anıñ

“Dünyanın mevkisini bir kuyu kabul ederek pek fazla rağbet etme” (Alıcı, 2011: 185).

Karakoç'un toplumcu gerçekçi yönünü ortaya koyan *İsyanlı Sükût*, *Tohtur Beg* ve *Hâkim Beğ*, adalet sistemindeki aksaklıklara dikkat çeken en önemli şiirleridir. Makam sevgisi konusunda Sünbülzade Vehbi ile aynı görüşte olan şair, *Gerdanlık* ismini verdiği şiir kitabında da topluma bu konu ile ilgili öğütte bulunmak ister. Öğütte bulunurken makam hırsı olanlardan ve nefis düşkünlerinden uzak durmanın en iyi yol olduğunu hatırlatır.

Dizginsiz nefis atına binenlerden geri dur

Sıkıyı gördüğünde, sinenlerden geri dur

Gönüller zirvesinde ayrılmışken makamı

Çıkar için çukura inenlerden geri dur.. (G-II.,s.15)

1.3. Edebe Uygun Giyinme Hakkında

Sünbülzade Vehbi, giyim konusunda oğluna nasihatte bulunurken onun akranlarıyla aynı giysileri giymesini tavsiye eder. Vehbî'ye göre altın ve süs kadınlara yakışır, erkeğin elbisesi süslü olmamalıdır. Ayrıca elbisenin temiz olması gerekir. İnsanların kirli elbise giymemesi gerektiğini belirtir. Kürkü ve ipek elbiseyi şan, şöhret sebebi zannetmemesi için uyarıda bulunan şair, sarıgın sefih kişilerininkine benzememesi gerektiğini ifade eder.

Zer ü ziver yakışur nisvâne

Câme-i merd gerek merdane (Vehbi)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Altın ve süs kadınlara yakışır, erkek elbisesi erkeğe yakışır şekilde olmalıdır. (Alıcı, 2011:131)

İnsanlara şiirleri ile seslenen Karakoç, kadın ve çocuklara ayrı bir yer ayırır. Anne, sevgili, kardeş ve toplumun önemli bir ferdi olan kadını yüceltmek ister. Türk toplum yapısından kaynaklanan anneyi, ailenin ana unsuru olarak görmek şairin ana prensiplerindedir. Kadının Türk, Müslüman ve annelik özelliklerine uygun bir şekilde davranması ve giyinmesi şairin en çok önemseydiği konular arasındadır. Kadının topluma aykırı davranışlarını ve giyimini eleştiren şair, *Vur Emri* isimli şiir kitabında yazdığı *Aman Ha Bacım* şiirinde giyim konusunda düşüncelerini dile getirir.

Türksün, Müslümansın; dahası var mı?
Unutma bunları aman ha bacım
Senin ak yüzünden ak olmamalı
Dağda kar, külekte ayrıan ha bacım.

Şöhret, gösteriş ve nefsi için giyimini değiştiren kadının modaya kapılarak açılmasının uygun olmadığını hatırlatır. Dış görünüşün insanın iç dünyasının bir göstergesi olduğunu belirten Karakoç, Türk kızına, anne olmanın gerektirdiği şekilde giyinmesini tavsiye eder.

Hayır, inanma kızım! Bunlar hep istihzadır.
Namus, insanlar için en mukaddes meyvadır.
Gençlikte hissiyatın belki seni aldatır.
Dışının görünüşü içinin aynasıdır;
Haddinden çok açılmak soysuzun modasıdır.
Türk oğluna anne ol, iftihar et onunla;
Elin soysuz züppesi bağdaşamaz seninle;
Bu yurdun kızı ise, şu sözü iyi dinle;
Dışının görünüşü içinin aynasıdır;
Yapacağın düşüklük, bize yüz karasıdır! (V.E., s.

170-172)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

1.4. Evlenme

Lutfiye'de, evlenme konusu ile ilgili birçok nasihat veren şair, evliliğin iyice araştırılması gereken bir iş olduğunu belirtir. Arzuların ve muhabbetin çeşitlilik göstermesi nedeniyle çok dikkat gerektirdiğini açıklayan Vehbi, tatlı dilli olan kişiyle nikâhlanmanın daha doğru olduğunu söyler. Oğlunun hür bir kadın almasını isteyen şair için namuslu, dindar, genç ve bakire kadın en ideal eştir. Şair dul kadınla evlenmeyi uygun bulmaz.

İtmeyüp cāriyeye haşr-ı emel
İlle de cariyeye gönül bağlama,
Kişi-zāde alabilseñ ne güzel hür kadın alabilsen ne güzel olur. (Alıcı, 2011: 231)

Bikr ararken pederin ma'nāda
Dul kadın her yönüyle güzel olsa da
Seyyib alma koca şā'ir-zāde
Sen yeni yetişmiş, kızıoğlan kız al. (Beyzadeoğlu 2004: 148).

Karakoç ise Türk kızına seslenerek evliliğin kutsallığını ortaya koymaya çalışır. Kadının, Türk oğluna anne olup güzel bir nesil yetiştirmesini tavsiye eder. Yanlış evliliğin ya da yanlış bir davranışın sadece kadına değil; bütün bir topluma mal edileceğini hatırlatır.

Bir kocan olmalı, bir evin senin;
Artsın, eksilmesin şerefin senin;
Barışta annelik görevin senin,
Savaşta silaha davran ha bacım. (V.E., s.11)

1.5. İbadette Riya

Sünblzāde Vehbi'nin Lütfiye'sinde nasihat ettiği bir başka konu dinî değerlerdir. Ayrıca şair, oğlunun sünnet yolundan ayrılmamasını isterken onun ibadetlerinde samimi olmasını ister. Hasır üstünde yatsa dahi dindarlık taslayarak riyakârlık etmemesi gerektiğini hatırlatır. Halkın yaşamını kâbusa çeviren ikiyüzlü zahitler gibi davranmaktan kesinlikle kaçınmasını söyler.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Din-fürüş olma şakın şatma riyâ
Hasır üstünde yatsan bile
Büriyâ üzre alursañ farzâ
Sakin dindarlık taslayıp riyakârlık yapma

Lik bir zâhid-i sâlûs olma
Sakin ikiyüzlü bir zahit olup bir kâbus gibi halka sıkıntı
verme.
Halka sıklet ile kâbûs olma

Karakoç'un şiirlerinde eleştirdiği unsurlardan biri de ibadette riyadır. Gösteriş için yapılan ibadeti, yardımını, bir riyakârlık olarak değerlendirir. Gittikçe artan bu riyakârlıkları hastalıktan daha tehlikeli bir kambur olarak değerlendirir. "Fiziki manada bir kamburlaşmadan söz etmiyorum. İlahi takdirin neticesi bedenimizde husule gelen kamburluk elbette ayıp değil. Ayıp olan riyanın, dalkavukluğun, şahsiyetsizliğin sırtımıza sardığı kamburluktur" (Karakoç, 1997: 12) İnsanı alçaltan, yapmacık hareketlere iten riya bazen de şirke kadar insanı götüren bir hastalıktır. Karakoç, riya ve gösterişe alışan insanların çeşitli davranışlarını şiirleştirerek yerer. "Bir doğrunun imanı bin eğriyi düzeltir" parolası ile yola çıkan Karakoç, bu insanları düzeltmek için bir çare bulamayınca durumu Hz. Muhammed'e şikâyet eder.

Paylaştık zahmet çekmeden İslâmlık mirasını
İbadet etmeyiz Hakk'a almadan kirasını
Esiriz nefsin elinde, bilen yok çaresini
Namaz, oruç, hac ve kurban hep riyadır, hep riya
Bir acayıp ümmet olduk ey Resûl-ü Kibriya.

Karakoç, insanların davranışlarını kılavuz olarak gördüğü Hz. Muhammed'e şikâyetlerini bir bir sıralar. Karakoç'a göre emredilen hiçbir ibadetin hakkıyla yerine getirilmediği hepsinin karşılık beklenerek yapıldığı ortadadır. Gösteriş ve riya insanların kanına o derece işlemiştir ki selamı dahi gösteriş içindir. "Bir acayıp

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

ümme olduğ” diyerek özeleştiri yapmayı ihmal etmeyen Karakoç ibadetin samimiyetle yapılmasını tembihler.

1.6. Yardımseverlik, Merhamet, Acıma Duygusu

Her iki şair değerler eğitimini kazandırmak istediği gençlere merhamet, yardımseverlik, şefkat duygusu kazandırmak için nasihat eder. Lütfiye-i Vehbi’de şair, oğlunun “çocuklara, ihtiyaç sahiplerine, zor durumda olanlara; merhamet ve şefkatle yaklaşmasını ve yaptığı iyiliği başlarına kakmamasını ister” (Kamalak, 2016: 458). Sünbülzade Vehbi yumuşak huylu insafılı ve olmayı dinin yarı kabul eder.

Çünkü inşâf imiş nişfü’ddin
Munşif ü mu‘tedil ol ĥayra ĥarın

“Hayra yakın olmak için insafılı ve yumuşak huylu ol. Çünkü insaf dinin yarısıymış.”

Karakoç ise çocuklara hakikati sarmalayan zaafardan uzak durmalarını tembihlerken, ilim ocağında çırak olmayı tavsiye eder. O, zalimlerin boynunda kravat olmaktansa garibin üstündeki kefen olmayı yeğler. Kimsesizlerin yanında merhametli bir birey olmayı kimsesiz bir gelinin yüzündeki duvağa benzetir.

Ben zaafarı da sevmem ey can...
Hakikatleri sarıp sarmalayan
Zaafardan ırak ol...
Geri dur, geri dur ey can
Nefret sarayındaki sultanlıktan,
İlim ocağında çırak ol...
Sana tavsiyemdir ey can;
Zalimlerin boynunda süslü kravat olacağına
Var bir garip ölüñün üstünde Kefen ol...
Kimsesiz gelinlerin yüzünde Duvak ol...(YR, 2015:

73)

Sonuç

İnsanı yetiştirmenin ve idealleştirmenin yollarından en önemlisi ahlaki değerlerin benimsetilmesidir. Bu ahlaki

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

değerler benimsetildikçe toplum yapısı da mükemmelleşmeye başlar. Sünbülzade Vehbi ve Abdurrahim Karakoç, nasihatlerinde adalet, dürüstlük, sabır, yardımseverlik, acıma, cömertlik, gibi ahlaki değerleri kazandırmak isterler. Bu şairler, eserleri aracılığıyla gençlere bazı tavsiyelerde bulunurlar. Çocuklara ya da gençlere verilen nasihatlerde bazı ortak değerler öne çıkmaktadır. Bu nasihatlerin başında kötülükten sakınma, iyiliği onaylama, toplumu en ideal hale getirecek davranışlar gelmektedir. Ayrıca günlük yaşam, dini hayat, çalışma hayatı gibi alanlarda dikkat edilecek hususlar üzerinde özellikle durulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alıcı, G. (2011). *Sünbülzâde Vehbî Lutfiyye-İ Vehbî Çeviri Yazı-Günümüz Türkçesi Tıpkıbasım*. Kahramanmaraş: Öncü Basımevi.
- Beyzadeoğlu, S. A.(2004). *Sünbülzâde Vehbî Lutfiyye*. İstanbul: Bedir Yayınevi.
- Kamalak, C. (2016). “Lutfiyye-i Vehbi’de Aktarılan Değerler”. *International Journal of Language Academy*. Volume 4/4 Winter, ss. 447/464.
- Karakoç, A.(1975) *Vur Emri*. Ankara: Töre-Devlet Yayınları.
- Karakoç, A. (1997). *Çobandan Mektuplar*, Ankara : Ocak Yayınları.
- Karakoç, A. (2005) *Gerdanlık I*. Ankara: Alperen Yayınları.
- Karakoç, A. (2005) *Gerdanlık II*. Ankara: Alperen Yayınları.
- Karakoç, A. (2015). *Yasaklı Rüyalar*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Kurt, İ. (2013). *Dünyayı Dünyada Boşayan Şair Abdurrahim Karakoç*. İstanbul: AnonimYayınları.
- Şehsuvaroğlu, L. (2013). *Şairin Haberci Olarak Portresi*. Ankara: Genç Arkadaş Yayınları.

SÜNBUŁZÂDE VEHBÎ KİTABI

BÖLÜM 25

BİR BABA OLARAK SÜNBUŁZADE VEHBÎ EFENDİ Ferhat MUSLUKCU*

Sünbülzâde Vehbî Efendi

Hayatı⁵⁴

Asıl adı Mehmet olup Vehbî mahlasıyla şiirler yazan Sünbülzâde Maraş'ta 1719 yılından önce dünyaya gelmiştir. Dedesi devrin ulemasından Maraş müftüsü Mehmet Efendi, babası ise ulema ve şuaradan Râşid Efendi'dir. Vehbî, Maraş'ta Sünbülzâdeler diye bilinen köklü bir aileye mensuptur. İlk eğimini memleketinde tamamladıktan sonra tahsiline devam etmek için İstanbul'a gelmiştir.

Eski Zağra kadısıyken kethüdalığını yapmış olan Sürûrî, Vehbî'nin Yaş ve Bükreş'te 17 yıl kadılık yaptığını; Eflak, Boğdan ve Siroz'da bulunduğunu bildirir. Şiirlerinden kadılık mesleğinden evvel müderrislik yapıp Muntehâ⁵⁵ derslerini okuttuğu bilgisine ulaşıyoruz.

*Araştırma Görevlisi, Marmara Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. @posta: ferhat.muslukcu@marmara.edu.tr

⁵⁴ Bu bölüm ağırlıklı olarak şu üç kaynaktan istifade ile yazılmıştır. Sünbülzâde Vehbî, *Dîvân*, [Hazırlayan Ahmet Yenikale], Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2011; Ömer Faruk Akün, "Sünbül-zâde Vehbî", İA, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970, C. 11, s.238-242, 1.baskı.; Sünbülzâde Vehbî, *Lütfiyye*; [Hazırlayan: Süreyya A. Beyzadeoğlu], MEB Yayınları, İstanbul, 2004.

⁵⁵ Muhyiddin İbnü'l-Arabi'nin Fususü'l-hikem'inin Müeyyed Cendî şerhine, Yazıcıoğlu Mehmed'in Muntehâ adıyla yine Arapça olarak yazdığı şerhin Ahmed Bican tarafından yapılan Türkçe tercümesidir. (Eser için Bakınız: Yazıcıoğlu Ahmed Bîcan, *Kitâbü'l-Muntehâ ale'l-Fusûs*; [hazırlayan Ayşe Beyazıt], İnsan Yayınları, İstanbul 2011.)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

İstanbul'da iken Galatalı Tıflî Efendiye intisap etmiştir.⁵⁶ İnşa kabiliyetine binaen III. Mustafa devrinde yedi sene hâceganlık⁵⁷ yapmıştır (1768). Bu süre zarfında saray çevresinde itibar kazanmış ve Bağdat Valisi Ömer Paşa ile İran hükümdarı Zend Kerim Han arasındaki anlaşmazlığı tetkik için İran'a elçi olarak gönderilmiştir (1775). Fakat meselenin sonunda Ömer Paşa'nın şikâyeti üzerine I. Abdulhamid'in, hakkında çıkardığı idam fermanı sebebiyle bir posta tatarı kılığında gizlice İstanbul'a dönmüş ve dostlarının yardımı ile Üsküdar'da saklanmak zorunda kalmıştır. Daha sonra affedilmesine rağmen göreve iade edilmez. Sefalet yılları Sadrazam Halil Hâmid Paşa zamanına kadar devam eder (1777-1782). Paşa'ya yazdığı kaside ile yıldızı tekrar parlar. Daha sonra III. Selime divan takdim edip sultanın iltifatını kazanacaktır (1791). III. Selim birçok armağanla beraber kendi şahsî elbiselerinden bir bohçayı Vehbî'ye yollayarak onu taltif eder. Sultânü's-Şu'arâ unvanını alması, Manisa ile Siroz kadılığı bu döneme denk gelir.

Devrinde Sürûrî ile hicivleşmeleri ilgiyle takip edilen Vehbî son demlerinde Nıkris hastalığından mustariptir. Ölümü üzerine Sürûrî şu tarihi düşer.⁵⁸

“Cennet olsun rûhuna Vehbî Efendi'nin mekân” 14 Rebiyülevvel 1224 (1809)

Bir Sünblzâde Vehbî Portresi

Lütfiyye incelememizde Vehbî'nin en çok bahsettiği konunun ilim bahsi olduğunu gördük. *Dervişin fikri neyse*

⁵⁶ Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmanî (Yayına Hazırlayan Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran Seyit Ali Kahraman), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996. c.4 s. 618.

⁵⁷ Osmanlı bürokrasisinde önemli kalem âmirleri için kullanılan bir tabir. Bu tabir Beyzâde oğlu neşrinde diliçi çeviri olarak hocalar şeklinde çevrilmiştir. Şu durumda Vehbî'nin Lütfullah'ın hoca olmasını istemediği anlamı çıkar. Biz bu çeviriye katılmıyoruz. Doğru çevirinin memur olmasını istemediği şeklinde olması gerektiği kanaatindeyiz.

⁵⁸ Sünblzâde Vehbî, *Lütfiyye-i Vehbî*, [Çeviri Yazı-Günümüz Türkçesi-Tıpkıbasım], Haz. Gülcan Tanıdır Alıcı, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2011.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

zikri de odur, atalar sözünün muktezasınca her şeyden önce Vehbî'nin ilme kıymet veren âlim bir şahsiyet olduğunu söyleyebiliriz. Aldığı önemli devlet görevleri ve yazdığı eserlere bakarak gerçekten Vehbî'nin en kıymet verdiği nesnenin ilim olduğunu görüyoruz. Bu konuda Vehbî Efendi'nin tavrı konusunda bize fikir veren notalardan biri ilim ile amelin birbirinden ayrılamayacağını söylemesidir.

dahî ol ilm-i şerîf-i nâfi'

bî 'amel olmaya mahv ü zâyi'(b.75)

[... (ey benim güzel oğlum) o faydalı ve şerefli olan ilim amelsiz olup boş gitmesin.]

'Amel ü ilm ikisi vâhiddür

Sûret-i 'aksi ana şâhiddür (b.76)

[Amel ile ilim tek şeydir, (amelin) uygulanış tarzı bu durumun şahididir.]

Böyle diyen bir kimsenin kendi yapmadığı ameli bir başkasına tavsiye etmesinin uygun olmadığı düşüncesinden yola çıkarak oğluna tavsiye ettiği davranışların Vehbi Efendi'de var olması beklenebilir. Bu durum ya Vehbî'nin idealinde böyledir, ya da oğlundan talep ettiği davranışlar kendi yaşayışında da mevcuttur.

Vehbî'nin Lütfullah'a ilk tavsiyesi ilim için gayret sarf etmesi yönündedir. Çünkü ilim, sahibine şeref kazandırır. Yükselmek, terfi etmek ilimle olur. Kıymetli olan şey, akçe getiren meslek ulema mesleğidir. İlim bir insanın hem dünyasını hem ahiretini kurtarır.

Ailesinden gelen kültürle Vehbî'nin ilim için gayret eden, çalışkan, yetenekli bir kimse olduğunu söyleyebiliriz. Anlaşılan o ki dedesi ve babasından aldığı terbiye de bu şekildedir.

İlm ü irfân sebab-i rif'atdır

'Âlim olmak ne büyük devletdür

[Yükselmenin sebebi ilim ve irfandır, âlim olmak büyük bir devlettir.]

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Emek Netice Endeksi

Lütfullah'a verdiği tavsiyelerin mahiyetinden yaptığımız çıkarıma göre Vehbî büyük ölçüde sonuç odaklı düşünmektedir. Emek/netice endeksi düşük olan işler uğraşılmaya değmeyen işlerdir. Oğluna düşük gelirli işleri tavsiye etmez, fayda getirmeyen uğraşlardan uzak durmasını salık verir. Asıl hedefe ulaşması için destek olmadığı gibi köstek, olan vakit alıcı diğer bütün uğraşlar uzak durulması gereken şeylerdir.

Oğluna verdiği tavsiyelere bakılacak olursa Vehbî dindar bir adamdır. Ama din konusunda taassup sahibi değildir. Dinin gönle dokunan kısımlarını atlamadan, güzelliklerini ön plana çıkartarak inancını yaşamaya çalışır. Sürûrî ve Ömer Paşa'nın Vehbî hakkındaki suçlayıcı iddiaları⁵⁹ dikkate alınırsa Vehbî'nin, gençliğinde hatalara düştüğünü, fakat bunları da bir tecrübeye dönüştürüp zihnindeki ideal insan profiline katkı için kullandığını görürüz. Bu ideal insan tipi *Lütfiyye*'de karşımıza çıkar. Bu tip, hayatın her alanında aşırılıklardan uzak, devletiyle barışık, ilme gayret eden, ilim yolunda metoda önem veren, toplumda statü sahibi, maişet derdi olmayan, güler yüzlü, tatlı dilli, iyi huylu, kötülük etmek isteyenlere karşı tedbirli, zamanın kötülüklerinden haberdar, hurafelere itibar etmeyen, sonuç odaklı, realist, faydacı, koruyucu, gelenekçi, hanımlarından yüzü gülmemiş fakat evlatlarıyla huzur bulan, halinden memnun, kendini gerçekleştirmiş bir insan profiliyle bizi karşılar.

İşten artmaz dışten artar sözünün hakikati fukarayı doyurmaktır

Vehbî cömertliğe ve misafir ağırlamaya önem verir. Bir beytinde işten artmaz dışten artar sözünün hakikati fukarayı doyurmaktır der. Misafire yemeğin en güzelini sunar, insanlarla kaliteli vakit geçirmeyi sever.

⁵⁹ Bakınız Beyzadeoğlu a.g.e. s.16 ve s. 20.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Oğul Lütfullah Efendi Hakkında

Sünblzâde Vehbî Efendi'nin Sicill-i Osmânî'de ismi geçen Hayrullah ve Lütfullah isminde iki oğlu bulunmaktadır. Hayrullah Efendi'nin kadı olduğu, fakat mali durumun iyi olmadığından bahsedilmekte, şair olup kaside caizesiyle geçimini temin ettiği ve Zilkade 1267 (Ağustos 1853)'de vefat ettiği yazmaktadır.⁶⁰

Lütfullah hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmamakla birlikte var olan bilgiler kısmen birbiriyle çelişmektedir. *Sicilli Osmânî'den* öğrendiğimiz kadarıyla Lütfullah müderris olup, 1795-96 yılında 26 yaşında vefat etmiştir. Bu bilgiye göre doğum tarihi 1770 olarak çıkar.

Bezzâdeoğlu'na göre Babası Vehbî Efendi *Lütfiyye* isimli eserini 1205 (1791) yılında Lütfullah 24. üncü yaş gününde yazmıştır.⁶¹ Şu durumda Lütfiyye, Lütfullah 21 yaşındayken yazılmış olmalıdır. Esasında Sicill-i Osmânî'deki kayıtlarla, Bezzâdeoğlu'nun kaydı arasında 2-3 yıllık bir fark söz konusudur.

Lütfullah'ın mesleği konusunda Sicill-i Osmânî'de müderris olduğu yazılıdır.⁶² Fakat Bezzâdeoğlu'nun neşrettiği *Lütfiyye'nin Der Hubb-i Câh* başlığı altında yazılan beyitlerden Lütfullah'ın da kardeşi Hayrullah gibi kadı olduğunu anlıyoruz.

*“Hak seni eyledi çünkim kâzı
Sen de ol hükm-i kazâya râzı” (b.769)*

Buradan Lütfullah'ın bir süre müderrislik yaptıktan sonra kadılık makamına terfi ettiği anlaşılmaktadır.

Lütfullah hakkındaki diğer bilgileri *Lütfiyyede Der-Hitâb-ı Ferzend-i Hîş* başlığı altında buluyoruz. Buna göre Lütfullah her şeyden haberdar, iyi huyu, güzel davranışlı, ailesinin rızasını ve takdirini kazanan bir gençtir.

⁶⁰ Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmanî (Yayına Hazırlayan Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran Seyit Ali Kahraman), Tarih Vakfı Yurt Yayınları 30, İstanbul 1996. c.2 s. 664.

⁶¹ Sünblzâde Vehbî, *Lütfiyye*; Hazırlayan: Süreyya A. Bezzâdeoğlu, MEB Yayınları, İstanbul, 2004. s. 164.

⁶² Mehmed Süreyyâ, a.g.e., c.3, s.904.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Soyundaki asalet cevheri kişiliğinde belli olmaktadır. Babasının ümidi ve sevinci olan Lütfullah'ın aslında nasihate ihtiyacı da yoktur fakat Vehbî Efendi samimi duygularını oğluna ikram etmek istemekte, ona bir yadigar bırakmayı arzu etmektedir.

Ba'dezâ ey veled-i âgâhum

Cigerüm pâresi Lutfullâhum b.16

Râzıyum şîme vü etvârundan

Hüsn-i ahlâk ile reftârundan b.25

Ced-be-ced mâye-i neslün tâhir

Asl-ı zâtunda necâbet zâhir b.27

Gerçi yokdur sana hâcet pende

Lîk var şevk-i tabî'at bende b.28

Lütfullah eğitiminin bir kısmını bizzat babasından almıştır. Vehbî Efendi, oğluna *İhyâ-yı ulûmu'd-dîn*'i bizzat okutmuştur. Bunun yanında Lütfullah'ın *Kâfiye* isimli Arapça nahiv kitabını okuduğunu da bilmekteyiz.(b.335)

Yazdı ihyâ-yı 'ulûmunda imâm

Sana keşf itmiş idüm anı tamâm (b.214)

[İmam Gazâlî'nin *İhyâ-yı Ulûmu'd-dîn*'inde yazarları sana bütünüyle açıklamışım.]

Özetle Lütfullah kendisinden memnun olunan, çevresine karşı ilgili, anne ve babasına saygılı, işi gücü yerinde, gelecek için kendisinden ümit beslenen, sınıfının birincisi, çok başarılı bir evlat profili çizmektedir.

Lütfiyye'nin Tasnif ve Tavsifi

Lütfiyye Klasik Türk Edebiyatı geleneğine uygun olarak besmele-hamdele-salve mahiyetinde bir bölümle başlar. Bu bölümü *der-hitâb-ı ferzend-i hîş* (kendi oğluna hitap, sebab-i telif) bölümü takip eder. Eserin sonunda ise hâtime ile yazılış tarihini bildiren başlıklar bulunur. Bu dört bölüm dışında eser 91 konu başlığı altında işlenmektedir. Eserin gövdesini oluşturan bu kısımdaki beyitleri en basit haliyle dört grupta tasnif edebiliriz.

1. İlim ve zihnî terbiye
2. Din eğitimi

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

3. Ahlak eğitimi
4. Sosyal İlişkiler

Lütfiyye'de ilk ve en geniş bahis ilim bahsidir. Bu bahiste ilmin fazileti, ilim konusunun öncelenme sebebi, faydalı ve faydasız ilimler hakkında Vehbî Efendi'nin mülâhazaları yer alır. İlim bahsi eserin %27'sini oluşturur (327 beyit). Bu bölümde 17 tanesi sakındırma, 11 tanesi tavsiye etmek şeklinde 28 ilim dalı ve meşgaleden bahsedilmektedir. Tefsir, Hadis, Usûl, Fıkıh, Tıp, Mantık, Kırtasiyye, Tasavvuf, Mûsikî, Ferâset (Kıyafet İlmi), Edebiyat, Tarih, Siyer, Şiir, İnşâ, Muammâ İlmi, Hüsni Hat ve İmlâ öğrenilmesi tavsiye edilen, gerekli görülen ilimlerdenidir. Vehbî bu bölümü 145 beyitte işler. Felsefe, İlm-i Hendese (Geometri), İlm-i Nücûm, Remil, Cifir, Tâbir İlmi, Vefk (Gizli İlimler), Sihir ve Muskacılık, Cincilik, Kimya, Simya, Definecilik, Tılsımât ve Himyâ, İhfâ İlmi, İlm-i Mûsikî⁶³, Satranç ve Tavla ise sakındırılan, uğraşılması gereksiz görülen uğraşlardır. Lütfullah bu ilimlerden çeşitli gerekçelerle sakındırılmıştır. Burada bizi ilgilendiren kısım daha çok bu ilim ve uğraşların tavsiye edilme ve sakındırılma sebepleridir. Bu sebepler bize Vehbî'nin nasıl bir baba olduğuna dair ipuçları vermektedir.

Lütfiyye'de başlıklar arasında üst başlık alt başlık gibi bir ayırım olmamasına rağmen ilim bahsinden sonraki bahisler de kendi arasında gruplandırılabilir bir nitelik arz eder. Örneğin söz adabından bahseden “Der-âdâb-ı sühân” bahsini “Der-men’-i kizb” (yalanın yasaklanması) ve “Der-men’-i ıstılâhât-perdâzî” (tuhaf ve anlaşılmaz konuşmanın yasaklanması), Der-men’-i istihzâ vü nemîme (alay ve dedikoduculuğun yasaklanması), Der-men’-i havâdis (siyaset sohbetinin ve gereksiz konuşmanın yasaklanması) başlıkları takip eder. Fakat burada kesin bir ayırımdan söz edemeyiz.

⁶³ Vehbî Efendi mûsikî ilmini öğrenmeyi teşvîk etse de icrâsından oğlunu sakındırıyor. Bu sebeple tabloda iki kere yazıldı.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Baba Şahsiyeti Bağlamında “Kendi Oğluna Hitap” bölümünün incelenmesi

Lütfiyye, Sünbülzâde Vehbî Efendi'nin oğlu Lütfullah'a ithafen yazdığı nasihat-nâme türünden bir mesnevîdir. Aruzun *feilâtün feilâtün feilün* vezniyle yazılmıştır. Eserin son başlığı olan tarih bölümündeki iki beyitten anlaşıldığı üzere Vehbî Efendi, eseri 1205 (1791) yılında tamamlamıştır. İhtiyarlık çağında olan Vehbî'nin, bu eseri hasta halinde bir hafta gibi kısa bir sürede tamamladığını biliyoruz.⁶⁴ Eser üzerine daha önce çalışma yapmış olan Süreyya Ali Beyzâdeoğlu, eserin beyit sayısı ve zamanlamasıyla alakalı çıkarımlarda bulunarak eserin Lütfullah 24 yaşındayken bir doğum günü hediyesi olarak yazıldığını söylüyor.⁶⁵ Vehbî Efendi'nin hastalıktan mustarip olduğu halde, sınırlı bir zamanda çok kıymet verdiği ve “ömrümün varı” dediği oğlu için fedakarlık yapmasını konumuz bağlamında önemli bir dikkat olarak kaydediyoruz.

Beyzâdeoğlu'nun çalışmasına göre *Lütfiyye*'de 1181 beyit bulunmaktadır. Araştırmacı emin olmamakla birlikte eserin beyit sayısının Lütfullah'ın doğum tarihine işaret edebileceğini söylemektedir. Şu durumda h.1181 tarihi m.1767'ye karşılık gelmektedir. Fakat Lütfullah Efendi için Sicill-i Osmânî'den çıkardığımız doğum tarihi 1770 yılıdır; (“...1210'da (1795/96) 26 yaşında vefat etti”) İki kaynaktan çıkartılan farklı doğum tarihleri arasında 2-3 yıllık bir sapma görülmektedir. Sicilli Osmânî'deki kaydın doğru olma ihtimaline karşı meseleyi biraz daha irdelemeye çalıştık. *Lütfiyye* üzerindeki diğer çalışmalarını incelerken Gülcan Tanıdır Alıcı'nın, *Lütfiyye-i Vehbî*⁶⁶ isimli neşrinde 1184 beyit bulunduğunu gördük. Araştırmacı eserinde beyit sayısına dair bir dikkatten

⁶⁴ “Bâ-husus olmuş idüm pek haste...” b.1153.

⁶⁵ Sünbülzâde Vehbî, a.g.e., s. 25.

⁶⁶ Sünbülzâde Vehbî, *Lütfiyye-i Vehbî*, [Çeviri Yazı-Günümüz Türkçesi-Tıpkıbasım], Haz. Gülcan Tanıdır Alıcı, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2011.

SÜNBUŁZÂDE VEHBÎ KİTABI

bahsetmez. Fakat çalışmasındaki beyit sayısı Beyzâdeoğlu neşrinden 3 beyit fazla olarak 1184'tür. Bu sayı Silcill-i Osmânî'deki Lütfullah Efendi maddesindeki tarihle paralellik arz eder. Yani Alıcı neşrinin beyit sayısı ve Mehmet Süreyyâ'nın kaydına göre Lütfullah'ın doğumu 1770 tarihine isabet eder. Beyzâdeoğlu neşrindeki kayda göre Lütfullah 1767'de dünyaya gelmiştir. İki eser arasında 3 beyitlik, diğer bir ifadeyle üç yıllık bir fark mevcuttur.

Sonuç olarak her iki tarihi de destekleyen iki farklı neşrin yayınlanmış olmasına bakarak şunu kesin olarak söyleyebiliriz ki Sünbülzâde Vehbî Efendi, oğlunun doğum yılına dair ince bir dikkat içerisinde. III. Selim döneminde İstanbul çeşmelerini süsleyen tarihleriyle de meşhur olan şairin⁶⁷, Eserinin beyit sayısını oğlu Lütfullah'ın doğum yılına denk gelecek şekilde tertip ettiğini görüyoruz. Vehbî Efendi hediyesini, ithaf etme yönüyle, oğluna has kılmaktadır. Eserinde böyle bir detaydan bahsetmemiş olmasını oğluna sonradan fark edilecek hoş bir sürpriz hazırladığı şeklinde yorumluyoruz.

Vehbî Efendi eserine 15 beyitlik alışıldık bir besmele-hamdele-salvele metniyle başlıyor. Bundan sonraki bölüm oğlu Lütfullah'a hitab ettiği önemli bir bölümdür. 24 beyitten oluşan bu bölüm, Vehbî Efendi'nin oğluna verdiği kıymeti ve şefkati göstermesi açısından, konumuz gereği, son derece mühimdir. Şimdi bu bölümü çeşitli başlıklar altında inceleyeceğiz.

Vehbî'nin oğluna yaklaşım tarzı

Vehbî'nin Lütfullah'a hitab ettiği bölüm olan *Der Hitâb-ı Ferzend-i Hîş* bölümü şu beyitle başlamaktadır.

Ba'dezâ ey veled-i âgâhum

Cigerüm pâresi Lutfullâhum (b.16)

[Bundan sonra (şimdi), ey her şeyden haberdar olan oğlum, ciğerimin parçası Lütfullah'ım!]

⁶⁷ Ömer Faruk Akün, "Sünbül-zâde Vehbî", İA, C.XI, s.240. (238-242)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Vehbî Efendi, daha ilk beyitte oğlu Lutfullah'a yaklaşım tarzı ile bilinçli bir baba figürü ortaya koyar. Daha ilk beyitte oğlunun üstün yönlerini vurgulayarak başlaması dikkat çekicidir. Gerek hitap bölümünde gerekse diğer bölümlerde Lutfullah'la ilgili en ufak olumsuzluk ya da eksiklik bildiren bir ibare bulunmamaktadır. Vehbî Efendi'nin oğluna karşı gelişmiş pozitif bir iletişim üslubu kullandığını görüyoruz. Bu metoda göre kişinin eksik yönleri değil üstün yönleri vurgulanmaktadır. *Lütfiyye*'nin bundan sonraki kısımları sahip olunan değerlerin iyi yönde kullanılmasını teşvik şeklinde devam edecektir.⁶⁸

Vehbî'nin Oğluna Verdiği Değer

Eserin birçok yerinde Vehbî, oğluna karşı gönle dokunan, şevk veren, heyecan uyandıran hitaplarda bulunmaktadır. Ellili yaşlarında kendisine nasip olan Lutfullah'a sadece kendisi adına değil tüm Sünbülzâde ailesi adına değer yükler.

Vey gülistân-ı edebde gül-i ter

Sünbülîstânımızda sünbül-i ter (b.17)

[Ey ebedin gül bahçesindeki taze gül, 'sümbül bahçemize' taze sümbül.]

Lütfiyye'de "sünbülîstân" tabiri Sünbülzâde ailesini ifade etmek için kullanılmıştır. Bu bahçede her fert bir sümbüldür. Lutfullah da bu ailenin yeni yetişmiş taze sümbüldür. Bir baba olarak oğluna aile ve soy bilincini aşulamakta, ismimize yakışır bir er olmanı arzu ediyorum demektedir.

⁶⁸ Bu doğrultuda bir bilgi Abdullah Aydın'ın "Nâbî ve Vehbî'nin Nasihat Ederken Çocuklara Yaklaşım Tarzları" isimli makalesinde de işlenmiştir. Lütfiyye yazıldığında Lutfullah'ın çocuk değil, mesleğini eline almış 24 yaşlarında genç bir yetişkin olduğunu belirtelim. Bu sebeple en azından makalenin başlığının gözden geçirilmesi gerektiğini düşünüyoruz. İlgili makale için bkz: Abdullah Aydın, "Nâbî ve Vehbî'nin Nasihat Ederken Çocuklara Yaklaşım Tarzları", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD)*, Cilt 3, Sayı 5, Mart 2016, ss. 1-11.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Bâg-ı İrfânda sünbül olagör

Sen ol gülşende gül olagör (b.1147)

[İrfan bağında sümbül ol, o gülşende açıl gül ol.]

Diyeler işte bu sünbülzâde

Tâze güldür çemen-i ecdâde (b.1148)

[İşte bu Sünbülzâde'dir, ecdat çimeninde bitmiş taze güldür diyeler.]

Dilerüm Hakkdan eyâ necl-i necîb

Bağumuzda olasın sünbül-i tîb (b.1149)

[Ey temiz soylu çocuk, Allah'tan dilerim ki bağımızda hoş kokulu sümbül olasın.]

Vehbî bir baba olarak oğlunu çok sevmekte, ona güvenmektedir. İfadelerden anlaşıldığı üzere oğlundan ümidi oldukça fazladır.

Ya'ni ey nûr-i dü-çeşm-i emelüm

Dürc-i dilde güher-i bî-bedelüm (b.40)

[Yani ey ümidimin, iki gözümün nuru, gönül hazinesinde eşi benzeri olmayan mücevherim.]

Vehbî, çocukluğunda Lütfullah ile ne derece ilgilenmiş olabilir?

Osmanlı Devleti'nde kuzât sınıfına dahil ilmiye üyeleri devletin son asrına kadar eğitim ve tecrübe bakımından seçkin bir zümre sayılmışlardır.⁶⁹ Lütfullah'ın genç yaşına rağmen kadılık rütbesini edinmesi onun eğitim öğrenim hayatında çalışkan, başarılı öğrencilerin arasında yer aldığını göstermektedir. Konuyla alakalı olarak, Zig Zagler'in başarılı çocuk ve baba ilişkisiyle ilgili bir tespiti şu şekildedir: “Okul başarısı yüksek çocukları incelediğimizde; çocuğa sarılan, öpen, onunla küçüklüğünde ilgilenen babayı buluruz.”⁷⁰ 50 yaşını geçerken kendisine ihsan edilen bu çocuk Vehbî'nin hâlini değiştirmiştir. Lütfullah Babasının ömrüne güneş gibi doğmuştur:

⁶⁹ İlber Ortaylı, “Kadı (Osmanlı Devletinde Kadı)”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, C.24, s.69-73.

⁷⁰ Ahmet Maraşla, *Bu Çağda Çocuk Yetiştirmek*, Timaş Yayınları, İstanbul, Ekim 2012, 19. Baskı, s. 74.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

*Oldun ey mâhasal-i ‘ömr-i ‘azîz
Pîrlıkde bana hâlet-engîz (b.22)*

[Benim aziz evlâdım yaşlılıkta bana neşe kaynağı oldun.]

*Mîhr-veş eyleyüp işrâk u zuhûr
Dil-i tarikümi kıldun pür-nûr (b.23)*

[Güneş gibi etrafı ışıklandırarak karanlık gönlümü nurla doldurdun.]

Lütfullah’ın çocukluğu zamanında Vehbî Efendi ellili yaşlarını idrak etmektedir. İfadelerinden anlaşıldığı üzere Lütfullah, babasının ömrüne neşe katmış, ona yeni bir heyecan getirmiştir. Üslûb ve manadan anladığımız kadarıyla Vehbî Efendi katı bir baba olmayıp neşeli ve eşleriyle olmasa bile çocuklarıyla huzur bulan bir yapıdadır. Diğer oğlu Hayrullah’ın da kadı olmasına bakarak Vehbî Efendi’nin başarılı çocuklar yetiştirdiğini söyleyip Zig Zagler’in sözünü tekrar hatırlayabiliriz.

Evlâdına hazır bir baba

Ona “Allah’ın lutfu” manasına gelen Lütfullah isminin konması da manidardır. Vehbî, oğlunu Allah’ın bir lutfu ve kabul olmuş bir dua olarak görmektedir:

*N’ola şükr üzre bulunsam her gâh
Bana matlûbumı virdi Allâh [b. 24]*

[Bana Allah istediğimi verdi, her an şükretsem az bile.]

16. yüzyılın meşhur âlimi Kınalızâde Ali Çelebi’nin çağları aşan ahlak kitabı *Ahlâk-ı alâî*’nin⁷¹ ikinci kitabının beşinci bölümü âile ve evlat terbiyesiyle ilgilidir. Kınalızâde’nin bu bölümdeki ilk cümlesi şu şekildedir: “Çün veled eğer piser eğer duhter vüçûda gele, Hakk celle ve te’âlâya şükr ü senâ eyleye ve anı mahz-ı fazl ve mevhibe-i hakk bile.”⁷² Vehbî Efendi Kınalızade’den haberdardır. Kendi, eseri okumuş ve öğrendiğiyle amel etmektedir. Lütfullah’a da tavsiye etmektedir. Vehbî Efendi evlat

⁷¹ Kınalızâde Ali Çelebi, *Ahlâk-ı Alâî* [Hazırlayan: Mustafa Koç], Klasik Yayınları, İstanbul, 2007, 1. baskı.

⁷² Kınalızâde, a.g.e. s.363.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

terbiyesiyle ilgili yazılmış kitapları okumuştur. Bilinçli bir ebeveyn Hatta denilebilir ki belki de bu okumaları ona böyle bir eser hazırlama fikrini telkin etmiş olabilir.

Eyle Ahlâk-ı 'alâî'ye nazar (b. 1164)

[Ahlâk-ı 'alâî'ye bak, (oku)!]

Lîk Nâbî-i dakîka-dânun

Ya'ni ol pîr-i sühan-pîrânun (b. 32)

[O bilinmesi zor birçok şeyi bilen Nâbî'nin, yani şiiire süs veren o pirin...]

Pend-i Hayriyye'sidür pür ma'ânî (b. 33)

[Mânâlarla dolu öğüt kitabıdır ki...]

Sünblzâde Vehbî Efendi'nin Oğluna Nasihati Bölümü

1. İlim ve Zihnî Terbiye

Vehbî, ilim bahsine ilmin faziletini anlatan bir bölümle başlar. Babanın dedenin faziletinin irsî olarak evlada geçmeyeceği, asil evladın asıl babasının ilim olduğunu vurgular. Yükselmenin sebebi ilim ve irfandır. Âlim olmak büyük devlettir der. Vehbî, sonrasında kuvvetli delillerle oğlunu ikna yoluna gider. Bu konuda ayet ve hadislerden delil getirir. Hz. Adem'in ilmi karşısında bütün melekler suskunlaşmıştır.⁷³ Âlimler peygamberlerin mirasçısıdır. Bir başka delil ise mal ile ilmin kıyasıdır. Oğluna zenginlerin bir anda iflas edebileceğini, malın düşmanının çok olduğunu, malın yolu kesilmek için beklenen bir nesne olduğunu, sinisini ilimle doldurması gerektiğini söyler. Âlimlerin sermayesinin ilimdir. İlim ateşte yanmaz, tufan kopsa suda boğulmaz, çalınmaz, gasp edilemez bir metadır. Bu bölümde Vehbî Efendi ilme çok önem veren bir baba tipiyle karşımızdadır.

Oğlunun âlim olmasını teşvik etmektedir

Vehbî oğlunun ilme talip olmasını arzulamaktadır. Vehbî oğlunun rahat bir hayat sürmesini arzu eder. *Dünya ve ahirette rahat etmek ancak ilimle mümkündür* der. Bu

⁷³ Bkz. Kur'an-ı Kerîm, 2/33.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

sebeple oğlunun ulema zümresinden olmasını arzu etmektedir.

‘İlm ü ‘irfân sebab-i rif’atdır

‘Âlim olmak ne büyük devletdür (b. 44)

[Yükselmenin vesilesi ilm ve irfandır, âlim olmak ne büyük devlettir.]

Mûsil-i râhat olur nev-‘ummâ

Kaldı devletde tarîk-i ‘ulema (b. 779)

[Devlette bir dereceye kadar rahata ulaştıran tek meslek ulema mesleği kaldı.]

Vehbî, oğlunun devlet içerisinde yüksek memuriyetlere gelmesini arzu etmektedir. Bunun yolunun da ilimden geçtiğini bilmektedir.

İlimle amel beraberdir

Vehbî tefsir, hadis, usul ve fıkıh ilimlerini faydalı ve en temel ilimler olarak kaydeder. Fakat bu ilimlerden önce amel ve ilmin birbirinden ayırlamayacağını, amelsiz olan ilim boşa gideceğini uyarısını yapar.

dahî ol ilm-i şerîf-i nâfi’

bî ‘amel olmaya mahv ü zâyi’(b.75)

[... (ey benim güzel oğlum) o faydalı ve şerefli olan ilim amelsiz olup boşa gitmesin.]

‘Amel ü ‘ilm ikisi vâhiddür

Sûret-i ‘aksi ana şâhiddür (b.76)

[Amel ile ilim tek şeydir, (bu ikisinin) yansıyan sureti bu durumun şahididir.]

Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur

Vehbî Efendi ilme gayret edebilmek için sağlıklı olmak gerektiğini söyler. Bu sebeple oğluna tıp ilmini hemen öğrenmesi gerektiğini ifade eder. İlm-i ebdân (tıp ilmi) neredeyse fıkıh ilminden önce gelmektedir. Sağlık, konusunda öğrenilmesi gereken bir ilim olarak ilm-i teşrîh (anatomi) tavsiye edilmektedir (b.81). Oğlunun zamanın cahil doktorlarına muhtaç olmasını istemez.

Önemli bir uyarı da tıp ilmini öğrenirken doktor sözünü tevil etmemektir. Vehbî oğlunun hastaların

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

parasıyla geçinmesini yani tıp ilminden maaş almasını uygun görmemiştir. (b.86)

Felsefe ile vakit kaybetme

Vehbî bir vakit felsefeyle uğraşmış, bu konuda okumalar yapmış, hatta zevk de almıştır. Fakat en nihayetinde felsefecilerin delillerinin sahte olduğuna kanaat getirmiştir. Lütfullah'ın felsefe ile zaman kaybetmemesi adına kendi tecrübesini ona aktarır. (b.94-95)

Mantık ilmi en ince ilimdir

Kendisi de âlim bir zât olan Vehbî'ye göre mantık ilmi hiçbir ilimle kıyas kabul etmez, çünkü her türlü ilim onun hizmetindedir. Oğluna en ince ilmin mantık olduğunu söyler. (b.99-102)

İlimde darılıp gücenme ve gücendirme olmaz

Mübahase usulünden bahsedilen bu bölümde ilmin ciddiye alınması ve ilmî konuların edebe uygun şekilde müzakere edilmesini öğütler. Vehbî yanlışı tespit etmesinin akabinde neyin nasıl yapılacağını, doğru yolu ve yöntemi de tarif etmektedir. (b.103-104) Bu bakımdan oğluna alternatif sunduğunu görürüz.

Geometriyle mimarlar uğraşın

Vehbî Efendi çağının şartları çerçevesinde oğlunun hendese imiyle (geometri) uğraşmasını gereksiz görmektedir. Beyitten çıkartılan mana geometrinin mimar olmayanlar için vehmî ve neticesiz bir ilim olduğudur. Vehbî halihazırda kadı olan oğlunun geometriyle uğraşmasını gereksiz bulur. (b.105-109)

Astronomi, Ta'bir, Cifr

Vehbî Efendi sonuç odaklıdır. Emek verilen her işte kayda değer neticeleri görmeden tatmin olmayan faydacı bir karakter portresi çizmektedir. Ona göre ilm-i nücüm olarak adlandırılan astronomi, emek/netice endeksi düşük, uğraşmaya değmez bir ilimdir. Ayrıca gaybdan haber verdiğini söyleyenlerin sözleri külliyyen yalandır. Ta'bir ilmi konusunda İbn-i Sîrîn'in yazdıkları yeterlidir. Bunun haricinde rüya tabir eden azgın kişilerden sakınılması

SÜNBUZÂDE VEHBÎ KİTABI

gerektiğini söyler. Cifr ise sadece ehlinin uğraşabileceği bir ilimdir. (b. 110-135)

Vehbî bu üç ilimden oğlunu sakındırmaktadır. Sakındırma kıstası bu işle uğraşanların sefalet içinde bulunmaları durumlarının iyi olmamasıdır. Vehbî oğlunun refahına önem veren bir baba profili çizer.

Kimyâ, Simyâ, Reml, Sihir, Büyü, İlm-i Vefk, Narenciyât, İlm-i Ta'vîr, Tılsimat ve Himyâ, İlm-i İhfâ konusunda...

Vehbî Efendi somut sonuçlar görmediği ilimlere itibar etmediği gibi bunlarla uğraşanları aşağılar. Oğluna bu ilimlerle uğraşanların hallerindeki sefilliği göstererek delilleri sahte olan işlerden uzak durması gerektiğini söyler. Vehbî Efendi'nin zihninde kimyâ ilmi klasik edebiyat mazmunundan öte bir şey değildir. Topraktan maddeleri altına çevirme ilmi olarak bilinen kimyâ kimseyi zengin etmemiştir. Simya ile uğraşanların durumu da aynıdır. (b. 149-165)

Vehbî Efendi reml (kum falı) hakkında da kınayıcı ifadelerde bulunur. Bu işle uğraşanlar fakir ve kötü kişilerdir. Vefk (muskacılık), sihir ve büyü işleri, cincilik, definecilik Vehbî Efendi tarafından hem dini hem ahlâkî yönden kınanılmaktadırlar. Bunlar yalan ve kandırmaca dolu karmaşık meselelerdir. Bu işlerden hayır görmüş kimse yoktur. (b.129-131)

Yukarıda bahsedilen, Vehbî Efendi'nin tavsiye etmediği ilimlerde dikkat çeken bir nokta şudur ki, Vehbî Efendi bu işleri kötülerken oğluna hiç hitap etmemekte, bunlardan sakınsın gibi bir şey söylememektedir. Burada Lütfullah'a duyduğu güvenin yanı sıra Kınâlızâde Ali Çelebi'nin daha önce bahsi geçen eseri Ahlâk-ı 'alâî'deki evlat terbiyesi ile ilgili bilgileri uyguladığına şahit oluruz. Daha ilk bahislerde oğluna amel ile ilmin ayrılmaz bir bütün olduğunu anlatan Sümbülzâde'nin öğrendiği ile amel ettiğini gösterir bir örnek olması açısından bu hususu da bir dikkat olarak kaydediyoruz.

Kimyacı Kıssası

SÜNBUZÂDE VEHBÎ KİTABI

Lütfiye hakkında yapılan çalışmalarda yaygın bir hata olarak araştırmanın çocuklarla ilişkilendirildiğine şahit olmaktayız. Fakat bu çalışmada vurgulamak istediğimiz noktalardan biri Lütfullah'ın genç yetişkin bir birey olduğudur. Lütfiye yazıldığı zaman Lütfullah 23-24 yaş aralığında müderrislikten kadılığa terfi etmiş yetişkin bir bireydir. İçerik incelemesinde kimya bahsinde geçen müstehcen bir hikaye, eserin hitab ettiği muhatabın çocuklar olmadığını göstermektedir. (b.166-176)

Mûsikî İlmi konusunda

Vehbî Efendi oğluna açık bir tavsiye olarak mûsikî ilminin ruha huzur verdiğini, insanın gücünü arttırdığını, Lütfullah'ın musikî makamlarını öğrenmesinin iyi olacağını, fakat şarkı söylemenin oğluna yakışmayacağını söylemektedir. Çünkü soyu soppu buna elvermemektedir. Saz, def, santur, ney, keman çalmayı yasaklamaktadır. Çalgıcı ifadesi Vehbî Efendi'nin nazarında saygınlığını yitirmiş bir mesleği ifade eder. Oğluna iyi müziği bulduğu zaman onu dinlemesini fakat her tamburun orta teli gibi her yerde oturup şarkı söylememesini öğütler.

Vehbi Efendi'de toplumsal normlara karşı bir hassasiyet sezilmektedir. Toplumun kendisini ve oğlunu kınamasından endişe ettiği aşikardır.

Çünkü ahvâl-i zamândur ma'lûm

Cümle 'indinde olursın mezmûm (b. 267)

[Devrin durumunu biliyorsun, herkesin nazarında ayıplanan biri olursun.]

Şiir ve İnşâ ve Model insan

Kendisi de bir şair olan Vehbî, şiir ve inşanın en büyük hüner ve en güzel marifet olduğunu, rindane bir şair olup irfan meclislerini süslemenin büyük mutluluk verdiğini, usta şairlere sultan ünvanı verdiklerini söyler. Bu bölümde kendi şiir görüşünü de anlatmaktadır. Buna göre şiir ve ilim bir arada olmalı, şiir ilme tatbik edilmelidir. Emsâl ilmi sözünün kudret kazanmasına yardımcı olur. Lütfullah Arapça ve Farsça'yı çok iyi bilmelidir.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Şiir ve inşanın yanında muamma çözmek konusunda da Lütfullah'ın kendisinin yolunu takip etmesini arzu eder. İfadelerden anlaşıldığı kadarıyla Vehbî muamma çözmeye mahirdir. Lütfullah'a bu ilmi babasından öğrenebileceğini söyler. Esasında Vehbî Efendi, oğlunun kendisini örnek almasını arzulamaktadır. (b.296-303)

Pederünden anı tahsil idegör

Bil mezâyâsını tekmîl idegör (b. 308)

[Bu ilmi babandan öğren, özelliklerini tanı, eksiklerini tamamla]

2.Din Eğitimi

Emri bi'l ma'rûf nehî 'ani'l-münker

Oğlunu dünyanın aldatıcılığına karşı uyararak Vehbî nefsi arzularına sahip çık ki Allah katında makbul olasın; Allah'ın emir ve yasaklarını tutasın, isyan felaket doğuran bir şeydir, bundan kaçınasın der. İsyana geri dönülmesi zor bir yoldur. Allah'a hizmette kusurlu olanlar dünyada kınanırlar, Allah'a karşı duyarlı olanlar ise iki cihan saadetine kavuşurlar. (b. 368)

Ferasete dâvet, tefekküre gayret

Vehbî oğlundan insan suretinin ne manalar taşıdığını anlamaya yarayan ferâset ilmini öğrenmesini ve yaratılış aynasına bakıp hayrette bırakacak mükemmelliği seyretmesini ister. (b.269-274)

Vehbî'nin Tasavvufa ve Tarikatlara Bakışı

Vehbî Efendi'nin Der ilm-i tasavvuf başlığı altında anlattıklarından 17. yüzyılda toplumun tarikat ve tasavvuf hakkında ne tür bir tutum içerisinde bulunduğu konusunda fikir sahibi olabiliyoruz. Anlatılanlara göre tarihi süreçte toplumun genlerine işlemiş olan tasavvuf kültürü, günümüzde olduğu gibi, bu dönemde de tasavvuf büyüklerinin eleştirilmesi, sapkın ilan edilmesi vb. eleştirilerle sarsılmaktadır. Vehbî oğluna korumacı bir baba tavrıyla bu tarz polemiklerden uzak durmasını, tasavvuf hakkında ileri geri konuşanların hakikat ile mecazdan haberi olmayan, şeriatla tasavvufu birbirinden ayrı zanneden cahil kimseler olduğunu söyler. Lütfullah'ı

SÜNBUZÂDE VEHBÎ KİTABI

bu cahillerin yaptığını yapmaktan men eder. Bu bölümde ismi mübarek insanlar olarak anılan bazı eslâf şöedir: Hacı Bektâş Velî, İbnî Arabî, İmâm Gazali, Ebû Mansur Muhammed (b.197-246)

“Nakşibendiyye ne pâkîze nukûş” (b.211)

Vehbî oğlunun nazarında bir kirlilik oluşmaması için Nakşibendiyye tarikatını saf temiz bir nakışa benzetir. Bu tarikatta hakikatlerin esrarı gizlidir. Hatm-i hâcegân denilen zikir halkası Allah’a ulaşmak için güzel bir kapıdır.

Dini referansları

Vehbî Lütfullah’ın din anlayışına katkı sunmaya çalışırken dayandığı dinî referanslardan bazılarını zikrettiğini ve oğluna tavsiye ettiğini görüyoruz. Bunların başında Kur’an ve Sünnet gelmektedir. Yol olarak Hanifi mezhebi en güzel ve yeterli bir yoldur. Mezhebin kurucusu Ebû Mansur Muhammed akaidde hiç kusur bırakmamıştır. Ayrıca Vehbî Efendi’nin oğluna bizzat kendisinin okuttuğu Gazali’nin *İhyâ-yı Ulûmu’d-Dîn*’i bu kaynaklar arasındadır. İbn-i Arabî’nin *Füsûsü’l-Hikem*’i de terimlerle dolu anlaşılması zor ama hakkında kötü konuşulmaması gereken bir eserdir. Gerçek dindarlar bu eserin kıymetini bilirler. Vehbî oğluna bu kitabı anlamadan eleştirmemesi konusunda uyarılarda bulunur. Evliyaullah hakkındaki bilgileri ise Birgivi’den alır. Yine Birgivi ekolü içinde yetişen bir âlim olan Küçük Kadızâde⁷⁴ de tasavvuf ve tarikat hakkındaki görüşlerinin referansları arasındadır.(b. 234, b. 235, b.243, b.244)

Dönemin İmansızlarının Durumu

Yetmiş yaşında tabiri caizse feleğin çemberinden geçmiş, önemli vazifelerde bulunmuş, kadılık, müderrislik ve elçilik görevlerini yapmış bir pîr-i fânî olarak Vehbî Efendi dönemin riyakâr ve din kisvesiyle iş gören insanlarından yakınmaktadır. Dönem eleştirisinde bulunan Vehbî taklitçi kişilerin çoğaldığını, hal ehli

⁷⁴ Küçük Kadızâde (ö.1436) ortaçağın astronomi ve matematik alanında dönemin önemli bilim adamlarından biri olup Ali Kuşçu, Fethullah Şirvânî’nin hocalığını yapmıştır.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

kimselerin azaldığını, derviş ve şeyh görünümündeki bu kişilerin kurban etine diş bileyip, adaklara göz dikip menfaat kolladığını, zikir halkalarının yalan dolan tuzağına dönüştüğünü söyler. Dolanbaz ve hilekârların yaptıkları rüsvalığı kapatmak için Hacı Bektaş-ı Velî'ye iftira attıklarını, teklifin yani ibadet mesuliyetinin kalktığını söyleyen cahillerin boş konuştuklarını, vücûdî ve hulûlî mezheplerin, zındıkların türediğini haber verir. Böyle kimselerin kanlarında şeytan dolaşmaktadır. Evliya ile bu kimselerin hiçbir alakasının bulunamayacağını söyleyerek Lütfullah'a bu insanlarla arkadaş olup mezhep konusunda sohbet etmeyi yasaklamıştır. Lütfullah bunların yanına uğramamalıdır. (b.216-246)

Nasıl bir dindarlık

Dindarlık taslayanlardan nefret eden Vehbî asık suratlı adamlardan hazzetmez. Lütfullah'a taassuba düşerek asık suratlı olmamasını öğütler. Bu durumun toplum nezdinde kınanmaya sebep olacağını bildirir. (b.377-379)

Çehreni kılma ta'assubla 'abûs

Dimesünler be şahs-ı menhûs (b.377)

[Taassuba düşerek asık suratlı olma; sana, ne uğursuz adam demesinler.]

Taassup ve Riya hakkında

Din konusundaki meselelerde Vehbî'nin üslubunun daha bağlayıcı ve emredici olduğunu görürüz. Ona göre din kisvesiyle iş görmek çok aşağılık bir durumdur. Vehbî, bir insanın dindar gözükp kişiliksiz biri olmasına katlanamaz. Henüz kadı olduğunu anladığımız Lütfullah'ı da kesin bir dille uyarır. Sakın hilekâr bir zahit olup kâbus gibi halkın üstüne çökme. Hasır üstünde yatsan bile dindarlık taslayıp riyakarlık etme, şeklinde çarpıcı nasihatler verir. (b.375-383)

Dünya oyun ve eğlenceden ibarettir

“İşi zara bağlı olan kişi nasıl mutlu olsun” diyen Vehbî Efendi, oğlunu tavla ve satranç konusunda kesin bir dille uyarmaktadır (b. 349). Dünya zaten oyun ve

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

eğlenceden ibaretken başka oyuna ne hacet diyerek kumarın domuz kanı gibi elden çıkmayan bir kir olduğunu belirtir. Satranç muteber ve bilinmesi hüner sayılan bir oyun sayılsa da alışkanlık haline getirenlerin çok vaktini aldığı için Vehbî onu da hoş görmez. Vehbî meslek konusunda olduğu gibi zamanın da iyi değerlendirilmesini arzu eden faydacı bir yapıdadır.(b.366)

3.Ahlâk Eğitimi

Edepli olmanın üç şartı

Vehbî Efendi oğluna gaflette olmamanın bir ön şartı olarak edebiyat, tarih ve siyer bilgisini öğrenmeyi sunar. Bu ilimler edepli insanların olmazsa olmaz özelliğidir. Bir insan ne kadar ilim sahibi de olsa bunları bilmiyorsa gaflettedir.

Tarihi bilmek gerekir. Dünya ahvâlini hikayecilerden öğrenmek ayıptır. Tarih bilen kişi meclislerde söz sahibi olur. Devletlerin durumları tarihle bilinir. Ancak tarih bilen milletler düzgün davranışlara erişebilir. Edebiyat ise konuşma, hitabet ve şiirle ilgilidir. Bunları bilmek yüksek mertebelere gelmeye sebeptir. (b. 275-295)

Herkesi eleştiren bir kimse olma

Vehbî Efendi oğlu Lütfullah'ın kötü davranışlı insanlarla arkadaşlıktan sakınmasını arzulamaktadır. Devletten azledilip sürekli devleti eleştiren ve eslaftan hakiki tarikat ve tasavvuf büyüklerini sapkın ilan eden kişiler gibi yapmamasını öğütler. Ona göre bu ulu kişilere sataşanlar pişman olup büyük belalara uğramışlardır. (b.207)

Güzel davranışlı bir insan ol

Bu kısımda Vehbî'nin sosyal hayata dair evrensel tavsiyeler verdiğini görürüz. Lütfullah için güzel bir model çizen Vehbî oğluna hitaben, güler yüzlü olmanın önemine işaret eder. Fedakarlık yaparak insanlarla iyi ilişkiler kurmak önemlidir. Zarif, hoş gönüllü, hoş yüzlü, tatlı dilli biri olmak gerekir. Boşboğazlık edip çok konuşmak, sivri

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

dilli ve kınayıcı konuşmak ise beğenilmeyen tavrıdır. (b.377-385)

Bu tavsiyeleri veren ve ilim ile ameli bir sayan Vehbî'nin de güler yüzlü, tatlı dilli bir yumuşak huylu bir baba olması beklenmelidir.

Bilgiçlik taslamaktan kaçın

Vehbî her bilip bilmediğini başkalarına anlatan cahil insanları sevmez. Bu tarz kimselerin başkalarına sıkıntı vereceğine işaret ederek Lütfullah'a yol gösterir. Söz bilen kimselerin arasında kuru laf konuşmanın uygun olmayacağını anlatarak konuştuğu her sözü aslını bilerek söylemesini, bu şekilde zihnin dağdağadan kurtulacağını ifade eder. (b.390- 410)

4.Sosyal İlişkiler

Dönem

Vehbî Efendi'nin ifadelerinden dönemde tavlının bir kumar aracı olarak kullanıldığını anlıyoruz. Ayrıca popüler bir oyun olarak satranç da ciddiyetle ve bağımlılık seviyesinde oynanmaktadır. Vehbî *dünya oyun ve eğlenceden ibarettir âkil olan başka oyun istemez* diyerek oğlunu bunlardan sakındırmaktadır:

Lu'b u levh ile çü dünyâ meşhûn

İstemez âkil olan ğayrı oyun (b.343)

Meslek seçimi

Vehbî, doktor olsa bile hastaların parasını alarak gelir elde etmekten Lütfullah'ı sakındırmaktadır (b.86). Mimar olmadığı için geometri ile ilgilenmesi gereksizdir.

Vehimden ibaret olan kîmyâ mesleği Lütfullah'a yakışmaz.

Vehbî Lütfullah'ın güzel söz söyleyen, konuşurken insanların ağzının içine baktığı bir kimse olmasını arzular. Dönemin şartlarında söz kabiliyeti devlet içinde yüksek memuriyetlere getirilmenin bir sebebi olduğu için Lütfullah'ın babası tarafından daha çok ifade yollarını ve düşünceyi geliştiren ilimlere yönlendirildiğine şahit oluyoruz. Vehbî, edebiyat tarih ve siyer bilmenin

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

öneminden bahsedilen kısımda oğluna Müsteşar (Danışman, Vezir) olası diye dua eder.

Müsteşâr olmağa lâıyk olası

Nâ'î-i mertebe vü şân olası (b.290)

[Danışmanlık pâyesine lâıyk görölerek şan ve şöhrete ulaşası.]

Bir Baba olarak Vehbî Efendi Değerlendirmesi

Vehbî'nin sıradan bir insandan daha ziyade duygu yoğunluğuna sahip olması şairliğinin gereğidir. Hele elli yaşını aşarken Allah'ın lütfu ile sahip olduğu Lütfullah onun hayatına güneş gibi doğmuştur. Lütfiye incelememizde Vehbî'nin, oğlunun eğitimi ile bizzat ilgilendiğini tespit ettik. Bu bakımdan hem babalık, hem hocalık hakkının getirdiği muhabbetli, sahiplenici, evladının üzerine titreyici bir hissiyata sahiptir. Lütfullah'a hitap ettiği bölümlerde Vehbî Efendi sevgi ve şefkat dolu ifadeleriyle dikkat çeker. Bu durumu şu beyitlerden takip edebiliriz.

Cümleden evvel eyâ cân-ı peder

Eyledüm 'ılme seni şevk-âver (b.71)

[Ey babasının canı, her şeyden evvel seni ilme yönelttim.]

Şu beyit sahiplenici tavrın harika bir ifadesidir.

Ba'dezâ ey veled-i âgâhum

Cigerüm pâresi Lutfullâhum (b.16)

[Bundan sonra (şimdi), ey her şeyden haberdar olan oğlum, ciğerimin parçası Lutfullâh'ım!]

Lütfullah Vehbî'nin kıymetlisidir.

Ya'ni ey nûr-i dü-çeşm-i emelüm

Dürc-i dilde güher-i bî-bedelüm (b.40)

[Yani ey ümidimin, iki gözümün nuru, gönül hazinesinde eşi benzeri olmayan mücevherim.]

Oldun ey mâhasal-i 'ömr-i 'azîz

Pîrlıkde bana hâlet-engîz (b.22)

[Benim aziz evlâdım yaşlılıkta bana neşe kaynağı oldun.]

Mihr-veş eyleyüp işrâk u zuhûr

Dil-i tarîkümi kıldun pür-nûr (b.23)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

[Güneş gibi etrafı ışıktandırarak karanlık gönlümü nurla doldurdun.]

Aileden gelen ilim kültürüyle kendisi de âlim bir şair olan Sünblzâde Vehbî Efendi Lütfiyye'nin %27'sini ilim bahsine ayırmıştır. Bu bölümde hocalara saygıdan ilmî mübahaseye, faydalı ilimlerden hurafe kabul ettiği ilimlere kadar birçok konuda oğluna açıklamalarda bulunur. Burada, oğlunun geleceğini ilim ile kazanmasını arzu eden âlim bir baba figürü karşımızdadır. Bu figür ilme ciddiyetle yaklaşır, aynı ciddiyeti oğlundan da bekler. Her ilmin bir ciddiyeti olduğunun farkındadır. Mesela Vehbî'nin tıp ilmini öğrenirken hekim sözünü tevil etmeye kalkmaması yönünde oğlunu uyardığını görmekteyiz.

Lîk o fenni iderken tahsîl

Eyleme kavli hekîmi te'vîl (b.88)

Lütfiyye'de Vehbî Efendi'nin eğitim referanslarının varlığına da şahit oluyoruz. Meselâ İmâm Gazalî'nin **İhyâ-yı ulûmu'd-dîn** isimli eseri bizzat kendisi Lütfullah'a okutmuştur.

Yazdı ihyâ-yı 'ulûmunda imâm

Sana keşf itmiş idüm anı tamâm (b.214)

[İmam Gazalî'nin İhyâ-yı Ulûmu'd-dîn'inde yazarları sana bütünüyle açıklamıştım.]

Bunun yanı sıra içinde aile ve çocuk terbiyesinin nasıl olması gerektiğine dair bilgilerin yer aldığı **Ahlâk-ı 'alâî**'yi okuduğunu ve oğluna tavsiye ettiğini biliyoruz. Yapmış olduğumuz incelemede Vehbî'nin çocuk terbiyesinde bu eserden istifade ettiğini görüyoruz. Aynı şekilde Nâbî'nin **Hayrînâme**'si de okuduğu ve okumasını oğluna salık verdiği bir eserdir.

Baba oğul ilişkisine dair tespitlerimizden birisi de, halihazırda 21 veya 24 yaşında çiçeği burnunda bir kadı olan Lütfullah ile babası ilmî yönden de kuvvetli bir iletişim içerisinde olduklarıdır. Vehbî, Lütfullah'ın neyi okuduğundan, neyi henüz okumadığına, kütüphanesinde hangi eserlerin mevcut olduğuna kadar Lütfullah'ın ilmî

SÜNBUZÂDE VEHBÎ KİTABI

dünyasından bütünüyle haberdar bir babadır. *Lütfiyye'de* bu minvalde şahit olduğumuz göndermeler şunlardır.

Gerçi nahvi okudun Kâfiye'de

İlm-i hatta eyü bak Şâfiye'de (b.335)

[Gerçi nahvi *Kâfiye'de* okudun, hat ilmi için de *Şâfiye'ye* iyi bakmalısın.]

Göresin Şerh-i Mevâkıfda tamâm

Redd ider anları hep ehl-i kelâm (b.91)

[Kelamcıların (filozofların delillerini) reddettiğini, Mevâkıf Şerhi'nde göreceksin.]

Eyle Ahlâk-ı 'alâî'ye nazar (b. 1164)

[Ahlâk-ı 'alâî'ye bak, (oku)!]

Lîk Nâbî-i dakîka-dânun

Ya'ni ol pîr-i sühan-pîrânun (b. 32)

[O bilinmesi zor birçok şeyi bilen Nâbî'nin, yani şiire süs veren o pirin...]

Pend-i Hayriyye'sidür pür ma'ânî (b. 33)

[Mânâlarla dolu öğüt kitabıdır ki...]

Yazdı tafsîlini Fahr-i Râzî

Okuyup keşf idesin ol râzî (b.63)

[Okuyup araştırсын diye (ilmin özelliklerin)

Fahrüddin-i Râzî geniş bir şekilde açıklamıştır.]

Sende var nüsha-i tertîb-i 'ulûm

anda her nev'i degil mi ma'lûm (b.77) (Fahrüddin- i

Râzî'den bahsediyor)

[Sende ilimlerin tasnifini gösteren eser var, onda (Fahrüddin-i Râzî'nin eseri) ilmin her çeşidi belli değil mi?]

Vehbî'nin evladıyla iletişim gayet kuvvetlidir, sevgisini şefkatini çok güzel gösterir. Samimidir. (b.84) Gerçekçi olmasının yanı sıra Vehbî duygusal bir babadır (b.22, b24, b27). Oğlunu çok sever ve ona olan sevgisini, onunla ilgili düşüncelerini rahat bir şekilde ifade edebildiği için iletişim becerilerinin iyi olduğu söylenebilir. (b.28) Vehbî Efendi kızdığı insanları eleştirirken yeri geldiğinde hakarete varan ifadeleri kullanır. Oğlunun yetişkin olması itibariyle oğlundan bu kelimeleri sakınma ihtiyacı

SÜNBUZÂDE VEHBÎ KİTABI

duymamıştır. (b.84) Fakat sınırlandırması zor bir çeşitliliğe haiz olan Klasik şiirimize baktığımızda bu durumun çok anormal olduğunu söylemek yersiz olacaktır. En nihayetinde bu tarz ifadeler devde kulak mesabesindedir.

Lütfiyye değerlendirmemizden anladığımız kadarıyla Vehbî her yönüyle olgun, ilmî ve dinî anlamda yetişmiş bir evlat modeli istemektedir. Zaten Vehbî'nin dikkat çeken önemli özelliklerinden biri mükemmeliyetçiliğidir. Arzu edilen evlat tipi neredeyse hiç günah işlemeyen, hiç hata yapmayan, bütün kötülüklerden ârî bir insandır.

Lütfiyye'de Vehbî'nin oğluna öğütlerinde dini ve dinin gereklerini merkeze aldığını görmekteyiz. (197, 199, 208, 211, 232, 242, 243. beyitler.) Fakat yobaz değildir. Hurafelere inanmaz (b.129, b.130) ; Kuran ve sünnet yolundan gitmeyi, araştırmayı (b.232, b.242, b.243), ilim öğrenmeyi doğru bulur (b.55, b.56, b.71).

Vehbî'nin din konusunda Lütfullah'tan istediği ehl-i sünnet dairesinde kalmasıdır. Telkin ve tavsiyeleri, emir ve yasakları bu yöndedir. Burada yine korumacı baba tavrı söz konusudur.

Var iken râh-ı kitâb u sünnet

Eyleme gayrı tarîke bî'at (b. 242)

[Kitap ve sünnet yolu varken başka bir yol arama.]

Yetişür sana tarîk-i Hanefî

Virdi ol mezhebe Allah şerefi (b.243)

[Allah'ın şerefli kıldığı Hanefî mezhebi (yol olarak) sana yeter.]

Dahî ser-mezhebimiz Bû-Mansur

Komadı ilm-i akâ'idde kusûr (b.244)

[Mezheb imamımız Ebû Mansur Muhammed, akaid ilmi konusunda hiç kusur bırakmadı.]

Lütfiyye'nin büyük bir bölümünde Vehbî Efendi'nin oğluna iyiliği emredip kötülükleri yasakladığını görmekteyiz. Bir başka ifadeyle **emri bi'l ma'rûf nehî 'ani'l-münker** yapar.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Uğrama sâhasına 'isyânun

Emr ü nehyin tutagör Mevlânun (b.369)

[Allah'ın emirlerine uy yasaklarından kaçın, isyana yönelme.]

Oğlunu dünyanın aldatıcılığına karşı uyarın Vehbî, nefsi arzularına sahip çık ki Allah katında makbul olasın; Allah'ın emir ve yasaklarını tutasın, isyan felaket doğuran bir şeydir, bundan kaçınasın der. İsyân geri dönülmesi zor bir yoldur. Allah'a hizmette kusurlu olanlar dünyada kınanırlar, Allah'a karşı duyarlı olanlar ise iki cihan saadetini kavuşurlar. Yani Baba Vehbî Efendi, Lütfiyye'nin bir çok yerinde Lütfullah'a iyilikleri emretmekte kötülükleri yasaklamaktadır.

Sünblzâde'nin bizce dikkat çeken en önemli özelliği sonuç odaklı olmasıdır. Vehbî emek/netice endeksi düşük olan işlerle uğraşmayı gereksiz bulur. Yapılan her işin sonunda elle tutulur bir netice görmek ister. Oğluna hendese ve ilm-i nücüm ile uğraşmanın gereksizliğini vurgulaması buna örnek olarak gösterilebilir. Hâlihazırda kadı olan oğlu için hendesinin gerekli bir yanını görmez. Zaman öldüren satranç ve tavla gibi oyunları yasaklar. Vehbî, oğluna verdiği tavsiyelerden ve yaptığı sakındırmalardan anlaşıldığı üzere **bir işi ya tam yap ya da o işin vaktini almasına izin verme** şeklinde bir tavır geliştirmiştir. Meslekler ve işler hakkındaki hükmünü, o işi yapan insanların genel durumuna ama özellikle de refah seviyesine bakarak vermektedir. Sonuç odaklı tavrın sağlaması bu şekilde yapmaktadır. (b. 341-342) Ona göre Lütfullah ne iş yapıyorsa en üst seviyede yapmalıdır.

Vehbi çok koruyucu ve biraz da otoriter ebeveyn tutumuna sahiptir. Oğlunu tüm kötülüklerden uzak tutmak için yoğun bir çaba içerisinde ve bunu da öğütlerle, uyarılarla, yönlendirmelerle yapmaktadır.

Kimi yerlerde kendi tecrübelerini oğluna aktararak kendisinin düştüğü hatalara düşmemesi konusunda uyarılarda bulunur. Meslek değiştirmek konusunda şöyle söyler:

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Olma debdîl-i tarîke mâ'il

Meymenet yokdur olursın sâil (b.775)

[Meslek değiştirmeye meyletme, bunda meymenet yoktur, dilencilige düşersin.]

Başuma geldi peşimân oldum

Çok zaman zâr u perişân oldum (b. 776)

[Başıma geldi pişman oldum, çok zaman inledim perişan oldum.]

Vehbî oğluna ulema mesleğini tavsiye ederken oğlunu maişet sıkıntısından koruma düşüncesine de sahiptir. Ulema mesleği olan kadılık, diğer mesleklere göre hem daha itibarlı hem de gelir seviyesi daha yüksek bir meslektir. Aynı şekilde hocalık mesleğinden sakındırmasının sebebi ise mesleğin itibarsız ve gelirinin az olmasıdır. Bu konuda şöyle söyler.

Mûsil-i râhat olur nev-'ummâ

Kaldı devletde tarîk-i 'ulemâ (b.779)

[Devlette bir dereceye kadar rahata ulaştıran tek meslek ulema mesleği kaldı.]

Hocalık mesleğini eleştirir. Bu eleştirinin altında halihazırda kadı olan oğlunun bu mesleği bırakıp bir derece düşük mertebe olan müderrisliğe dönmesini engelleme düşüncesi yatmaktadır. Korumacı yaklaşımın bir örneği de budur. Hocalık mesleğinden bahisle şöyle söyler.

Kesreti mânî olup 'izzetine

Sebeb oldı çoğunun zilletine (b. 786)

[Çoğalmaları izzetlerine mani olup birçoğunun hor görölmesine sebep oldu.]

Sünblzade devletçidir. Huzur ve refahın kaynağını devlet olarak görür. (b.779) Bu sebeple oğlunun devlete muhalif olmasını asla istemez. Bu minvalde azledilmiş kişiler hakkındaki olumsuz düşüncelerini oğluna aktardığını görmekteyiz. Örneğin, oğluna uzak durmasını tavsiye ettiği satranç için azledilmişlerin oyunudur der.

Dahi satrançdur idbâre karîn

Anı eglence ide ma'zûlîn (b. 351)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

[Azledilmişlerin eğlencesi olan satranç da talihsizliğe eşittir.]

Vehbî devlet düşmanlığı yapan, makam ve mevkîni kaybetmiş kişilerin hal tavrı ve kelimelerinden memnun değildir. Oğluna bu kişilerle konuşmayı onlarla yakınlık kurmayı yasak eder.

Öyle idbâr ile itme ülfet

Kurbine varma olursa cennet (b.461)

[Öyle talihsiz kişilerle ülfet etme, yeri cennet olsa da yanına yaklaşma.]

Vehbî ilime çok önem vermesine rağmen birtakım kuralları, yargıları, kalıpları vardır ve bunların dışına çıkamamaktadır (b.249, b.252). Aynı zamanda ahlakçı ve gelenekçi bir zihniyete sahiptir. Oğluna saygıyı, dürüstlüğü, alçakgönüllülüğü, yardımseverliği, affediciliği, insanlarla iyi geçinmeyi öğütlemesi; musikiyi hikmetli ilimlerden görmesine rağmen şarkı söylemenin onların soyuna yakışmayacağını düşünmesi buna örnek gösterilebilir.

Vehbî devrin durumuna karşı temkinli ve oğlu için de endişeli bir babadır. Eserin yazıldığı dönemin etkisini de göz ardı etmemek koşuluyla Vehbî'nin son derece temkinli ve garantici olduğu (730, 733.); bu sebepten dolayı bazı şeyleri sorgulamaktan ve eleştirmekten kaçınmayı oğluna öğütlediği söylenebilir. Bunların mevzuların en başında devlet düşmanlarıyla siyaset konuşmak gelmektedir. (423, 425, 440, 461, 822, 823..).

Vehbî insanî yönüyle örnek alınacak bir babadır denilebilir. İyi olduğu şiir ve muamma gibi konularda oğlundan kendisini örnek almasını ister. Vehbî'nin misafir adabı, meclis adabı, konuşma adabı, Ayrıca toplumsal meselelere duyarlı, vicdanlı, sorumluluk sahibi, düşünceli olduğu da verdiği öğütlerden anlaşılmaktadır (216, 217, 673, 497, 502, ..).

Oğul Lütfullah için Mesleki yönlendirmeler

Lütfullah'ın halihazırda kadı olduğundan yukarıda bahsetmiştik. Vehbî'ye göre, devrin şartları gereği bir

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

kimsenin refah seviyesini yükseltebileceği yegane kapı devlet kapısı olup, devlette yükselmenin yolu ise yönetici sınıfına mensup olmaktan geçmektedir. Vehbî, Osmanlı'nın âlimlere önem verip onları kadı, vezir, nâip, hâcip gibi makamlara getirdiğinin bizâtihi farkındadır. Kendisi de bu yollardan geçmiştir (b.779). Bu sebeple oğlunun ulema mesleğinde devam etmesini arzulamakta, meslek değiştirmekten onu men etmektedir.

'İlm ü 'irfân sebab-i rif'atdür

'Âlim olmak ne büyük devletdür (b. 44)

[Yükselmenin vesilesi ilm ve irfandır, âlim olmak ne büyük devlettir.]

Vehbî Efendi çağının şartları çerçevesinde oğlunun ilm-i hendese ile (geometri) uğraşmasını istememektedir. Beyitten çıkartılan mânâ geometrinin mimar olmayanlar için vehmî ve neticesiz bir ilim olduğudur. Vehbî halihazırda kadı olan oğlunun geometriyle uğraşmasını gereksiz bulur. (b.105-109) Doktor olsa bile hastalar üzerinden gelir elde etmeyi sakındırması ile Lütfullah'a insanların zor durumundan faydalanmamayı öğütler. Bu tavır yapılan mesleğin insanî yönünün de önemsenmesidir. Eskilerin ilm-i ebdân dedikleri tıp/anatomi ilmi öğrenilmesi gereken bir ilimdir. Oğlunun kimseye muhtaç olmasını istemez. (b.85) Burada iş bilmez doktorların elinde oyuncak olmak endişesi ile Lütfullah'ın kendi derdine derman olacak kadar tıp bilgisi edinmesi istenmektedir.

Esasında Vehbî neyin nasıl yapılacağını, yolu ve yöntemi de tarif etmektedir. (b.103-104) Bu günümüzün terbiye metotlarıyla örtüşen bir yöntemdir. Oğluna ilmi tavsiye ettiği bölümün akabinde ilim hakkında detaylı bir bilgilendirmeye girdiğini görürüz. Hangi bilginin gerekli, hangisinin gereksiz olduğu, ilim öğrenirken ne şekilde davranılması gerektiği, ilmin çıktısının ne olacağı gibi konuları etraflıca işleyen Vehbî'nin yöntem sahibi bir insan olduğu söylenebilir.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Vehbî Efendi söze, özellikle şiire kıymet vermektedir. Osmanlı devlet sisteminde kişilerin kıymetini arttıran bu maharete oğlunun da sahip olmasını arzu eder.

Açık Sözlü, Samimi Bir Baba

Lütfiyye'nin yazılış amacı Vehbî'nin kendi tecrübelerini oğluna en güzel biçimde aktarıp onun her yönüyle hayatını ve ahiretini güzel kılmasını sağlamaktır. Vehbî yeri geldiğinde ben şöyle bir hataya düştüm, sen düşmeyesin şeklinde acı tecrübeleri oğluna aktarıp oğlunun hayat yolundaki bu tümseklere takılmadan devam etmesini ve kendisini geçmesini arzu etmektedir.

Sen de evlâdına nush eyleyesin

Bundan a'lâlarını söyleyesin

[Sen de çocuklarına öğüt verip bundan daha güzellerini söyleyesin.]

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

KAYNAKÇA

- Abdullah Aydın, “Nâbî Ve Vehbî'nin Nasihat Ederken Çocuklara Yaklaşım Tarzları”, Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 3, Sayı 5, Mart 2016, ss. 1-11.
- Maraşlı, Ahmet, *Bu Çağda Çocuk Yetiştirmek*, Timaş Yayınları, İstanbul, Ekim 2012, 19. Baskı.
- Aktepe, Vedat, “Eğitimde Bireyi Tanımanın Önemi”, Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, C. 6, S. 2, Kırşehir 2005, s. 15-24.
- Kalkan, Asiye Figen, Lütfiyye ve Hayriyye Çerçevesinde Divan Edebiyatında Çocuk Eğitimi, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya 2012.
- Çiftçi, Sinan, “Mehmet Akif'in Şiirlerinde Baba Oğul”, Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turcic, 4 / 3, Erzincan 2009, s. 669-680.
- İlber Ortaylı, “Kadı (Osmanlı Devletinde Kadı)”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, C.24, s.69-73.
- Kınalızâde Ali Çelebi, *Ahlâk-ı Alâî* [Hazırlayan: Mustafa Koç], Klasik Yayınları, İstanbul, 2007, 1. baskı.
- Kur'an-ı Kerîm, 2/33.
- Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmanî [Yayına Hazırlayan Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran Seyit Ali Kahraman], Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996. 4 Cilt.
- Akün, Ömer Faruk “Sünbül-zâde Vehbî”, İA, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970, C. 11, s.238-242, 1.baskı.
- Sümbülzâde Vehbî, *Lütfiyye*; [Hazırlayan: Süreyya A. Beyzadeoğlu], MEB Yayınları, İstanbul, 2004.
- Sümbülzâde Vehbî, *Lütfiyye-i Vehbî*, [Çeviri Yazı-Günümüz Türkçesi-Tıpkıbasım], Haz. Gülcan Tanıdır Alıcı, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2011.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Sünbül-zâde Vehbî, *Dîvân [Hazırlayan Ahmet Yenikale]*,
Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2011.

Yalın, Mehtap, *Sünbülzâde Vehbî'nin Şevk-Engîz
Mesnevisinin Karşılaştırmalı Metni ve Konularının
İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuzmayıs
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun
2007.

**METİNLERARASI İLİŞKİLER AÇISINDAN
LUTFİYYE-İ VEHBÎ**

Prof. Dr. Hasan KAVRUK*

Dr. Hasan KURNAZ**

1. Giriş

Lutfiyye, 18. yüzyılda divan ve mesnevi şairi; aynı zamanda hem edebiyatımız hem de Türk dili tarihi açısından çok önemli olan Nuhbe-i Vehbi ve Tuhfe-i Vehbi gibi manzum sözlüklerin yazarı olan Sünbülzâde Vehbi'nin (1718-1808) ileri bir yaşta (50 yaş civarı) dünyaya gelen oğlu Lutfullah adına yazdığı meşhur nasihat kitabıdır. Doksan bir bölümden oluşan eserde seksen beş farklı konuda öğüde rastlanmaktadır. Vehbi, Lutfiyye'ye Allah ve Hz. Peygamber'e hamd u sena ile başlamış, oğul Lutfullah'a hitapla ve öğütlerle esere devam etmiştir. İlimin özellikleri, hocaya saygı, tıp ilmi, yıldız ilmi, kimya, simya, tasavvuf, musiki, feraset, edebiyat, şiir ve inşa, imla, tavla ve satranç, konuşma usulü, dostluk, alçakgönüllülük, edep, yumuşak huyluluk, ana babaya saygı, sözünde durma, cimriliğin zararları, cömertliğin fazileti, tok gözlülük, kanaatkârlık, insafı olma, hilekârlıktan sakınma, istişare etme, evlilik, komşuluk hakkı, sigara vb keyif verici maddelerden sakınma gibi pek çok konuda görüşlerin aksettirildiği mesnevi Hatime ve Eserin Yazılış Tarihi adlı bölümlerle noktalanmıştır. Eserde çiçekçilikten kuşçuluğa birçok meslek ve remilden kimyaya birçok ilim hakkında kısa bilgilere yer verilmiştir. Toplum içerisinde nasıl davranılması gerektiği, ahlak kurallarının neleri emrettiği, ilmin değeri gibi sosyal hayatla ilgili birçok konuda tavsiyelerde bulunulan

* İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, hasan.kavruk@inonu.edu.tr

** İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, hasan.kurnaz@inonu.edu.tr

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

mesnevîde, bunlara bağlı olarak verilen öğütler, oğul Lutfullah'ın zaten temiz olan soyundan gelen güzel huylarıyla daha da yücelmesi, iki dünyada da mutlu olması ve mümkün olduğunca çevresine faydalı olabilmesi içindir (Beyzadeoğlu, 1994: 16-17).

Lutfiyye çocuk eğitimi alanında Osmanlılar döneminde yazılan önemli eserlerimizden biridir. Aruzun “Feilâtün Feilâtün Feilün” kalıbı ile yazılan eser, 1791 yılında kaleme alınmıştır. 1184 beyitten mürekkep Lutfiyye, 17. yüzyıl şairi Yusuf Nâbî'nin Hayriyye adlı mesnevisi örnek alınarak yine mesnevi tarzında yazılmıştır (Beyzadeoğlu, 1991). Bu eserle Sünbülzade özelde oğluna genelde bütün okuyucu ve çocuklara ideal bir insanın nasıl olması gerektiğine dair kendi birikimi, inançları ve düşünceleri çerçevesinde öğütler vermektedir. Sünbülzade Vehbî, öğütlerini daha anlaşılır, ikna edici ve inandırıcı kılmak için söylenenleri ayet, hadis, kıssa, atasözü, kelam-ı kibar vb. çeşitli örneklerle desteklemiştir. Verilen öğütlerle İslam dini ve Türk kültürü çerçevesinde asrın hassasiyetleri doğrultusunda ideal bir insan tipinin nasıl olması gerektiğine dair düşünceler ortaya konulmuştur.

Vehbi eseri için;

Anla kim bu yazılan güftârı

Ekseri tecrübemün âsârı (1178)*

Gayriler böyle dekâyık yazamaz

Yazsa da asra muvâfık yazamaz (1179)

diyerek, söylenen sözlerin, tecrübesinin, bilgi ve birikimlerinin ürünü olduğunu ve eserin yaşadığı çağın insanların ihtiyaçlarına göre kaleme alındığını belirtmiştir (Aydın, 2016).

Klasik Türk Edebiyatında şairler inançlarına ve geleneğe uygun olarak sözlerini telmih, atasözü, deyim, mazmun ve istiareler yoluyla anlatırlar. Aruzun sınırları

* Bu çalışmada belirtilen beyit numaralarında Tanıdır Alıcı'nın (2011) Lutfiyye-i Vehbî eseri esas alınmıştır.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

ve ele alınan türün özelliklerine bağlı olarak da şairler eserlerinde diğer eserlere, olaylara ve şairlere göndermelerde bulunarak metinlerarası ilişkiler oluştururlar.

Metinlerarasılık (intertextuality) kavramı, bir metnin önceki metinlerle olan ilişkisini ifade eder (Karatay, 2010). Her edebî eser, kendinden önce yazılmış olan başka metinlerden şekil, içerik veya başka bir açıdan az ya da çok doğrudan veya dolaylı olarak etkilenebilir (Günay, 2003: 189). Metinlerarasılık kavramının ilk defa, Bulgar asıllı Fransız psikanalizci ve göstergebilimci Julia Kristeva tarafından 1967 yılındaki bir makalesinde kullanıldığını görüyoruz (Ekiz, 2007: 124). Kristeva metni “alıntılar mozaiği” olarak tanımlar. Ona göre “Her metin bir alıntılar mozaiği olarak oluşur, her metin kendi içinde bir başka metnin eritilmesi ve dönüştürülmesidir.” (Akt. Aktulum, 2014: 35). Bir başka ifadeyle metinlerarası ilişki, “bir metnin başka bir metnin içinde etkin olarak var olması ve birçok metnin aynı metin içinde alıntı, telmih (kimi kez de intihal) yoluyla kurduğu birliktelik ilişkisi” (Rifat, 2013: 161) dir.

Sanatçı, romancı veya hikâyeci kendisinden önceki sanatçılarla; bu sanatçıların metinleriyle hem ilişki hem de etkileşim içindedir, bu metinleri Aristo'nun deyimiyle ‘taklit’ eder; özgün bir şekle getirir ve kendi birikimini kendine has üslupla yeniden biçimlendirip okuyucuya sunar. Bu sebepten ötürü var olan hiçbir eser kendi başına var olamaz. Herhangi bir eseri eline alan bir okuyucu belli bir birikime sahip değilse, ya da okuduğu eseri, o eserin yaratıldığı toplumun kültürel, manevi ve sosyal değerlerinden soyutlamaya çalışırsa okumaları istenildiği biçimde sonuç vermeyebilir. Çünkü okunan bir eseri anlamak, o eseri farklı eserlerle bağdaştırabilmeye dayanmaktadır (Şeref, 2013: 4).

Çağımızdaki edebî yönelişlere ve yeni gelişmelere bakıldığında ortaya konulan eserlerin farklı yöntemlerle çözümlenmesinin gerekli olduğu görülmektedir. Bu

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

noktada klasik metinlerle ilgili çalışmalarda da farklı yöntemlerin kullanılması gereklidir. Sünbülzade Vehbi'nin de eserlerini kaleme alırken önceki yüzyıllarda yazılanlara ve kendi çağının etkilerine, eserlerine, yazarlarına, birikimlerine kapalı kalmadığı, farklı eserlerden ve kaynaklardan yeterince beslendiği görülmektedir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda yazarın Lutfiyye'sinin metinlerarası bağlamda okunması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

1.1. Amaç

Bu çalışmanın amacı, Sünbülzade Vehbi'nin Lutfiyye'si üzerinde, metinlerarası ilişkiler bağlamında okumalar yaparak değerlendirmelerde bulunmaktır. Yapılan incelemeler neticesinde Lutfiyye'nin ilişkili olduğu metinleri ve bu ilişkilerin nasıl kurulduğunu ortaya koymaya çalışmaktır.

Bu amaç doğrultusunda "Sünbülzade Vehbi'nin Lutfiyye-i Vehbi adıyla bilinen meşhur mesnevisinde metinlerarası ilişkilerden nasıl yararlanılmıştır?" sorusuna cevap aranacaktır.

2. Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Lutfiyye, yurt içinde ve yurt dışında birkaç kez eski ve yeni harflerle yayımlanmıştır. Bunlardan Tanıdır Alıcı (2011) tarafından yapılan yeni harflerle yayın çalışmaları veri toplama aracı olarak kullanılmıştır.

Araştırma verilerinin analizinde betimsel analiz kullanılmıştır. "Betimsel analiz"de elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 224).

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Söz konusu eser öncelikle farklı metinlerle ilişkileri açısından okunmuştur. Bu okumalar esnasında farklı eserlerle karşılaştırmalar yapılmıştır. Daha sonra tespit edilen metinlerarası ilişkiler yöntemlerine göre fişlenerek “alıntı ve gönderge” şeklinde iki konu başlığı altında toplanmıştır. Bu çalışmada ele alınan metinlerarası ilişkiler, doğrudan göndermelerle (alıntı ve gönderge) sınırlıdır.

3. Bulgular ve Yorum

Klasik Türk şiirinde etkili bir şekilde kullanılan iktibas ve telmih gibi edebi sanatların metinlerarası ilişkilerde alıntı ve gönderge tekniklerine denk geldiğini görmekteyiz. Sünbülzâde Vehbi'nin, Lutfiyye'sinde alıntı ve gönderge teknikleriyle okurun farklı metinlere yönlendirdiği görülmektedir. Bu çalışmada Lutfiyye'deki metinlerarası ilişkiler alıntı ve gönderge başlıkları altında incelenmiştir.

3.1. Alıntı:

Alıntı, metinlerarası yöntemlerin en belirgin olanıdır. Alıntı, genellikle ileri sürülen bir görüşü açıklamak ya da desteklemek için bir yazardan, bir eserden, ünlü bir kişiden alınan parça olarak tanımlanabilir (Petit Robert Akt. Aktulum,1999). Ayet ve hadislerden yapılan ‘iktibas’ atasözü ya da o değerde ünlü sözlerden yapılan ‘ırsâl-i mesel’ ile alıntı; Klâsik Türk şiirinde de sıkça başvurulan bir edebî sanat olarak karşımıza çıkar. Alıntı yapan şair, duygu ve düşüncelerini desteklemiş, yaptığı alıntıyla kendine ait parçaya tatmin edici bir kanıt, daha rahat anlaşılır bir üslup, değişik bir bakış açısı kazandırmış olur (Şerefoğlu, 2013: 312). Klasik Türk edebiyatında yapılan alıntıların daha çok ayet ve hadislerden seçilmesinin, toplumda en iyi bilinen metinlere yapılan göndermelerin anlatılacak konunun daha iyi kavranmasına yardımcı olacağı ve aynı zamanda

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

metne bir kutsiyet katacağı inancından kaynaklandığı düşünülmektedir (Belli, 2014).

Eserde alıntı olarak öncelikle Kur'an ayetlerinden alınan parçalar dikkat çekmektedir.

Anla mefhum-ı ülü'l-kurbâyı

Eyleme kendüni pek hercâyî (564)

beitiyle Nur Suresi 22. ayetin bir kısmında geçen "ülü'l-kurbâ" alıntılanmıştır. Bu kelimeyle "yakınlık sahipleri, akrabalar, yakınlar" kastedilmektedir*. Akrabaların bazı zararlarının olduğu söylendiği bu bölümde şair akrabaya yakın davranmayı ve akrabaya karşı feragatte bulunma gerektiği emrini hatırlatır.

Eserin başka bir yerinde:

Fehm idüp "nahnü kesemnâ" sırrın

Düşünüp hikmet-i Mevlâ sırrın (753)

beytindeki "nahnü kesemnâ" sözü Zührûf Sûresi 32. ayetinden alınmış ve bu söz "her şeyi biz taksim ettik." anlamında kullanılmaktadır. Ödünç verme ve borç hakkındaki bu bölümde şair, Allah tarafından taksim edilmiş rızka karşı rıza gösterilmesini istemektedir. Sen kısmetine kanaat et kimse senin rızkına engel olmaz hatırlatmasında bulunur.

Şair başka bir beyitte Hz. Âdem ve şeytan arasındaki hadiseye şu şekilde atıfta bulunur:

Kibr ü 'unvân iden ehl-i telbîs

Lâyık-ı la'net olur çün iblîs (477)

Hazret-i Âdem'in evvel o la'în

Olmadı secdesine ser-be zemîn (478)

Bu beyitlerle "Âdem'e secde edin dedik, hemen secde ettiler. Yalnız İblis dayattı, kibrine yediremedi, inkârcılardan oldu." ayetine (Bakara, 34) telmih yapılmaktadır. Kibirle ilgili olan bu bölümde şair, kibri unvan edinen kişilerin şeytan gibi lanetlenmeye müstahak

* Bu çalışmada ayetlerin mealleri, Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meâli (2011) eserinden alınmıştır.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

olduğunu ve Allah'ın kibre asla rıza göstermeyeceğini ifade eder.

Hiddeti, öfkeyi yenerek birinin suçunu bağışlama, yüce Allah tarafından övülmüş bir davranıştır. Şair bunu Ali İmran Suresi'nin 13. Ayetine atıfta bulunarak şu şekilde ifade eder:

Kezm-i gayz ile dahi 'afv-ı cemil
Oldı memdûh-ı Hudâvend-i celil (508)

Bu beyitle “(O takva sahipleri) bollukta ve darlıkta harca yı yedirenler, öfkelerini tutanlar, insanların kusurlarını bağışlayanlardır Allah da iyilik edenleri sever.” ayetine (Âli İmran, 13) telmih yapılmıştır.

Eserin bir başka yerinde şair, Hz. Âdem'in iki oğluyla ilgili Kur'an'da anlatılan kıssaya atıfta bulunmuştur:

Bu sözüm sanma tehi a'lâ bil
Bellüdüv vak'a-i Kâbil Hâbil (551)

Şair akrabalar arasında hasedin çok olabileceğini hatırlatarak hasedin Kur'an'da geçen (Mâide Suresi, 27-31) Hz. Âdem'in iki oğlunun başına gelen olaylara atıfta bulunur. “Onlar (Allah'a) yaklaştıracak birer kurban sunmuşlardı. Onlardan birininki kabul edilmiş, diğerkinki kabul edilmemişti. (Kurbanı kabul edilmeyen) Demişti ki: Seni mutlaka öldüreğim. (Öbürü de:) Allah, ancak korkup sakınanlardan kabul eder.” (Maide, 27) Şair akrabalar arasındaki hasetten kaçınılması gerektiğini bu kıssayla öğütler.

Lutfiyye'nin bir başka yerinde Vehbi, akrabaların özellikleri ve onların çekememezliğiyle ilgili olarak Hz. Yusuf kıssasına şu şekilde atıfta bulunur:

Yûsuf'a nush-ı pederdir ki hemîn
Dâderinden hele sen olma emîn (558)

Bu beyitle şair, Hz. Yusuf'un gördüğü rüyaya karşılık babasının “(Babası şunları söyledi: 'Oğulcuğum! Rüyayı kardeşlerine anlatma, yoksa sana tuzak kurarlar; zira şeytan insanın apaçık düşmanıdır.” (Yusuf Suresi, 5) nasihatini hatırlatır. Şair, Yusuf'a babasının nasihatidir

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

ki, kardeşinden bile emin olma diyerek akrabalık ilişkilerinde dikkatli olmak gerektiğini hatırlatır.

Vehbi, ayetler dışında hadislerden de alıntılar yapmıştır. “Âlimler peygamberlerin varisleridir.” hadis-i şerifine şu beyitte telmih yapılmıştır:

Enbiyâ vârisi olmuş ‘ulemâ

Anla kim bu ne verâset ne ginâ (46)

Kutsal olan ilmin faziletleri hakkındaki bölümde yer verilen bu beyitle şair, âlim olmanın önemini hadisten alıntı yaparak âlim olmanın büyük bir veraset ve büyük bir zenginlik olduğunu belirtmiştir. Bu bölümün devamında âlimlerle ilgili bir başka hadisten de alıntı yapılmıştır:

‘Âlim-i fâsık olundu tercih

Câhil-i ‘abide bâ-nakl-i sarîh (61)

Bu beyitle “Âlim olan mümin, ibadet eden müminden yetmiş derece üstündür.” hadisine telmih yapılmaktadır. Anne babaya saygı gösterme hakkındaki bölümde şair, şu beyitle hadisten alıntı yapar:

Var imiş cennet-i a’lâ yerde

Ya’ni taht-ı kadem-i mâderde (544)

Beytiyle “Cennet anaların ayakları altındadır.” hadisine telmih yapılmıştır. Eserin başka bir yerinde Hz. Ali’den şu şekilde alıntı yapılmaktadır:

Harf-i pür-nükte-i men allemeni

Anladur kıldığını bende seni (67)

“Büyük nüktelerle dolu olan ‘men allemeni’ sözü hocaya neden saygı göstermek gerektiğini anlatır.” Bu beyitle, Hz. Ali’ye ait olduğu rivayet edilen “bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olurum” sözüne telmih yapılmaktadır.

3.1.2. Gönderge:

Gönderge, bir eserin başlığını ya da yazarının adını anmakla yetinmektir (Aktulum, 2011:435). Göndergeler okuru doğrudan bir eser ismine, yazara, şaire, şiir kişisine, roman kahramanına ya da tarihi bir kahramana, bir kutsal kitaba, mısralara, beyitlere, bir ifadeye” (Şerefoğlu, 2013: 313) yönlendiren doğrudan metinlerarası ilişki kurma tekniklerindedir. Gönderge, bir metinden alıntı

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

yapılmadan okuru doğrudan bir metne gönderir (Aktulum, 2011).

İncelenen eserde *gönderge* olarak birçok kişi ve eser ismi kullanıldığı görülmüştür. Kişilere yapılan göndergeler arasında dini kimlikli kişiler ilk sırayı almaktadır. Eserde dini kimlikli kişiler olarak; *Cebraîl a.s.* (726), *Hz. Muhammed* (10), *Hz. Âdem* (45), *Hz. İbrahim* (601), *Hz. Musa* (150), *Hz. Yusuf* (558), *Hz. Osman* (727), *Mehdi* (458), *Deccâl* (458), *Nemrud* (620), *Karun* (55), *Muhyiddin-i Arabi* (204), *İmam Gazali* (214), *Ebu Mansur Muhammed* (244), *Hacı Bektaşî Veli* (225), *Kadıızade* (235) ve *Birgivi'nin* (234) ismi geçmektedir. Bu göndergelerden bazıları şunlardır:

İlmin izhâr idince Âdem

Oldı bilcümle melâik mülzem (45)

beytiyle Hz. Adem'in ismine ve bu isim çerçevesinde Hz. Adem'in eşyanın ismini saymasına ve meleklerin ona secde etmesine gönderme yapılmaktadır.

Yetişür sana tarîk-i Hanefî

Virdi ol mezhebe Allah şerefi (243)

Dahi ser-mezhebümüz Bû-Mansûr

Komadı ilm-i akâidde kusûr (244)

Beyitleriyle Hanefi mezhebine ve bu mezhebin önde gelen imamlarından Ebu Mansur Muhammed'e göndermede bulunulmuş ve Ebu Muhammed'in akaid ilmi konusunda bütün problemleri çözdüğü hususu ifade edilmiştir.

İtmiş İhyâ'da Gâzâlî tafsîl

Okuyup anla nedir şükr-i Cemîl (597)

beytiyle İmam Gazali'ye ve onun eseri İhyâu Ulûmî'd- Din'e gönderme yapılmaktadır. "Nimete Şükretme" başlığı altında yer verilen bu beytin öncesinde Gazali'nin "her organın ayrı bir şükrü (595)" olduğunu ifade eden sözüne gizli alıntılama yoluyla gönderme yapıldığı görülmektedir.

İdegör hânene gelse mihmân

Sofranı hân-ı Hâililü'r-Rahmân (601)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

beytiyle cömertlik ve misafire hürmetin sembolü olan Allah dostu meşhur Halil İbrahim hazretlerine gönderme yapılmaktadır.

*Olma âvâre-i ilm-i ihfâ
Kendüni göz göre göre itme rüsvâ (191)
Aslı yokdur bilesin çekme ziyân
Hüdhüdi eyleme maktû'ı zebân (192)*

beyitleriyle, Kur'an'da ismi geçen Hüdhüd-i Süleymâni olarak bilinen kuşa gönderme yapılır. Şair ihfa ilminin avaresi olup da kendini rezil etmemeyi, bu ilmin boş bir uğraş olduğunu belirtir. Bu ilimle uğraşıp Hüdhüd'e benzeyen aklını konuşmaz, düşünmez etme demektedir.

Sünbülzâde Vehbi mesnevisinde, dini kimlikli kişilerin yanı sıra Aristo (96), Eflatun (96), Hoca Nasır (117), İbni Sina (180), İbni Sirin (134), İbni Haldun (1067), Ebu Said (118) gibi bilginlere; Nabi (32), Yunus (671), Veysi (319), Nergisi (319), Harîrî (490), Saib (324), Şevket-i Buhari (324) gibi çeşitli şair ve yazarlara da yer vermiştir. Bu göndermelerden bazıları şunlardır:

*Hokkabâza yakışur böyle fi'âl
Ana rağbet mi ider ehl-i kemâl (179)
Bilmeyüp aslını bâzı nekbet
İbn-i Sînâ'ya idermiş nisbet (180)
Hiç anun aklına olsun mı sezâ
Ki ola mâ'il-i vehm ü hulyâ (181)*

Beyitleriyle, simya ilminin aslının hokkabazlık olduğunu ve bazı kişilerin bu ilmi İbni Sina'ya dayandırdığını, ama onun aklının böyle vehimli işlere meyletmesinin mümkün olmadığını söyler.

*Mâye-i fahr olamaz sevb-i harîr
Yaz belâgatle Harîrî'ye nazîr (490)*

beytiyle, ipekli elbisenin öğünme sebebi olamayacağını belirterek öğünmek isteyen kişi ipek sattığı için kendine Harîrî mahlasını seçen şaire nazire yazmalı der.

İşiden Yûnus ilahîsi sanur

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Bed-edâsın gören âdem usanur (671)

Dilenciler konusunun yer verildiği bu beyitte Vehbi, bazı dilencilerin şairlik tasladığı, bu kişileri işitenlerin söylenenleri Yunus Emre ilahisi olduğunu zannettiğini ifade eder.

Bunların yanı sıra cömertlikte Hatem-i Tâi'ye (619), cimrilikte Eş'ab'a (633), satranç oyunuyla ilgili Leclac, Sahhaf (362) Sisa ve Dahir'e (360), tiplere olarak Yahudi (872), Gürcü (997), Arnavud (1079), Moralı (984), Boğdanlı (984) ve Acem (988) gibi çeşitli isimleri anarak dönemlerinde belirgin özellikleriyle bilinen bu tiplere göndermelerde bulunur. Bu göndermelerden bazıları şunlardır:

Sen de meyl eyler isen Gürcü'ye bak

Vardur anlarda hakikat el-hakk (997)

Beytinde evlilikte cariye isteyenin Gürcü'ye bakmasını öğütler. Bu gönderge 18. yüzyılda sadakat, güzellik vb. özellikleriyle bilinen Gürcü cariyelere gönderme yapmaktadır.

İdere hîleye sarf-ı mechûd

Anların aklı olur akl-ı Yehûd (872)

Dizelerinde, hîleye tenezzül eden insafsız esnafların aklını Yahudi aklına benzetir ve hîle konusuyla ilgili okuyucuyu Yahudi tiplemesine gönderir.

Sünblzade, dini özelliği olan eserler olarak Fütûhat'a (205), Füsusu'l Hikem'e (203), İhyâu Ulûmi'd-Dîn'e (597), ahlaki eserlerden Ahlâk-ı Alâi'ye (1167) gönderme yapar. Bu eserler dışında dini alanda dedesi Mehmet efendinin meşhur fıkıh kitaplarından Eşbah (1150) şerhi olan eserine, Seyit Şerif Cürcani'nin şerhettiği Mevakif Şerhi'ne (91) de göndermede bulunur.

Eyleme tahtie-i kavli Fusûs

Istılâhât ola şâyed mahsûs (203)

Hiç yakışmaz hele ehl-i dîne

İftira Hazret-i Muhyiddîn'e (204)

Gör Fütûhât'ını kim ol nihrîr

Nice esrâr ider anda tahrîr (205)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

mısralarında, Muhyiddin-i Arabi'ye ve eserlerine göndermede bulunulmuştur. Aynı zamanda bu beyitlerde Hz. Arabi'nin görüşlerinden dolayı kendisine yapılan eleştirilere anıştırma yapılmaktadır. Muhyiddin-i Arabi Hazretlerinin, döneminde eleştiri oklarının hedefine oturtulmasının en baştaki sebebi Futuhât-ı Mekkiye ve Füsusu'l Hikem adlı eserleridir. Muhyiddin-i Arabi Hazretlerini, bu eserlerdeki bir takım görüşleri ve vahdet-i vücud kavramı üzerinden ulemanın bir bölümü tenkid etmiş, hatta kendisini zındıklıkla suçlayan, düşüncelerinin küfrüne hükmedip onun kafir olduğunu söyleyen alimler dahi olmuştur.

(<http://www.muhalifmakale.com/muhyiddin-ibni-arabi-tartismasina-dair/>). Şair yukarıdaki dizelerle bu tenkitleri iftira olarak görmekte ve Muhyiddin'i Arabi'yi övmektedir. Vehbi Füsusu'l-Hikem'deki sözlerin, düşüncelerin, özel terimlerinden dolayı ayıplanmamasını ve Fütûhât'ta birçok gizlerin saklı olduğunu öğütler.

Dini eserler dışında Lutfiyye mesnevisinde şair, Batlamyus'un geometri üzerine tasnif ettiği Micestî (124) kitabına, astronomi alanında yazarının ismiyle anılan Çağmini risalesine (124), İbn-i Sina'nın meşhur kitabı Kanun'a (96), Uluğ Bey'in astronomi kitabı Zic'e (118) atıflarda bulunur. Edebiyat ve dil alanında Kâfiye (335) ve Şafiye (335) isimli Arap gramerine ait iki esere, Vankulu (407) ve Ferheng-name (407) lugatlarına, kendisinin Lutfiyye'yi yazarken örnek aldığı Hayriyye'ye (33), kendi lugatı Tuhfe-i Vehbi'ye (258), Saib ve Şevket (324) isimli iki İranlı meşhur şairi anarak onların divanlarına göndermede bulunur. Bu göndergelerden bazıları şunlardır:

Gerçi nahvi okudun Kâfiye'de

İlm-i hatta eyü bak Şâfiye'de (335)

Beytiyle Arapça nahivde Kafîye kitabını okudun, hat ilmi için de Şafiye kitabına bakmalısın der.

Ekseri basma kalıb râbitasız

Aslı ma'nası galat zâbitasız (406)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

İder elfâz-ı garîbe âheng

Sanasun Vankulu'dur ya Ferheng (407)

beyitleriyle tuhaf konuşan kişilerin basmakalıp ve hatalı birçok garip kelime kullandığını belirtir ve Vankulu ile Ferheng-name sözlüklerine göndermede bulunur.

Eserde açık göndermelerin dışında anıştırma ve gizli alıntı yoluyla başta hadisler olmak üzere pek çok esere gönderme yapılmıştır. Eser Nabi'nin Hayriye'si ile türev ilişkisi göstermektedir. Lutfiyye'yi inceleyen birçok araştırmacı da onun Hayriyye'nin adeta naziresi olduğunu söylemiştir (Kalkan, 2012). Bu çalışma sınırları içerisinde dolaylı göndermelere ve türev ilişkisine yer verilmemiştir.

4. Sonuç ve Öneriler

Sünbülzade Vehbi'nin Lutfiyye'sini metinlerarası ilişkiler bağlamında incelediğimiz bu çalışmada, şairin bilinçli olarak eserine eklediği alıntı ve göndermelerle eserde anlatılmak istenen konuyu genişlettiği, delillendirerek daha kolay kabul edilebilir, daha rahat anlaşılabilir hale getirdiği söylenebilir. Doğrudan göndermelerle birlikte Lutfiyye mesnevisi yeniden okunduğunda, eserde verilen öğüt ve nasihatlerin İslam dini, tarihi, kültürü ve Türk ahlakı, edebiyatı, kültürü ile ilgili diğer eserlerle ilişkiler kurularak anlatıldığı görülmektedir. İncelenen metinde özellikle kişi ve eserlere yapılan doğrudan göndermeler çok fazladır. Eser nasihatname türünde yazıldığı ve farklı konularda birçok öğüdü içerdiği için yapılan göndermelerin de farklı alanlarda olduğu gözden kaçmamaktadır. Şair, Aristo'dan Nabi'ye birçok kişiye yeri geldikçe göndermelerde bulunmuştur. Lutfiyye'de yapılan göndermeler tasnif edildiğinde dini kimlikli kişi ve eserlere yapılan göndermelerin ön planda olduğu görülür. Bu durum Vehbi'nin ahlak içerikli nasihatlerinin genellikle dini kaynaklı olduğunu göstermektedir. Vehbi eserinin hatime bölümünde oğlu Lutfullah'a, İhyâu Ulûmi'd-Din'i okumayı,

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Ahlak-ı Alâ'iyi incelemeyi öğütleyerek, kendi nasihatlerinin bir yönüyle kaynağını da açıklamaktadır.

Lutfiyye-i Vehbi'yi okuyan kişiler, aynı anda gönderme yapılan yazar ve eserlerle de tanışmış olacaklar, metnin ilişki kurduğu diğer metinler hakkında bilgi edinerek mesneviyi daha rahat yorumlayabilecek ve kendi deneyimlerini, yazarın bilgi ve deneyimleriyle birleştirebileceklerdir. (Ögeyik, 2008: 116).

Bu çalışmada Vehbi'nin Lutfiyye adlı mesnevisindeki doğrudan göndermeler üzerinde durulmuştur. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda dolaylı göndermelere ve türev ilişkilerine yer verilebilir.

KAYNAKÇA

- Aktulum, K. (2011). *Metinlerarasılık Göstergelerarasılık*. Ankara: Kanguru Yayınları.
- Aktulum, K. (2014) *Metinlerarası İlişkiler*. Ankara: Kanguru Yayınları.
- Aydın, A. (2016). Nâbî ve Vehbî'nin Nasihat Ederken Çocuklara Yaklaşım Tarzları. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD)*, 3(5), 1-11.
- Beyzadeoğlu, S. A. (1994). *Sünbülzade Vehbi Lutfiyye*. İstanbul: Cihan Neşriyat ve Matbaacılık.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2011). *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Ekiz, T. (2007). Alımlama Estetiği mi Metinlerarasılık mı? *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 47(2), 119-127.
- Günay, D. (2003). *Metin Bilgisi*. İstanbul: Multilingual.
- Kalkan, A. F. (2012). Lutfiyye ve Hayriyye Çerçevesinde Divan Edebiyatında Çocuk Eğitimi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Necmeddin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Karatay, H. (2010). *Türkçe Dersi Öğretim Araçlarında Yapılandırıcılık Metinlerarasılık*. Mustafa Kemal

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(14), 155-178.

Ögeyik, M. (2008). *Metinlerarasılık ve Yazın Eğitimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Rifat, Mehmet (2013). *Açıklamalı Göstergebilim Sözlüğü Kavramlar, Yöntemler, Kuramcılar, Okullar*.

İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Şeref, İ. (2013). Nazan Bekiroğlu'nun Kurmaca Eserlerinde Metinlerarası İlişkiler. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Şereföğlu, Z. K. (2013). Atlansoy'un Su Burcu'nda Metinlerarasılık. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan Toplum Bilimleri Dergisi 1/ Bahar*: 307-344.

Tanıdır Alıcı, G. (2011). *Lutfiyye-i Vehbî (Çeviriyazı-Günümüz Türkçesi-Tıpkıbasım)*. Kahramanmaraş: Ukde Kitaplığı.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

BÖLÜM 27

SÜNBL-ZÂDE VEHBÎ'NİN ŞİİRLERİNDE POETİK GÖRÜŞLER

Uzm. Sinan DOĞAN*

GİRİŞ

“Poetika” ilk kez Aristoteles tarafından kullanılan bir kavram olup⁷⁵ pek çok dilde aynı kökten gelen karşılıklarıyla kullanılmıştır. Fransızca da poetika kelimesine, sadece şiiri değil, bütün güzel sanatlardaki güzelliğin felsefesi gibi bir mana yüklenmiştir.⁷⁶ Geniş anlamı ile şiire dair her mesele ile uğraşan bilim alanı⁷⁷ olarak tarif edilen Poetika, şairlerin bağlı oldukları veya önemsedikleri şiir görüşü, şairin şiire ve şaire dair düşünceleri anlamına gelir.

Divan şiirinde, modern Türk şairlerin şiirlerinde olduğu gibi metinlere rastlanmaz. Divan şairlerinde poetikalar, Divan şairinin tabii oldukları şiir geleneği tarafından daha önceden belirlenmiştir. Bu yüzden Divan şairleri, modern anlamda poetika doğrultusunda şiir yazma gereği duymamışlardır.⁷⁸ Ortaya çıktığı ilk yüzyıldan beri kendine has ve belli bir gelenek çerçevesi çizen ve varlığını bu şekilde sürdüren Divan şiiri, aynı zamanda her dönemde farklı şiir temayüllerinin sergilendiği engin bir şiir alanıdır. Divan şiirinin dönemleri içerisinde 18. Yüzyıl ise ayrı bir öneme sahiptir.18.Yüzyıl'da Poetika anlayışını yansıtan *Sebk-i*

* Milli Eğitim Bakanlığı, Uzman, s.sinan1339@hotmail.com

⁷⁵ Aristoteles, Poetika-Şiir Sanatı Üzerine. (Çev: Nazile Kalaycı), Pharmakon Yay., Ankara 2012.

⁷⁶ M. Orhan. Okay, Poetika Dersleri. Dergâh Yay. İstanbul, 2014, s.15

⁷⁷ Okay, 2014: 17

⁷⁸, Menderes Coşkun, “Klasik Türk Şairinin Poetikası Üzerine” Bilig, Kış, 2011, S.56.57

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Hindi ve Mahallileşme, Şeyh Gâlib ve Nedim gibi şairlerin şahsından en doruk noktasına ulaşmıştır.

1. 18 Yüzyıl'da Osmanlı Şiir Hayatının Başlıca Özellikleri

17. Yüzyıl'ın sonunda Nâbî ve Sâbit'le başlayan edebiyata yerli unsurların, adet ve ananelerin kullanılması hareketi, 18. Yüzyıl'da daha da hızlanmıştır. Özellikle "Lale Devri" şairlerin çabaları ile edebiyatta yerlileştirme çalışmaları hız kazanmıştır.18.Yüzyıl'da klasik Divan şiiri, katı kaidelerinden kurtulmaya başlamış, Divan şiirlerinde yüzyıllardır görülen mazmunlar değişmeye, hiç olmazsa yumuşamaya başlamıştır. 18.Yüzyıl Divan şiirinde, çok nadiren tasavvufî aşk işlenmiştir. 18.Yüzyıl şiirde görülen özelliklerden biri de şarkı, manzum tarih ve nazirenin belirgin bir biçimde artmasıdır ⁷⁹

18. Yüzyıl şiirlerde görülen en belirgin özelliği, Divan şiirinde gelenekselleşmiş "sevgili" tipini değişime uğratmasıdır. Klasik şiirde sevgilinin anlatımı yıllarca belli kalıplarla ifade edilmesine rağmen, Enderunlu Fâzıl ve Sünbül-zâde Vehbî'de bu kalıplaşmış ifadelerin dışına çıktığı görülür.⁸⁰ Sünbül-zâde Vehbî'nin eserlerinde, cinselliğin ifade edilmesinin belirgin bir şekilde değişmeye başlamış.⁸¹

18. Yüzyıl Osmanlı edebiyatında göze çarpan durumlardan biri, çok sayıda şairin olmasıdır. Kaynaklara göre 1600 divan şairi bulunmaktadır. Bu divan şairlerinden 163'nin, divanı bulunmaktadır. Şair Sâbit

⁷⁹Kolektif, Büyük Türk Klasikleri. İstanbul: Ötüken-Söğüt Yayınları,1987, C.VII.s.196

⁸⁰Bahadır. Sürelli, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı Şiirinde Değişim Ve Sünbülzâde Vehbî'nin Şevk Engîz'i".Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Ankara.2007,s.17

⁸¹Sürelli,2007:16

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

“Her kaldırım taşının altından bir şair çıkar.” sözüyle mevcut durumu gözler önüne sermiştir.18.Yüzyıl şairler, artık şiiri bir gelir kapısı olarak görür ve her duruma, her olaya birer manzume yazmaya başlamışlardı.18 Yüzyıl şairlerin çoğu, şiir yazarak, başka amaçlara hizmet etmeye çalışmışlardı. 18.Yüzyıl edebiyatında tarih ve kaside gibi türlerde artış olmasının bir sebebi de bu olsa gerek.

2.Sünbül-zâde Vehbî'nin Hayatı

18.Yüzyıl'da öne çıkan şairlerinden biri olan Sünbül-zâde Vehbî (1720/21-1809), Maraşlı bir aile olan “Sünbülzâdeler”dendir. Maraş'ta ilim tahsil ettikten sonra İstanbul'a gelerek kadılık görevini yapmıştır.⁸² Sünbül-zâde Vehbî zamanın ileri gelenlerine, gazel ve kasideler sunarak, onlarla dostane ilişkiler kurmuştur. Bu kurduğu dostane dostluklar sayesinde, Rumeli ve Anadolu'nun birçok yerlerinde kadılık görevinde bulunma fırsatını elde etmiştir. Sünbül-zâde Vehbî, Yaş ve Bükreş'te 17 yıl kadılık görevinde, Eflak, Boğdan ve Siroz'da da Kadılık görevlerinde bulunmuştur.⁸³

Sünbül-zâde Vehbî,, kadılık görevlerinden sonra 7 sene haccanlık (mali işler) görevi yürütmüş. Sünbül-zâde Vehbî, Osmanlı Sarayı'nın güvenini kazanmasından ve Farsçaya olan hâkimiyetinden dolayı İran'a elçi olarak görevlendirilmiştir. İran'da ve Bağdat'ta yaptığı görevi sırasında, hakkında suçlamalar meydana gelmiş. I.Abdulhamit, Sünbül-zâde Vehbî, hakkında idam kararı verilmiştir. İdam kararını öğrenen Sünbül-zâde Vehbî ,bir posta tatarı kıyafetiyle gizlice İstanbul'a dönmüş ve Üsküdar'da bir dostunun evine sığınmıştır.⁸⁴Affedilmek ve yeniden hamilerinin ihsanına layık olmak için çeşitli kasideler yazmıştır. Yedi yıllık sefaletten sonra Halil Hamid Paşa'nın ilgisini görerek, eski işi olan kadılığa geri

⁸² Naci, 1995: 90

⁸³Yenikale,2012:14).

⁸⁴Yenikale,2012:14).

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

dönmüştür. Hayatının geri kalan döneminde çok farklı yerlerde görev yapan ve bazen itibardan düşüp bazen yükselen Sünbül-zâde Vehbî, III. Selim zamanında “Sultanü’ş-Şuara” unvanını almıştır. Ömrünün kalan kısmını zevk ve eğlenceden geri kalmadan geçiren Sünbül-zâde Vehbî, nikris denilen bir hastalığa yakalandıktan sonra 1809 senesinde de vefat etmiştir.⁸⁵

Sünbül-zâde Vehbî, Divanı’nın yanı sıra oğlu Lütfullah için yazdığı nasihatname türünde 1181 beyitlik “Lutfiyye” ve bir zen-dost ve mahub-dost tipinin mizahi bir şekilde canlandırıldığı 785 beyitlik “Şevk-engiz” adlı mesnevileri vardır.. Yine Arapça-Türkçe yazdığı “Nuhbe-i Vehbî” adlı eseri ve Farsça-Türkçe yazdığı “Tuhfe-i Vehbî” adlı eseri manzum yazılmış birer sözlüktür. Bunların dışında “Münşeat” adlı eseri kendisinin ifadesiyle yanmıştır. Bu eserin kimi parçaları muhtelif yerlerde bulunmaktadır.⁸⁶

Sünbül-zâde Vehbî’nin, Divanı’nda şiir ve şairle ilgili pek çok görüşe rastlanmaktadır. Sünbül-zâde Vehbî, görüşlerini, kasidelerinde ve gazellerin makta beyitlerinde dile getirmiştir. Özellikle “Sühan” ve “Kâğıt” redifli kasideleri, şiire ve şaire dair görüşlerini vermesi açısından önemlidir. Vehbî Divanı’nda, şiir ve şairle ilgili terim ve kavramlar, kendi şiiri ve önceki dönem şair ve eserlerle ilgili görüşler yer almaktadır.

3.Sünbül-zâde Vehbî’nin Şiirlerinde Poetika Görüşler

18.Yüzyıl Osmanlı şiir hayatının önemli temsilcilerinden olan Sünbül-zâde Vehbî’nin şiirlerinde, diğer şairlerin şiirlerinde görülen şiirsellik yoktur. Daha çok şekle, dışa ve klasik estetiğe önem vermiştir. Bâkî, Nâbî, Sâbit ve Nedim’in mazmunlarını tekrarlamış, divan şiirinin söz ve mana sanatlarını hemen her beytinde

⁸⁵Yenikale,2012:16-17

⁸⁶Yenikale,2012:20

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

tekrarlamıştır. Zevk ve eğlenceye düşkün olan Sünbül-zâde Vehbî, bu özelliğini hemen her şiirine yansıtmıştır. Şiirlerinde yerel konulara, günlük hayatla ilgili atasözlerine ve deyimlere yer vermiştir. Bazen laubalileşen şiirleri, devrin toplumsal hayatını yansıtması bakımından önemlidir.⁸⁷

Sünbül-zâde Vehbî'nin şiirleri, selefi Nabi ve O'nun eseri Hayriyye'si birlikte dikkate alındığında bir taklittir. Bundan dolayı Sünbül-zâde Vehbî'nin, Aristotelesçi bir şiir anlayışına sahip olduğu söylenebilir. Sünbül-zâde Vehbî'de şiir sanattır, taklitten ibarettir. Ama şiir mahiyeti itibarıyla 'Tanrısal ilham'dır ve 'haz'za yöneliktir. Bu nedenle, şair kutsaldır, kanatlıdır ve elçidir.⁸⁸ İlham ise bir yansımadır. Yansımanın metaforu 'ayna'dır.⁸⁹ Sünbül-zâde Vehbî'nin felsefeye/bilime uyguladığı şiir (nazım) biçimini,⁹⁰ poetik bilim alanında ⁹¹ 'şiirsel düşünme biçimi' yahut 'şiir biçimli düşünce' kavramıyla ifade edilebilir. Sünbül-zâde Vehbî'nin şiir anlayışında; kavramlar ya şiir (nazım), ya da nesir biçiminde ortaya çıkmaktadır. Şiir, dizelerin ölçüsüne göre yapılabildiği gibi dizeler halinde tıbbı, doğaya, vb. konulara göre de yapılmasından dolayısıyla bir sanattır.⁹² O hâlde 'şiirsel düşünme biçimi', 'şiir formunda düşünceyi ve düşünce formunda şiiri' içermektedir. Konusu bakımından birincisi felsefedir, ikincisi şiirdir. Form ise yüklemdir yahut konuya ilave olandır. Ama Aristoteles açısından her ikisi (madde ve

⁸⁷Kolektif, 1987:109

⁸⁸ Ayrıca bk. Metin Cengiz, Platon ve Aristoteles'te Şiir Düşüncesi, İstanbul 2012, s. 17, 21, 23, 32.

⁸⁹ Platon, Devlet, çev. Hüseyin Demirhan, Sosyal Yayınlar, İstanbul 2002, s. 361-396

⁹⁰ Burhanettin Tatar, "Doğumunun 770. Yıldönümünde Yunus Emre'de Şiirsel Düşünme Biçimi", Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu, ed. H. Bayram Başer, İstanbul 2010, s.68-71

⁹¹Aristoteles, Metafizik, çev. Ahmet Arslan, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1996, s. 293

⁹²Aristoteles, Poetika, çev. Bircan Çınar, Ankara 2010, s.20

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

form) her zaman birlikte var olmaktadırlar. Bu anlamda Sünbül-zâde Vehbî'nin Lütfiyye, adlı eseri, bilime uygulanmış formdur (şiiir biçimli felsefe) ve 'şiiirsel biçimli bir telif' tarzını ifade etmektedir.

Sünbül-zâde Vehbî 'ilmi/felsefeyi' ve 'ahlakî' 'şiiirsel biçim'de işlemektedir. Sünbül-zâde Vehbî'de bu şiiir anlayışını;

“Şi'rini eyleye ilme tatbik/
Bile mefhum-ı maani-i dakîk”

beytiyle, açıklamaktadır. Sünbül-zâde Vehbî'de şiiir anlayışına göre 'kavramların ince anlamlarını bilmek, ortaya koymak' şeklinde tezahür etmektedir.⁹³Şiiir, biçim olarak şiiiri ilime/felsefeye uygulamaktadır. Sünbül-zâde Vehbî, elde ettiği ince anlamlara sahip kavramları, şiiir biçimlere dönüştürmek suretiyle 'eşyayı şiiir formuyla bilmeyi amaçlamıştır. Şiiirsel biçimli eşya bilgisi, Sünbülzade'nin şiiirsel hikmetidir. Sünbül-zâde Vehbî'nin i Lütfiyye adlı eseri, bu tür yöntemle ortaya konmuş bir eser olduğu söylenebilir.

Sünbül-zâde Vehbî, yaptığı görevleri nedeniyle uzun bir süre dünyayı dolaşmış, nice gizli anlamlara ulaşmış, birçok iyi insanların yakını (mahrem) olmuştur. Sünbül-zâde Vehbî, elde ettiği tecrübeyi, zamanla birleştirip ibretli bir şekilde yazdığı eserlere yansıtmıştır. Bu anlamda, Sünbül-zâde Vehbî asrının kıdemli bir süvarisi (köhne süvâr-ı asrum), asrının işlerine vâkîf (vâkîf-ı şive-i kâr-ı asrum) bir kişisidir. Bu haliyle, artık eşyayı ve anlamını bilendir.⁹⁴ Sünbül-zâde Vehbî'de şiiirin bilimle buluşması ve bütünleşmesine 'hikemî şiiir' olarak ifade edilebilir

Sünbülzade'nin hikemî şiiirindeki yeni anlam (bikr-i mana), 'ilim'dir, diğer adıyla 'hikmet/felsefe'dir.⁹⁵ Hikemî şiiir yahut 'şiiir biçimli hikmet', öncelikle 'hikmetli söz söylemektir. Düşüncelerin açık, anlaşılır ve sade bir

⁹³Beyzadeođlu, 2004,s:73

⁹⁴Beyzadeođlu,2004,s.166.

⁹⁵ Hüseyin Yorulmaz, Divan Edebiyatında Nabi Ekolü, Kitabevi, İstanbul,1996

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

şekilde söylenmesidir. Bu yöntem tarzı, Feridüddin Attar'la başlamış, Fuzulî ve Bağdatlı Ruhî'de sürmüş, Nabi ile doruğa çıkararak esas kimliğine kavuşmuştur.⁹⁶ Fikri, fikir söyleme' tarzı, şiirde büyük bir değişimdir.⁹⁷ Düşüncenin anlatımında 'muğlak biçimi (sebk-i Hindî)' terk etmek, düşünceyi bir takım söz ve sanatlarla süslemeden, fikri fikir olarak ifade etme biçimini seçmektir.⁹⁸ İlmî/hikemî anlatımına geçiş,⁹⁹ Nabi ve Sünbülzade ile birlikte bir 'çığır'a dönüşmüştür.¹⁰⁰

Sünbül-zâde Vehbî'nin Lütfiyye adlı eseri, ilim-felsefe ve ahlak olmak üzere iki konuya sahiptir. Lütfiyye'nin ilim/felsefe ile ilgili ilk konusu 'bilgi'dir. Sünbül-zâde Vehbî 'ye göre yükselmenin sebebi;

(sebeb-i rifat) bilgidir (ilm ü irfan).

Bilen (âlim) olmak, en büyük devlettir.

Çünkü Âdem sahip olduğu bilgiyi ortaya koyunca, bütün melekler suskunlaşmış. (mülzem), Bilginler, bilgileri sebebiyle nebilerin varisleri olmuşlardır. O halde bilgi, büyük bir veraset, büyük bir zenginliktir. Sünbül-zâde Vehbî, klasik felsefenin 'yetkinlik' kavramını kullanmaz. Yetkinlik kavramının yerine yükselme (rifat)' kavramını tercih eder. Sünbül-zâde Vehbî için bilgi, yetkinliğin/yükselmenin birinci nedenidir. İnsanı yetkinliğe götüren ikinci şey 'mal'dır. Ancak Sünbül-zâde Vehbî 'ye göre mal ile bilgi (ilm) eşit değildir. Zenginlerin, bir anda iflas ettiği tecrübe edilmiş bir durumdur. Ayrıca malın çok düşmanı vardır, yolunu bekleyenleri çoktur. İlim ise böyle değildir. Bilginler mal açısından hüsrana düşmüş farz edilir, ama sermayeleri ilim olduğu için eksiklik, noksanlık bulmazlar. Dünya ateşte yakılır, ilim yakılmaz.

⁹⁶Abdülkadir Erkal, Divan Şiiri Poetikası (17.Yüzyıl), Birleşik, Ankara 2009,s.252

⁹⁷Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul 1971, C. II, s. 670

⁹⁸Erkal, 2009:s.90-91,199,200.

⁹⁹Yorulmaz,1996:s.90,91,92,94,95.

¹⁰⁰Yorulmaz,1996:s.28

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Tufan kopsa ilim suya gark olmaz. Hâkim ve vali ilmi zorla alamaz. İlim meydanda kalsa hırsız çalamaz. Mal gibi telef olmaz, mahvolur diye korkulmaz. Âlim âlemde birçok eser bırakır, ahirete ise ilimle yaptığı ameliyle birlikte gider. Bu nedenlerden dolayı, Sünbülzade, ilim konusunu eserinde önceler (takdim-i bahs-i ilim). Sünbül-zâde Vehbî'nin ilmi öncesinin temel sebebi (asl-ı meram) ise ' faydalı ilmin (ilm-i nâfi)' neler olduğunu anlatmaktır. Bu bakımdan yararlıdır. Faydalı ilimler ise ancak pratikle (amel) kalıcı olur, mahvolup gitmezler. O nedenle ilim ve amel birdir.¹⁰¹

18. yüzyıl şairlerimizden Sünbülzâde Vehbî'nin divanında bulunan Tannâne kasidesi, bazı şekil ve muhteva özellikleri dolayısıyla klâsik örneklerden farklı bir kaside olarak göze çarpmaktadır. Manzume yalnızca sıradan bir övgü şiiri değil, aynı zamanda bir sefâretnâmedir.¹⁰² İlk örneklerini "İran Sefâretnâmesi" ile Ahmed Dürrî Efendi ve "Fransa Sefâretnâmesi" ile Yirmi Sekiz Çelebi Mehmed'in verdiği sefâretnâmeler arasında, Vehbî'nin bu manzum sefâretnâmesi ayrı bir yer tutar.¹⁰³ Kasidenin aynı zamanda bir sefâretnâme özelliği göstermesi, Vehbî'nin kasidesinin bölümlerine eklediği ve İran sefaretini anlattığı 49 beyittik ayrı bir bölüm vardır ve bu bölüm Tannâne kasidesini hem şekil hem de içerik yönünden diğer benzer türlerden farklı kılar. Manzume, kaside şeklinde manzum olarak yazılmış olmasıyla diğer sefâretnâmelerden, içeriğinde bir sefaretin izlenimlerini barındırmasıyla da diğer kasidelerden ayrılır.

SONUÇ

Sünbül-zâde Vehbî'nin şiirlerinde, mahallî unsurlar, halk diline ait kullanımlar ve realist tasvirler yer almıştır. Sünbül-zâde Vehbî'nin şiirlerinde, diğer şairlerde görüldüğü gibi şiirsellik yoktur. Sünbül-zâde Vehbî'ye göre

¹⁰¹ Beyzadeoğlu, 2004: s. 44, 45, 46.

¹⁰² Süreyya Beyzadeoğlu, "Tannâne Kasidesi", Dergah, 1991, S. 2, s. 10-12.

¹⁰³ Banarlı, 1987: 790

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

şiiir sanat olarak taklittir ama mahiyeti itibariyle ‘tanrısal ilham’dır ve ‘haz’za yöneliktir. Şair kutsaldır, kanatlıdır ve elçidir. Sünbülzade’nin felsefeye/bilime uyguladığı şiiir anlayışını, “şiiir biçimli felsefe” ve ‘şiiirsel biçimli bir telif tarzı şeklinde ifade edilerek ‘eşyayı şiiir formuyla bilmek’tir amacına hizmet etmeye çalışmıştır. Şiiri, bilime uygulama tarzı, Sünbülzade ile birlikte bir ‘çığır’a dönüşmüştür Fikri, fikirle söyleme, Sünbül-zâde Vehbî’nin en önemli özelliğini oluşturmaktadır. Sünbül-zâde Vehbî için bilgi, yetkinliğin/ yükselmenin birinci nedenidir. Bu nedenle ilmi mükerrerem bir rütbe ve güzel ahlakın ilkesidir şeklinde yorumlanır.

KAYNAKÇA

- ARİSTOTELES, Poetika-Şiiir Sanatı Üzerine. (Çev: Nazile Kalaycı) Pharmakon Yay.Ankara,2012
- ARİSTOTELES, Metafizik,(Çev.Ahmet Arslan) Sosyal Yayınlar,İstanbul 1996
- ARİSTOTELES, Poetika,(Çev. Bircan Çınar),Ankara 2010,
- BANARLI Nihat Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul,1971, C. II,
- BEYZADEOĞLU Süreyya A. Sünbülzade Vehbi, Lütfiyye, MEB, İstanbul,2004.
- BEYZADEOĞLU, Süreyya (1991). "Tannâne Kasidesi", Dergah, S. 2, s. 10-12.
- CENGİZ Metin, Platon ve Aristoteles’te Şiiir Düşüncesi, İstanbul,2012
- ERKAL Abdülkadir, Divan Şiiri Poetikasi (17.Yüzyıl), Birleşik, Ankara,2009
- KOLEKTİF, Büyük Türk Klasikleri. İstanbul: Ötüken-Söğüt Yayınları,1987, C.VII.
- MENDERES Coşkun, “Klasik Türk Şairinin Poetikasi Üzerine”Bilig,Kış,2011,S.56.57
- ORHAN Okay, M. Poetika Dersleri. Dergâh Yay. İstanbul,2014
- SÜRELİ Bahadır. “XVIII. Yüzyıl Osmanlı Şiirinde Değişim Ve Sünbülzâde Vehbî’nin Şevk-Engîz’i”.Bilkent

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü,
(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Ankara.2007,
TATAR,Burhanettin,“Doğumunun 770. Yıldönümünde
Yunus Emre’de Şiirsel Düşünme Biçimi”, Uluslararası
Yunus Emre Sempozyumu, (Ed. H. Bayram
Başer),İstanbul 2010,s.68-71
PLATO, Devlet, (Çev. Hüseyin Demirhan),Sosyal Yayınlar,
İstanbul,2002,
YENİKALE A. Sümbülzade Vehbi Divanı. Kültür ve
Turizm Bakanlığı e-yayın,2012
YORULMAZ Hüseyin, Divan Edebiyatında Nabi Ekolü,
Kitabevi, İstanbul,1996

SÜNBLZÂDE VEHBÎ'NİN “LUTFİYYE” İSİMLİ
ESERİNİN “DEĞERLER EĞİTİMİ” AÇISINDAN
İNCELENMESİ

Metin AYDIN*

*Adl ü ihsân ile meşkûr olagör
Yıkmayup âlemi ma'mûr olagör (Vehbî)*

GİRİŞ

Değer, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet anlamına gelmektedir (TDK, 2010). Değerler, kişinin diğer bireyler ve toplum tarafından benimsenmesini sağlarken istenmeyen davranışların kontrolü noktasında önemli etkilere sahiptir. Değerler, çok yönlü olan insan kişiliğinin olumlu yönde gelişimine katkı sağlar. (Kasapoğlu, 2013).

Gelişen ve değışen dünya sistemi içerisinde en önemli başlıklardan biri hiç şüphesiz eğitim-öğretim konusudur. Geçmişte olduğu kadar bugün de önemini koruyan eğitimin temel hedeflerinin başında ise; bireylere hayatlarını devam ettirecek beceriler kazandırmak, onları donanımlı hale getirmek kadar karakter gelişimlerine katkıda bulunmak, kültürel ve evrensel değerleri özümseyerek daha iyi insanlar olma yolunda yardımcı olmak gelmektedir. Eğitim sistemi içerisinde kazandırılacak bu değerler, bireylere kendileri ve çevreleri ile barışık olarak daha erdemli ve mutlu olmaları yolunda katkı sağlayacaktır.

* Doktora öğrencisi, Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, aydin_metin@msn.com.

SÜNBUZÂDE VEHBÎ KİTABI

Bu çalışmamızda 18. yüzyıl şâirlerinden Sünbülzâde Vehbî Efendi'nin *Lutfiyye*¹⁰⁴ isimli eserinden hareketle gelişen ve değişen eğitim sistemine “Değerler Eğitimi” açısından katkı sunabileceğimiz noktaları tespit etmeye çalışacağız. İki kısımdan oluşan bu bildiriye, birinci kısımda değerler eğitiminin dünyadaki ve ülkemizdeki gelişimine kısaca değineceğiz. İkinci kısımda ise Sünbülzâde Vehbî Efendi'nin *Lutfiyye* isimli eserinde günümüz dünyasının eğitim sistemine fayda sağlayacak, bireylerin gelişimlerine olumlu yönde etki edebilecek beyitleri izahları ile birlikte sunmaya çalışacağız.

1. “DEĞERLER EĞİTİMİ”NİN GELİŞİMİ

Bu bölümde değerler eğitiminin dünyada ve ülkemizde gündeme gelişine kısaca değineceğiz.

1.1. Dünyada Değerler Eğitimi

Değerler Eğitimi, Yaşayan Değerler Eğitim (Living Values Education) Programı adı altında yılında Birleşmiş Milletler'de uluslararası bir proje olarak uygulanmaya başlanmıştır.

UNESCO tarafından desteklenen programın, iyi karakterli bireyler yetiştirmek, temel değerleri pekiştirmek, çocukların kendilerine ve topluma yararlı olacak temel değerleri psikolojik, bilişsel ve sosyal gelişimlerine uygun olarak kazanmalarını sağlamak, çocukların kazandıkları değerleri davranışla ifade etmeleri yönünde fırsat vermek gibi temel hedefleri bulunmaktadır.

1.2. Türkiye’de Değerler Eğitimi

Ülkemizde de üzerine konuşulan, tartışılan ve hakkında birçok çalışmanın yapıldığı “Değerler Eğitimi” konusu bugün de güncelliğini korumaktadır. 2003 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın ders programları ile ilgili çalışmalarında bu konuya oldukça fazla önem verilmiş ve birçok dersin içeriğinde “Değerler Eğitimi” doğrudan yer almıştır. 18. Milli Eğitim Şurasında “Eğitimde 2023

¹⁰⁴ Bu çalışmada Prof. Dr. Süreyya Ali Beyzâdeoğlu tarafından hazırlanan “Lutfiyye “ eseri esas alınmıştır.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Vizyonu” kapsamında bu konunun tekrar ele alınması Türk Millî Eğitim Politikası açısından önemini göstermektedir.

2. SÜNBLZÂDE VEHBÎ’NİN LUTFİYYE’ SİNDE DEĞERLER EĞİTİMİ

18. yüzyıl şâirlerinden Sünblzâde Vehbî Efendi *Lutfiyye* isimli eserini çok sevdiği oğlu Lutfullah için kaleme almıştır. Amacı ise beyit şeklinde yazdığı öğütler ile oğlunu hayata hazırlamak ve mutlu olmasına katkı sağlamaktır. Sünblzâde Vehbî Efendi’nin H. 1205/ M.1791 yılında kâleme aldığı, 1181 beyitlik bu çalışmasından (Beyzâdeoğlu, 1994: 17) değerler eğitime yönelik birçok başlık oluşturmak mümkündür:

2.1. Adalet-Adil olma

Sünblzâde Vehbî Efendi, oğluna adaleti öğütleyerek bunun kendisi için daha hayırlı olacağını söylemektedir. Ona göre şükür, adaletli olarak ve insanlara ihsanda bulunarak gerçekleşir. Bunu yaparsa âlemi mamur etmiş olacaktır.

Adl ü ihsân ile meşkûr olagör
Yıkmayup âlemi ma‘mûr olagör (770)

Fesat çıkaranaın sonu cehennem iken adaleti gözeterek yaşayanlar cehennemden uzak olup cennette bulunacaklardır.

Kâzî-i cennet olur sâhib-i dâd
Dûzaha doğru gider ehl-i fesâd (772)

2.2. Cömertlik

Sosyal yaşamda insanları sevilen kimseler kılan eylemlerin başında hiç şüphesiz cömertlik gelir. Cömertlik sayesinde kişi dünyada da ölümünden sonra da iyi isimlerle anılır. Sünblzâde Vehbî Efendi’ye göre, insanlara karşı cömert olunmalı ve alçaklık olarak görülen cimrilikten kişi kendini kurtarmalıdır.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

İhtirâz eylegör hissetden
Kendini kurtar o süfliyyetden (616)

Cömert kişiler, insanlar arasında güzel isimlerle anılırken cimri insanlar sürekli olumsuz sıfatlar ile zan altında kalırlar.

Nîk-nâm olmadadır merd-i kerîm
Müttehem hisset ile şahs-ı leîm (617)

Cömert kişiler bu dünyada güzel vasıflar ile anılırken öldükten sonra da adları yaşamaya devam eder. Cömertliği ile meşhur olmuş Hâtem'in ismi yüzyıllar geçmesine rağmen insanlar tarafından hayırla yâd edilmektedir.

Zindedür tâ-be-ebed ehl-i kerem
Dahi tayy olmadı nâm-ı Hâtem (618)

İkramda bulunarak herkesin gönlüne giren cömert kişiler, sevilen, saygı duyulan bireyler olurken Allah'ın da sevdiği kulları arasına girerler.

Sâhib-i inâm ider celb-i kulûb
Hem olur nezd-i Hudâ'da mahbûb (620)

2.3. Affedici Olmak

Sünblzâde Vehbî Efendi'nin oğluna öğütleri arasında affedici olmanın önemi de bulunmaktadır. Hatta ona göre düşman karşısında bile kavgayı bırakıp sabırla affetmek daha güzel bir davranıştır.

Eyleyüp düşmen ile def'-i cedel
Sabr ile afv idebilsen ne güzel (514)

İnsanlar mümkün oldukça affetmeye gayret etmelidir çünkü güzel ahlakın başında gelen davranış affedici olmaktır.

SÜNBUZÂDE VEHBÎ KİTABI

Mümkün oldukça çalış afva velî
Hüsn-i ahlâkın odur pek güzeli (516)

2.4. Sabır

Kendisi acı fakat sonuçları güzel olan “sabır” Sünbülzâde Vehbî Efendi’nin oğluna öğütleri arasında yer alan başlıklardan biridir. Ona göre sabır, acı dahi olsa birçok derdin devası olan bir ilaçtır.

Sabrı a’lâ bilürüz telh ammâ
Yine olmaz mı nice derde devâ (506)

Allah’ın “çok gayret sahibi” manasına gelen “Gayûr” isminin yanında “çok sabredici” manasına gelen “Sabûr” ismi de bulunmaktadır.

Vardur “Esmâ-i İlâhî”de sabûr
Oldı bir ismi de ammâ ki gayur (505)

2.5. İlim Öğrenmek

İlme son derece önem veren bir kültür ve inanç ortamı içerisinde yetişen Sünbülzâde Vehbî Efendi oğluna da ilim öğrenme konusunda çaba sarf etmesini öğütlemektedir. Ona göre ilim sahibi olmak büyük zenginliktir ve kişinin toplumda yüksek konuma gelmesine vesile olur.

İlm ü irfân sebab-i rif’atdûr
Âlim olmak ne büyük devletdür (44)

İnsanlar arasında her dönemde mal sahibi olmak ilim öğrenmeye tercih edilse de Sünbülzâde Vehbî Efendi bu konuda oğlunu uyarmakta ve ilim sahibi olmanın mal biriktirmekten çok daha önemli olduğunu belirtmektedir.

Mâl ile ilmi müsâvî sanma
Mâla râğbetle varup aldanma (47)

İnsanlar zenginlik hırsı ile mal biriktirse de güzel olan kişinin gönlünü ilim nuruyla dolu hale getirmesidir.

İlm ile sîneni eyle mâlî
Saklasun mahzene herkes mâlı (50)

Âlîmler her ne kadar sıkıntı çekiyor gibi gözükseler de, onların asla eksilmeyen ilim hazinesi vardır.

Ulemâ çekse de farzâ hüsrân
İlm sermâyesi bulmaz noksân (51)

SÜNBUZÂDE VEHBÎ KİTABI

Mal zenginliği için türlü tehlikeler bulunurken bilgi hazinesi her zaman korunaklıdır. İlmî zorla hâkim de vâli de ele geçiremez hırsızlar ilim hazinesinden bir şey çalamazlar.

Cebr ile hâkim ü vâli alamaz
Kalsa da meydan da hırsız çalamaz (53)

2.6. Gayret Etmek-Çalışmak

Dünyada başarı elde etmek, sevilen biri olmak ve Allah katında makbul kul olabilmek için çalışmanın önemini bilen Sünbülzâde Vehbî Efendi bu konuda oğluna da nasihat etmektedir. Rızâ kazanmak için gayret gösterdikçe Allah kulunu daha çok sevecektir.

Çün sana celb-i rızâdur mechûd
Olsun Allah dahi senden hoşnûd (26)

Kişi için sadece çalıştığının karşılığı vardır. Bu dünyada birilerinin evladı olmak tek başına fayda sağlamaz ve başarı getirmez.

Var mıdır fâidesi dünyâda
Diseler de sana Vehbî-zâde (42)

2.7. Şükür

Sözlük anlamı, görülen iyiliğe karşı gösterilen memnunluk, minnettarlık olan şükür kavramı, esasen Allah'ın kullarına göstermiş olduğu lütuflar karşısında kulların Allah'a teşekkürüdür. İslamî bir muhit içerisinde yetişen Sünbülzâde Vehbî Efendi oğlunun bu konuda duyarlı olmasını istemekte ve ona öğüt vermektedir. Allah'ın insanlara lütufları sonsuzdur ve bu iyilikler karşısında Allah'a şükretmek vaciptir.

Kerem ü ni'meti bî-pâyândur
Şükri vâcib ne ulu Yezdân'dur (5)

Dileklerimize, dualarımıza karşılık veren Allah'a ne kadar şükredilse azdır.

Nola şükr üzre bulunsam her gâh
Bana matlûbümü virdi Allah (24)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

2.8. Anne-Babaya Saygı

Türk kültüründe yer tutan anne-babaya karşı saygı İslam kültüründe de âyet (Kuran 29-8, 31-14, 31-15, 46-15...) ve hadisler ile desteklenmektedir. Anne babaya karşı saygılı olunmalı onlara fazlası ile ikram edilmelidir.

Peder ü madere eyle ta'zîm
Ya'î ifrâtla eyle tekrîm (540)

Anne babaya karşı gelmekten sakınılmalıdır çünkü böyle bir davranışta bulunanlar büyük günah işleyenlerdir.

El-hazer olmayasın ehl-i ukûk
Ki odur ekber-i erbâb-ı füsûk (541)

Allah Kuran'da anne, babaya karşı "öf" denilmesini dahi yasaklamaktadır (İsra suresi 23). İnsanlar bu emre uygun davranmalı ve dâima onların rızâlarını almaya çalışmalıdırlar.

Öf deme başına urşa farazâ
Dâ'im eylegör celb-i rızâ (542)

Çocuğunun yetişmesi için bunca çaba harcayan anne, babanın duâsını almak kişiyi kurtuluşa erdirirken, bedduâsını alan ise iflah olmaz.

Kim duâ alsa bulur fevz ü felâh
Bed-duâsın alan olmaz iflâh (545)

2.9. Yaşlılara Saygı

Kültürümüzde saygı gösterilmesi, ikrâmda bulunulması lazım gelenler arasında yaşlılar da yer alır. Gençlik dönemleri sona ermiş, muhtaçlıkları artmış bu insanlara ikrâmda bulunmak, sohbetlerini dinleyip tecrübelerinden istifade etmek gerekir. Onları her gördüğümüz yerde ihtiyaçlarını sormak, sıkıntılarını gidermek Sünbülzâde Vehbî Efendi'nin oğluna öğütleri arasındadır.

Göricek pîrlere ikrâm it

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

İhtiyâcı var ise in'âm it (530)

Yaşlı kimselere yakınlık gösteren onların nasihatlerinden güç alarak hata yapmaktan kendisini koruyabilir.

Ya'ni pîrân ile eyle ülfet

Nush u pendinde bulursun kuvvet (532)

İhtiyar kimseler, ilerleyen yaşlarından dolayı tecrübe sahibidir bu da onlara bilgelik katar. Onların çoğu gönül ehli ve âlim kimselerdir.

Anların tecrübesi ikvâdur

Niçesi ehl-i dil ü dâîadur (533)

Yaşlılar, ömürleri süresince dünyanın iyiliklerine, kötülüklerine tanık olduklarından gençlere kıyasla daha tecrübelidirler. Akıllı kimseler bu tecrübeden istifade edenlerdir.

Germ ü serdin çekerek devrânın

Anlamış nidüğünü dünyanın (534)

2.10. İlim Ehline, Hocalara Saygı

Bireyin gelişimi ve iyi insan olması noktasında emeği geçenlerin başında hiç şüphesiz hocalar gelmektedir. Bu nedenle hoca hakkı kültürümüzde önemli bir yere sahiptir.

Hâcene eyle begayet ta'zîm

Hakk-ı üstâd aceb emr-i azîm (66)

Hız. Ali, "Kim bana bir harf öğretirse onun kölesi olurum" sözü ile neden hocalara hürmet göstermemiz gerektiğini anlatır.

Harf-i pür-nükte-i "men allemeni"

Anlatır kıldığımı bende seni (67)

Hocasına karşı bağlılıkta, saygıda kusur etmeyen kişi her türlü sıkıntıdan kurtulur.

Kaydı-ı mihnetden olur âzâde

Dâimâ kulluk iden üstâde (68)

Hocasına saygısızlık eden kişi sıkıntılardan kurtulamaz, huzur bulamaz.

Hâceye kim iderse âzâr

Görmedik olduğımı berhurdâr (69)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Öğrencinin, hoca duasına mazhar olması onun her iki dünyada da muradına ermesine vesiledir.

Tâlibe hayr-ı duâ-yı üstâd

Dü-cihanda sebab-i neyl-i murâd (70)

2.11. Güler Yüzlü Olmak

Sosyal ilişkilerin sağlıklı devamı bireylerin karşılıklı tutumlarına bağlıdır. Toplum tarafından sevilen, saygı duyulan bir kişilik gelişiminde güler yüzlü olmanın şüphesiz payı vardır.

Görine rûy-ı beşâset sende

Eylesen gâh ne mâni' sende (379)

2.12. Güzel Üslûp-Konuşma Âdâbı

Karşılıklı konuşma ya da toplum içerisinde konuşmanın birtakım kurallarını Sünblzâde Vehbî Efendi, oğluna öğüt olarak yazarken bunların başında konuşma âdâbını zikretmiştir. Kişi sözünü usûlüne uygun olarak söylemeli ve sözü çok fazla uzatmamalıdır.

Lîk âdâb ile söyle sühani

Boşboğazlık ile açma deheni (384)

Sözlerimizi güzel bir üslûp ile kırıcı olmayacak şekilde karşı tarafa aktarmalıyız.

Bed-zebân olma nigû-güftâr ol

Kavl-i leyyin ile bî-âzâr ol (385)

Küçücük bir görüntüsü olan dil, kırıcı sözler ile büyük kusurlara yol açabilir.

Görinür gerçi zebân cirmi sagîr

Lîk söyletsen olur cürmü kebîr (386)

Bilgi sahibi olunmayan konuların konuşulduğu yerlerde ise tamamen dinleyici olunmalı ve susulmalıdır.

Ba'zı meclisde ser-â-pâ gûş ol

Ya'ni çok söylemeyüp hâmûş ol (388)

Kişi söyleyeceği sözü önceden düşünerek konuşmalı ki sonradan sıkıntı yaşamassın.

Eyle evvel sözünü endîşe

Sonradan düşmeyesin teşvîşe (389)

2.13. Doğru Sözlü Olmak-Dürüstlük

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Tüm eylemlerde dürüst olmak ve konuşurken doğruyu söylemek herkes tarafından takdir edilen bir davranıştır. Kişi kibarlık göstermek için sözü uzatmamalı ve sözüne yalan katmamalıdır.

Harf-gîr olma zarâfet satma

Sözüne kizb ü dürüğü katma (390)

Edebi geleneğimizde her ne kadar “Şâir sözü yalandır” şeklinde bir algı varsa da yine de doğruyu konuşmak gerekir. Gerçeğe doğru yoldan giderek ulaşılmalıdır.

Şâ'ir olsan da yalandan hazer it

Doğru yoldan reh-i sıdka güzer et (391)

Yalancılık kötü insanların mizacına uygundur, doğruluk ise kurtuluşa vâsıta olur.

Mürtekib hasletidür öyle sîfât

Sıdk olur vâsıta-i fevz ü necât (394)

Kişinin etrafında sâdık, güvenilir biri olarak tanınması ne büyük mutluluktur.

Ne sa'âdet sana sâdık diyeler

İtimâd itmeğe lâıyk diyeler (396)

2.14. İnsanlarla Alay Etmemek ve Dedikodudan Uzak Durmak

İnsanların başkalarına karşı alaycı tavırları hem kendilerini toplum nezdinde küçültmekte hem de alay ettikleri kimseleri mutsuz etmektedir. Allah'ın yarattığı insanı alaya almak hoş görülen bir davranış değildir.

Kimseyi itme sakın istihzâ

Görme Hakkın kulını hezle sezâ (411)

2.15. Mütevazi Olmak

Mütevazilik, kelime anlamı kendini büyük görmek olan “kibir” in tersidir. İnsanların hoşlanmadığı bu davranış Kuran'da da eleştirilmiş ve yasaklanmıştır. (İsrâ 4, Bakara 34). Kişi mütevazi tavırları ve sözleri ile çevresinde saygı duyulan ve sevilen bir birey haline gelir.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Yüce Allah mütevazî olan kişinin makamını yükseltir, kıymetini arttırır.

Mütevâzî' olanın Rabb-i refî'
Rütbe vü kadrini eyler terfî' (475)

Yüce Allah'ın razı olmadığı kibri gösterenler hakaret görmeye mahkumdurlar.

Mütekebbirler olur böyle hakîr
Kibre râzî değil ol Rabb-i kebîr (479)

2.16. Kusur Araştırmamak

Hoş görülmeven davranışlardan olan, başkalarının kusurlarını araştırmak, İslam dininin yasakladığı eylemlerdendir. Sünblzâde Vehbî Efendi de böylesi çirkin bir davranıştan uzak kalması için oğlunu uyarır. Şunu unutmamak gerekir ki kişinin gerçek durumunu yalnızca Allah bilir.

Olma câsûs-ı uyûb-ı âlem
Herkesin hâline Allah a'lem (495)

İnsanlarda görüp de ayıpladığımız her kusurun başımıza gelme ihtimali vardır.

El-hazer kimseyi itme ta'yîb
Gelmesün başına ol ayb-i acîb (496)

2.17. Sözünde Durmak

Olgun insanların temel özelliklerinden biri de verdiği sözü yerine getirmesidir. İnsanlara söz vermenin sorumluluk oluşturduğu unutulmamalı ve çok fazla söz verilmemelidir, verilen söz ise mutlaka yerine getirilmelidir.

Va'd lutf eyler isen az eyle
Lîk mev'ûdını incâz eyle (570)

Dürüst insanlar şartlar ne olursa olsun verdikleri sözleri yerine getirirler. Günümüzde böyle insanlar azaldı.

Sâdıkü'l-va'd olur ehl-i himmet
Şimdi ol zümrede vardur killet (575)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

2.18. Sır Saklama

İnsanlar nezdinde güvenilir olmanın koşullarından biri de; başkalarının sırlarını açığa çıkarmamaktır. Bunu başaramayan insanlar kimsenin kendisine güvenemeyip dostluk kurmadığı kişilerdir. Sır saklayan ve bu şekilde saygı duyulan biri olmak için gayret etmek gerekir.

Çalışup sen olagör merd-i ketûm

Sakla esrârını halkın mektûm (928)

Kişi gonca gibi ağzı kapalı olup sır saklamayı bilmelidir. Gül gibi açılıp da sırrını âşikâr etmemelidir.

Gonca-veş râzını sakla meknûn

Gül gibi itme sakın keşf-i derûn (930)

2.19. İstişâre Etmek, Meşveret

Günümüzde demokrasi kültürünün olgunluk kazanmasına da katkı sağlayacak olan istişâre, fikir danışmak manasına gelir. İstişâre kültürünün artması alınan kararların daha sağlıklı olmasına ve toplumun büyük kesimi tarafından onay görmesine vesile olur. Kişi akıluna çok güvenip mağrur olmamalı istişâre etmekten çekinmemelidir.

Lîk pek akla da mağrûr olma

Meşveret eylemeden dûr olma (942)

Kendi akılı ile övünüp istişâreden kaçınanlar sonunda üzüntü köşesinde yalnız kalırlar.

Begenüp aklın olanlar hod-bîn

Kaldılar künc-i nedâmetde hazîn (943)

Kalbi Allah'ın âyeti ile aydınlanmış olan Hz. Muhammed “ Onlarla istişare et” âyetine (Âli İmrân 159) memur kılınmıştır.

Kalbi vahyile olan maşrık-ı nûr

Oldı “şâvirhüm- ile çün me'mûr (944)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

İnsanlar arasında farklı farklı düşüncelerin olması son derece normaldir. En güzeli ise istişâre ederek ortaya çıkan düşüncedir.

Mütefâvit olur elbette ukûl
Meşveretle bilinür her ma'kûl (945)

SONUÇ

Sünblzâde Vehbî Efendi'nin oğlu için yazdığı “Lutfiyye” eseri gerek yazıldığı dönem gerekse günümüz için değerli bir öğüt kitabıdır. Eser günümüz eğitim sisteminde “Değerler Eğitimi” kapsamında incelendiğinde hem bireysel gelişim hem de toplumsal uzlaşma açısından katkı sunabilecek içeriğe sahiptir. Büyüklere, hocalara, anne-babaya karşı saygılı olma gibi eskiye kıyasla azalan davranışların gündeme getirilmesi açısından önemli olan eser, kusur araştırmamak, mütevazî olmak, alay etmemek, konuşurken üsluba dikkat etmek gibi sosyal ilişkiler açısından önemli olan başlıklara da vurgu yapmıştır. Ayrıca kişinin adil olmasına ve karar alırken istişâre yapmasına yönelik söylemler günümüz dünyası açısından son derece önemlidir. Sünblzâde Vehbî Efendi'nin oğlu için kâleme aldığı “Lutfiyye” eseri aslında insanlığın ortak değerlerini kapsamaktadır. Varılan sonuçlar doğrultusunda “Lutfiyye”nin günümüz “Değerler Eğitimi” açısından önem taşıdığı görülmektedir.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

KAYNAKÇA

- Akün Ö. Faruk (2013). *Divan Edebiyatı*. İstanbul: İSAM Yay.
- Beyzâdeoğlu, Süreyya Ali (1994). *Lutfiyye*. İstanbul: Bedir Yay.
- Devellioğlu, Ferit (1997). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yay.
- Kasapoğlu, Hülya (2013). *Okulda Değer Eğitimi ve Hikâyeler*. Milli Eğitim Dergisi, 198, 97-109.
- Pala, İskender (1989). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yay.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, Azim Dağıtım, İstanbul, 1992.
- Yöntem, Ali Canıp (1946). Sünblzade Vehbî, *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C.1: 81-104.
http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/34/25/733821/dosyalar/2013_03/17084929_nndeerleretms.pdf (Erişim tarihi: 08/09/2017)
<http://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/1542017135403.pdf.pdf> (Erişim Tarihi: 09/09/217)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

BÖLÜM 29

SÜNBLZÂDE VEHBÎ DİVAN'INDA DÖNEMSEL ELEŞTİRİLER

Uzm. Oğuzhan UZUN*

Asıl adı kaynaklarda *Mehmed* olarak geçen şair, *Sünblzâdeler* lakabıyla meşhur Maraşlı bir ailede dünyaya gelir. Doğum yeri bugünkü Kahramanmaraş ilimizdir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte şairin, Şeyhülislam Mehmed Kâmil Efendi için kaleme almış olduğu kasideden hareketle “1133 (1718) yılında doğduğu tahmin edilmektedir (Beyzadeoğlu 2000:13).” Şair, gerek incelemiş olduğumuz Divan’ında gerekse diğer eserlerinde *Vehbî* mahlasını kullanmıştır.

Vehbî, çocukluk ve gençlik çağının bir bölümünü Maraş’ta geçirir. Bu dönemde medrese eğitimi aldığını kaynaklardan öğrendiğimiz şairin, İstanbul’a kaç yaşında geldiği hususunda bilgi bulunmamaktadır. İstanbul’a geldikten sonra bir süre münteha dersleri vermeye başlamıştır¹⁰⁵. Vehbî, şehrin ileri gelenlerine kasideler yazarak dostluklar kurar. Bir süre sonra maddi sıkıntılar yaşamaya başlamasının ardından ders vermeyi bırakır. Onun bu kararının ardından Yenişehirli Osman ve Raif

* Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Mucur Meslek Yüksekokulu, e-mail: oguzhan.uzun@ahievran.edu.tr

¹⁰⁵ Şairin münteha dersleri verdiği hususunda bilgiler Divan’ındaki şu beyitten hareketle aktarılmaktadır:

*Alıp üstâddan izn ü du’âyı
Okutdum niçe ders-i Müntehâyı (VD 71/7:16)
“Üstâddan izin ve dua alıp, uzun süre Münteha dersi okuttum.”*

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

İsmail Efendi, şairin yeteneğini III. Mustafa ile paylaşır. Bunun üzerine Vehbî, haccanlık (mali işler) ile vazifelendirilir.

Vehbî bu yeni vazifesinde yedi yıl kadar çalıştıktan sonra H 1187 / M 1775 senesinde Bağdat Valisi Ömer Paşa ile Kerim Han Zand arasında yaşanan anlaşmazlığı incelemek ve bu sorunu çözmek üzere elçi olarak İran'a görevlendirilir. Anlaşmazlığı gideren Vehbî, Bağdat Valisi Ömer Paşa ile hazırladığı raporu saraya gönderir. Bir süre sonra Bağdat Valisi Ömer Paşa ile arası açılan Vehbî, paşanın saraya göndermiş olduğu jurnalın ardından görevinden azledilir ve hakkında ölüm fermanı çıkarılır. Ferman Bağdat'a ulaşmadan İstanbul'a dönen Vehbî, hazırlanan rapor ile Abdülhamit I tarafından bağışlanır. Ölüm cezasından kurtulmuş olsa da uzun bir süre devlet erkânından ihsan göremez.

Geçim sıkıntısına düşen Vehbî, yazmış olduğu bir kaside ile Darendeli Mehmet Paşa'ya durumunu arz eder ve kadılık mesleğine dönmek istediğini, bu konuda kendisine yardımcı olmasını ister. Benzer şekillerde devlet erkânından pek çok kişiye kasideler kaleme alarak durumunu anlatır, yardım ister. Nihayetinde Halil İbrahim Paşa'nın ihsanı ile kadılık mesleğine döner.

Vehbî, Rodos'ta kadılık vazifesini yürütürken Şahin Giray'ın idam edilmesi olayında önemli bir rol oynar. Bu dönemde itibar görmeye başlayan Vehbî, Silistre niyâbet/kadı vekilliği'ne getirilir ve daha sonra Avusturya Seferi'nde Ordu-yı Hümayun kadı nâibliği ile görevlendirilir. Sonrasında Eskizağra kadılığına getirilir.

Vehbî, Eskizağra kadılığı görevini yürütürken bir grup Tatar'ın saldırısına uğrar. Şahin Giray'ın öcünü alma düşüncesi ile saldıran bu grup, Vehbî'nin evini ve mahkemesini talan eder, Vehbî'yi hapse atar. Vehbî'nin kethüdası Sürürî'nin kaleme aldığı hicviyede kadı'nın yolsuzluklar yaptığı ve bir kadın ile ilişkisi olduğu için bu saldırıya maruz kaldığını ifade etmesi üzerine Vehbî, görevinden azledilir. Bunun üzerine İstanbul'a gelen

SÜNBUZÂDE VEHBÎ KİTABI

Vehbî, çalışmamızda incelediğimiz Divan'ı III. Selim Han'a sunar. Sultan bu eseri beğenerek çeşitli ihsanlarda bulunur.

Vehbî, hayatının en rahat günlerini III. Selim döneminde yaşar. İlk olarak Manisa'ya ardından Siroz'a kadı olarak görevlendirilir. Bir süre sonra da Manastır'a oradan da Bolu'ya yine kadı olarak görevlendirilir.

Vehbî, yakalanmış olduğu mafsal romatizması hastalığından 14 Rebiülevvel 1224 / 29 Nisan 1808'de vefat eder. III. Selim döneminde "sultânu's-şuarâ" unvanı alan şairin, *Divan*, *Lutfiyye*, *Tuhfe-i Vehbî*, *Nuhbe-i Vehbî*, *Şevk-engîz* ve *Münşeât* adlı eserleri kaynaklarda zikredilmektedir.

Yapmış olduğumuz çalışmada beyitlerin tespiti konusunda Ahmet Yenikale'nin *Sünbülzâde Vehbî - Divan* adlı çalışmasından faydalanılmıştır (Kahramanmaraş, 2011).

Yapmış olduğumuz incelemede: devlet erkânının eleştirisi, makamlara getirilen insanlarda liyakat aranmamasının eleştirisi, artan rüşvet olaylarının eleştirisi, kadılık görevine getirilen kimselerin yanlış olduğunun eleştirisi, şairlik iddiası ile şiir yazarların ve yazdıkları şiirlerin eleştirisi şeklinde tespit edilmiştir.

Vehbî, III. Selim döneminde kaybettiği itibarına tekrar kavuşur. Özellikle de Şahin Giray'ın devlete ihanet içerisinde olduğunu aktarması ile öldürülmesinde önemli bir rol oynar. Bu olay itibarının artmasına vesile olur. Ancak aynı zamanda Şahin Giray'ın yandaşı olan kimselerin de hedefi haline gelir. Nitekim Vehbî, Eskizağra kadısı olarak görevlendiğinden bir süre sonra Şahin Giray'ın öcünü almak isteyen bir grubun saldırısına uğrar, evi ve mahkemesi talan edilir. Devlet erkânının kendisine sahip çıkmasını beklerken tam bir hayal kırıklığına uğrar. Kethüdası Sürûrî'nin dizelerinin ardından Vehbî'nin itibarına gölge düşer. Bu olaydan dolayı görevinden azledilir. Yaşadığı hayal kırıklığını dizelerinde şu şekilde aktarmaktadır:

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Eşkiyâ basdı gelip mahkememi hâkim iken
Buna râzî mi olur Kâdî-i Hâcât-ı Hakîm (VD 141/37)
İntikâmım koma haşre meded ey şâh-ı cihân
Cümle düşmenlerini kahr ide Kahrâr-ı 'azîm (VD
142/54)

Kimden ümmîd-i 'inâyet edeyim hünkârım
Var iken dergeh-i lutfun gibi cây-ı in'âm (VD 144/17)
Ya'ni Eskizağara mahv u telef oldu ise
Yeni mansıbla efendim beni kıl şâd u be-kâm (VD
144/19)

Hâkim iken mahkemesini eşkiya basmış ve bütün mallarını talan etmiştir. Vehbî, hükümdara seslenerek kendisine bunu yaşatanlardan öcünü almasını talep eder. Bir cezalandırma hala görmemesinin ardından öcünü mahşer gününe bırakmamasını istemekle birlikte, onları telef ederek kendisini de huzura kavuşturmasını dilemektedir. Fakat yazmış olduğu beyitler Vehbî hakkındaki düşünceleri değiştirmeyecek ve İstanbul'a gelen şair, kaleme aldığı Divan'ı ile III. Selim tarafından itibara mazhar kılınacaktır.

Vehbî, yaşadığı iki büyük olayın ardından itibarını kaybederek çeşitli sıkıntılar yaşar. Sıkıntıya düştüğü bu dönemlerde de devlet erkânından kimselere kasideler sunarak halini arz ettiğini ihsan beklediğini görmekteyiz. Kendisinin tecrübe ve bilgisinin göz ardı edildiği bu dönemlerde kaleme aldığı dizelerinde şair, liyakate bakmadan görevlendirmelere eleştiri getirmektedir. Bu konudaki beyitler şu şekildedir:

Ma'ârifden murâd inşâ ise kâğıd kalem hâzır
Eğer şî'r ise işte resm ü âyîn-i sühan-dânî (VD
173/23)

Eğer ilm ise maksad her fûnûna intisabım var
Belâgat ise ebkem eylerim nutkuyla Sehbânı (VD
173/24)

Ma'ârif kânıyım ben de bilinsin kıymetim şimdi
Revâ mı gevherim kalmak derûn-ı seng-i hârâda (VD
175/10)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

İmtihân eyle huzûrunda bilinsin kadrim
Mükrem olmazsam efendim olayım bârî mehân (VD
248/81)

Ser-levha-i eşrâf dahi çille-keşândır
Siroz için kırk sene sıklet çekilir mi (VD 305/61:1)
Geçmedik tâze iken biz dahi halkıñ önüne
Geride kaldık anıñçün şu fenâ dünyâda (VD 305/62:1)
Böyledir şîve-i ahkâm-ı kazâ ey Vehbî
Eskilik gâlib olur rütbe-i isti'dâda (VD 305/62:2)
Zulmet-i râh-ı talebde bu tekâpûlar ile
Teşne-leb kaldığıma çeşme-i hayvân ağlar (VD 200/5)
Âyâ bu mudur ehline teslim-i emânet
Hâ'in deyü bildiklerimiz cümle emîndir (VD 299/IV:2)
Sâdık diyecek yek dü nefes subh idi ancak
Devr-i felek üzre o dahi kizbe karindir (VD 299/IV:3)
Erbâb-ı menâsıbdâ liyâkat mi ararlar
Tahsîl-i emel bülegâ-i nâçîze rehîndir (VD 299/IV:6)
Da'vâ-yı riyâsetle geçer vakti ricâliñ
Sanmañ bu kadar gulguleler da'vî-i dîndir (VD
299/IV:4)

Hem sırrıñı keşf eyleme ihvâna hazer kıl

Âlemde hakikat eseri var mı nazar kıl (VD 300/V:7)

Vehbî kendi yeteneğinden o kadar emindir ki, dizelerinde adeta meydan okur. Makama getirilirken arzu edilen şey şairlik yeteneği göstermekse kaleminin kağıdının hazır olduğunu; ilim ise bu konuda da Sehbân'ı dilsiz bırakacak donanımına sahip olduğunu ifade eder. Hatta bu konuda sınava tabi tutulmayı dahi talep eden şair, devlet erkânından gelmesi geciken ihsanı eleştirmektedir. Yeteneği ve bilgisinin kıymetinin bilinmesini arzu eden şair, bunları insanlara ulaştırmak istemektedir. Uzun yıllar çeşitli sebeplerle itibarına gölge düşen şair, dönem dönem geçim sıkıntısı yaşamasının ardından III. Selim döneminde en parlak günlerini yaşar. Bu dönemde Siroz'a kadı olarak görevlendirilmesine dair kaleme aldığı dizede bu görev için bile kırk yıl türlü çileler çektiğini ifade etmektedir. O yıllarda devlet erkânının

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

etrafını dalkavuklar sarmıştır ve göreve getirilen insanlar için liyakat ortadan kalkmıştır. Vehbî, bu durumu emaneti ehline teslim etmemek olarak dizelerinde eleştirir. Ayrıca devlet erkânının din davası gütmekten uzaklaşarak buldukları makamı korumak ya da daha yüksek makamlara gelme kavgasına tutuştuklarını eleştirmektedir. Gençliğinde göremediği ihsanlara kavuşması ile alakalı olarak eskiliğin kabiliyet rütbesine galip geldiğini ifade etmektedir.

Vehbî, hayatının büyük bir bölümünü kadı olarak sürdürmüş bu vesile ile halkla çok yakın ilişkiler kurmuştur. Bu tecrübelerinden hareketle kaleme aldığı dizelerinde Eskizağra halkına kendisini yalnız bıraktığı için sitemde bulunur. Eskizağra kadısı olarak görev yaptığı dönemde yaşadığı olay üzerine kaleme aldığı dizelerinde eleştirileri şu şekildedir:

Soydu dilki gibi Eskizagara halkı beni

Çıkarıp postum edince yakamı böyle dü-nîm (VD 141/39)

Fursatım buldular ulaştırıp ol húnîler

Kafes-i gamda tutuldum ne şefik ü ne hamîm (VD 141/43)

Oldu bu ni'met-i dâniş sebab-i hirmânım

Beni hazm etmedi bir dürlü gürûh-ı ihvân (VD 284/82)

Bu demde gürg-i húnî oldu rá'î gúsfendána

Te'addî eylemek kâbil midir kimse re'âyâya (VD 178/41)

Vehbî, Eskizağra'da kadı olarak vazifelendirildiği dönemde bir grup insanın saldırısına uğrar. Kaynaklarda aktarıldığına göre bu grup, daha önce Şahin Giray'ın ölümünden sorumlu tuttukları Vehbî'den o olayın öcünü almak amacındadır. Saldırıda evi ve mahkemesi talan edilen Vehbî, bu olayı anlattığı dizesinde Eskizağra halkının bir tilkinin postunu çıkarır gibi her şeyini yağmalandığını ifade etmektedir. Ona bu zulmü yapanları, şefkât ve samimiyetten yoksun kan dökmeye meyilli bir

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

grup olarak tasvir etmektedir. Yine bu üzücü olayın ardından kadılık vazifesinden azledildiğini dizelerinden öğrendiğimiz Vehbî, kendisine dost gözüklenlerin kendisini çekememeziğe kapıldığını da aktarmaktadır.

Gerek bir süreliğine hacedan olarak da görevlendirildiği dönemde yaşadıklarından hareketle gerekse işsiz kaldığı dönemde yaptığı gözlemlerden hareketle Vehbî, yaşanan rüşvet olaylarını eleştiren dizeler kaleme alır. Bu dizeler Divan'da şu şekilde geçmektedir:

Bârî çekelim minnetini tezkirecinin

Matlabcı-ı bed-lehçeye rişvet çekilir mi (VD 305/61:2)

Allâh kapasın oldu küşâde der-i rişvet

Hem rişvete hem mürteşi vü râşiye la'net (VD 300/IV:7)

Hep rişvet ile eylediler devleti berbâd

Bak şu ulemâya vükelâya vüzerâya (VD 300/VI:4)

Mümkün değil ıslâh-ı mefâsidleri eyvah

Kahr eylesin öyle süfehâ zümresin Allâh (VD 301/VI:7)

Şair rüşvet konusundaki bu dizlerinde; rüşvet kapılarının açıldığını; âlim olarak bilinen ve devlet idaresinde görev alanların rüşvetle iş yaptıklarını bu şekilde devleti berbat ettiklerini ifade etmektedir. Allah'ın bu rüşvet kapılarını kapaması için dua eden şair, rüşvete, rüşvet alana ve rüşvet verene lanet okumaktadır.

Artan rüşvet olayları ile birlikte insanların paraya ve makamlara olan meyili Vehbî'nin eleştirdiği bir diğer konudur. Parayı ve makamı amaç edinenlere yönelik getirdiği eleştirilere ait beyitler şu şekildedir:

Âhir basılır rûyuna tamgâ-yı melâmet

Dînâr u direm kîsesine kim ura hâtem (VD 300/V:3)

Kârûn gibi emvâli ile yerlere geçsin

Ol kim çalışır cem'-i hazâ'in deyü her dem (VD 300/V:4)

Ey dil olagör genc-i kanâ'atle tûvânger

Dirhem emeli hâtırını etmeye derhem (VD 300/V:5)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Bir nokta koyup mücrim ederler seni sonra
Esrâr-ı kibâra sakın olma hele mahrem (VD 300/V:6)

İnsanların paraya ve makama olan tutkusunda bir sınır konulamaz. Yani biraz daha fazlası neden olmasın arzusu bitmeyen sonu olmayan arzudur. Vehbî, bu konudaki dizelerinde keseyi doldurma arzusunun sonu yoktur daha bu keseyi doldurup da yeterli deyip ağzını mühürleyen, bundan vazgeçenin olmadığını en sonunda içerisinde bulunduğu toplum tarafından kınanan insan olarak anılmakla karşı karşıya kaldığını ifade etmektedir. Tarihte kavuştuğu zenginlik sonrasında herkesi kıskandıracak bir yaşam sürerken Allah'ın laneti ile karşı karşıya kalan Kârûn'un sonunu örnek olarak hatırlatan şair, asıl hazinenin kanaat olduğunu ifade etmektedir.

Vehbî, Rumeli ve Anadolu'nun birçok yerine kadı olarak görevlendirilmiştir. Elçi olarak görevlendirildiği süreçte yaşanan olayların ardından azledilince uzun süre devlet erkânına kasideler sunmuş ve kadı olarak görevlendirilmesini talep etmiştir. Görev beklediği bu süreçte liyakate bakılmadan kadılık vazifesine atanan isimler, Vehbî'nin eleştirilerine maruz kalır. Bu konuda kaleme alınan beyitler şu şekildedir:

Ben çekip rûzî-i yek-rûze için çille-i gam
Gayrılar kâdî-i Siroz olalar tafra-künân (VD 248/85)
Hased etmem bilirim câh ile/cahile rif'at gelmez
Kalb olunsa yine nádân olur ammâ nádân (VD

248/86)

Böyle efrûhte gördükçe çerâğ-ı cehli
Gayret eyler beni pervâne-i şem'-i hirmân (VD

248/87)

Ekseriyyâ kuzâtı asrımızıñ
Câhil olmazsa da zalûm gibi (VD 305/60:1)
Tafrâtıyla rûtbe kat' edemez
Olmayan kâdî-i Sedûm gibi (VD 305/60:2)

Kadılık mesleğine ilmi ve yeteneği olmadığı halde kendilerini devlet erkânına överek bu mesleğe

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

atandıklarını ifade eden şair, makama gelmekle cehaletlerinin ortadan kalkmadığı yine cahil kaldıklarını, cehaletlerinin yanı sıra halka zulmettiklerini ifade etmektedir. Cehaletin bu kadar itibar görmesi Vehbî'yi gayrete getiren unsur olarak dizelerinde öne çıkmaktadır.

Vehbî'nin en önemli özelliği yetenekli bir şair olmasıdır. Bu sebeple de III. Selim döneminde "sultanu's-şuarâ" unvanı ile anılır. Maraş'tan İstanbul'a gelmesi ile birlikte kaleme aldığı kasideler vesilesiyle devlet erkânından isimlerle dostluk kurmuştur. Onun bu yeteneğini fark eden kimseler de çeşitli makamlara gelmesine yardımcı olmuştur. Döneminde şairlik iddiası ile meydana çıkan kimseler ve onların kaleme aldığı dizeler de Vehbî'nin dizelerinde eleştiri konusu olmaktadır. Vehbî'nin şairlere yönelik eleştirileri şu şekildedir:

Nice şâ'ir deyü ta'bir olunur anlara kim

Şeb-i ömründe henüz görmeye rü'yâ-yı sühan (VD 285/23)

Şâ'iriyet ana isnâd-ı mecâzîye çıkar

Bilmeye ol ki hakikatle mü'eddâ-yı sühan (VD 285/24)

Talib-i nazm-ı gazel ilme çalışsın evvel

Leyte şî'rî deyü eylerse temennâ-yı sühan (VD 285/25)

İlm ü şî'r ikisi ma'nâda mürâdifler iken

Bir midir şâ'ir-i nâdân ile dâ'nâ-yı sühan (VD 285/26)

Evvelâ 'ilm-i ma'ânîde mahâret lâzım

Bilmeğe nükte-i serbeste-i ma'nâ-yı sühan (VD 285/27)

İstî'ârât u kinâyât u hakikatle mecâz

Dâ'imâ olmadadır cârî-i mecrâ-yı sühan (VD 285/28)

Bir de cevr etmese farzâ felek insâf etse

Var mı ikrâma sezâ nükte-şinâsâ-yı sühan (VD 286/34)

Bir alay şâ'ir-i nâ-muntazam-ı bed-mahlas

Nazm-ı rüsvâyî ile eyledi rüsvâ-yı sühan (VD 286/35)

İktifâ eylediler meslek-i Âşık Ömere

SÜNBUZÂDE VEHBÎ KİTABI

- Aşk u şevk ile niçe kâfiye-cûyâ-yı sühan (VD 286/37)
İllet-i kabz-ı arúzîye düçâr olmuşlar
Yetişip tenkıyeler etsin etibbâ-yı sühan (VD 286/41)
Sarfa sarf eylemeyip medreselerde ömrün
Geçirir ba'zı yobaz suhte de monlâ-yı sühan (VD
287/54)
Kas'a-i şeyh-i imâretten içip çorbayı
Zann eder kâbil-i te'vîl ola zırvâ-yı sühan (VD 287/55)
Ötdürür gâhice boru gibi çatlak kalemin
Nefesi yetse çalardı kaba surnây-yı sühan (VD 287/56)
Taldılar bâb-ı kibâra gazelim var diyerek
Oldu sâ'il kapısı dergeh-i vâlâ-yı sühan (VD 288/64)
Şâ'iriz biz de deyü söylemeğe 'âr ederiz
Oldu rüsvâ bu kadar sûret-i zîbâ-yı sühan (VD
289/71)
Kudemânîñ bulup âsârını gencîne-misâl
Etdiler cümle harâmî gibi yagmâ-yı sühan (VD
289/72)
Ağzına almaz eğer kand-i mükerrer olsa
Lafzı hâyıdeyi tûtî-i şeker-hâ-yı sühan (VD 289/76)
Acem âhundu gibi ba'zısı da bes ki deyü
Fârisî lehcesi üzre eder inşâ-yı sühan (VD 289/78)
Vaz'-ı erkân-ı ma'ânîde hatâsın bilmez
Acemîler geçinir Sâ'ib ü Rükânâ-yı sühan (VD 289/79)
Buved ü mîşevd ü bâşed ü âmed şud ile
Fârisî oldu sanar yapıdığı saçmâ-yı sühan (VD 289/80)
Zann eder bağladığı nazmı şikestebeste
İsfahânda okunur beste-i ra'nâ-yı sühan (VD 289/81)
Her biri fâris-i meydân-ı belâgat geçinir
Leng ü lök olsa nola esb-i sebük-pây-yı sühan (VD
290/83)
Kuru laf ile sözün cûy-ı hayâl eyleyemez
İçmeyenler Acemistâna varıp çay-yı sühan (VD
290/84)
Ne hacâlet ki henüz bir iyi türkî bilmez
Tarz-ı Tâzî vü Derîde ede peydâ-yı sühan (VD 290/86)
Bir Acem borkü giyip bâri Acem şeklinde

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Şehr-i Tebrîzde olsun Koca Mîrzâ-yı sühan (VD 290/87)

Çağatayca iki söz bilse Nevâ'î geçinip
Deşt-i Kıbçakda sanar kendiyi kılğay sühan (VD 290/91)

Şî'ri bâzîçe-i tıflâne eden eşhâsîñ
Kimisi söz ebesidir kimi bâbâ-yı sühan (VD 290/92)
Kaldırım taşları altında birer şâ'ir var
Deyü taş urmuş idi Sâbit-i dâñâ-yı sühan (VD 291/94)
Şimdi görseydi neler çıkdı o menfezlerden
Kaldırımlarda gezer bir sürü pûyâ-yı sühan (VD 291/95)

Vehbî, nicelerinin daha söz rüyası bile görmediğini, şairlik tanımının onlara mecazi bir yüklem olduğunu, sözün mana hakikatini bilmediklerini, gazel nazmına talip olanların ilimden yoksun olmalarını eleştirmektedir. Bununla birlikte ilimle şiirin manada eş olduğunu bu sebeple cahil ile şairin/söz söylemeyi bilen bir olmayacağını, şairlerin evvela mana ilmini, gizli nükteyi bilmeleri gerektiğini, istiarat, kinayet ve hakikat ile mecazı iyi bilmeleri gerektiğini hatırlatmaktadır. Bu eleştirilerin yanı sıra kendisi gibi sözün nüktelerini bilenlere feleğin haksızlık etmesini, ikrama layık görmemesini eleştirmektedir. Mahlası bile kötü olan bu şairlerin sözün nazmını rezil ettiğini ifade etmektedir.

Aşk ve şevk ile sözün kafiyesini arayanların Âşık Ömer'in yolunda yetinmemelerini, aruz kavrama hastalığına yakalananlar olarak tasvir ettiği şairlerin kendisi gibi sözün tabiileri tarafından eğitilmesi gerektiğini ifade eden Vehbî, söz mollası olarak eleştirdiği şairlerin aldığı medrese eğitimini boşa zaman kaybı olarak nitelendirmektedir.

Onların kaleminden çıkan eserleri, sözün saçmasını izah etme çabası olarak aktarmaktadır. Yine çatlak kalemlerini boru gibi öttüren, söz zurnasına üfleyemeyecek kadar başarısız olarak görmektedir. Bu kadar yeteneksiz olmalarına rağmen gazelim var diyerek büyüklerin

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

kapılarına gittiklerini, harami gibi eski büyüklerin sözlerini yağma ettiklerini ifade eden şair, onlar şairlik iddiası ile dolaşırken kendilerinin şairiz demeye utandıklarını aktarmaktadır.

Vehbî, yeni şairlerin eskilerin sözlerini ağızlarına sakız etmeleri, Acem mollası gibi Farsça lehçe üzerine söz inşa etmeleri, sözün mana temellerini terk etmelerini, yaptıkları söz saçmalıkları ile kendilerini Farisi zannetmeleri, kırık dökük bağladıkları nazmı sözün güzel bestesi olarak İsfahan'da okunduğunu zannettikleri, her birinin belagat meydanı atlısı geçindiğini eleştirmektedir. Yine Vehbî, kuru laf ile sözün hayal nehri yapılamayacağını ifade etmektedir.

Henüz bir türkû bile bilmeyenlerin şairlik iddiasında bulunmalarını, iki söz bilse Nevâ'î oldum zannedip Kıpçak çölünde kendilerini sözün kılgay¹⁰⁶ı olduk zannedenlere dizelerinde eleştiri getirmektedir. Şiiri çocuk oyuncuğı haline getirenlerin kimisinin söz ebesi kimisinin de sözün babası olduğu yakıştırmasını yapan Vehbî, kaldırım taşlarının altında birer şair var diyerek sayıca çok ama yetenekten yoksun şairlere dikkat çekmektedir. Sâbit görse o menfezlerden neler çıktı, söz söyleyen bir sürü kaldırımlarda gezer oldu şeklinde dönem şairlerine ağır eleştiriler getirmektedir.

Vehbî, yoğun bir şekilde eleştirisine maruz kalan şairler için tavsiye mahiyetinde dizeleri de şu şekilde aktarılmaktadır:

Nev-sühanlar baña taklîd ile yazsın sühanı

Ki benim her sühanım nüsha-i kübrâ-yı sühan (VD 290/97)

Müteşâ'irleri ancak garazım terbiyedir

Añlasınlar ne imiş rütbe-i vâlâ-yı sühan (VD 293/120)

Karamanlı gibi elbette delîle muhtâc

¹⁰⁶ **kılgay:** Eskiden Kırım Hanlığı'nın veliahtlarına verilen bir unvan.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Ka'be-i nazma giden bâdiye-peymâ-yı sühan (VD 293/121)

Yohsa bî-çârelerin yüzlerine 'aybın urup

Maksadım etme değil mashara sîmâ-yı sühan (VD 293/122)

Şairlik iddiasında olanlara tavsiyelerde bulunan Vehbî, yeni söz söylemek isteyenlerin kendisini taklit etmesini önermektedir. Yukarıda yaptığı eleştirilerle amacının şair geçinenleri terbiye etmek olduğunu, sözün yücelik rütbesi ne imiş öğrenmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Bu sözlerinin nazmın kâbesine gitmek isteyenlerin yolunu açacağını, niyetinin bu şairlerin ayıbını yüzüne vurmak, sözün maskarası etmek niyetinde olmadığını dizelerinde aktarmaktadır.

Vehbî'nin şairlik yeteneği olmadığı halde bu vadede şairlik iddiasında bulunanların dizelerine yönelik eleştirilerde bulunduğu beyitlerin sayısı da oldukça fazladır. Bu eleştiriler şu şekilde aktarılmaktadır:

Vezi-i eş'ârî terâzûlara vaz etmişler

Tartılır şimdi dükkânlarda mukaffâ-yı sühan (VD 286/36)

Gevherî güftesine döndü bugünlerde meded

Güher-i nâdire-i lü'lü-i lâlâ-yı sühan (VD 286/38)

Hâne-i tab-ı harâbî gibidir yaptığı beyt

Yıkdı nazmı temelinden niçe bennâ-yı sühan (VD 286/39)

Ekseri halt-ı kelâmın hezeyân-ı mahmûm

Acebâ tutdu mu şâ'irleri hummâ-yı sühan (VD 286/40)

Her biri bahr-ı remel bahr-ı hezceden savurup

Rîh-i enfâsın eder furtuna-fersâ-yı sühan (VD 286/42)

Çâr-mevc-i eser-i sarsar-ı güftârından

Gark olur sarsılarak fülk-i feleksâ-yı sühan (VD 286/43)

Çalışır hieve dahi harf-i hecâ bilmez iken

Sanki merdâne olur dâhil-i heycâ-yı sühan (VD 286/44)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Ne müsecca ne mukaffâ ne kelâm-ı mevzûn
Ne muhammes ne murabba ne müsennâ-yı sühan
(VD 286/45)

Kalmadı şâ'ir ile farkı hemân cerrârın
Müntic-i cerr ü sü'âl oldu kazâyâ-yı sühan (VD
288/63)

Câygâh oldu o kâğıdlara battâliyye
Her konakda bulunur bir iki torbâ-yı sühan (VD
288/67)

Köhne mazmûn giyip ol câme-i müsta'mel ile
Şîvesin gösteremez kâmet-i bâlâ-yı sühan (VD
289/77)

Görse bu herzeleri tebri'e-i zimmet ile

Yakasın silker idi ehl-i teberrâ-yı sühan (VD 290/85)

İyi şairlerin vezin konusundaki ustalığının itibar gördüğünden bahseden Vehbî, bu vezinden yoksun beyitlerin değer görmesinden yakınmaktadır. Harap diye nitelendirilen eserleri oluşturan beyitlerin nazmı temelinden yıktığını ifade eden şair, bu beyitleri oluşturan ifadelerin sözün saçma sayıklamaları olduğunu iddia etmektedir. Her ne kadar remel bahri, hezec bahrinden dem vursalar da yazdıkları şiirlerle sözü mahvettiklerini, söz fırtınaları ile meydana getirdikleri dört dalga sözle gökyüzü gemisini gark ettiklerini, yeryüzünü bu saçma sözlere boğdukları aktarılmaktadır.

Vehbî'ye göre zamane şairler, hecenin harfini dahi bilmezken hiciv yapmaya çalışan, sözün cengine çıkan savaşçılar gibidir. Ne müsecca ne kafiye ne vezinli söz ne muhammes ne murabba ne sözün müsannasını bilirler. Şair ile cerr toplayanların farklı kalmamıştır artık, cerr toplamanın sebebi ve sorusu söz söyleyip cerr toplamaya mesele olmuştur. Bu kadar yeteneksiz insanlardan çıkan sözlerin torbalar dolusu şeklinde tasvir edilecek kadar çoğaldığını ifade eden şair, söz ustalarının bile artık bu düzensizliği düzeltmeyeceğini ifade etmektedir.

Vehbî'nin, şiir yazmadaki yeteneğinin yanı sıra bir diğer özelliği de İstanbul'daki çeşitli tarihi eserlere

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

düşürmüş olduğu tarih beyitlerindeki başarısıdır. Vehbî, yine şairlik iddiası ile bu vadide şiir yazarların tarih düşürme hususundaki beyitlerini oldukça yetersiz bulup eleştirmektedir. Bu konudaki eleştirileri şu şekilde aktarılmaktadır:

Tıfl-ı ebced gibi târîh-i rekîkin edemez

Bin hisâb etse yine dâhil-i ma'nâ-yı sühan (VD 287/57)

Uydurup kendi hisâbınca hemân ta'miyeye

Zann eder yapıdı o bî-çâre mu'ammâ-yı sühan (VD 288/58)

Sikkeyi cehl ile mermerde kazar ol rakamın

Etseler nakşını dâğ-ı dil-i hârâ-yı sühan (VD 288/59)

Başkadır ilm-i mu'ammâda mezâyâ-yı nikât

Görmez ol dikkat-i nâ-dîdeyi a'mâ-yı sühan (VD 288/60)

Narhı altmışlığa indi hele târihlerin

Pek ucuzlandı bu bâzârda kâlâ-yı sühan (VD 288/61)

Niçe nâ-ehl gedâ-tînet ü sâ'il-meşreb

Cerri sermâye eder eylese imlâ-yı sühan (VD 288/62)

Kim vefât etse kazıp seng-i mezâra târîh

Cönk ü tûmârın eder mahşere mevtâ-yı sühan (VD 288/65)

Hâsılı âlemi târîh ile telvîs etdi

Niçe murdâr u mülevves hezeyân-lây-ı sühan (VD 288/66)

Hâceye gitsin okunmağa bu ebced-h'ânlar

Başlasın mektebe varsın da elifbâ-yı sühan (VD 291/96)

Vehbî'ye göre bu şairler, bin defa hesap etse de yine sözün manasının içinde çocuk gibi kalacaklarını, uydurdukları ta'miye¹⁰⁷ ile sözün bilmecesini yaptıklarını zannettiklerini, sözün gönül mermerini dağlayarak nakş etseler de bu yaptıklarının cehalet mermerinde rakam

¹⁰⁷ **ta'miye:** 1. Körleştirme, görme yetisine engel olma. 2. Dolaylı olarak anlatma. 3. *ed.* "ebced" hesabına göre sayı düzenini gösterme (Parlatır 2011:1627).

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

kazımak gibi olduğunu ifade etmektedir. Şair, anlaşılmaçlık ilminde noktaların çok meziyetli olduğunu ve bunları sözün âmâsı olanların göremeyeceğini ifade etmektedir. Ayrıca bu şairlerin yüzünden tarih düşürmede sözün itibarını yitirdiğı ifade edilmektedir.

Sözün değersizi o kadar itibar görmeye başlamıştır ki Vehbî'ye göre, yaradılıştan yetenek yoksunu bu şairler sözün imlasını başarabilse toplayacağı cerri kendisine sermaye edecek kadar çok kazanacaktır. Yine Vehbî'ye göre, mevta olanlarla birlikte bu şairlerin de yazdıkları beyitleri mahşere cönk ve tomar etmektedir, o derece yetersiz beyitlerdir. Bu beyitlerle âlemi murdar söz tortularından oluşan sayıklamalarla kaleme aldıkları tarihlerle kirletildiğini ifade etmektedir. Bu eleştirilerin sonunda Vehbî, şairlere ebced okuyan hocalardan ilim öğrenmelerini sözün elifbasını öğrenmek üzere mektebe başlamalarını tavsiye etmektedir.

Sonuç

1. Sünbülzâde Vehbî, genç yaşta İstanbul'a gelerek memuriyet hayatına atılır. Bu dönemde devlet erkânından kimselerle bir araya gelir onlara kasideler sunarak dostluklar kurar. Dizelerindeki ustalık bu kimseler tarafından itibar görmesine neden olur. Bu vesile ile haccgânlık, kadılık, elçilik ve ordu-yı hümayun kadı nâibliğı görevlerine getirilir.
2. Hayatı boyunca itibar gördüğü de olmuş itibardan düştüğü dönemler de olmuştur. İtibardan düştüğü dönemlerde devlet erkânından kimselere kasideler kaleme alarak gerek yaşadığı geçim sıkıntısından gerekse umut ettiği görevlendirmelerden söz etmiştir.
3. Şairin eleştirdiğı konuları: devlet erkânının kendisine olan ilgisizliğı, liyakatsiz tutumları, kadı olarak görevlendirilen kimselerin yetkinliğı, Eskizağra kadısı iken yaşadığı saldırıda yanında olmayan halk, şairlik iddiası ile şiir kaleme alan

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

başarısız kimseler ve onların kaleminden çıkan dizeler şeklinde sıralayabiliriz.

4. Vehbî, elçilik vazifesinin ardından uzun yıllar bir ihsan görememesini eleştirir. Bu dönemde Vehbî'nin en çok yakındığı konu liyakatsiz görevlendirmeler olur.
5. Şair yaşadığı dönemde yaşanan rüşvet olaylarına eleştiri getirerek onlara lanet okumaktadır.
6. Yeteneksiz şairler ve onların değer gördüğü bir zamanda yaşadığını ifade eden beyitler kaleme almıştır.
7. III. Selim döneminde “sultanu’ş-suarâ” unvanına layık bulunan Vehbî, şairlere ve onların şiirlerine yönelik eleştirilerini en sert biçimde dile getirmesinin yanı sıra iyi öğütlerde de bulunmaktadır.

KAYNAKÇA:

Beyzâdeoğlu, A. Süreyya. (2000) Sünbülzâde Vehbî, İstanbul: Şule Yayınları.

Parlatır, İsmail. (2011) Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Ankara:Yargı Yayınevi.

Yenikale, Ahmet (2011) Sünbülzâde Vehbî Dîvân, Kahramanmaraş: UKDE Yayınları.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

BÖLÜM 30

SÜNBLZÂDE VEHBÎ DÎVÂNINDA ÂŞIK

Ferah AVCI*
Aysel YILMAZ*

Giriş

Her çağın ve toplumun tıpkı bir birey gibi kendine has ruhu, özel eğilimleri, önyargıları ve aksaklıkları vardır (Jung, 1981:70). Bu ruh, en güzel bir şekilde sanat eserlerinde ifade imkânı bulur (Horata, 2009: 13). XVIII. yüzyıl, Osmanlı coğrafyasında siyasi, iktisadî, sosyal ve kültürel hayatta gerilemenin başladığı bir dönemdir. Mimari, resim ve edebiyat gibi sanat dallarındaki klasik estetiğin çözülmesi ise daha uzun bir zamana yayılmıştır. Yüzyılın başında, (1718-1730) arısındaki on iki yıllık barış döneminde sosyal hayatta, mimaride, edebiyat, kültür ve sanat faaliyetlerinde önemli gelişmeler olmuştur. İstanbul baştan aşağı köşkler, bahçeler, çeşmeler, eğlence ve mesire alanlarıyla süslenmiş, öyle ki tüm İstanbul'u bir has bahçeye çeviren Lâle sevgisi, bir devre adını vermiştir. Dönem Patrona Halil İsyanı'yla feci bir şekilde sona erdikten sonra bu asır klasik edebiyat için artık hazan mevsimidir.

Klasik Türk şiirinin mazmunları ne kadar fazla olsa da sevgilinin anlatımı sınırlı sayıda kalıplarla yapılmıştır. İnce belli, servi boylu, siyah saçlı, zâlim güzeller hep ağyarla düşüp kalkmış, âşığa hiç yüz vermemiştir. Dünyevi olan mey, meyhâne kadeh, sâkî gibi mecâzi semboller ve metaforlar üzerinden hep İlâhi aşka ulaşılmıştır. Ancak, XVIII. yüzyıla gelindiğinde önceki

* KSÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi. e-mail: frahavci@gmail.com.

*Öğretmen. KSÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi. e-mail: aysel.aysel.yilmaz@gmail.com.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

dönemlere göre daha fazla bu kalıpların dışına çıkılmaya başlandığı görülür. Yüzyılın başlarında Nedim'in şiirleriyle artarak devam eden değişim, Defter-i Aşk, Şevkengiz gibi eserlerle Enderunlu Fâzıl, Sünbülzâde Vehbî gibi şâirlerin şiirlerinde artık çok daha açık bir şekilde görülmektedir. Sünbülzâde Vehbî'nin divanını incelediğimizde özellikle gazellerinde âşık sevgiliye sadece uzaktan bakan ona kavuşamayan biri değil sevgiliye dokunabilecek kadar ona yaklaşmış hatta karşılık bulamadığı sevgiliye sitem edecek kadar da kendine güvenen özelliklere sahiptir. Hayatın içerisinde, işret meclislerinde şarap içip güzel seven, şuh gönüllü âşıklardır.

Külbe-i târîkimizde şem'a hâcet kalmasın

Bizde ahşamlarsan ey meh subha dek kalmalıdır

(G. 68/3)

Karşı cinse duyulan iştîyakın ifade edilişi artık divan şiirindeki yerini almıştır.

Perî-rûyum işitsem girdigin hammâma 'uryân-ten

Bulup halvetde her 'uzv-ı nihânın öpsem olmaz mı

(G. 244/4)

Bu yüzyılın Osmanlı şiirine damgasını vuran iki büyük ismi, yüzyılın başında Nedim ve sonunda Şeyh Gâlib'dir. Sıra dışı kişiliğiyle Sünbülzâde Vehbî de XVIII. yüzyılın renkli simalarından birisidir (Yenikale, 2012: 10).

Sünbülzâde Vehbî Efendi

Ulemâ ve şuarâdan meşhur bir zât olup Maraşlıdır. Büyük pederi Maraş müftüsü Mehmed Efendi de fudalâdan bir zâttır (Bursalı Mehmed Tahir, 1338: II, 236-237). Doğum tarihi kaynaklarda tam olarak bilinmemekle beraber "Gülşen-i cennet ola mesken-i Sünbülzâde" "Gülşen-i cenneti me'vâ kıla Sünbülzâde" ve "Cennet olsun

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

rûhuna Vehbî Efendi'nin mekân" mısralarının gösterdiği 1224 (1809) tarihinde İstanbul'da Edirnekapısı haricinde Topçular'a defnedilmiştir (Bursalı Mehmed Tahir, 1338: II, 236). Edebiyat araştırmacılarının gerek Vehbî'nin yazdığı beyitlerinde gerekse ölümünün ardından yazılan târihler üzerinde yaptıkları ebced hesabı çalışmalarına göre 90 yaşını geçtiği anlaşılmaktadır.

Vehbî Efendi hakkında yapılan eleştiriler genel olarak onun ilmi yönünün kuvvetli olmasına rağmen şiirlerinde lirizmin eksik olduğu yönündedir. Nitekim Bursalı Mehmed Tâhir, Osmanlı Müellifleri'nde onun için "Şiiri ilim kuvvetiyle söylenmiş olduğundan o kadar güzel olmamakla beraber mevzun söz söylemek hususunda Osmanlı şairlerinin birincilerinden addolunur" der (Bursalı Mehmed Tâhir, 1338: II, 236). Ahmet Yenikale, Sünbülzâde Vehbî Divanı üzerine yaptığı çalışmasında: "Teknik bakımdan oldukça sağlam olan şiirlerinde dili genellikle sade ve akıcıdır. İncelediğimiz Divan'ında vezni bozuk bir tek mısraya dahi rastlanmamıştır. Kafiye bulmakta zorlanmayan şairin kafiyeleri de oldukça sağlamdır." (Yenikale, 2012: 22) değerlendirmesinde bulunmuştur.

Sünbülzâde Vehbî Dîvânı

Sünbülzâde Vehbî Dîvân'ın bugüne kadar 20 yazma nühası ve bir de matbu nühası tespit edilmiş bulunmaktadır. Dîvân'ın özel bir adı olmamakla beraber

Eger yazmış ise Sa'dî Gülistân

Bu âsâra desinler Sünbülîstân (Mes.7/132)

beytinde eserine Sünbülîstân denilmesini temenni etse de şairin bu dileği şimdiye kadar gerçekleşmemiştir (Yenikale, 2012: 19). Dîvân'da mesnevî, kasîde, muhammes ve tahmis, terkîb-i bend, kıt'a, nazım, gazel, müstezat, rubâî, müfred nazım şekillerinde manzumeler yer almıştır.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Sünblzâde Vehbî Dîvânı'nda Âşık

Vehbî'nin ne âşıkları ne de sevgilileri klasik dönemin alegorik kahramanlarıdır. Onlar artık gündelik yaşamın içerisindeki gerçekten şarap içen, güzel seven yeri geldiğinde de sevgilisinden şikâyet eden gerçek kişilerdir. Bu şikâyetler, gâh cellat sevgilinin fitne gözlerinden gâh insafsızlığındandır.

Köhne şarâb ver bana tâze-be-tâze nev-be-nev
Tâzele keyfi sâkiyâ tâze-be-tâze nev-be-nev (G.
214/1)

Ey sâki! (Kadehim boşaldıkça) en güzel şarabı, yeni yeni taze taze ver bana keyfimi tazele.

Ol âşıkâ sad-âferin kim râm edip bir nâzenin
Gülşende olmuş hem-nişin sîne-be-sîne fem-be-fem
(K. 22/11)

*O âşığa yüz kere aferin ki gülşende bir nazlı güzele
boyun eğdirip göğüs göğüse, dudak dudağa berâber
oturmuş.*

Dem-be-dem gamze-i cellâdına ruhsat mı verir
Çeşm-i hûnî-nigehi olmasa kana mâ'il (G. 172/2)
*Kana mail olan zalim bakışlı gözün olmasa her an
cellat bakışına ruhsat mı verir.*

Ne tîr-i gamzeden ne dîde-i câdûlarındandır
Benim çekdiklerim ancak kemân ebrûlarındandır
(G. 56/1)

*Ne ok gibi bakışından ne de cadı gözlerinden benim
çektiklerim ancak keman kaşlarındandır.*

Şikâyet eylemezdim sîne-çâk olsam da cevrenden
Misâl-i şâne konsaydım o müşğîn gîsuvân üzre (K.
15/66)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

*Sevgilinin o misk kokulu siyah saçlarının üzerine
tarak misali konsaydım, yüreyim yaralı olsa da cevrenden
şikâyet etmezdim.*

Gam var gönülde elde şarâb olmuş olmamış
Biryân oldu sîne kebâb olmuş olmamış (G. 122/1)
*Gönülde gam var elde şarap olsa ne olur, biryan
oldu sinem kebab olsa ne yazar?*

Birgün insâf eyleyip incâza meyl etmez misin
Hep mevâ'îd-i visâlin va'de-i ferdâ mıdır (K. 31/64)
*Kavuşma vaatlerin hep ertesi güne midir, bir gün de
insaf eyleyip vaadini yerine getirmeye meyl etmez misin?*

Âşığı perişanlıkla salan sevgilinin hem sitem edip
nazlanması hem de umursamazlığıdır. Bu yüzden de onu
hesâba çeker.

Bir bir sü'âl olunsa cevâbın nedir şehâ
Etdiklerin sitemlere rûz-ı hisâb-ı 'aşk (G. 152/2)
*Ey sevgili, ettiğin sitemleri aşkın hesap gününde
sorsalar cevabın ne olur?*

Nâz u tegâfûlün nedir ey zülfü sünbülüm
Sensin bu bâg-ı gamda perîşân eden beni (G. 240/2)
*Ey zülfü sünbülüm gam bâgında beni perîşân eden
sensin, bu nazın, beni görmezden gelmekliğin nedir?*

Şimdi niçün mu'âmele bigâne tarzdır
Çok âşinâlık eyler idin bir zamân bana (G. 11/3)
*Ey sevgili, şimdi niçin bana karşı ilgisizsin, bir
zamanlar bana çok yakın idin.*

Sevgilinin hercai gönüllülüğü, akşam sabah ağyarla
düşüp kalkıp, ağyarla şarap içip âşığa bir bûseyi çok
görüşü âşığa ahlar çektirir, ağlatır, inletir. Kederinden
kendini şaraba vuran âşığın attık aklı başında değildir.
Sarhoş naraları atar, mert bir ağyar arar.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Yeri düşdükçe ben bir gonçe-i ne'sküfteyim dersin
Nedir bu cây-ı bûse gül yanagında be hercâyî (K.
34/62)

*Yeri düştükçe ben bir açılmamış goncayım dersin,
gül yanagındaki bu öpüş yeri nedir be hercai sevgili.*

Yâr hem-bezm olup agyâr ile peymâne çeker
'Âşık-ı zâr 'abes na'ra-i mestâne çeker (G. 61/1)
*Ey yar, sen rakip ile içki arkadaşı olup kadeh
çekerken inleyen âşık olan ben ancak sarhoş narası çekerim.*

Ben böyle tek ü tenhâ sen gayr ile ülfetde
'Akl u dil ü cânımla bigâneligim gel gör (G. 74/2)
*Ben böyle tek ve tenhayım sen ise rakip ile samimi
(şu durumda) aklım gönlüm ve canımla olan ilgisizliğimi
gel gör.*

Vehbiyâ hâne-hârâb-i sitem oldunsa ne gam
Kimsenin yapmadığı işleri bir âh yapar (G. 63/5)
*Ey Vehbî, sitem harabesinin hanesi oldunsa gam
çekme, kimsenin yapmadığı işleri bir ah yapar.*
Hevâ-yı zülfün ile âhım ebre peyveste
Semâda oldu hüveydâ sehâb içinde sehâb (G. 15/4)
*Zülfünün arzusuyla ahım buluta ulaştı, semada
bulut içinde bulut olarak görüldü.*

Ol gül-'izâra etmez eser âh u zârımız
Çekmekte hâr-ı cevr ü cefâsın hezârımız (G. 98/1)
*O gül yanaklıya ahlarımız ve gözyaşlarımız tesir
etmez, bülbülümüz onun eziyetinin dikenini çekmekte.*

İşte biz şâh-süvârân-ı fezâ-yı 'aşkız
Merd olan var ise gelsin buna meydân derler (G.
71/7)

*İşte aşk fezasının en büyük süvarisi biziz, merd olan
varsa bu meydana gelsin.*

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Feleğin cevri de yârin cefası da âşığa kan ağlatır,
törlü maceralara gark eder. Yine de sadece âşık olmak ona
saadet için yeterlidir.

Cefâ-yı yârdan cevri-i felekden ağlarız her dem
Dü-çeşm-i hûn-feşân ile dükenmez mâcerâmız var
(G. 82/2)

*Yârin cefasından feleğin eziyetinden her dem
ağlarız, kan saçan iki gözümüzle tükenmez maceramız var.*

Eder yek-nazrada tîg-i nigâhı sînemi mecrûh
Bana ol gözleri hûnî amân vermez zamân vermez
*Bir bakışıyla kılıç gözleri sinemi yaralar, o gözleri
kan döken bana aman zaman vermez.*

Sanma zevk-i vuslatın cânâ temennâdır bana
Zümre-i 'uşşâkda olmak tesellâdır bana (G. 14/1)
*Ey sevgili, sanma ki vuslatının zevkini temenni
ediyorum, âşıklar zümresinde olmak bana yeter.*

Üftâdeyim belî kad-i mevzûn-ı dilbere
Şâ'ir isem de bunda düşer mi yalan bana (G. 11/4)
*Evet, uzun boylu bir güzele âşığım, şair olsam da
bundan yalan söylemem.*

Cânı teslim ederim gelse hayâlin dilime
Hânedân etse nola varını mihmâna fedâ (G. 12/3)
*Hayalin gönlüme gelse canımı teslim ederim, hane
sahibi varını misafire teslim etse ne olur?*
Âşıklık iyice canına tak ettiğnde, sevgiliye yalvarır.
Bana acı ya beni âzâd et ya da ilaç ver; oda çare olmazsa
neşter vur der.

Dil-hasteyim ol rütbe ki müjgânı gamından
Olmuş reg-i cânım göresin neştere muhtâc (G. 32/3)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Kirpiğinin gamından o kadar hastayım ki can damarım neştere muhtaç olmuş.

Ey gözüm nûru meded gel görelim insâf et
Çeşm-i bîmârın için haste-dilim yok mu 'ilâc (G.
35/3)

Ey gözümün nuru medet et gel göreyim seni (çünkü) senin gözlerine gönlüm hasta, yok mu buna ilaç?

Elbette ki âşık her zaman gam çeken, her şeyden şikâyet eden değildir. Sevgiliyi sadece hayal etmekle kalmaz onunla buluşup muradına erer.

Girerse bir dakîka koynuma ol sîm-ber sâ'at
Safâsından döner dil şevk ile rakkâsa her sâ'at (G.
27/1)

O güzel sevgili göğsüme bir dakika girse gönül safâsından şevk ile her saat dönerek dans eder.

Derûn-ı bâgda geh sîne gâh gerdenini
Açıp usûl ile öpsem semen semen diyerek (G. 163/5)
Bağın derinliklerinde gah sineni gah gerdanını açıp yavaşça yasemin yasemin diyerek öpsem.

Felek Vehbî'nin ne kadar belini bükse de yinede âşıklıktan ve güzel sevmekten bir an olsun vazgeçmez. Lakin nerdeyse bir asra yakın ömür sürüpte ihtiyarlık gelip çatığında anlarki dünya geçicidir.

Hâle-veş gerçi ham olmuş kâmeti Vehbî-i pîr
Sînede ammâ ki her şeb bir meh-i tâbân bulur (K.
18/46)

Gerçi ihtiyar Vehbî'nin boyu hilal gibi bükülmüş olsada, sînesinde her gece ay gibi parlak yüzlü bir güzel bulur.

Mümâşât eyleyip nefis ü hevâyâ
Bu güne 'ömrümü verdim hebâyâ (M. 1/36)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Nefis ve heveslerle yoldaşlık edip bu şekilde ömrümü ziyan ettim.

Yanıldım genc iken şeytâna uydum
Nedâmet geldi pîr oldukda toydum (M. 1/37)
*Genç iken toydum yanıldım, şeytana uydum;
ihtiyarlayınca pişman oldum.*

Dâr-ı dünyâda müsâfir gibi tur ey Vehbî
Sanma kim cây-ı ikâmet ola bu köhne ribât (G.
135/7)

Ey Vehbî, dünyada misafir gibi dur, sanma ki bu köhne han ikamet yeridir.

Sonuç

XVIII. yüzyıl, Osmanlı coğrafyasında siyâsi, iktisadî, sosyal ve kültürel hayatta gerilemenin yaşanmasına rağmen yüzyılın başında (1718-1730) arısındaki on iki yıllık barış döneminde edebiyat, kültür ve sanat faaliyetlerinde önemli gelişmeler olmuştur. Şehir ve toplum baştan aşağı değişirken şiir zevki de uzun bir zamana yayılsa da değişmiş, çeşitlenmiştir. Sümbülzâde Vehbî'nin divanını incelediğimizde özellikle gazellerinde bu değişim çok açık görülür. Zira onun şiirlerinde âşık sevgiliye sadece uzaktan bakan ona kavuşamayan biri değil sevgiliye dokunabilecek kadar ona yaklaşmış hatta karşılık bulamadığı sevgiliye sitem edecek kadar da kendine güvenen özelliklere sahiptir. Hayatın içerisinde, işret meclislerinde gerçekten şarap içip güzel seven, şuh gönüllü âşıklar, sevgililerdir.

Son klasik dönemin sultânı'ş-suarası Sümbülzâde Vehbî Efendi iniş çıkışlarla geçmiş uzun bir ömrü sonuna kadar zevk ve eğlenceden geri kalmadan yaşamış ve bunu da şiirlerine olduğu gibi yansıtmıştır.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

KAYNAKÇA

Bursalı Mehmed Tâhir, (1338), *Osmanlı Müellifleri*, C.II, İstanbul.

Develioğlu, Ferit, (2008), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi

Yayınları, Ankara.

Horata, Osman (2009), *Has Bahçede Hazan Vakti XVIII. Yüzyıl Son Klasik*

Dönem Türk Edebiyatı, Akçağ Yayınları, Ankara.

Jung, Karl Gustav vd., (1981), *“Psikoloji ve Edebiyat”*, Psikanaliz Açısından

Edebiyat, çev.: S. Hılav, Dost Kitabevî Yayınları, Ankara.

Şemseddin Sâmî, (2010), *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul.

Yenikale, Ahmet (2012), *Sünblzâde Vehbî Dîvânı*, T. C. Kültür Ve Turizm

Bakanlığı Kütüphaneler Ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, www.kulturturizm.gov.tr (15.09.2017).

Kubbealtı Lügatı, <http://lugatim.com> (16.09.2017).

Luggat Osmanlıca Türkçe Sözlük, <http://www.luggat.com> (17.09.2017).

Osmanlıca Yazılışı, <http://www.osmanlicayazilisi.com> (18.09.2017).

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

BÖLÜM 31

KLASİK TÜRK ŞİİRİ BAĞLAMINDA SÜNBLZADE VEHBÎ DİVAN'INDA ÇİÇEKLERE GENEL BİR BAKIŞ

Ömer Ali KARAGEÇEN – Mahmut GÜVEN*

Giriş

Çiçeklerin anlam ilgilerinin yüzyıllardır kullanıldığı Türk edebiyatının bir şubesi de şüphesiz Divan edebiyatıdır. Divan edebiyatı çerçevesinde oluşturulan şiirlerimizde şairler, çiçeklere ayrı bir önem atfetmiştir. İşte bu şairlerden birisi de XVIII. yüzyılda yaşamış olan adını Anadolu'da en çok Maraş yaylalarında yetişen, Klasik Türk şiirinde güzel kokusu, rengi ve şekli itibarıyla sevgilinin saçına benzetilen sünbül den alan Maraşlı Sünbülzâde Vehbî'dir.

Sünbülzâde Vehbî şiirlerini topladığı hacimli divânına Sa'dî'nin ünlü eseri Bostân ve Gülistân eserine telmihte bulunarak şu beytiyle “*Sünbülîstân*” adını vermektedir:

Eger yazmış ise Sa'dî Gülistân

Bu âsâra desinler **Sünbülîstân** (Mes.7/132)¹⁰⁸

Eserinin adına “*Sünbülîstân*” diyerek bir sünbül bahçesi adını kullanan şair bunu yersiz kullanmamıştır. Bir nevî sürekli güzel kokan ve olgunlaştığında boynunu

*Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yüksek Lisans Öğrencileri, kanturali7711@hotmail.com-mg4601@hotmail.com.

¹⁰⁸*Sünbülzâde Vehbî Divânı*'ndan yapılan beyit alıntılarının tamamı Ahmet YENİKALE'nin “*Sünbül-zâde Vehbî Divânı*” adlı yayımlanmış çalışmasından yapılmıştır. Erişim için bk: http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10651_sunbul-zade-vehbipdf.pdf?.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

bükerek tevazuyu simgeleyen sümbüllerle kendisini ve eserini özdeşleştirmiştir.

Sünblzâde Vehbî Divânı'nda; 9 mesnevi, 52 kaside, 8 muhammes ve tahmis, 1 terhib-i bend, 41 kıta, 4 nazım, 271 gazel, 1 müstezad, 63 müfred ve 18 rubai bulunmaktadır.

1. Sünblstân'da Çiçek / Ezhâr / Şükûfe Kelimleri

Divan edebiyatında çiçek yerine *ezhâr* ve *şükûfe* kelimeleri kullanılmıştır. Sünblstân'da ise çiçek 9, ezhâr 9 ve şükûfe ise 8 kez kullanılmıştır. Kullanımları ise genellikle mekansal anlam ilgisiyle kullanılmıştır.

Gelip bir sâde yazlık istese ezhâr-ı gülşenden
(Kas.15/12)

Gül ü sünbl atar top top çiçekli bâğbân üzre

Olursa nâmiye sîr-âb-ı reşha-i keremi (Kas.50/19)
Verir şükûfe-i bîşe nümâyiş-i cedvâr

2. Sünblstân'da Çiçeklerin Mekânsal Kullanımları

Divan edebiyatında çiçekler kadar çiçek bahçeleri de çok sık kullanılan mazmunlardandır. Divan edebiyatında gülşen, gülistân, gülzâr; lâlezâr, benefşezâr, sünblzâr mazmunları çeşitli anlam ilgileriyle kullanılmıştır.

Bu mazmunlar sevgilinin yanağı, çehresi, teni, dudağı, süsü, cânı, bahtı, güzelliği, mehdi ve sevgilinin bulunduğu yer olarak dünya, cennet, gökyüzü vb. anlam ilgileriyle kullanılmıştır.

Sünblstân'da çiçek adlarıyla oluşturulmuş mekansal mazmunlar şu sıklıkta kullanılmıştır:

Gülşen 55, gülistân 27, gülsitân 15 gülzâr 21; sünblstân 3, sünblzâr 3; lalesitân 1; semenzâr 1 ve benefşezâr 1 kez kullanılmıştır.

SÜNBUZÂDE VEHBÎ KİTABI

2.1. Gülşen / Gülistân / Gülzâr

Divan edebiyatında en çok kullanılan mekânsal mazmun şüphesiz gül kelimesiyle oluşturulmuş adlandırmalardır. Sünbülzâde Vehbî şiirlerinde gülşen, gülistân ve gülzâr kelimelerini genelde gerçek anlamda kullanmıştır.

Bu kelimeleri ise anlam ilgileri bağlamında: “*gülşen-i ahlâk, gülşen-i ihsân, gülşen-i ikbâl-i şâhi, dârâ-yı gülşen, gülşen-i ümmid, gülşen-i ömr, gülşen-i himem, gülşen-i eflâk, gülşen-i zihn, sahn-ı gülşen, gülşen-i âfiyet, gonçe-i gülşen-i tasvîr, gülşen-i dehr, semt-i gülşen, dirahht-ı gülşen-i ye’s, zîb-i gülşen-i âmâl, gülşen-i mülk, gülşen-i ilm, gülşen-i hüsn, gülşen-i hâtır, gülşen-i mevhum, pirâmen-i gülşen, gülşen-i sinem; gülzâr-ı iclâl, gülzâr-ı tâb, gülzâr-ı ömr, gülzar-ı dehr, gülzar-ı ikbâl, gülzar-ı ihsân, reng-i gülzâr, gülzâr-ı rüzgâr, gülzâr-ı himem, gülzâr-ı cennet, gülzâr-ı cemâl, gül-gonçe-i gülzâr-ı adem, gülzâr-ı kûy; gülistân-ı cihân, sahn-ı gülistân, dolab-ı gülistân, gülistân-ı gam, gülistân-ı ma’âni, gülistân-ı kemâl, gülistân-ı inâyet, gülistân-ı kerem, gülistân-ı tab, su-yı gülistân, gülistân-ı bahâr-ı ömr, seyr-i gülistân, ma’nâ-yı gülistân, gülsitân-ı saltanat, sahn-ı gülsitân, nesîm-i gülsitân-pîrâ, gülsitân-ı âlem, gülsitân-ı aşk, gülsitân-ı dehr.*” terkipleriyle şiirlerinde kullanmıştır.

Gülsitân-ı ‘aşka bir rengîn gazel yazdım yine
Andelîb ezberleyip gûş eylesin tekrâr gül
(Kas.38/31)

Gülşen-i eflâke eylerseñ tebessümle nazar
Arz eder sa’d-ahterân-ı sâbit ü seyyâr gül
(Kas.38/28)

Yüz sürmege ayagıña ey serv-i işve-cû
Gülzâr-ı kûyuñu tolaşır cûy sû-be-sû
(G.212/1)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

2.2. Sünbülîstân / Sünbülzâr

Divan edebiyatında “sünbülîstân” ve “sünbülzâr” kelimeleri gül ve lale ile oluşturulan yer isimlerine nazaran fazla kullanılmamaktadır. Nitekim Sünbülzâde Vehbî şiiirlerini topladığı hacimli divânına Sa’dî’nin ünlü eseri Bostân ve Gülistân eserine telmihte bulunarak şu beytiyle “Sünbülîstân” adını verse de sümbül ile ilişkili kelimelerden ziyâde gül kelimesi ile oluşturulmuş terkipleri daha çok kullanmıştır.

*Eger yazmış ise Sa’dî Gülistân
Bu âsâra desinler Sünbülîstân*
(Mes.7/132)

*Sünbülîstân-ı gamîñ ancak odur bî-bergi
Gerçi bir neşv ü nemâdır görünen her sünbül*
(Kas.42/53)

*Himmetiñden feyz alırsa sâha-i tab’ım gibi
Gûne-gûn eyler şüküfte sahn-ı sünbülzâr gül*
(Kas.38/32)

2.3. Lalesitân

Sünbülzâde Vehbî Divânı’nda mekânsal olarak bir kez kullanmıştır.

*Hâk-i pâkinde nihândır niçe hâsiyyet-i hâs
Meyvesi zâ’ika-i câna verir lezzet-i hâs
Gündüzüñ lâlesitânında görüp işret-i hâs
Bu ne ni’metdir olur her gece bir sohbet-i hâs
Hiç toyulmaz hele burasına Magnisa’nıñ”*
(Tah.56/2)

2.4. Semenzâr

Divân edebiyatında kullanılan çiçeklerden birisi de yasemin, yâsemen ve semen şekliyle kullanılan yasemin çiçeğidir. Sünbülzâde Vehbî Divânı’nda mekansal olarak bir kez kullanmıştır.

Sîne vü gerden semenzâr-ı bahâr-ı hüsn ise

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Sünbül ü gülden 'ibâret gülsitândır zülf ü ruh
(G.39/3)

2.5. Benefşezâr

Divan edebiyatında kullanılan çiçeklerden birisi de benefşe olarak kullanılan menekşe çiçeğidir. Sünbülzade Vehbi Divanı'nda mekansal olarak bir kez kullanmıştır.

Dil-i âşüftemiz eyler hat-âver tâzelerden haz

Olunmaz mı benefşezâr içinde verd-i terden haz (G. 140/1)

3. Sünbülîstân'da Çiçekler

Sünbülzâde Vehbî adını da bir çiçekten almıştır. Çiçek edebiyatı adlandırmasına uygun olarak Divânı'nı da "Sünbülîstân" olarak adlandıran şairin Divânı da rengarenk, hoş kokulu çiçeklerin bulunduğu bahçeye benzemektedir. Şairin şiirlerinde kullandığı çiçekler: gül, sümbül, lale, nergis, yasemin, şebboy, fesleğen, erguvan, süsen, karanfil ve leylak'tır.

3.1. Sünbilîstân'da Gül/Verd/Nesrîn

Gül, bir devrin edebiyatına adını verecek kadar önemli bir çiçektir. Divân şiiri ana konusunu sevgiliyi sembolize eden gülden alır. Bu edebiyata "gül-bülbül" mazmunundan hareketle "gül-bülbül edebiyatı" denir.

"Doğu edebiyatlarında bilhassa güzelliğiyle adından sıkça söz edilen gül, Türkler tarafından da eski devirlerden beri bilinmekte olup edebiyatımızda yoğun kullanılan motiflerden biridir. Farsçada genel anlamı çiçek olan gül, edebiyatımızda gül, gül-i bādâm (badem çiçeği), gül-i yâsemen (yasemin çiçeği) gibi ifadelerle aynı manada kullanılmıştır(Kurnaz, 1996:219)."

"Gülün Klasik Türk şiirinde dikkat çeken aksâmı sırasıyla şunlardır: taç yaprakları, dikenleri, dalları, kökleri, fidanı, tohumları.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Gülün Klasik Türk şiirine yansıyan bitkisel özellikleriyse renkli oluşu, tazeliği, güzelliği, güzel kokulu olması, hassas ve nazlı oluşu, taç yapraklarının kıvrım kıvrım olması ve taç yapraklarının lezzetli oluşudur.

Eski kaynaklara göre gül-i gîtî (gül-i zemîn), gül-i kahbe (gül-i ra'nâ), gül-i kûze, gül-i müşğîn, gül-i Parsî (gül-i sad-berg, gül-i Fârsî), gül-i piyâde, gül-i sürh (verd-i ahmer), gül-i ter (verd-i tâze) gibi türleri bulunan gülün Klasik Türk şiirinde en belirgin ayrımla dikkat çeken türleri şunlardır: gül-i hod-rû (yaban gülü), gül-i sakız, gül-i hokka, nesrîn (yaban gülü, Van gülü, Mısır gülü) ve nesteren (ağustos gülü, yaban gülü).

Gül ile ilgili olarak Klâsik Türk şiirine yansıyan alışkanlık, âdet ve gelenekler; dönemin toplumsal ve kültürel yapısı hakkında ipucu verecek niteliktedir. Bunlardan bazıları şunlardır: destâra (sarık, baş örtüsü) gül iliştmek, mendile gül bağlamak, kabre gül dikmek, elde gül taşımak, kitap ve Kurân-ı Kerîm içine gül koymak vs.". Gül ile ilgili en yaygın âdet ve gelenekler gül suyunun (gülâb) yapımı ve kullanımıyla ilgilidir: "gül suyu yapılırken yüksek ısıdan yararlanılması, Edirne ve Şam'ın gül suyu üretim merkezleri olması, ağzı gül suyu ile yıkamak ve temizlemek, yüze ve elbiseye gül suyu sürmek, saçı gül suyu ile yıkamak, gül suyuna başka kokular eklemek, ölülerin üzerlerine gül suyu serpmek, gül suyunu şişede saklamak vs. Ayrıca gülden gül yağı (revgân-ı gül) üretilmesi, güllaç yapımında gül suyunun ve gülün taç yapraklarının gibi alışkanlık ve geleneklerin yer aldığı beyitlerle de karşılaşmaktadır.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Gülün Klasik Türk şiirindeki temel işlevi, değişik vesilelerle sevgili, Hz.Muhammed, diğer din ve devlet büyükleri gibi şahıslarla; sevgilinin yanağı, yüzü ve dudağı gibi uzuvlarla; cennet, Kuranıkerim, ümit, tebessüm, mutluluk, muhabbet, şiir gibi olumlu ve soyut kavramlarla; mevsim, bahar, nevrûz, şebnem, yıldızlar, bülbül gibi doğal öğelerle ve süs, ayna, elbise, la'âl, tâc gibi eşyayla ilişkilendirilmesine dayanır(Yavuz, 2007:4).”

Sünbülzâde Vehbî Divânı'nda çeşitli anlam ilgileriyle en çok gülü kullanmıştır. Sünbülzâde Vehbî, divânında mekânsal olarak adlandırmalar da dâhil olmak üzere 527 kez gül, 56 kez gonca,13 kez verd ve 2 kez de nesrîn kelimelerini kullanmış ve bu kelimelerle aşağıdaki terkipleri kurmuştur: *Câm-ı gül-gûn, gül-âsâ, gül-i hoy-kerde, gül-i zibâ, gül-nâr, gül-geşt-i musalla, gül-nihâl-ı vâsf, gül-i sûri, nahl-i gül, gül-i ter, gül-i bâdâm, gül-i handân, gül-i hurşid, peymâne-i gül, bisât-ı gül-zemin-i sebzi nakş-ı zamân, devr-i gül, lâle-i gül-gûn, sahbâ-yı gül-fâm, mey-i gül-gûn, gül-i ikbâl, şah-ı gül, gül-feşân, gül-gonçe, gül-rû, zikr-i gül, gül-çehre, berg-i gül, şûh-ı gül endâm, şûh-ı gül-izâr, gül-i nahl-ı sirişt, dehen-şûy-ı gül-â-ı nazm, gül-i destâr-ı şeref, gül-i tâze, gül-i handân, tâc-dâr-gül, gül-geşt-i nev-bahâr, şem-i gül-feşân, bî-şerâr gül, zîb-i kenâr gül, kâmkâr gül, hezâr gül, vâye-dâr gül, tâb-dâr gül, dâg-dâr gül, zîb-i ser-i reh-güzâr gül, şebnem-nisâr gül, gülbün-i himem, sâye-vâr gül, dür-i gûş-vâr gül, âbdâr gül, gül-i sâd-berg-i tâze, gül-rûh, müşg-bâr gül, süvâr gül, şermsâr gül ,ber-güzâr-gül, dil-figâr gül, cevher-i gül, gül-i ahmer, gül-bang-i mürg-i bâm, gül-mîh-i zer, gül-i pür-hande, gül-i bi-hâr,*

SÜNBUZÂDE VEHBÎ KİTABI

gül-i Firdevs, gül-i ümmid, gül-i câme, gül-şeker, gül-i sîr-âb-ı nev-şâdâ, gül-i târihin, Yusûf-ı gül-pîrehen, gül-i rânâ, gül-i sefide, gül-beden, gül-penbe, dâmen-i gül, mey-i gül, gül-çîn-i bî-amân, temşâ-yı gül, gül-bûse, piyâle gül, gül-endâm; verd-i ter-veş, verd-i handân, verd-i ter, verd-i bî-hârı, verd-i ahmer, verd-i ra'nâ, verd-i tarî, seyr-i verd, gıpta-i verd; bedî'-i nesrin, gül-i nesrîn'dir.

Divân şiirinde gül redifli şiirler de yazılmıştır. Sünbülzâde Vehbî, Şeyhülislâm, Pîrî-zâde Sahib Osman Efendi'ye ve Şeyhülislam İranî-zâde Mehmed Es'ad Efendi'ye ellişer beyitlik kaside nazım şeklinde verdiyye yazmıştır.

(Kas.37/1-50)¹⁰⁹

*Evrenç-i bâga çıkdı gelip tâc-dâr **gül**
Şevket-nümâlık etmede sâhib-vakâr **gül***

...

*Her dem bahâr ola çemen-i 'ömr ü devletiñ
Oldukça zîb ü revnak-ı bâg u bahâr **gül***

(Kas.38/1-50)¹¹⁰

*Feyz-i nevrûz ile bulmuş reng ü bûy-ı yâr **gül**
Vaktidir 'arz eylesin bülbüllere didâr **gül***

...

*Her şebi fîrûz rûzu ola nevrûz-ı şeref
Nüh-çimende mihr ü mâh oldukça pür-envâr **gül***

Divân şiirinde “gül” redifli gazeller de yazılmıştır. Sünbülzâde Vehbî divânında “gül” redifli iki gazel yazmıştır:

(G.169/1-7)

*Hayâl-i zülf ü rûyuñ **gülşen-i sînemde sünbül gül**
Serimde tâze zahm-ı seng-i âzârıñ karanfûl **gül***

...

¹⁰⁹ Şeyhülislâm, Pîrî-zâde Sahib Osman Efendi'ye yazılan verdiye.

¹¹⁰ Şeyhülislam İranî-zâde Mehmed Es'ad Efendi'ye yazılan verdiye.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

*Tarâvet-bahş-ı 'âlemdir nemâ-yı lutfu ey Vehbî
Bu mevsimde açar tab'ım gibi pejmürde sünbül gül*

(G.171/1-7)

*Leb-rîz içirmeseydi pey-â-pey piyâle gül
Mest eyleyip hezârî komazdı bu hâle gül*

...

*Feyz-i nemâ-yı vasfı ile buldu âb u tâb
Olsun bu nev-gazel ser-i ehl-i kemâle gül*

3.2. Sünbülîstân'da Sümbül

Sümbül, ilkbaharın müjdecisidir. Anadolu'da en çok, Kahramanmaraş yaylaklarında yetişir. III. Murad (1546-1595)'ın fermanıyla Kahramanmaraş yaylaklarından toplanan sümbül soğanları İstanbul'a götürülmüştür(*Alıcı, 2011: 15.*) Kahramanmaraş'ta doğan ve ayrıca adını bu çiçekten alan Sünbülzâde Vehbî için sümbülün ayrı bir önemi vardır. Yukarıda bahsi geçtiği gibi eserinin adına "Sünbülîstân" adını vermiştir. Sünbülzâde Vehbî Divânı'nda çiçeklerin kullanım sıklığına baktığımızda "sümbül", "gül"den sonra en çok kullanılan çiçektir.

"Sümbülün divan şairlerinin ilgisini çeken en belirgin bitkisel özellikleri sırayla; *güzel kokulu olması (müştîn, 'abîr, mu'anber, 'anberîn); kıvrımlı, dalgalı ve karmaşık görünümü (âşüfte,perîşân, târmâr, halka halka, çîn, târ); genellikle siyaha yakın rengi (siyâh, kara, lâciverd, mâ'î ,kebûdî, gömgök) ve açıldığı dönem itibarıyla baharın habercisi olmasıdır. Klasik Türk şiirindeki temel işlevi; sevgilinin saçı, zülfü, kâkülü vs. için doğal bir benzerlik ögesi olarak değerlendirilmesine dayanır(Yavuz, 2007:5).*"

Sünbülzâde Vehbî Divânı'nda "gül"den sonra en çok sümbülü kullanmıştır. Sünbülzâde Vehbî, Divânı'nda mekansal olarak adlandırmalar da dâhil olmak üzere 123 yerde "sünbül" kelimesini kullanmış ve bu kelimelerle

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

çeşitli terkipler kurmuştur. Bu terkipler şunlardır: *Hevâyı sünbül, çîn-i turre-i sünbül, sünbül-i zülf, sünbül-i pejmürde-tûmârı, burc-ı sünbül, pejmürde-berg-sünbül, turre-sünbül, mânend-i berg-i sünbül-i ter, hat-âver sünbül, sünbül-i tîb, sünbil-i bâg, sünbil-i hubân-ı Çîn, bûy-ı abîr-i sünbül, sünbül-i gül-pûş'tur.*

Divân şiirinde nâzire geleneğine uyularak “sünbül” redifli şiirler de yazılmıştır. Sünbülzâde Vehbî, Bâkî'nin “sünbül” redifli kasidesine 63 beyitlik nâzire yazmıştır:

(Kas.42/1-63)¹¹¹

*Dâmen-i gülde alıp destine micmer sünbül
Kor şemâmeyle hem ol micmere ‘anber sünbül*

...

*Bâg-ı ikbâlini şâd-âb ede lutf-ı Bârî
Vere bu gülşene tâ revnak u zîver sünbül*

3.3. Sünbülîstân'da Lâle

Divân şiirinde gülden sonra en çok kullanılan çiçek lâledir. Lâle, Türk tarihinde bir devre adını verecek kadar Türk kimliğiyle özdeşleşmiş bir çiçektir.

Lâle, tasavvufî anlamda “gül”ün Hz. Peygamber’i sembolize etmesi gibi Allah’ı sembolize eder. Huruficilik anlayışına göre “lâle” kelimesinin Arap alfabesinde “Allah” lafzı ile aynı harflerle kurulması bu çiçeğin önemini artırmıştır. Bu nedenle Türk kültüründe, sıklıkla lâle motifleri dinî sembollerde kullanılmıştır.

Tasavvuf şiirlerinde sıkça “lâle” kelimesi “Allah”ı sembolize edecek şekilde kullanılmıştır. Buna karşılık Sünbülzâde Vehbî meşrebi dolayısıyla Divânı’nda lâleyi genellikle beşeri sevgili anlamında kullanmıştır.

“Lâlenin, Klâsik Türk şiirindeki temel işlevi; *sevgili, memdûh, güzel, gelin, sâkî, hizmetçi, asker* gibi şahıslar; *sevgilinin yanağı, dudağı; âşığın yüzü, vücûdu, kanı,*

¹¹¹ Sünbülzâde Vehbî'nin Bâkî'nin “sünbül” redifli kasidesine yazmış olduğu nâziresidir.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

gözyaşı ve yaraları gibi uzuvlar; *kadeh, şarap, tabak, tâc* gibi eşya; *güneş, ay, yıldız* gibi kozmik unsurlar ve *cennet, gönül, ümit, dert, şiir* gibi soyut kavramlar ile değişik vesilelerle ilişkilendirilmesine dayanır(Yavuz, 2007:3).”

Sünbülzâde Vehbî Divânı’nda “*lâle*” 24 yerde kullanılmıştır. Beyitlerde genellikle gerçek anlamının yanında teşbih sanatıyla kullanılmıştır. Kullanılan terkipler ise şunlardır: *lâle-veş, lâle-i gül-gûn, lâle-i izâr, eşk-i çeşm-i lâle-rengim, lâle-i hasret, misâl-i lâle, lâle sıfât*’tır.

*Biterdi haşre dek her bir giyâhı lâle-veş hûnîn
Sinân-ı kahrını dikseydi hâk-i Kahramân üzre*
(Kas.15/33)

*Dâmen-i deşt-i belâda ser-be-rîz-i hâk ü sengim
Cûşîş-i şevk ile bahr-ı gamda mevc-i bî-direngim
‘Âşıkım kan ağlamakdan yokdur aslâ şerm ü nengim
“Ol kadar hecriñle dökdüm eşk-i çeşm-i lâle-
rengim
Oldu tûfân dâg-ber-dil âstîn ü dâmenimden”*
(Tah.67/6)

Lâle-i hasret açar gülşen-i hâtırda ‘aceb
Vehbiyâ peyk-i sabâ semt-i vatandan mı gelir
(G.85/5)

3.4. Sünbülîstân’da Nergis/Zerrin-kadeh

Divan şairlerinin en çok kullandıkları çiçeklerden biri de nergistir.

“Çok az olmakla birlikte “*abher* ve *zerrin-kadeh*” kelimelerinin de nergis anlamında kullanıldığı olmuştur. Daha çok *beyaz ve sarı renkli taç yaprakları, çiçek kısmının yuvarlak olması, suya ihtiyaç*

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

duyması, taç yapraklarının yere yakın ve eğik olması, kokusuz ve meyvesiz olması, ince ve zarif görüntüsü açısından kullanılmıştır. Bu bakımdan nergisin Klasik Türk şiirindeki temel işlevi; *sevgilinin gözü* ile benzerlik ögesi olarak değerlendirilmesine dayanır (Yavuz, 2007:6).

Sünblzâde Vehbî Divânı'nda nergis 17 ve zerrin-kadeh kelimesi 5 kez kullanılmıştır. Nergis, zerrin-kadeh şu terkipler şeklinde kullanılmıştır: *dîde-i nergis, nergis-i bîmâr, nazar-ı nergis, şehlâ nergis, temâşa nergis, imâ nergis, cür'a-i sahbâ nergis, ser-â-pâ nergis, nergis-i mahmur*'dur.

Sünblzâde Vehbî Divânı'nda terkiplerden de anlaşıldığı üzere nergis daha çok *sevgilinin gözleri* ve *bakışıyla* ilintilendirilmiştir. Divânda "nergis" redifli aşağıdaki gazeli yazmıştır.

(G.113/1-5)

*Gözün açmış yine gülzârda **şehlâ nergis**
Eder ol dîde-i mahmûru **temâşâ nergis***

...

*Nazarımda yine ol çeşmi siyeh-mestimdir
Vehbiyâ bâg-ı cihân olsa **ser-â-pâ nergis***

*Nazar eyler nigâh-ı mest ile **nergis** deyü şâyed
Gül-i bâdâm nâzır oldu çeşm-i dilberân üzre
(Kas.15/10)*

*Ol gonçe-leb içdikde çemende mey-i gül-gûn
La'li ile **zerrîn-kadeh** olmaz mı murassa'
(G.141/3)*

*Gül-i hurşîdi etsin zîver-i ser-şîşe-i rindân
Niçün **zerrîn kadeh** bîhûde tursun âsumân üzre
(Kas.15/14)*

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

3.5. Sünbülîstân'da Yasemin / Yasemen / Semen

Yasemin; Klâsik Türk şiirinde *yumuşak dokulu, beyaz ve sarı çiçekli, güzel kokulu ve tırmanıcı* özellikleriyile dikkat çekmiştir.

Sünbülzâde Vehbî Divânı'nda yasemen 6 ve semen kelimesi 13 kez kullanılmıştır. Yasemen-semen çiçeği şu terkipler şeklinde kullanılmıştır: *sîne-yasemen, ruh-ı yasemen, zülf-i semen-sâya, ten-semen, zülf-i semen-bûy, dürr-i semînin semeni, huş-bû semeni, gîsû-yı semen-sây'dır.*

Bu terkiplerden anlaşıldığı üzere yaseminin Divân şiirindeki temel işlevi *sevgili ve sevgilinin saç, zülfü, kokusu, yüzü, yanağı, sînesi, teni, dişi gibi* uzuvlarıyla benzerlik ilişkisine dayanır.

*Bir tâzedir sankim çemen kad serv **sîne yâsemen**
Gül-gonçedir gûyâ dehen sünbül de zülf-i ham-be-
ham (Kas.22/9)*

*Berrâk sînesin görelî **yâsemen** gibi
Bâgıñ gül-i sefîdine bakmam dikenlidir
(G.54/2)*

*Ser-i mû kalmadı dillerde âsâr-ı perîşânî
Meger kim ugraya bâd-ı sabâ **zülf-i semen-sâya**
(Kas.29/5)*

3.6. Sünbülîstân'da Şebbuy / Şebbû / Şebboy

“Klasik Türk şiirinde az rastlanan çiçeklerden olan şebboy, beyitlerde daha çok “geceleri açması ve güzel kokması” açısından dikkat çekmiş ve bu sebeple en çok “*sevgilinin zülfü ve saçları*”yla ilişkilendirilmiştir. Ayrıca “*hâl, göz, sûfî ve hırsız*” olarak algılanmasında da bu özelliğinin etkili olduğu anlaşılmaktadır(Yavuz, 2007:8).”

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Sünblzâde Vehbî Divânı'nda şebboy 13 kez kullanılmıştır. Şebboyla şu terkipler kurulmuştur: *zülf-i şebbû*, *şebbû sû-be-sû*, *turre-i şebbûy*, *hatt-ı şebbû*'dur.

Hevâ-yı sünbülî gülşende açmış tâze sünbüller
*Sanarsın **zülf-i şebbû**dur izâr-ı dil-sitân üzre*
(Kas.15/7)

*Sebze-i hattîñ gören rü'yâda **şebbûlar** gibi*
Subh-dem bâlîni üzre câ-be-câ reyhân bulur
(Kas.18/44)

Tâze tâze bâg-ı hüsnünde letâfet gösterir
***Hatt-ı şebbû** bir taraf zülf-i semen-sâ bir taraf*
(G.150/2)

3.7. Sünbülîstân'da Reyhan / Fesleğen

“Klâsik Türk şiirinde çokça kullanılan çiçeklerden biridir. Daha çok *kuvvetli ve güzel kokulu olması* açısından değerlendirilmiştir. Bu özelliği, reyhânın sevgilinin başta *saçı* ve *zülfü* olmak üzere *hattı*, *kâkülü* ve *perçemiyle* ilişkilendirilmesine sebep olmuştur. Bunun dışında şekli, yazıyla ilişkilendirilmesinde etkili olmuştur(Yavuz, 2007:7). Özellikle “hatt-ı reyhan” terkibi ile kullanılmıştır.

Sünblzâde Vehbî Divânı'nda “*reyhan*” 7 ve “*fesleğen*” 2 kez kullanılmıştır.

Kâkül ü hattıñı ta'tîre gül-âbıñ bedeli
*Olsa **reyhân** u benefşeyle mu'attar sünbül*
(Kas.42/43)

Lebiñ ol kut'a-i yâkûtdur kim seyr edip hattın
Debîr-i meşk-i ta'lîm-i hat-ı reyhânıyız cânâ
(G.4/2)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

*Kilk-i kudret **hat-ı reyhâniñi** nâ-gâh yazar
Safha-i sîneme medd-i elif-i âh yazar*
(G.48/1)

***Feslegen** perçemi dilden süpürür gam yohsa
Ne çiçekdir bu gülistânda süpürgam bilirim*
(G.181/2)

3.8. Sünbülîstân'da Benefşe / Menevşe / Menekşe

“Menekşenin divan şairlerinin dikkatini çeken bitkisel özellikleri; *kısa boylu ve taç yapraklarının yere eğik olması, taç yapraklarının küçük ve kıvrımlı şekli, güzel kokulu olması, renkli görüntüsü, çiçeklerini ilkbaharda açması ve zor şartlara karşı dayanıklı olmasıdır.* Bu özellikleri, menekşenin Klasik Türk şiirinde *sevgilinin saçı, zülfü, kâkülü* ve *âşık için temel bir benzerlik ögesi* olarak değerlendirilmesine sebep olmuştur.”(Yavuz, 2007:5)

Sünbülzâde Vehbî Divânı'nda “*benefşe*” 7 kez kullanılmıştır.

*Füzûnterdir gül-i terde letâfet sâde-rûlardan
Benefşe kec-külâhıyla müreccah nev-hatân üzre*
(Kas.15/8)

*Benlerle gerçi kâle-i rûyu beneklidir
Hatt-ı benefşe-nescile bir top çiçeklidir*
(G.53/1)

3.9. Sünbülîstân'da Ergavan / Erguvan

“Taç yapraklarının kırmızı, özellikle de eflâtun ve eflâtunun değişik tonlarında olması, erguvânın divan şairlerince *şarâbla* özdeşleştirilmesine sebep olmuştur. Yine bu

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

bitkisel özelliğinden ilhamla ilişkilendirildiği *kadeh, yaş, kan, ateş, dudak, yüz, yanak, yara, yara izi, dil, boy, vücûd, sevgili* ve *âşık* gibi ögeler; *erguvânın* anlam çerçevesini tamamlamaktadır.”(Yavuz, 2007:7)

Sünbülzâde Vehbî Divânı'nda “*ergavan*” 7 kez şu terkiplerle kullanılmıştır: *şarâb-ı ergavan, dıraht-ı ergavan, ezhâr-ı şâh-ı ergavân, nûş-ı mey-i ergavân, mey-i ergavân*'dır.

Sünbülzâde Vehbî, *erguvân*'i terkiplerden de anlaşılacağı üzere daha çok renginden dolayı “*şarap*” ile ilişkilendirmiştir.

Şarâb-ı ergavânı nûş edip peymâne-i gülden
Konar bu keyf ile bülbül dıraht-ı ergavân üzre
(Kas.15/15)

Ezhâr-ı şâh-ı ergavân zerrîn-kadehle gül-feşân
Câm-ı sabûhîdir hemân def-i humâra subh-dem
(Kas.22/8)

Zerrîn kadehle nûş-ı mey-i ergavân eder
Nûşinrevân-hükûmet ü Cem-iktidâr gül
(Kas.37/7)

Gülistân-ı bahâr-ı ömrünü bî-âb u reng eyler
O kim bir gül-izâr ile şarâb-ı ergavân çekmez
(G.102/5)

3.10. Sünbülîstân'da Süsen

Klasik Türk şiirinde özellikle *sivri, uzun ve keskin* görünümlü yeşil çanak yaprakları vesilesiyle dikkat çekmiştir. Bu yönüyle divan şairleri, süsenle daha çok *kılıç, tığ, hançer* ve *şemşîr* gibi keskin eşyayla ayrıca *dil* (*zebân*) ve *asker* gibi ögeler arasında ilgi kurmuşlardır(Yavuz, 2007:7).

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Sünbülzâde Vehbî Divânı'nda "süsen" 2 kez kullanılmıştır:

Süsen dizilmiş her taraf tîg ü teberle saf-be-saf
Zerrîn-kemer hancer-be-kef mânend-i peyk-i
Muhteşem (Kas.22/4)

*Sâye-i gül-nahl-i lutfuñda olurken müstazil
Olmasın mı bülbül-i tab'ım senâya müştegil
Dilde mânend-i sabâ habs-i nefes mümkün değil
"Tâb-ı gamdan şu'le-i süzân olur agzımda dil
Olmasam medhiñle ger **süsen** gibi ratbü'l-lisân"*
(Tah.44/LII)

3.11. Sünbülîstân'da Karanfül / Karanfil

Divân şiirinde "karanfil"; yara, hâl, sevgilinin hoş kokulu teni, yüzü, yanağı, saçı vb. anlamlarıyla ilişkilendirilmiştir.

Sünbülzâde Vehbî Divânı'nda "karanfül" 2 kez şu terkiplerle kullanılmıştır:

*Hayâl-i zülf ü rûyuñ gülşen-i sinemde sünbül gül
Serimde tâze zahm-ı seng-i âzârıñ **karanfül** gül*
(G169/1)

*Ey gonçe-leb bu bâgda sen gül açıl hemân
Dâg-ı derûn-ı âşıkıñ olsun **karanfüli***
(G.249/2)

3.12. Sünbülîstân'da Leylâk

Divân şiirlerinde çok az kullanılan çiçeklerden biridir. Beyaz, mor renkte keskin kokulu olması nedeniyle sevgilinin; *ayva tüylerini, zülfünü* niteler. Sünbülzâde Vehbî Divânı'nda "leylâk" 1 kez kullanmıştır.

Görünce çözme şalvârın boşandı zâhidiñ bendi

SÜNBUZÂDE VEHBÎ KİTABI

Boyandı döndü süd mâ'îye ol çakşur-ı leylâkî
(G. 258/4)

4. Sonuç

Sünbülzâde Vehbî, Divânı'nda diğer divân şairleri gibi çiçeklere çokça yer vermiştir. Şairin şiirlerinde kullandığı çiçekler: gül, sümbül, lale, nergis, yasemin, şebboy, fesleğen, erguvan, süsen, karanfil ve leylak'tır.

Kaside nazım şeklinin üstadı kabul edilen Nefi gibi çok sayıda kaside yazan Sünbülzâde Vehbî kasidelerinde çiçekler ve çiçeklerle kurulmuş terkipleri çokça kullanmıştır.

Divânı'nda Sünbülzâde, Şeyhülişlâm, Pirî-zâde Sahib Osman Efendi'ye ve Şeyhülişlâm İranî-zâde Mehmed Es'ad Efendi'ye ellişer beyitlik kaside nazım şeklinde verdiye yazmıştır. Yine aynı şekilde 2 tane "gül" ve 1 de "nergis" redifli gazel yazmıştır.

Divânında Sünbülzâde nâzire geleneğini devam ettirerek Bâkî'nin "sümbül" redifli kasidesine 63 beyitlik bir kaside yazmıştır.

Sünbülzâde, üslup açısından Nedim tarzı gazeller yazmış ve bu nedenle kullandığı çiçekler beşeri sevgilinin özellikleriyle ilişkilendirilmiştir. Kasidelerinde ise çiçekleri, övdüğü kişilerin özellikleriyle özdeşleştirmiştir.

Sünbülzâde, Divânı'nda çiçeklerin kullanım sıklığı ile divân şiiri ile ilgilinen ekolün belirlemiş olduğu verilerle ilgili farklılık bulunmaktadır. Divân şiirinde en fazla kullanılan çiçekler sırasıyla "gül", "lâle" ve "sümbül" olmasına rağmen Sünbülzâde, Divânı'nda kullanım sıklığı açısından sıralama "gül", "sümbül" ve "lâle" şeklindedir.

Sünbülzâde, Divânı'nda 597 gül, 123 sümbül, 24 lâle, 22 nergis, 19 yasemin, 13 şebboy, 7 reyhan, 7 menekşe, 7 erguvan, 2 süsen, 2 karanfil, 2 fesleğen ve 1 leylâk olmak üzere toplam 826 yerde çiçek adı kullanmıştır.

Bu çiçekler mekânsal anlamda gül 118, sümbül 6, lale 1, yasemin 1 ve menekşe 1 kez kullanılmıştır.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Bu çiçekler farklı terkiplerde gül 92, sümbül 14, nergis 9, yasemin 8, lale 7, erguvan 5, şebboy 4, fesleğen 2, menkşe ve leylak birer kez kullanılmıştır.

Sıralamadan da anlaşıldığı üzere yazarın eserine “Sümbülistân” adını vermesine rağmen “gül”ün divân şiiri bağlamında “çiçeklerin sultanı” olduğu yine anlaşılmaktadır.

KAYNAKLAR

- ALICI, L. (2011), “Nasihatnâme-i Vehbî”, Ukde Yay. Kahramanmaraş.
- BAYRAM, Y. (2001a) “Çiçekler ve Diğer Bitkilerin Divân Şiirine Yansımaları ile Anlam Çerçeveleri (I.Cilt.)”, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- BAYRAM Y. (2007b), “Klâsik Türk Şiirinde Duyguların Dili: Çiçekler.” Erişim için bkz: [http:// Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2/4 Fall](http://TurkishStudiesInternationalPeriodicalFortheLanguages,LiteratureandHistoryofTurkishorTurkicVolume2/4Fall)
- KURNAZ, C. (1996) “Gül”, TDV İslam Ansiklopedisi, C.14, s.219, İstanbul.
- YENİKALE, A. (2011), “Sübül-zâde Vehbî Divânı”, Ukde Yay. Kahramanmaraş.
- YENİKALE, A. (2012), “Sübül-zâde Vehbî Divânı”, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-yayın.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ'NİN LUTFİYYE ADLI
MESNEVİSİNDEKİ ATASÖZLERİ*

Mehmet Yusuf YILDIZ

GİRİŞ

Atasözleri, atalarımızın uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştırılan ve kamuca benimsenmiş özlü sözlerdir (Aksoy, 1993: 37). Çalışmamızda bu hikmetli ve meşhur sözlerin genel özellikleri ile divan şiirinde nasıl kullanıldığı hakkında bilgiler verip Sünblzade Vehbi'nin Lutfiyye adlı mesnevisiyle ilgili bazı araştırmalarımızı dile getirdik. Akabinde de Lutfiyye'de tespit ettiğimiz atasözlerini belirttik.

Atasözlerinin Genel Özellikleri

Atasözleri, sosyoloji, psikoloji, ekonomi, felsefe, tarih, ahlâk, folklor gibi birçok cihetten tahkik ve tetkik etmeye değer millî söz varlıklarımızdır. Bu kalıplaşmış ifadeler aynı zamanda deyiş güzelliği, anlatım gücü ve kavram zenginliği bakımından da son derece mühim dil yapılarıdır (Aksoy, 1993: 13). “Başlangıçta mahallî olarak doğan ve daha sonra da zaman süzgecinden geçerek en mükemmel bir surette genelleşen atasözlerinin her biri, bir tecrübenin sonunda söylenmiş olup aynı zamanda bir hayat felsefesini yansıtır” (Sertkaya, 1968: 101).

Atasözleri kalıplaşmış sözlerdir. Her atasözü, belli bir kalıp içinde, belli kelimelerle söylenmiş olan donmuş bir biçimdir. Sözcükler değiştirilip yerlerine başka sözcükler konulmayacağı gibi sözdiziminin biçimi de bozulmaz. Ancak kimi atasözlerinin birkaç kalıbı

* Bu makale, 22. 09. 2017 tarihlerinde düzenlenen Sünblzade Vehbi Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

bulduğunu da belirtmek gerekir. Bu kalıplardan her biri ayrı ayrı atasözü olarak tanındığından, değişiklikler “donmuş olma” kuralına aykırı sayılmaz. Örneğin: “Denize düşen yılanı sarılır” sözünün, “Denize düşen yosuna sarılır” şekli de vardır. “Ayağını yorganına göre uzat” sözü ise kelimelerin sırası değişmiş olarak, “Yorganına göre ayağını uzat” biçiminde de söylenir. Bazı atasözleri ise, ayrı ayrı bölgelerde değişik biçimler almış olabilir. Bu da yukarıdaki kuralın bozulmuş olması demek değildir. Bu gibi atasözlerinin o bölgelerde kalıplaşmış özel biçimi var demektir. Örneğin: “Keskin sirke kabına zarardır” atasözü, bazı bölgelerde, “Keskin sirke küpüne zarar” şeklinde kullanılmaktadır (Aksoy, 1993: 15-20).

Az kelime ile anlatılmış, halka mal olmuş hikmetli sözler olan atasözleri anlatım sanatlarına bürünmüş özlü sözlerdir. Bunlar kısalığı ve sadeliği içinde birtakım gerçekleri anlatır, fakat kimin ne zaman söylediği belli olmayan özlü sözlerdir. Atasözleri, atalarımızın dünya görüşlerini özetleyen genel kurallardır. Her biri birer hayat ışığı olan bu sözler yolumuzu aydınlatır. Hayatın bin bir güçlüğünden biri içinde kaldıkça bir atalar sözü imdadımıza yetişir, bize ne yapmamız gerektiğini öğretir. Bu sözler en uzak nesillerin, daha gençlerine miras bıraktıkları öğütlerle dolu bilgi hazineleridir (Karaaliolu, 1978: 74).

Atasözleri, veciz anlatımın çok dikkate değer örnekleridir. Yüzyılların tecrübe ve gözlemleri gizlidir atasözlerinde. İfadeye canlılık kazandıran, anlatılmak istenen düşünceye zenginlik ve renklilik katan, yerine göre düşünceye delil olan atasözleri, yerinde kullanıldığında konuşma ve yazıların adeta tadı tuzu olur (Karataş, 2004: 56).

Atasözleri, yüzyılların besleyip büyüttüğü duygu ve düşünce fidanları olarak gelişmiş, halkın dilinde ve sanatçı düşünürlerin eserlerinde tükenmez meyvelerini vermiştir. Özellikle şairler, bunları çeşitli edebi sanatlar ile süslemişler, türlü nedenlerle söz dizelerinde kullanarak

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

daha da güzelleştirip çekiciliğini artırmışlardır (Karahana, 1980: 52-53).

Atasözlerinin en belirgin özelliklerinden biri de kısa ve özlü olmaları, az sözle çok şey anlatmalarındır. Atasözlerinin bu yönü, özellikle klasik şiirin yapısına uygun düşmektedir. Bir diğer ifadeyle klasik şiirde beyit bütünlüğünün olması, şairleri ister istemez az ve öz sözle çok şey anlatma ustalığına yöneltmiştir (Mengi, 1986: 49; İsen, 1988: XXXVI).

Atasözlerinin diğer bir özelliği de toplumun inançlarıyla davranış biçimlerini aktarma aracı olarak kullanılabilmesidir. Onlarda halkın yüzyıllar boyu geçirdiği tecrübeler ile bu tecrübeler neticesinde oluşmuş olan değer, düşünce, kanaat, yaklaşım ve geleneklerin izlerini buluruz. Atasözlerinin bu özelliği, şairin anlatımı zor olan durumları, çoğunluğun bilip inandığı güçlü sözlerle, canlı imajlar oluşturarak anlatmasını kolaylaştırmıştır (Mengi, 1986: 50).

Atasözlerinin söz diziminde değişikliklere rastlanmaktadır. Bunun sebebi ise atasözlerinin tarihi gelişimleri sırasında geçirdikleri bazı değişimlerin işareti olarak da kabul edilebilir. Bunun yanında şairlerin atasözünü vezne uydurmak maksadıyla yapmış olduğu değişiklikler de bu hususa sebep teşkil edebilir (Mengi, 1986: 53).

Türk milletinin geçmişinde atasözleri sab, sav, atalar sözü, mesel, darb-ı mesel, durub-ı emsal biçiminde dillendirilir. Bazı Türk şivelerinde de takmak, takpak, nakıl, makal, comak, söspek biçiminde ifade edildiği de görülmektedir.

Atasözlerinin Divan Şiirinde Kullanımı

Şiirde atasözünü kullanma geleneğinin, divan şiiri içinde ayrı bir yeri ve önemi vardır. Anadolu sahası şiirlerinde atasözlerine ilk kez yer veren şairin, Yıldırım Bayezid'in veziri ve aynı zamanda Sâfi mahlasıyla şiirler yazan Kasım Paşa olduğu ileri sürülmektedir. Divan şairlerinin şiirlerinde atasözünü, deyim ve halk ağzına yakın

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

söyleyişlere çokça yer vermeleri 15. yüzyıldan itibaren görülmeye başlar. Bu geleneğin en başarılı temsilcisi ise Necati Bey olarak görülmektedir (İsen, 1988: XXXV; Batislam, 1997: 108-109). Dolayısıyla 15. ve 19. yüzyıllar arasında yaşamış klasik şairlerimizden birçoğu söylediklerine inandırıcı bir hava verebilmek, şiirlerini süslemek, düşüncelerini güçlendirmek, söylemek istediklerini daha açık, net ve etkili bir biçimde ifade etmek için bu söz varlıklarına sıkça başvurmuşlardır (Karahan, 1980: 43-44; İsen, 1988: XXXV; Oy, 1991: IV/44).

Lutfiye Mesnevisi'ne Genel Bir Bakış

Bu eser aruzun Fe'ilâtün/Feilâtün/Feilâtün/Feilün kalıbıyla yazılmış olup 1181 beyitlik bir mesnevidir. Eserin ismi Sünbülzade Vehbi'nin oğlu Lutfullah'tan dolayı Lutfiye olmuştur. Çünkü bu eser Sünbülzade Vehbi'nin, oğlu Lutfullah için, hayatta nasıl bir yol tutması gerektiğini göstermek için H 1205/M 1790'da kaleme aldığı manzum bir nasihat kitabıdır (Akün, 1993: 11. C, 241).

Eserde 91 başlık bulunmaktadır. Bu başlıkların her birinde içtimâî hayatın hemen hemen her konusuna temas edilmiştir. Nitekim eserde genel ahlak kuralları, toplum içerisinde nasıl davranmak gerektiği, örf, adet, gelenek, görenek, kültür ve inanç değerlerinin neleri emrettiği anlatılmış, meslek gruplarına eleştirel bir gözle bakılıp hata ve eksiklikler dile getirilerek çeşitli tavsiyelerde bulunulmuştur. İlmî değeri her fırsatta hatırlatılarak hoca hakkının önemi vurgulanmıştır. Bu suretle ilimler hakkında bilgi verilmiş, tefsir, hadis, fıkıh ve tıp ilimlerinin tercihen iyi öğrenilmesi vurgulanmıştır.

Felsefe, Vehbi'nin faydasız olduğunu düşündüğü bir ilimdir. Yine yıldız ilmi, kum falı, sihir, muskacılık, nâr-ı neciyyat, rüya tabirleri gibi batıl şeyleri de tavsiye etmez. Bunun yanında kimya, simya, tılsım, himya ve ihfa gibi ilimlerle uğraşmayı da oğluna yakıştırmaz. Lakin bu ilimlerin aksine tasavvuf, musiki, edebiyat, tarih, siyer, şiir ve inşa, hüs-n-i hat gibi ilimleri ve sanatları da oğluna tavsiye eder (Lutfiye-i Vehbi, 2011: 29- 34).

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Vehbi'nin Lutfiyye Adlı Mesnevisi'nde Kullanılan Atasözleri

Divan şiirinde kullanılan atasözleri, çoğunlukla günümüzdeki şekillerinden farklı söz dizimi ve kelime yapısı içinde kullanılmışlardır. Bu durumun vezinden kaynaklanan bir nedene bağlanması doğal olmakla birlikte, bu özellik atasözlerinin tarihi gelişimi sırasında geçirdiği bazı değişimlerin işareti olarak da görülebilir. Nitekim günümüze gelinceye kadar kimi atasözleri değişmiş, günümüzde yeni bir biçim kazanarak kullanıma girmiş ya da zaman içerisinde atasözünün değişik birkaç kalıbı kullanılır olmuş, dolayısıyla bu birkaç kalıptan yalnız birinin kullanımı kalmış olabilir (Mengi, 1986: 53).

Bu mesnevide 1181 adet beyit taranmış olup 32 tanesinde atasözüne rastlanmıştır. Beyitlerde tespit edilen atasözleri şu şekildedir:

1) Açın karnı doyar gözü doymaz: 1. Uzun zaman aç kalmış olan kişi, bu durumun sıkıntısını unutamaz. Bol yiyeceğe kavuşup karnını iyice doyurduğu zaman bile yine içinde aç kalmak korkusu vardır. Onun için yemek başından kalkmak istemez. 2. Tutkulu (ihtiraslı) kimse doyma, yetinme bilmez (Aksoy, 1993: 112).

El açar olmasa dahi muhtâc

Karnı tok olsa yine gözleri aç

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 166)

2) Allah'a asi olmak istersen vasi ol (Eyüpoğlu, 1973: 12).

Ne tasaddî-i vesâyet eyle

Ne vekâlet ne kefâlet eyle

Eline mâl-ı yetîmi alma

Nâr-ı sûzan-ı cehime dalma

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 172)

3) Can çıkmayınca huy çıkmaz: Huy, kişiliğin bir parçasıdır; kişi ile birlikte doğar; kişiliğin oluşumu ile birlikte oluşur ve ölünceye değin sürüp gider. Kimse onu değiştiremez (Aksoy, 1993: 212).

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Tutar elbet yine eski suynı
Çıkısa da cânı değışmez huyını

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 202)

4)Davulun sesi uzaktan hoş gelir: Öyle durumlar vardır ki içinde yaşayan kimseyi rahatsız eder; uzaktan bakan ona imrenir (Aksoy, 1993: 229).

O ise masrâfı 'ıyd ile melûl
Dûrdan hoşca gelür savt-ı tubûl

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 192)

5)Deliden al uslu haberi: Deli sır saklamasını bilmez. Gördüğünü, bildiğini olduğu gibi söyler. Bundan dolayı zaman olur ki haberin doğrusu ondan alınır (Aksoy, 1993: 231).

Aslı yok sözleri mecnûn söyler
Sorma her bir deliden uslu haber

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 120)

6)Dilin cirmi küçüktür amma cürmü büyüktür: Dil küçük bir nesnedir, ama büyük suç işler. Söylediği kötü sözlerle kişinin başını belaya sokar (Aksoy, 1993: 243).

Görünür gerçi zebân cirmi sağır
Lîk söyletsen olur cürmü kebîr

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 112)

8)Dost ağlatır düşman güldürür (Eyüpoğlu, 1973: 75)

Pek haterdir eyu fehm eyle ki sen
Görine dost yüzünden düşmen
Düşmeni dost olur sanma sakın
Arz-ı ihlâsına aldanma sakın

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 216)

9)Dünya malı dünyada kalır: İnsan öldüğü zaman malını öbür dünyaya götüremez. Bu maldan ancak yaşadığı sürece yararlanabilir. Öyle ise gerek kendisi için, gerekse hayırlı işler için para harcamaktan kaçınmamalıdır (Aksoy, 1993: 252).

Âdemün malı kalur dünyâda
Hakk-ı 'abde ne virür'ukbâda

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 186)

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

10) Elden gelen dirîğ olmaz: Bir kimsenin sürekli ihtiyaçları, başkasının yardımıyla tam olarak karşılanmadığı gibi bu yardım, gerekli olduğu zamanda da yapılmaz. Onun için kişi yalnız kendi kazancına güvenmelidir (Aksoy, 1993: 260).

Katre-i himmetin etmez tevsîk
Eder elden gelen ihsâmı dirîğ

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 200)

11) El eliyle yılan tutulur: 1. Ciddi bir çalışma isteyen iş, başkasına ısmarlanmakla yapılmaz. Kişi kendi işini kendisi yapmalıdır. Başkasının eliyle ancak yılan tutulur. 2. Bir kimse, başkasına yaptıracığı işin tehlikesine ve güçlüğüne bakmaz, sonuç almak ister (Aksoy, 1993: 262).

Merd-i Âkil görür elbetde ziyân
El eliyle tutulur yani yılân

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 246)

12) Hâce hakkı Tanrı hakkı (Eyüpoğlu, 1973: 131).

Hâcene eyle be-gâyet ta'zîm
Hakk-ı üstâd 'aceb emr-i 'azîm
Harf-i pûr-nûkte-i men 'allemenî
Anladur kıldığını bende seni
Kayd-ı mihnetden olur âzâde
Dâimâ kulluk iden üstâde
Tâlîbe hayr-ı duâ-yı üstâd
Dû-cihânda sebab-i ney-i murâd
Hâceye her kim idense âzâr
Görmedik oldığımı ber-hurdâr

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 50)

13) Hile ile onulsa sıçan onardı (Eyüpoğlu, 1973: 131).

Onmaz ammâ bilirüz hile satan
Pâk-i sermâyesine kizbi katan

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 208)

14) İçine sıçan düşse başı yarılır (Eyüpoğlu, 1973: 134).

Sonra dükkânına düşse fâre

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Yarı lup başı ola sad-pâre

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 210)

15) İnanma dostuna, saman doldurur postuna
(Aksoy, 1993: 324).

Kimseye itme ‘adâvet izhâr

Şâyet ol dostun olur âhir-kâr

Hâlün anlatma dahi dostuna sen

Giderek belki olursun düşmen

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 216)

16) İnsanın gözünü bir avuç toprak doyurur
(Eyüpoğlu, 1973: 139).

Çeşm-i hırsı doyurur hâk ancak

Mevt ider çirkin anun pâk ancak

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 158)

17) İnsanın kötüsü olmaz, meğerki züğürt ola
(Aksoy, 1993: 326).

Mâl ise âdemi itmez iğnâ

Evvelâ gelmiyecek kalbe ğnâ

Çeşm-i hırs-ı doyurur hâk ancak

Mest ider çirkin anun ancak

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 158)

18) İnsan nisyândan hâli değildir (Eyüpoğlu,
1973: 138).

Olur insânda nisyân ü hatâ

‘Ayb zannitme anı sen aslâ

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 222)

19) İşten artmaz, dışten artar: İnsan ne kadar çok çalışıp para kazanırsa kazansın, tutumlu harcamasını bilmezse bir şey artıramaz. Para, kazanmakla değil, tutumla artar (Aksoy, 1993: 331).

Dışten artar dimeden asl-ı merâm

Eylemekdür fukarâyı it’am

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 154)

20) Kepenek altında er yatar: İnsanları kılık kıyafetlerine bakarak değerlendirmemelidir. Kaba kaba, perişan bir kılık içinde değerli bir kişi bulunabilir (Aksoy, 1993: 358).

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

Hâk içinde dürr ü gevher bulunur
Kepenekde didiler er bulunur

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 138)

21)Kimse kimsenin kısmetini rızkını yemez:

Kimi zaman bir kimsenin eli altındaki yiyecek türlü nedenlerle yenilmez, kalır. Bu sırada dışarıdan biri gelir, yemeğe alıkonulur. Hazır bulunan yiyecek ona ikram edilir. “Demek ki bu yiyecek onun kısmeti imiş, asıl sahibinin kısmeti değilmiş” denilir. Bu durum “kimse kimsenin kısmetini yemez” gerçeğini kanıtlar. Yan yana aynı malı satan iki esnaf da böyle düşünür: Gelen müşteri, her iki malı görür, ama ancak birini satın alır. Satıcılar “kısmet satanmış” inancında birleşirler (Aksoy, 1993: 364).

Seh hemân kısmetine ol kâni'
Olamaz rızkına kimse mâni'

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 184)

22)Kuşu kuş ile avlarlar:

Elde edilmek istenen kimse, daha önce elde edilmiş kimse aracılığıyla tuzağa düşürülür (Aksoy, 1993: 380).

Kuşı kuş ile sanur kim ide sayd
Sonra bir dâma düşer ol lâ-kayd

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 254)

23)Meşveret sünnet-i şeriftir

(Eyüpoğlu, 1973: 131).

Lîk pek 'akla da mağrûr olma
Meşveret eylemeden dûr olma

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 220)

24)Miri malı balık kılçığıdır, yutulmaz:

Devlet malını kendine mal etmek çok zordur. Birçok engeller buna imkân vermez. Verse de bu mal rahatça kullanılamaz ve günün birinde hesap sorulur (Aksoy, 1993: 391).

Saklama hânene beytü'l-mâlî
Eyle sandukânı andan hâlî
Girmesün kîsene mâl-ı mîrî
Üstühân-pâre- mârişte o mâl
Zahmi eفزûn-ter olur hazmı muhâl

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 184)

25)Sazına bülbül konar (bağ var ki) (Eyüpoğlu, 1973: 131).

Şevk ile velveleli âvâza
Bülbülün konduğu çokdur sâza

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 188)

26)Son pişmanlık fayda vermez: İyice düşünülmeden yapılan iş, çok kez insanı zarara ya da geri dönemeyeceği bir çıkmaza sokar. O zaman pişman olmak da işe yaramaz (Aksoy: 1993: 430).

‘Aybdur âkıla mağbûn olmak
Son peşîmanlığa makrûn olmak

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 210)

27)Su uyur, düşman uyumaz: Durmadan akan suya uyuyor denilebilir de sesi çıkmayan, kıpırdamayan düşmana uyuyor denilemez. O fırsat beklemektedir (Aksoy, 1993: 434).

Hâb-ı hargûşına olma marûr
Su uyur düşmen uyumaz meşhûr

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 216)

28)Tedbîrde kusur etme de takdirde ne çıkarsa bahtına.

Lîk ma'lûm degildir takdîr
İtme tedbîrde aslâ taksîr

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 222)

29)Tilkinin gezip geleceği yer kürkçü dükkânıdır: Bir kişi, ne kadar kendi havasında yaşarsa yaşasın, istediği işi yaparsa yapsın, sonunda bağlı bulunduğu çevreye ve işe dönmek zorunda kalır (Aksoy, 1993: 448).

Cümle erbâb-ı hiyel müdebbir olur
Hilesi pek çoğa varmaz duyulur
Yoğiken dilki gibi hîle-güzâr
Yine postı soyulur âhir-i kâr

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 212)

30)Tuz ekmek hakkını bilmeyen kâr olur: Halk böyle inanır: iyiliğini gördüğü, ekmeğini yediği kimseye

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

karşı saygısızlık ve hainlik eden kişiyi Tanrı cezalandırır
(Aksoy, 1993: 450).

Turur elbet gözine nân u nemek
Kör olur şübhe mi var öyle köpek

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 240)

31)Yalancının evi yanmış kimse inanmamış:

Yalan söylemeyi adet edinen kişinin sözlerine kimse inanmaz. Öyle ki bir gün evinde yangın çıksa da “evim yanıyor, imdat!” diye bağırsa, inanıp yardıma koşan olmaz
(Aksoy, 1993: 465).

Dehen-i kâzib olur zehr-efşân
Birdir imlâde yalan ile yılan
Âteşe yansa da beyt-i kezzâb
İnanup kimse götürmez ana âb

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 112)

32)Yemeyenin malını yerler:

Pintinin yemeye kıymayarak biriktirdiği malı, sağlığında gücünün yetmediği kişiler, öldükten sonra da mirasçılar bol bol yerler
(Aksoy, 1993: 473).

Hiç düşünmez ki geberse o eşek
Yiyeler ‘avret-i yef’ alleyerek
Ehl-i hisset hele pek nekbet olur
Halk içinde katı bî-kıymet olur
Müntic-i hayr olamaz olamaz a’mâli
Dostı yok düşmene saklar mâli
Karışup gayrisunun kısmetine
Sanki saklar kızına avretine
Hiç düşünmez ki geberse o eşek
Yiyeler avratı yef’ alleyerek

(Lutfiyye-i Vehbi, 2011: 160)

SONUÇ

Sünbülzade Vehbi, Lutfiyye adlı mesnevisinde nasihat vermek ve sözlerini daha anlaşılır kılmak maksadıyla atasözlerine yer vermiştir. Gelenek, görenek, örf, âdet, kültür ve inanç değerlerimizi en iyi şekilde yansıtan bu eğitici ve öğretici nitelikteki sözlerle hayata dair tecrübelerini aktarmıştır. Şairin, bütün nasihatlerini

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

ve didaktik nitelikteki birçok mısramı bu kısa ve özlü sözlerle ifade etmesinden ötürü atasözlerinin eser içinde mühim bir rol oynadığını tespit ettik. Bu suretle belirlediğimiz atasözlerini çeşitli kaynaklar vasıtasıyla teyit ettik.

KAYNAKLAR

1. Aksoy, Ömer Asım (1993), Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, TDK Yay., Ankara.
2. Akün, Ömer Faruk (1993), “Sünbl-zâde Vehbî”, İslam Ansiklopedisi, C: 11, MEB Yay., İstanbul.
3. Alıcı, Lütfi vd. (2009), Türk Edebiyatında Maraşlılar, Ukde Yay., Kahramanmaraş.
4. Batislam, H. Dilek (1997), “Nedim’in Şiirlerindeki Atasözleri ve Deyimler”, Türkoloji Araştırmaları 1997, Fuat Özdemir Anısına, Çukurova Üniversitesi Basımevi, s. 107-125., Adana.
5. Beyzadeoğlu, Süreyya (2004), Lufiyye, M.E.B. Yayınları, İstanbul.
6. Bilgegil, M. Kaya (1989), Edebiyat Bilgi ve Teorileri, 2. Baskı, Enderun Kitabevi, İstanbul.
7. Çelikkanat, Didar (2006), Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Gün Yay., İstanbul.
8. Çobanoğlu, Özkul (2004), Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü, Arma Yay., Ankara.
9. Dilçin, Dehri (1945), Edebiyatımızda Atasözleri, TDK Yay., İstanbul.
10. Eyüpoğlu, E. Kemal (1973), Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler, Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayii A. Ş., İstanbul.
11. İsen, Mustafa (1988), Usûli: Hayatı, Sanatı ve Divanı (İnceleme-Metin), Gökkubbe Yay., İstanbul.
12. Kabaklı, Ahmet (1983), Türk Edebiyatı, C. II. Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul.
13. Karaalioğlu, S. Kemal (1978), Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü, İnkılap ve Ata Kitabevleri, İstanbul.

SÜNBLZÂDE VEHBÎ KİTABI

14. Karataş, Turan (2004), Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yay., Ankara.

15. Kutlu, Şemsettin (1983), Divan Edebiyatı Antolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul.

16. Lutfiyye-i Vehbî (2011), Çeviri Yazı-Günümüz Türkçesi-Tıpkıbasım, (hzl.: Gülcan Tanıdır Alıcı) Ukde Yay., Kahramanmaraş.

17. Mengi, Mine (1986), “Necati’nin Şiirlerinde Atasözlerinin Kullanımı”, ErdemAtatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S. 4, c. II, s. 47-56.

18. Oy, Aydın (1991), “Atasözü”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), c. IV, s. 44-45.

19. Saraçbaşı, M. Ertuğrul ve Minnetoğlu, İbrahim (2002), Örnekli ve Açıklamalı Türk Atasözleri Sözlüğü, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul.

20. Sertkaya, Osman F. (1968), “Çukurova’da Derlenmiş Mahallî Atasözleri ve Deyimler”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, c. XVI, s. 101-131.

21. Sünbülzade Vehbi Divanı (2011), Yaşamı-Kişiliği-Sanatı ve Divan Metni, (hzl.: Ahmet Yenikale), Ukde Yay., Kahramanmaraş.